

SPORT I TURYSTYKA
T. II

NR 1

RADA NAUKOWA

Ryszard ASIENKIEWICZ (Uniwersytet Zielonogórski)
Miroslav BOBRİK (Słowacki Uniwersytet Techniczny w Bratysławie)
Valentin CONSTANTINOV (Uniwersytet Państwowy Tiraspol z siedzibą w Kiszyniowie)
Tomáš DOHNAL (Uniwersytet Techniczny w Libercu)
Elena GODINA (Rosyjski Państwowy Uniwersytet Wychowania Fizycznego, Sportu i Turystyki)
Karol GÖRNER (Uniwersytet Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy)
Wiktor Władimirowicz GRIGORIEWICZ (Grodzieński Państwowy Uniwersytet Medyczny)
Michal JIŘÍ (Uniwersytet Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy)
Tomasz JUREK (Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu. Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej w Gorzowie Wlkp.)
Jerzy KOSIEWICZ (Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie)
Jurij LIANNOJ (Sumski Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Antona Makarenki)
Wojciech LIPONSKI (Uniwersytet Szczeciński)
Veaceslav MANOLACHI (Państwowy Uniwersytet Wychowania Fizycznego i Sportu w Kiszyniowie)
Josef OBORNÝ (Uniwersytet Komeńskiego w Bratysławie)
Andrzej PAWŁUCKI (Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu)
Jurij PELEKH (Równieński Państwowy Humanistyczny Uniwersytet)
Anatolij TSOS (Wschodnioeuropejski Narodowy Uniwersytet im. Łesi Ukrainki w Łucku)
Marek WAIC (Uniwersytet Karola w Pradze)
Kludia ZUSKOVÁ (Uniwersytet Pavla Jozefa Šafárika w Koszycach)

LISTA RECENZENTÓW

dr hab. prof. UZ Ryszard ASIENKIEWICZ; dr hab. prof. nadzw. Olga ANDRIJCZUK; dr hab. prof. PO Zbigniew BORYSIUK; dr hab. prof. AWF Dobiesław DUDEK; dr hab. prof. AWF Marek KAZIMIERCZAK; dr hab. prof. UR Paweł KRÓL; dr hab. prof. PO Cezary KUŚNIERZ; dr hab. prof. AWF Tomasz MICHALUK; prof. dr hab. Leonard NOWAK; dr hab. prof. US Maria NOWAK; dr hab. prof. UwB Artur PASKO; dr hab. Ewa ROSZKOWSKA; dr hab. prof. UMCS Dariusz SŁAPEK; dr hab. Mirosław SZUMIŁO; Ph Dr. Tomáš TLUSTÝ, Ph.D.; prof. dr hab. Anatonii TSOS; dr hab. prof. US Danuta UMIASTOWSKA; dr hab. prof. US R. URBAN; dr hab. prof. OSW Jerzy URNIAŻ; prof. dr hab. Marek WAIC; dr hab. prof. UJD Jacek WĄSIK

Nadesłane do redakcji artykuły są oceniane anonimowo przez dwóch Recenzentów

UNIwersytet HUMANISTYCZNO-PRZYRODNICZY IM. JANA DŁUGOSZA
W CZĘSTOCHOWIE

SPORT I TURYSTYKA

**ŚRODKOWOEUROPEJSKIE
CZASOPISMO NAUKOWE**

TOM II

NR 1

DAWNIEJ:
PRACE NAUKOWE AKADEMII IM. JANA DŁUGOSZA
W CZĘSTOCHOWIE. KULTURA FIZYCZNA

Częstochowa 2019

Redaktor Naczelny
Eligiusz MAŁOLEPSZY

Redaktor Naczelna Wydawnictwa
Paulina PIASECKA

Redaktor naukowy
Teresa DROZDEK-MAŁOLEPSZA

Korekta
Dariusz JAWORSKI

Sekretarz redakcji
Arkadiusz PŁOMIŃSKI

Redakcja techniczna
Piotr GOSPODAREK

Redaktor statystyczny
Paulina UCIEKŁAK-JEŻ

Projekt okładki
Sławomir SADOWSKI

Redaktorzy językowi
Dariusz JAWORSKI
Andrzej WĄTROBA

Koordinator zasobów internetowych
Błażej CIEŚLIK

PISMO RECENZOWANE

Pierwotną wersją periodyku jest publikacja papierowa

Strona internetowa czasopisma
<http://www.wp.ujd.edu.pl/kultura-fizyczna>

Czasopismo indeksowane w bazach:
Agro, BazHum (Baza Czasopism Humanistycznych i Społecznych),
CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities),
ERIH PLUS (The European Index for the Humanities and the Social Sciences),
Index Copernicus (IC Journals Master List), PBN (Polska Bibliografia Naukowa)

© Copyright by
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie
Częstochowa 2019

p-ISSN 2545-3211
e-ISSN 2657-4322

Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego
im. Jana Długosza w Częstochowie
42-200 Częstochowa, ul. Waszyngtona 4/8
tel. (34) 378-43-29, faks (34) 378-43-19
www.ujd.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@ujd.edu.pl

SPIS TREŚCI

CONTENTS

Wstęp	7
CZĘŚĆ I	
DZIEJE KULTURY FIZYCZNEJ W POLSCE I NA ŚWIECIE	
Maciej ŁUCZAK, Sławomir JANDZIŚ, Aleksy CHMIEL	
Wkład Profesora Eugeniusza Piaseckiego w rozwój wychowania fizycznego w Polsce	11
The contribution of Professor Eugeniusz Piasecki to the development of physical education in Poland (Abstract)	33
František KOLÁŘ	
Jiří Stanislav Guth-Jarkovský in the Interwar Olympic Movement	35
Jiří Stanislav Guth-Jarkovský w ruchu olimpijskim okresu międzywojennego (Streszczenie)	46
Miroslav BOBRÍK	
Physical Education and Sport in Slovakia after the Establishment of Czechoslovakia (1918–1924)	47
Wychowanie fizyczne i sport na Słowacji po utworzeniu Czechosłowacji (1918–1924) (Streszczenie)	62
Zdeněk ŠKODA	
Games of the X Olympiad in Los Angeles 1932: The Story of the Czechoslovak Olympic Team	65
Igrzyska X Olimpiady w Los Angeles 1932: opowieść o Czechosłowackiej Drużynie Olimpijskiej (Streszczenie)	74
Jerzy URNIAŻ, Marzena JURGIELEWICZ-URNIAŻ	
Szkolne wychowanie fizyczne w III Rzeczypospolitej. Rozważania w kontekście problematyki wartości i obowiązku oraz dziedzictwa kulturowego	75
School physical education in the Third Polish Republic. Considerations in the context of the issues of value, obligation as well as cultural heritage (Abstract)	92

CZĘŚĆ II

TEORIA I METODYKA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO I SPORTU

Krystyna GÓRNA-ŁUKASIK, Mateusz ZIEMBA

- Wybrane uwarunkowania oceny nauczyciela wychowania fizycznego przez absolwentów szkoły średniej 95
- Selected determinants of assessment of physical education teachers by high-school graduates (Abstract) 110

Cezary KUŚNIERZ

- Motywacje do podejmowania treningów sportów walki w opiniach zawodników boksu i MMA 111
- Motivation to take martial arts training in the opinions of boxing and MMA fighters (Abstract) 121

CZĘŚĆ III

TURYSTYKA I REKREACJA

Małgorzata KMIECIŃSKA

- Infrastruktura wolnoczasowa, preferencje, możliwości i oczekiwania dotyczące sposobu spędzania czasu wolnego przez młodzież ze środowiska małomiasteczkowego 125
- Free-time infrastructure, preferences, opportunities and expectations related to the way of spending free time by adolescents in small-town environment (Abstract) 146

Evhen PRYSTUPA, Liubov CHEKHOVSKA, Olha ZHDANOVA,
Maryana CHEKHOVSKA

- Genesis and content of fitness: theoretical and methodological analysis 147
- Geneza i treść fitnessu: analiza teoretyczna i metodologiczna (Streszczenie) 160

Joanna POCZTA, Ewa MALCHROWICZ-MOŚKO

- Motywy udziału kibiców w wydarzeniu sportowym na przykładzie Cavaliady w Poznaniu 163
- Motivations of fans' for attending a sporting event. Case study of Cavaliada Poznań (Abstract) 179

WSTĘP

W 2019 r. czasopismo „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” ukazuje się drugi rok. Jest kontynuacją czasopisma „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”. W niniejszym numerze zostały zaprezentowane prace Autorów z różnych ośrodków naukowych w Polsce i Europie.

Część I – *Dzieje kultury fizycznej w Polsce i na świecie* – odnosi się do następującej tematyki:

- wkład Profesora Eugeniusza Piaseckiego w rozwój wychowania fizycznego w Polsce,
- Jiří Stanislav Guth-Jarkovský w ruchu olimpijskim okresu międzywojennego,
- wychowanie fizyczne i sport na Słowacji po utworzeniu Czechosłowacji (1918–1924),
- Igrzyska X Olimpiady w Los Angeles 1932 – opowieść o Czechosłowackiej Drużynie Olimpijskiej,
- szkolne wychowanie fizyczne w III Rzeczypospolitej – rozważania w kontekście problematyki wartości i obowiązku oraz dziedzictwa kulturowego.

W części II, zatytułowanej *Teoria i metodyka wychowania fizycznego i sportu*, przedstawiono:

- wybrane uwarunkowania oceny nauczyciela wychowania fizycznego przez absolwentów szkoły średniej,
- motywacje do podejmowania treningów sportów walki w opiniach zawodników boksu i MMA.

Część III czasopisma dotyczy zagadnień turystyki i rekreacji. W części tej poruszono problematykę:

- infrastruktury wolnoczasowej (preferencje, możliwości i oczekiwania, dotyczące sposobu spędzania czasu wolnego przez młodzież ze środowiska małomiasteczkowego),
- genezy i treści fitnessu (analiza teoretyczna i metodologiczna),
- motywów udziału kibiców w wydarzeniu sportowym na przykładzie Cavaliady w Poznaniu.

Pragnę złożyć serdeczne podziękowania Recenzentom za cenne i życzliwe uwagi, podnoszące wartość niniejszego periodyku. Dziękuję za współpracę Autorom publikacji zamieszczonych w czasopiśmie naukowym. Jednocześnie wyrażam nadzieję, że liczba Osób zainteresowanych publikowaniem własnych osiągnięć naukowych w kolejnych wydaniach czasopisma „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” się poszerzy.

Eligiusz Małolepszy

CZEŚĆ I
DZIEJE KULTURY FIZYCZNEJ W POLSCE
I NA ŚWIECIE

Maciej ŁUCZAK*

<https://orcid.org/0000-0003-2639-1428>

Sławomir JANDZIŚ**

Aleksy CHMIEL***

<https://orcid.org/0000-0002-0165-0422>

Wkład Profesora Eugeniusza Piaseckiego w rozwój wychowania fizycznego w Polsce

Streszczenie

Celem artykułu jest przybliżenie wkładu Profesora Eugeniusza Witolda Piaseckiego w rozwój nowoczesnego wychowania fizycznego i sportu, higieny szkolnej oraz kształcenie kadr. Ten lekarz, związany z uniwersytetem lwowskim (1900–1915) i poznańskim (1919–1947), wieloletni dyrektor Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego (1924–1947), twórca nowoczesnego wychowania fizycznego, współpracownik Sekcji Higieny Ligi Narodów oraz redaktor licznych czasopism naukowych, żył i pracował w czasach zaborów (do 1918 r.), w okresie II Rzeczypospolitej (1918–1939), pod okupacją hitlerowską i radziecką (1939–1945) i w Polsce Ludowej (1945–1947). Jego droga zawodowa oraz koleje historii postawiły go w szeregu luminarzy polskiej nauki i oświaty. W artykule zaprezentowano jego naukowy życiorys oraz dokonania na polu wychowania fizycznego.

Słowa kluczowe: rozbiory, Polska, nowoczesne wychowanie fizyczne, teoria wychowania fizycznego, higiena szkolna.

Wstęp

Jubileusz 100-lecia odzyskania przez Polskę niepodległości skłania do tego, by zwrócić szczególną uwagę na ludzi zaangażowanych w proces rozwoju

* dr hab., Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, Wydział Wychowania Fizycznego, Sportu i Rehabilitacji; e-mail: hist@awf.poznan.pl

** dr, Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Medyczny

*** dr, Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. Wincentego Pola w Lublinie, Katedra Wychowania Fizycznego

nowoczesnego wychowania fizycznego i tworzenia podwalin pod rozwój nauk o wychowaniu fizycznym. Taką ważną postacią w rozwijaniu myśli naukowej był niewątpliwie Profesor Eugeniusz Witold Piasecki, związany z uniwersytetem lwowskim (1900–1915) i poznańskim (1919–1947), wieloletni dyrektor Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego (1924–1947), twórca nowoczesnego wychowania fizycznego, współpracownik Sekcji Higieny Ligi Narodów i redaktor czasopism naukowych.

Cel i metody badawcze

Celem artykułu jest przybliżenie wkładu Eugeniusza Piaseckiego w rozwój nowoczesnego wychowania fizycznego i sportu, kształcenia kadr oraz higieny szkolnej. Podkreślić też należy rolę E. Piaseckiego zarówno w tworzeniu i rozwijaniu naukowych uzasadnień wychowania fizycznego, jak i praktycznym ich wdrażaniu. Wysunięto następujące problemy badawcze: Jakie uwarunkowania miały wpływ na poglądy i działalność Eugeniusza Piaseckiego w zakresie tworzenia podwalin pod kształt nauk o wychowaniu fizycznym? W jakim stopniu praca na Uniwersytecie Poznańskim sprzyjała tej działalności? Jaki był udział Piaseckiego w kształceniu kadr dla potrzeb szkolnictwa i medycyny sportowej?

W pracy wykorzystano analizę źródeł historycznych oraz metody indukcyjną, dedukcyjną i porównawczą, czyli typowe dla prac o charakterze historycznym. Zsyntetyzowano wyniki analizy materiałów źródłowych oraz literatury.

Stan badań

Od momentu opublikowania monografii Kazimierza Toporowicza *Eugeniusz Piasecki (1872–1947). Życie i dzieło*¹ minęło trzydzieści lat. Wcześniejsze prace tego autora o Piaseckim – m.in. szkic biograficzny² oraz tekst w *Materiałach* z poświęconej twórcy poznańskiej uczelni wychowania fizycznego sesji naukowej³, w której brali udział historycy kultury fizycznej, socjologowie, lekarze, teoretycy i praktycy wychowania fizycznego z kraju i zagranicy – pochodzą z 1973 r. i mają charakter przyczynkarski. Wydane w 1970 r. *Dzieje poznańskiej Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego 1919–1969*, pod redakcją Zdzisława Grota⁴,

¹ K. Toporowicz, *Eugeniusz Piasecki (1872–1947). Życie i dzieło*, Warszawa – Kraków 1988.

² Tenże, *Eugeniusz Witold Piasecki (1872–1947). Słownik biograficzny wychowania fizycznego i sportu*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1967, nr 4, s. 170–174.

³ *Materiały z Sesji Naukowej poświęconej twórcy poznańskiej uczelni wychowania fizycznego, Poznań, 13 i 14 listopada 1973 r.*, seria: Monografie, nr 66, AWF w Poznaniu, Poznań 1975.

⁴ Z. Grot (red.), *Dzieje poznańskiej Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego 1919–1969*, Poznań 1970.

tudzież naukowa krytyka twórczości E. Piaseckiego, przeprowadzona przez Zbigniewa Krawczyka w rozdziale książki pt. *Natura, kultura – sport. Kontrowersje teoretyczne w Polsce*⁵, nie prezentują pełnego obrazu. Badania, które mogłyby go uzupełnić, podejmowane są sporadycznie. Od 1988 r. na omawiany temat nie ukazała się wartościowa praca, wnosząca nowe treści.

W ostatnich latach pojawiło się kilka monografii i artykułów dotyczących różnych aspektów działalności Eugeniusza Piaseckiego⁶. Niektóre z tych tekstów mają charakter przyczynkarski, inne oparto na bogatym materiale źródłowym. Niniejszy artykuł stanowi próbę ponownej oceny twórczego wkładu Eugeniusza Piaseckiego w rozwój koncepcji nowoczesnego wychowania fizycznego oraz syntezę jego dorobku.

Kwerendę materiałów źródłowych przeprowadzono w Archiwach Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Akademii Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu. W tym ostatnim znajdują się: świadectwo dojrzałości, świadectwo odejścia z Wydziału Filozoficznego c.k. Uniwersytetu Lwowskiego, książeczka legitymacyjna, Zeugnis (certyfikat), zaświadczenie stażu u prof. Wilhelma Winternitza w Wiedniu w 1897 r., potwierdzenie złożenia egzaminu na nauczyciela gimnastyki szkół średnich i seminariów nauczycielskich w 1899 r., pismo *Prezydium c.k. Rady Szkolnej Krajowej* zaświadczające o mianowaniu E. Piaseckiego *rzeczywistym nauczycielem gimnastyki w c.k. gimnazjum IV we Lwowie w 1899 r.*, informacja dyrektora *c.k. gimnazjum IV* o złożeniu przysięgi służbowej, pismo Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej z 22 lutego 1919 r. w Poznaniu ofiarowujące Eugeniuszowi Piaseckiemu katedrę nadzwyczajną wychowania fizycznego przy powstającej Wszechnicy Piastowskiej, karta zgonu.

Dla potrzeb prezentowanego artykułu najbardziej przydatna okazała się monografia, pióra Kazimierza Toporowicza *Eugeniusz Piasecki (1872–1947). Życie i dzieło*, (Warszawa – Kraków 1988), w której jednak nie wszystkie wątki z życia Eugeniusza Piaseckiego zostały omówione szczegółowo. Znaczną wartość poznawczą mają nadal teksty opublikowane w monografii *Materiały z Sesji Naukowej poświęconej twórcy poznańskiej uczelni wychowania fizycznego z 1973 r.*⁷

⁵ Z. Krawczyk, *Spoleczno-kulturowe funkcje wychowania fizycznego i sportu. Analiza poglądów Eugeniusza Piaseckiego*, [w:] *Natura, kultura – sport. Kontrowersje teoretyczne w Polsce*, Wyd. PWN, Warszawa 1970, s. 163–217.

⁶ W. Lipoński, *Rochwist i palant. Studium etnologiczne dawnych polskich sportów i gier ruchowych na tle tradycji europejskiej*, Monografie AWF w Poznaniu nr 356, Poznań 2004; W. Lipoński, *Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 15. Zob. E. Piasecki, *Badania nad genezą ćwiczeń cielesnych*, Poznań 1922, s. 11.

⁷ Z. Grot, *Krótki rys dziejów Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1919–1939*, [w:] *40 lat od Katedry Wychowania Fizycznego UP do Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu*, Poznań 1959, s. 13 i n.; Z. Grot, *Katedra i Studium Wychowania Fizycznego na Uniwersytecie Poznańskim*, [w:] Z. Grot (red.), *Dzieje poznańskiej Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego 1919–1969*, Poznań 1970.

Małgorzata Bronikowska, w monografii *Od Sobótki do piłki nożnej polskiej... Polskie tradycyjne zabawy i gry w koncepcji wychowania fizycznego Eugeniusza Piaseckiego*⁸, wydobyła z szerokiej bazy archiwalnej i literatury przedmiotu główne myśli E. Piaseckiego i w tym sensie publikacja stanowi cenny wkład do naszej wiedzy o kulturze fizycznej w okresie jego działalności.

Informacje biograficzne można znaleźć także w kronikach Uniwersytetu Lwowskiego, np. w *Kronice Uniwersytetu Lwowskiego 1898/9–1909/10*⁹, oraz w podręcznikach *Dzieje kultury fizycznej (do roku 1918)*¹⁰ i *Dzieje kultury fizycznej w Polsce* Jerzego Gaja i Kajetana Hądzelka¹¹.

O działalności E. Piaseckiego często pisał poznański historyk kultury fizycznej prof. Ryszard Wryk (m.in. w publikacji *Narodziny i rozwój Akademickiego Związku Sportowego do roku 1949*¹² oraz w monografii *Olimpijczycy Drugiej Rzeczypospolitej*)¹³. Wiele cennych informacji o udziale w tworzeniu zrębów medycyny sportowej przez E. Piaseckiego znajdzie czytelnik w monografii Lechosława Deca i Zbigniewa Domosławskiego *Wprowadzenie do dziejów polskiej medycyny sportowej*¹⁴.

Ciekawej oceny dorobku Piaseckiego dokonali Jerzy Gaj i Teresa Ziółkowska w artykule: *Poznańskie badania historii kultury fizycznej*¹⁵. Do popularyzacji sylwetki Eugeniusza Piaseckiego przyczyniły się także teksty Małgorzaty Bronikowskiej, Marii Nowak, Kazimierza Toporowicza, Romana Grzegorza, Macieja Walendowicza, Waldemara Makuły, Piotra Oleśniewicza, Macieja Łuczaka, Sławomira Jandzisia, Ewy Puszczałowskiej-Lizis i Barbary Głasek¹⁶.

⁸ M. Bronikowska – w monografii *Od Sobótki do piłki nożnej polskiej... Polskie tradycyjne zabawy i gry w koncepcji wychowania fizycznego Eugeniusza Piaseckiego*, seria: Monografie, nr 384, AWF w Poznaniu, Poznań 2008.

⁹ *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego 1898/9–1909/10*, zestawiał dr W. Hahn, Lwów 1912; w księgach pamiątkowych w tekstach m.in. Adama Wrzoska, *Wydział Lekarski*, [w:] A. Wrzosek (red.), *Uniwersytet Poznański w pierwszych latach swego istnienia (1919, 1919–20, 1920–21, 1921–22, 1922–23)*. Za rektoratu Heljodora Świącickiego. *Księga pamiątkowa*, Poznań 1924, s. 273–279, 349–354.

¹⁰ Z. Grot, T. Ziółkowska (red.), *Dzieje kultury fizycznej (do roku 1918)*, Warszawa – Poznań 1990.

¹¹ J. Gaj, K. Hądzelek, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997.

¹² R. Wryk, *Narodziny i rozwoju Akademickiego Związku Sportowego do roku 1949*, Wydawnictwo Nauka i Innowacje, Poznań 2014.

¹³ Tenże, *Olimpijczycy Drugiej Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Nauka i Innowacje, Poznań 2015, s. 7–8.

¹⁴ L. Dec, Z. Domosławski, *Wprowadzenie do dziejów polskiej medycyny sportowej*, Wyd. Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach, Katowice 1992.

¹⁵ J. Gaj, T. Ziółkowska, *Poznańskie badania historii kultury fizycznej*, [w:] Z. Drozdowski (red.), *Wkład poznańskiej AWF w rozwój teoretycznych podstaw kultury fizycznej*, Wyd. PWN, Warszawa–Poznań 1975, s. 202–210.

¹⁶ M. Bronikowska, *Eugeniusz Piasecki: thr founder of academic physical education in Poland*, „Studies in Physical Culture and Tourism” 2008, 15 (1), s. 29–35; K. Toporowicz, *Eugeniusz Piasecki i jego rola w rozwoju uniwersyteckiego kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego w Polsce*, [w:] *Nauki społeczne a kultura fizyczna*, Ogólnopolska Konferencja Naukowa, seria: Monografie Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu, nr 267, Poznań 1988, s. 158–170;

Lata szkolne i studenckie – okres lwowsko-krakowski

Eugeniusz Piasecki urodził się 13 listopada 1872 r. we Lwowie jako trzecie dziecko Klementyny Tekli z Hendrichów i Wenantego¹⁷. W młodości pomagał ojcu – lekarzowi specjalizującemu się w przyrodolecznictwie i fizjoterapii oraz nauczycielowi wychowania fizycznego i zarazem pionierowi ruchu gimnastycznego¹⁸ – w prowadzeniu ćwiczeń cielesnych w Zakładzie Gimnastyki Leczniczej i Higienicznej w Krakowie (1885–1890) oraz funkcjonującym w sezonie wakacyjnym Zakładzie Wodoleczniczym zwanym „Klemensówką” w Zakopanem (1892–1897). Następstwem tych doświadczeń było jego późniejsze zainteresowanie się wychowaniem fizycznym, zarówno od strony teoretycznej, jak i praktycznej. Znalazł się też w gronie współzałożycieli zakopiańskiego gniazda Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” (1894)¹⁹ i klubu sportowego (1901), którego

M. Nowak, *Profesor Eugeniusz Piasecki w 100 rocznicę urodzin*, [w:] *Zeszyt naukowy z materiałami IX Studenckiej Sesji Naukowej Medalistów im. J. Śniadeckiego*, Poznań, 30 marca 1973 r., seria: Monografie, nr 52, Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu, Poznań 1974, s. 11–15; R. Grzegorz, M. Walendowicz (oprac. wraz z zespołem D. Jandziak i in.; tł. I. Kresak, M. Wnuk), *Historia Ju-jitsu w Polsce 1904–1939; The history of Ju-jitsu in Poland 1904–1939*, Wyd. Akademii Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu; *Głogów: Międzynarodowa Federacja Modern Ju-Jitsu, cop.*, Poznań 2008, s. 158; W. Makuła, *Eugeniusz Piasecki's concept of winter sports in view of modern PE objectives and the Olympic idea*, „Trends in Sport Sciences” 2014, vol. 21, nr 3, s. 169–175; W. Makuła, *Eugeniusz Piasecki's concept of physical education rules from the beginning of the last century*, „Studia Humanistyczno-Społeczne. Humanities and Social Studies” 2016, vol. 14, s. 65–77; P. Oleśniewicz, M. Walendowicz, *Eugeniusz Piasecki jako nauczyciel i popularyzator Ju-Jitsu na ziemiach polskich*, „Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu” 2009, nr 28, s. 435–441; M. Łuczak, S. Jandziś, E. Puszczalska-Lizis, *Wkład prof. Eugeniusza Piaseckiego w rozwój polskiej fizjoterapii. Prof. Eugeniusz Piasecki's contribution to the development of polish physiotherapy*, „Ortopedia Traumatologia Rehabilitacja” 2018, vol. 20, nr 2, s. 103–112; M. Łuczak (red.), *Wybór źródeł, Eugeniusz Piasecki*, Wyd. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań 2016, s. 253; B. Głasek, *Wpływ studiów Eugeniusza Piaseckiego w europejskich ośrodkach naukowych na rozwój jego koncepcji teorii i praktyki wychowania fizycznego...*, s. 79–91; K. Toporowicz, *Eugeniusz Piasecki i jego rola w rozwoju uniwersyteckiego kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego w Polsce*, [w:] *Nauki społeczne a kultura fizyczna*, Ogólnopolska Konferencja Naukowa, seria: Monografie Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu, nr 267, Poznań 1988; M. Nowak, *Profesor Eugeniusz Piasecki – w 100 rocznicę urodzin*, [w:] *Zeszyt naukowy z materiałami IX Studenckiej Sesji Naukowej Medalistów im. J. Śniadeckiego*, Poznań 1973 r., seria: Monografie, nr 52, Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu, Poznań 1974, s. 11–15.

¹⁷ Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu [dalej: Archiwum UAM], Rektorat. Wykaz stanu służby Profesor dr Eugeniusz Piasecki, sygn. 15/216; K. Toporowicz, *Eugeniusz Piasecki w latach 1872–1919*, [w:] *Eugeniusz Piasecki. Materiały z Sesji Naukowej poświęconej twórcy poznańskiej uczelni wychowania fizycznego*, Poznań, 13 i 14 listopad 1973 r., seria: Monografie, nr 66, AWF w Poznaniu, Poznań 1975, s. 9–10.

¹⁸ M. Bronikowska, *Od Sobótki do piłki nożnej polskiej... Polskie tradycyjne zabawy i gry w koncepcji wychowania fizycznego Eugeniusza Piaseckiego...*, s. 1.

¹⁹ „Przegląd Zakopiański” 1901, nr 28, s. 260.

celem była popularyzacja narciarstwa, saneczkarstwa i zabaw na świeżym powietrzu²⁰. Równocześnie przejawiał zainteresowanie teorią i praktyką gimnastyki, taternictwem, narciarstwem i kolarstwem oraz kulturą²¹.

Po ukończeniu Gimnazjum św. Jacka w Krakowie w 1890 r.²² podjął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu we Lwowie i został członkiem lwowskiego „Sokoła”. Wkrótce na życzenie ojca zmienił uczelnię i kierunek studiów²³ i od 7 października 1891 r. kontynuował naukę na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie²⁴. Tam zapoznał się z ideami rekreacji i gier oraz zabaw słynnego ginekologa i położnika prof. dr. Henryka Jordana (1842–1907) – założyciela pierwszego w Europie, otwartego w 1889 r. na Błoniach krakowskich, parku publicznego z basenem i 12 boiskami do gier i zabaw dla młodzieży do lat 15. Włączył się też w prace społeczno-organizacyjne i towarzyskie krakowskiego „Sokoła” (1891–1897), m.in. jako przewodnik (1895)²⁵. Dyplom doktora wszech nauk lekarskich (*doctoris universae medicinae*) uzyskał 23 grudnia 1896 r.²⁶ Wiedzę pogłębiał w 1897 r. w Wiedniu – z zakresu gimnastyki leczniczej u słynnego Antoniego Bluma, a z wodolecznictwa – w pierwszej w Europie Katedrze Wodolecznictwa Uniwersytetu Wiedeńskiego, kierowanej przez prof. Wilhelma Winternitza²⁷. Po kursie i nowych doświadczeniach jednoznacznie stwierdził, że „nie ma przeciwieństwa między umiejętną medycyną a umiejętną hydroterapią”²⁸, mimo że hydroterapia w klinikach wykorzystywana była

²⁰ E. Piasecki, *O wpływie na rozwój psychiczny młodzieży*, [w:] *Z psychologii i fizjologii wychowania*, „Wiedza i Życie”, R. I, t. 12, Lwów 1899.

²¹ K. Toporowicz, *Eugeniusz Piasecki (1872–1947)...*, s. 27–30.

²² Archiwum Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu [dalej: Archiwum AWF w Poznaniu], Świadczenie dojrzałości oraz Wierzytelny odpis świadectwa dojrzałości Eugeniusza Witolda Piaseckiego, L. 21, C.k. gimnazjum św. Jacka w Krakowie, Kraków 25 czerwca 1890 r.

²³ Archiwum AWF w Poznaniu, Świadczenie odejścia L. 19, Eugeniusza Piaseckiego z Wydziału Filozoficznego c.k. Uniwersytetu Lwowskiego, Lwów 5 października 1891 r. Dziekan Wydziału Filozoficznego. Podpis nieczytelny. Rektor Uniwersytetu. Podpis nieczytelny.

²⁴ Archiwum AWF w Poznaniu, Książeczka legitymacyjna (Index) Eugeniusza Witolda Piaseckiego, L.35/1891. Zajęcia miał m.in. z prof. dr. Schrammem – zasady chemii teoretycznej oraz ćwiczenia w pracowni chemii, z prof. dr. Teichmannem – ćwiczenia praktyczne w sekcjach anatomicznych, prof. dr. Witkowskim – fizykę doświadczalną oraz ćwiczenia w pracowni fizycznej dla medyków, dalej: prof. dr Stopczański – chemia lekarska, prof. dr Olszewski – chemia nieorganiczna, prof. dr Rydygier – klinika chirurgiczna, prof. dr Gluziński – patologia ogólna, prof. dr Jaworski – ćwiczenia w badaniu fiz. klatki piersiowej, prof. dr Bujwid – higiena i bakteriologia.

²⁵ Grot Z., Ziółkowska T. (red.), *Dzieje kultury fizycznej (do roku 1918)*, Warszawa – Poznań 1990, s. 220.

²⁶ *Uniwersytet Poznański w pierwszych latach swego istnienia...*, s. 273.

²⁷ Archiwum AWF w Poznaniu, Zeugnis (certyfikat), Eugeniusz Piasecki przebywał u prof. Wilhelma Winternitza od 14 marca do 15 kwietnia 1897 r., Wien 31 maja 1897 r.; E. Piasecki, *Oddział Wodolecznicy prof. dr Winternitza w Poliklinice Wiedeńskiej*, „Przegląd Lekarski” 1897, R. XXXVII, nr 20, s. 257–258.

²⁸ A. Straburzyńska-Lupa, S. Dziedzic, G. Straburzyński, *Vinzenz Priessnitz, Sebastian Kneipp, Wilhelm Winternitz i ich wkład w rozwój wodolecznictwa w XIX i XX wieku*, „Acta Balneol.”

w minimalnym stopniu²⁹. Po powrocie do kraju w 1898 r. osiadł we Lwowie, gdzie rozpoczął pracę zawodową.

Rozwój dydaktyczny, społecznikowski i naukowy w okresie lwowskim

W 1899 r. Eugeniusz Piasecki zdał egzamin państwowy dla nauczycieli gimnastyki w szkołach średnich i seminariach nauczycielskich³⁰, co pozwoliło mu na podjęcie pracy w charakterze nauczyciela gimnastyki i lekarza szkolnego w szkołach lwowskich, m.in. w IV Gimnazjum we Lwowie³¹. Lekcje gimnastyki prowadził zgodnie z zasadami systemu szwedzkiego, uważał go zresztą za model oparty na wiedzy medycznej i znacznie nowocześniejszy, lepszy dla dzieci i młodzieży od gimnastyki niemieckiej, którą krytykował za zbyt dużo elementów akrobatyczno-siłowych³². Argumenty za reformą systemu niemieckiego prezentował podczas wystąpień – w formie referatów programowych i głosów w dyskusji – m.in. na IX Zjeździe Lekarzy i Przyrodników Polskich (LiPP) w Krakowie i X we Lwowie w 1900 r. oraz na konferencjach (np. 1902, 1910)³³. Pracując w szkole, wprowadził ćwiczenia śródlekcyjne w postaci gier i zabaw ruchowych oraz krótkich wycieczek, co spotkało się z entuzjazmem młodzieży.

W okresie lwowskim Piasecki dał się poznać jako popularyzator wszelkich form aktywności sportowej, zwłaszcza piłki nożnej, uszatej, palanta i krykieta, ćwiczeń lekkoatletycznych, boksu francuskiego, łyżwiarstwa i saneczkarstwa. Jego zainteresowanie piłką nożną było tak głębokie, że przetłumaczył i wydał własnym nakładem w 1902 r. *Prawidła gry w piłkę nożną angielską*, które stanowiły podstawę rozgrywania meczów międzynarodowych. W 1904 r. utworzył

2014, t. LVI, nr 1(135), s. 51–55; E. Piasecki, *Oddział wodolecznicy prof. dr Winternitza...*, s. 257–258.

²⁹ A. Kierzek, *Wrażenia polskiego lekarza z wiedeńskiej kliniki Winternitza*, „Przegląd Lekarski”, 1999, 56 (10), s. 686–687; E. Piasecki, *Oddział wodolecznicy prof. dr Winternitza*, s. 257–258.

³⁰ Archiwum AWF w Poznaniu, Świadcstwo L. 64 K. eg. g., zaświadczające, że Eugeniusz Piasecki w dniu 28, 29, 30 stycznia 1899 r. złożył przed Komisją egzaminacyjną egzamin na nauczyciela gimnastyki do szkół średnich i seminariów nauczycielskich, Kraków 31 stycznia 1899 r. Przewodniczący komisji dr Henryk Jordan.

³¹ Archiwum AWF w Poznaniu, Pismo Prezydium c.k. Rady Szkolnej Krajowej L. 468 do Eugeniusza Piaseckiego zastępcy nauczyciela c.k. gimnazjum w Podgórzu, iż J.E. pan Minister Wyznań i Oświecenia reskrytem z dnia 25 czerwca 1899 r. l.13522 mianował Pana rzeczywistym nauczycielem gimnastyki w c.k. gimnazjum IV we Lwowie z dniem 1 września 1899 r., Lwów 23 lipca 1899 r. Informacja dyrektora c.k. gimnazjum IV, że dr E. Piasecki złożył przysięgę służbową na ręce dyrektora c.k. IV gimnazjum Wincentego Koziola.

³² K. Toporowicz, *Eugeniusz Piasecki (1872–1947)*..., s. 61, 159.

³³ *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego II. 1898/9–1909/10*, zestawiał dr W. Hahn, Lwów 1912, s. 457; K. Toporowicz, *Eugeniusz Piasecki (1872–1947)*..., s. 163–172.

Kółko Gimnastyczne Młodzieży, a następnie Klub Gimnastyczno-Sportowy IV Gimnazjum we Lwowie. Był to pierwszy na ziemiach polskich szkolny klub sportowy, który dał początek jednemu z najstarszych klubów piłkarskich – Lwowskiej „Pogoni”, oficjalnie założonej w 1907 r. Oczywiście, pierwszym prezesem wybrano Eugeniusza Piaseckiego, który wkrótce potem powołał Polski Związek Sportowy, skupiający i integrujący stowarzyszenia sportowe z terenu Galicji i zza tzw. kordonu³⁴.

Wiele miejsca w swojej działalności pozazawodowej poświęcił Piasecki skautingowi, który – jako harcerstwo – chciał oprzeć na celach i metodach pedagogicznych (nie – jak w Anglii – narodowo-militarnych), przystosować do rodzimych warunków poprzez nawiązanie do chlubnych tradycji narodowych i włączyć do systemu wychowawczego młodzieży (w postaci syntezy turystyki, gier ruchowych i ćwiczeń wojskowych). Zasady rozwoju harcerstwa polskiego, m.in. polegające na równym traktowaniu wychowania fizycznego, wychowania wojskowego, umysłowego i moralnego, przedstawił w napisanej wspólnie z Mieczysławem Schreiberem publikacji pt. *Harce młodzieży polskiej*. „Harce”, zdaniem Piaseckiego, miały odciągać młodzież od popularnego w szkołach sportu „rekordowego” i pełnić funkcję środka pedagogicznego w wychowaniu fizycznym. Wniósł do ruchu harcerskiego wiele twórczych i postępowych elementów, m.in. poprzez urozmaicenie wycieczek, przekształcenie kolonii letnich w obozy pod namiotami, eliminowanie nadmiernego współzawodnictwa, zasadę abstynencji i zintegrowanie wychowania fizycznego i moralnego. Wyrażał niepokój o „skażenie moralne” harcerstwa przez nieodpowiednie jednostki³⁵.

Od 1899 r. działał w Towarzystwie Nauczycieli Szkół Wyższych i Średnich (przy którym zorganizował odrębną Komisję Wychowania Fizycznego) oraz w Związku Rodzicielskim (prowadzącym tzw. domy opieki pozaszkolnej i akcję dożywiania). Pełnił wiele funkcji, m.in. sekretarza Towarzystwa Przyjaciół Zdrowia we Lwowie (od 1 grudnia 1900 r.) oraz inspektora gimnastyki dla Galicji Wschodniej (1912–1914) – podlegało mu 116 szkół. Dzięki tej posadzie miał wpływ na praktykę wychowania fizycznego i higieny szkolnej i mógł wdrażać przygotowane przez siebie reformy³⁶. W 1903 r. był współinicjatorem otwarcia Polskiego Muzeum Szkolnego³⁷ we Lwowie. Przyczynił się do organizacji

³⁴ R. Wacek, *Wspomnienia sportowe*, Opole ok. 1940, s. 20; D. Dudek, *Podstawy prawne zrzeszeń sportu piłki nożnej na terenie Galicji*, [w:] *Początki piłki nożnej w Polsce. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Małopolski Związek Piłki Nożnej i Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie*, Warszawa 2012, s. 21.

³⁵ *Uniwersytet Poznański w pierwszych latach swego istnienia...*, s. 275–279. K. Hądzelek, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce do 1918 roku*, [w:] J. Gaj, K. Hądzelek, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997, s. 41; J. Gaj, *Stosunek Eugeniusza Piaseckiego do harcerstwa*, [w:] *Eugeniusz Piasecki. Materiały z sesji...*, s. 143. „Harce” wydane zostały też w 1917 i 1920 r.; K. Toporowicz, *Eugeniusz Piasecki (1872–1947)*..., s. 126.

³⁶ *Uniwersytet Poznański w pierwszych latach swego istnienia...*, s. 274.

³⁷ K. Toporowicz, *Eugeniusz Piasecki (1872–1947)*..., s. 68, 128, 131.

Towarzystwa Zabaw Ruchowych (TZR, 1905) i otwarcia lwowskiego parku tego towarzystwa (1909)³⁸. Uczestniczył w pracach Rady Miejskiej (1905–1914) oraz Rady Miejskiej Szkolnej (1909–1914). W wygłaszanych na sesjach referatach poruszał zagadnienia dotyczące higieny i zdrowia mieszkańców Lwowa, poprawy działania służby zdrowia, zwiększenia środków finansowych przeznaczanych na cele asenizacyjne³⁹. Należał do Towarzystwa Ochrony Młodzieży i Ligi Obyczajności Społecznej (1907). Powołano go nadto do Międzynarodowego Komitetu Wychowania Fizycznego (Institution Internationale de l'Education Physique) w Odense (1910), w którym zorganizowano sekcję polską, a Piaseckiego wyznaczono stałym członkiem Komitetu Kongresów Wychowania Fizycznego w Brukseli.

W 1899 r. związał się z Wydziałem Lekarskim i Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego. Współpracował z prof. Adolfem Beckiem z Zakładu Fizjologii oraz prof. Stanisławem Bądzińskim i prof. Pawłem Kučerą z Zakładu Higieny i Bakteriologii. To naukowe współdziałanie zaowocowało pracami badawczymi z higieny szkolnej ucznia oraz rozprawą habilitacyjną, obronioną 9 czerwca 1909 r., a zatytułowaną *Zdobycze lat ostatnich w zakresie walki z chorobami zakaźnymi ostrymi w szkole*⁴⁰. Dotyczyła ona rozwoju fizycznego i psychicznego ucznia w powiązaniu z problematyką zdrowotno-higieniczną w szkole oraz naukami o wychowaniu fizycznym. Uzyskał stopień docenta prywatnego i rozpoczął aktywność jako samodzielny pracownik nauki.

Dalsze badania Piaseckiego dotyczyły nadal higieny szkolnej (na podstawie ankiet i analizy literatury wykazał niski jej poziom na terenie Galicji, w tym zły stan higieniczno-sanitarny pomieszczeń oraz brak lekarzy szkolnych), a także fizjologii ruchu (ćwiczeń fizycznych) oraz teorii i metodyki wychowania fizycznego i kształcenia kadr. W książce *Zasady wychowania fizycznego* (1904) ukazał oddziaływanie ćwiczeń fizycznych na organizm i psychikę. Opracowany przez niego tekst *Fizjologia ruchów*, zamieszczony w pracy zbiorowej pt. *Fizjologia człowieka* (1915), stworzył grunt dla studiów z zakresu fizjologii wychowania fizycznego i sportu⁴¹. Od 1902 r. Piasecki jeździł w celach naukowych do krajów skandynawskich oraz Niemiec, Szwajcarii, Francji, Belgii i Wielkiej Brytanii, a następnie Danii i Włoch, przy okazji zapoznając się w praktyce z tamtejszymi systemami ćwiczeń fizycznych⁴². Tym sposobem zaliczono go do czołowych przedstawicieli nowej dziedziny naukowej, o autorytecie sięgającym daleko poza ziemie polskie.

³⁸ *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego...*, s. 349; R. Wryk, *Początki ruchu olimpijskiego w Polsce*, Poznań 2012, s. 30–31.

³⁹ K. Toporowicz, *Eugeniusz Piasecki (1872–1947)...*, s. 118–120.

⁴⁰ *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego II...*, s. 349. Minister Wyznań i Oświecenia reskryptem z 26 września 1909 r. zatwierdził akt habilitacyjny dra E. Piaseckiego na docenta prywatnej higieny szkolnej.

⁴¹ S. Ciechanowski, *Trzydziestolecie pracy Profesora Piaseckiego*, „Wychowanie Fizyczne” 1930, R. XI, z. 1, s. 5–6.

⁴² *Uniwersytet Poznański w pierwszych latach swego istnienia...*, s. 273.

Działalność publicystyczną Piaseckiego do końca pierwszej wojny światowej cechowały różnorodność i intensywność. Zwrócił wtedy uwagę na potrzebę prowadzenia badań z zakresu medycyny w celu wykorzystania ich wyników w założeniach programowych wychowania fizycznego. Pierwszą udaną próbą aktywności wydawniczej był artykuł *O wpływie ćwiczeń fizycznych na rozwój psychiczny młodzieży* (1899)⁴³. Napisał w tym czasie łącznie 50 prac, w tym cztery monografie, oraz podjął współpracę z miesięcznikiem „Muzeum”, zamieszczając w nim kilka rozpraw i artykułów z dziedziny wychowania fizycznego⁴⁴.

Piasecki swoją energię wykorzystywał na forum międzynarodowym, czynnie i bardzo aktywnie uczestnicząc w kongresach higieny szkolnej, m.in. w pierwszym zorganizowanym w Norymberdze (1904), gdzie dość ostro skrytykował ćwiczenia siłowe zalecane dzieciom. Z kolei na międzynarodowych kongresach wychowania fizycznego w Londynie (1907) i w Paryżu (1910, 1913) propagował harcerstwo i jego rolę w rozwijaniu nowoczesnych metod stosowanych w wychowaniu fizycznym. Sukcesy odnosił też na terenie własnego miasta. To dzięki niemu we Lwowie w trakcie Zjazdu LiPP (1900) powołano po raz pierwszy Sekcję Wychowania Fizycznego jako XXIV sekcję zjazdu, a wychowanie fizyczne uznano za jeden ze sposobów zapobiegających zachorowaniom na gruźlicę. Z kolei w trakcie kongresów pedagogicznych (1909) i przeciwalkoholowych (1912) domagał się zredukowania współzawodnictwa sportowego.

Pod koniec okresu lwowskiego działalność naukowo-badawcza Piaseckiego koncentrowała się głównie na genezie zabaw i gier ruchowych. W 1916 r. wydał *Zabawy i gry ruchowe dzieci i młodzieży – ze źródeł dziejowych i ludoznawczych, przeważnie rodzimych i tradycji ustnej*. Zwłaszcza te ostatnie uważał za ważny składnik społeczny w procesie wychowania i kształtowania postaw moralnych młodzieży. Naukowo zajmował się także pracami ręcznymi, warsztatami szkolnymi, chorobami zakaźnymi młodzieży, organizacją opieki lekarskiej w szkołach oraz skoliozą (rozpowszechnioną u dziewcząt), w której leczeniu istotną rolę przypisywał gimnastyce i masażowi. Były to, jak na owe czasy, poglądy bardzo postępowe. Wśród przyczyn skoliozy wymieniał zły stan higieny w szkole i brak ćwiczeń fizycznych. Niestety, skonstruowany przez niego regulowany pulpit ławki szkolnej, z możliwością dostosowania do wzrostu ucznia, nie zyskał szczególnego zainteresowania dyrekcji szkół⁴⁵.

Wybuch pierwszej wojny światowej przerwał Piaseckiemu praktykę lekarską w Zakładzie Gimnastyki Leczniczej, Ortopedii i Masażu (1900–1915), w którym tworzył podwaliny polskiej rehabilitacji⁴⁶. Już 2 sierpnia 1914 r. został

⁴³ Z. Grot, *Katedra i Studium Wychowania Fizycznego na Uniwersytecie Poznańskim*, [w:] Z. Grot (red.), *Dzieje poznańskiej Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego 1919–1969*, Poznań 1970, s. 18.

⁴⁴ Tamże, s. 19.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ K. Toporowicz, *Eugeniusz Piasecki (1872–1947)...*, s. 114; „Słowo Polskie” 1900, nr 438, s. 4; J. Fibak, K. Słowiński, *Eugeniusz Piasecki (1872–1947), higienista, teoretyk wychowania*

zmobilizowany do armii austriackiej w charakterze lekarza pospolitego ruszenia z przydziałem do Szpitala Rezerwowego we Lwowie. Wolny czas, którego miał dużo, poświęcił pracy naukowej, a zwłaszcza badaniom nad prażródłami ćwiczeń fizycznych. Szczególnie interesowały go pochodzenie i rozwój gier i zabaw ruchowych.

Pierwsza wojna światowa – okres kijowski

Zapoczątkowany w 1915 r. rozpad imperium carskiego sprzyjał liberalizacji w oświacie i kulturze. Większość inteligencji przeniosła się do Kijowa liczącego pół miliona mieszkańców, przebywał w Kijowie od czerwca 1915 do 1918 r. Włączył się w życie tej społeczności⁴⁷ m.in. poprzez zorganizowanie 10 akcji kolonii letnich dla młodzieży szkolnej. Aby ułatwić prowadzenie zajęć na koloniach, obozach harcerskich i lekcjach wychowania fizycznego w szkole, wydał podręcznik pt. *Zabawy i gry ruchowe dzieci i młodzieży*. Oprócz tego od 18 marca 1917 r. wykładał na Wyższych Polskich Kursach Naukowych, przekształconych w Polskie Kolegium Uniwersyteckie. Do kraju wrócił późnym latem lub wczesną jesienią 1918 r.⁴⁸

Po powstaniu wielkopolskim ludność Poznania włączyła się do odbudowy struktur państwowych, gospodarczych, kulturalnych i naukowych. Kiedy więc działacze Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (PTPN) przystąpili do tworzenia uniwersytetu, komisja organizacyjna Wszechnicy Piastowskiej (przemianowanej w 1920 r. na Uniwersytet Poznański) zwróciła się do Eugeniusza Piaseckiego z ofertą objęcia katedry higieny szkolnej i wychowania fizycznego. Do złożeniu tej propozycji przyczyniły się ciekawe odczyty, wygłoszone wcześniej, w 1913 i 1914 r., na posiedzeniu PTPN⁴⁹.

Niepodległa II Rzeczpospolita – okres poznański

Starania Piaseckiego sprawiły, że 7 marca 1924 r. rozporządzeniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego powołano Studium Wychowania Fizycznego jako samodzielną jednostkę funkcjonującą przy Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego i powierzono Piaseckiemu funkcję dyrektora tej jednostki. Placówka realizowała program dwuletnich, a z czasem trzyletnich (od

fizycznego, [w:] J. Hasik, R. Meissner (red.), *Szkice do portretów przedstawicieli medycyny poznańskiej 1945–1985*, Poznań 1991, s. 253.

⁴⁷ K. Toporowicz, *Eugeniusz Piasecki (1872–1947)*..., s. 189–190.

⁴⁸ Tamże, s. 191.

⁴⁹ F. Laurentowski, *Eugeniusz Piasecki w latach 1919–1947*, [w:] *Eugeniusz Piasecki. Materiały w z sesji*..., s. 23.

roku akademickiego 1922/1923 do 1939 r. i od 1945 r.) studiów kończących się uzyskaniem praw do nauczania gimnastyki. Dla potrzeb Studium Piasecki przygotowywał plany, programy nauczania, pilnował ich sprawnej realizacji i aktualizacji, prowadził proseminaria z teorii wychowania fizycznego, a także wykłady i ćwiczenia z higieny szkolnej, zasad wychowania fizycznego, teorii i dziejów wychowania fizycznego oraz ćwiczenia z antropometrii i fizjologii stosowanej. W 1922 r. uruchomił pierwsze w Polsce seminarium naukowe z teorii wychowania fizycznego⁵⁰. W 1924 r. Studium uzyskało uprawnienia do nadawania tytułu magistra wychowania fizycznego, ale pierwszych magistrów wypromowało dopiero w 1931 r. Byli to: Zofia Walicka-Neymannowa, Tadeusz Baczyński i Władysław Czarnecki. Łącznie do 1939 r. tytuł magistra wychowania fizycznego uzyskało 87 osób, w tym 47 mężczyzn i 40 kobiet⁵¹. Od 1928 r. tematem przewodnim na seminariach Piaseckiego były zabawy i gry ruchowe w Polsce i dzięki temu w latach 1931–1939 z zakresu tej problematyki powstało 28 prac magisterskich. Zdzisław Grot ocenił pracę Piaseckiego w ramach tego seminarium jako najsprawniejszą w Polsce i „jedną z najbardziej pracowitych w Europie”⁵².

Piasecki postarał się o autonomię dla Studium WF oraz o pomieszczenia, bibliotekę, wyposażenie i odpowiednie pomoce naukowe. Korzystając z pomocy Waleriana Sikorskiego, pozyskał wysoko wykwalifikowaną kadre, dzięki czemu poznańskie Studium WF stało się nie tylko pierwszą, ale także najlepszą placówką tego typu w Polsce, reprezentującą najwyższy poziom naukowo-dydaktyczny. Opinię tę podzielano nie tylko w kraju, ale również za granicą, z którą utrzymywano żywe kontakty⁵³. W okresie poznańskim Piasecki sprawował też funkcję opiekuna naukowego w poznańskiej Centralnej Wojskowej Szkole Gimnastyki i Sportów, gdzie prowadził zajęcia i wydał skrypt *Teoria wychowania fizycznego*⁵⁴.

Profesor tworzył czasopisma naukowe i pełnił różne funkcje w komitetach redakcyjnych, wiele przy tym publikując. Od jesieni 1918 r. był w składzie komitetu redakcyjnego „Przewodnika Gimnastycznego «Sokół»”. Sprawował też obowiązki redaktora miesięcznika „Walka o Zdrowie” (zamieścił na jego łamach wiele artykułów). W 1920 r. założył czasopismo naukowe „Wychowanie Fizyczne”⁵⁵ i przewodniczył komitetowi redakcyjnemu. Pismo to, wydawane w Poznaniu, należało do najlepiej redagowanych w swojej kategorii w kraju i za granicą⁵⁶.

Kierunki badawcze, jakimi zajmował się Piasecki w II Rzeczypospolitej, to historia kultury fizycznej, teoria wychowania fizycznego oraz gry i zabawy ruchowe.

⁵⁰ Z. Grot, *Katedra i Studium Wychowania...*, s. 43.

⁵¹ Tamże.

⁵² Tamże, s. 53.

⁵³ Tamże, s. 37.

⁵⁴ A. Pawełek, *Centralna Wojskowa Szkoła Gimnastyki i Sportów w Poznaniu 1921–1929*, Poznań 1929, s. 40.

⁵⁵ K. Toporowicz, *Eugeniusz Piasecki (1872–1947)...*, s. 244.

⁵⁶ Z. Grot, *Katedra i Studium Wychowania Fizycznego...*, s. 19, 30.

Jego twórczość w okresie poznańskim była systematyczna i charakteryzowała się „wzbogaceniem tematyki i pogłębieniem badań w porównaniu z okresem lwowskim, ze zwróceniem szczególnej uwagi na wychowanie fizyczne”, jednak liczba publikacji w niektórych dziedzinach rosła, a w innych wyraźnie spadała. Trzeba zdecydowanie podkreślić, że badania z zakresu nauk biologicznych i medycznych wyraźnie osłabły, a higieną zajmował się jedynie w trakcie wykładów⁵⁷.

Swoje zainteresowania historią wychowania fizycznego Piasecki kontynuował już od pierwszych lat okresu poznańskiego⁵⁸. Najcenniejszą książką z tego zakresu są *Dzieje wychowania fizycznego* (1925⁵⁹, 1929 wydanie 2 rozszerzone o XIX i XX w, a zwłaszcza o kierunki nowoskandynawskie⁶⁰), gdyż brakowało tego typu opracowania w Polsce. Książka zyskała życzliwe przyjęcie⁶¹. Grot napisał, że autor wdał się niepotrzebnie w polemikę ze współczesnym pojmowaniem sportu, przestrzegając przed „przyprzęganiem wychowania fizycznego do rydwanu zawodniczego”, który – jak poucza historia – „bieży szybko ku przepaści profesjonalizmu, a z nim – ku zanikowi sportu amatorskiego i całej kultury fizycznej”⁶². Recenzentem monografii był prof. S. Ciechanowski, zdaniem Grot – „niewrażliwy na metodę naukową Piaseckiego historyka”⁶³.

Kolejna książka – *Zarys teorii wychowania fizycznego*⁶⁴ (1931) – miała znamiona pionierskiej. Poprzedziły ją badania analityczne oraz drobniejsze artykuły i referaty⁶⁵. Profesor Ciechanowski w recenzji stwierdził, że nie ma opracowania na rynku wydawniczym krajowym i zagranicznym, którego zawartość uprawniałaby do noszenia tego tytułu. Dzieło doczekało się drugiego wydania w 1935 r., w którym Autor wprowadził kilka zmian w treści. Zradykalizował swój pogląd odnośnie do „szkodliwości dla zdrowia sportu zawodniczego i rekordów”⁶⁶.

Inne nowe teksty z tego okresu to *Krytyczny przegląd najnowszych systemów gimnastycznych*, „Wychowanie Fizyczne” 1920, nr 3/4; *Wychowanie fizyczne*, rozdział podręcznika pod red. S. Kopczyńskiego, pt. *Higiena szkolna* (1921); *Nowe słownictwo gimnastyczne polskie*, „Wychowanie Fizyczne” 1921, nr 1–4; *Badania nad genezą ćwiczeń cielesnych*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Poznańskiego”, Sekcja Matematyczno-Przyrodnicza, 1922, nr 4. Poza tym Profesor wydawał wznowienia swoich książek, a w 1928 r. stworzył ankietę, która miała przybliżyć w szczegółach genezę zabaw, ich związki z kulturą narodową, wychwycić wędrowki gier i zabaw oraz ich przemiany pod wpływem środowiska

⁵⁷ Tamże, s. 60.

⁵⁸ Tamże, s. 55.

⁵⁹ Tamże, s. 56–57.

⁶⁰ Wydanie 2 ukazało się w 1929 r.

⁶¹ Z. Grot, *Katedra i Studium Wychowania Fizycznego...*, s. 56–57.

⁶² Tamże, s. 57.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Wydanie 2 ukazało się w 1935 r.

⁶⁵ Z. Grot, *Katedra i Studium Wychowania...*, s. 58.

⁶⁶ Tamże.

itp.⁶⁷ Pierwsze wyniki odpowiedzi ankietowych zawarł w artykule *Zabawy i gry ludowe w Polsce* w zbiorowym dziele *Wiedza o Polsce* w 1932 r.⁶⁸ W 1938 r. złożył gotowe opracowanie w wydawnictwie, jednak zbliżająca się wojna i spłot różnych okoliczności uniemożliwiły publikację⁶⁹.

Autorytet i kompetencje Profesora powodowały, że powoływano Go w charakterze eksperta do społeczno-państwowych organów kierowniczych. Z prof. Stanisławem Ciechanowskim kierował X Sekcją Higieny Szkolnej i Wychowania Fizycznego Sejmu Nauczycielskiego (1918). Był też członkiem Rady do spraw Wychowania Fizycznego i Kultury Cieleśnej (1919)⁷⁰. Należał do Rady Komisji Wychowania Fizycznego i Sportu na Wsi. Chciał, aby w realizacji „usportowienia” wsi znalazły się tradycyjne gry, zabawy i ćwiczenia ludowe. Współpracował z naczelnymi władzami Związku Harcerstwa Polskiego, uczestnicząc m.in. w pracach Okręgu Wielkopolskiego i Chorałgi Poznańskiej⁷¹. Działał w Komisji Wychowania Fizycznego Zarządu Głównego Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych (1918–1919)⁷². Był członkiem Komisji Pedagogicznej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (1922–1928) oraz przewodniczącym Oddziału Higieny Szkolnej i Wychowania Fizycznego, utworzonego w Poznaniu w 1923 r. W Naczelnej Radzie Zdrowia w Warszawie pełnił funkcję rzecznika opieki lekarskiej i higieny szkolnej w szkołach. Działał też w Wojewódzkim Komitecie Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w Poznaniu. Zgłaszane przez niego uwagi wynikały z troski o właściwy rozwój kultury fizycznej i równocześnie chęci przeciwdziałania dominacji sportu wyczynowego i militaryzacji systemu wychowania fizycznego.

Współpracował z licznymi związkami i organizacjami sportowo-turystycznymi: Związkiem Towarzystw Gimnastycznych „Sokół”, Związkiem Polskich Związków Sportowych, Polskim Związkiem Gier Sportowych (opracował przepisy w zakresie palanta polskiego), Akademickim Związkiem Sportowym w Poznaniu (kurator, członek honorowy), Klubem Sportowym „Pentatlon” przy Centralnej Wojskowej Szkole Gimnastyki i Sportów (przez kilka lat był jego prezesem), Sekcją Turystyczną Towarzystwa Tatrzańskiego. Reprezentował Sokolstwo Wielkopolskie na zjeździe erylującym Międzyzwiązkowy Wydział Sokolstwa Polskiego (13 kwietnia 1919 r.). Od 1922 r. był prezesem Polskiej Ligi Przeciwalkoholowej, która przyczyniła się do zorganizowania w Poznaniu poradni dla alkoholików i „Domu Trzeźwości”⁷³.

⁶⁷ Tamże, s. 59.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Tamże, s. 60.

⁷⁰ J. Wojtyczka, *Przysposobienie wojskowe w odrodzonej Polsce do roku 1926*, Kraków 2001, s. 23; *Rada Wychowania Fizycznego i Kultury Cieleśnej*, „Wychowanie Fizyczne” 1920, R. I, nr 1–2, s. 29–30.

⁷¹ K. Toporowicz, *Eugeniusz Piasecki (1872–1947)...*, s. 273.

⁷² Tamże, s. 265.

⁷³ Tamże, s. 275.

Eugeniusz Piasecki był członkiem centralnej instytucji wychowania fizycznego i sportu w Polsce, jaką stanowiła Rada Naczelna Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (1925). Uważał, że nakazem chwili, m.in. w zakresie higieny społecznej, jest budowa sieci boisk w całym kraju, na czym zyskałoby państwo w postaci zwiększonej wydajności pracy obywateli, armia – gdyż miałyby lepszych rekrutów, szkolnictwo – ponieważ zwiększyłyby się sprawność fizyczna i moralna młodzieży, a także sport – bo byłoby więcej osób przystosowanych do wysiłku, zdolnych uprawiać różne dyscypliny. Rok po przewrocie majowym Józefa Piłsudskiego (1926) Piasecki wszedł w skład Rady Naukowej Wychowania Fizycznego Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego⁷⁴. Działal w niej – pomimo nieprzyjaznego stosunku pozostałych członków – aż do wybuchu wojny w 1939 r. Na II Kongresie Sportowym (1927) w wystąpieniu plenarnym pt. *Profesjonalizm w sporcie* stwierdził, że sport profesjonalny jest groźnym dla społeczeństwa produktem ubocznym sportu wyczynowego.

Wypowiedzi Piaseckiego na temat sportu na przestrzeni lat ewoluowały. W pierwszym okresie akceptował wszystkie dyscypliny, dostrzegając w nich walory zdrowotno-higieniczne, wychowawczo-moralne i rozwojowe. W latach 1910–1914 krytykował „rekordomanię i widowiskowość” związane ze współzawodnictwem sportowym. Chcąc ustrzec uczniów przed negatywnymi skutkami sportu klubowego, propagował ćwiczenia fizyczne typowe dla metody harcerek – gry i zabawy w terenie, wycieczki. Stało się to podstawą lansowanej przez niego w dwudziestolecie międzywojennym idei sportu bez trybun⁷⁵. Był inicjatorem Państwowej Odznaki Sportowej, do której opracował też koncepcję i regulamin⁷⁶.

Eugeniusz Piasecki był członkiem Rady Wydziału Filozoficznego (1919/1920–1922/1923), Rady Wydziału Lekarskiego (1923/1924–1946/1947 z przerwą w czasie II wojny światowej), wiceprzewodniczącym Senackiej Komisji Wychowania Fizycznego Młodzieży Akademickiej, członkiem Komisji Lekarskiej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Naukowego Towarzystwa Pedagogicznego (przewodniczył Komisji Wychowania Fizycznego i Higieny Szkolnej), Towarzystw Lekarskich we Lwowie, Kijowie i w Poznaniu, Towarzystwa Higienicznego we Lwowie, Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, członkiem Komisji Pedagogicznej Ministerstwa Oświaty i przewodniczącym jej oddziału Higieny Szkolnej i Wychowania Fizycznego, członkiem Komisji Historycznej Polskiej Akademii Umiejętności oraz członkiem Towarzystwa Fizjologicznego w Warszawie.

Współpracował z wieloma organizacjami: Institution Internationale de l'Education Physique w Brukseli, Wissenschaftliche Gessellschaft für Körperliche Erziehung, Comité de Patronage Faculté International de Pedologie w Brukseli, Comité Permanent Internationale des Congrès d'Hygiène Scolaire w Paryżu, La

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ Tamże, s. 282.

⁷⁶ Tamże, s. 283–284.

Fédération Internationale de Gymnastique Ling. Otrzymał honorowe członkostwo Czeskiego Towarzystwa Lekarskiego i należał do Międzynarodowego Stowarzyszenia Lekarzy Szkolnych w Paryżu (Association Internationale de Medecins Scolaires). W 1927 r. jako delegat Ligi Narodów Profesor odbył podróż po 13 krajach Europy⁷⁷. Odwiedził 22 ośrodki wychowania fizycznego. Analizę stanu nauki i praktyki zawarł w raporcie przygotowanym dla Sekcji Higieny Ligi. Czynnie uczestniczył w wielu konferencjach, m.in. we Wszechślowiańskim Kongresie Lekarzy w Splicie (1930) i Międzynarodowym Kongresie Wychowania Fizycznego (1939). W 1939 r. otrzymał Order Papieski oraz wielki tytuł honorowy i odznakę La Fédération Internationale de Gymnastique Ling (28 września)⁷⁸.

Powroty – okres II wojny światowej i pierwsze lata po jej zakończeniu

W połowie sierpnia 1939 r. Eugeniusz Piasecki opuścił Poznań i zamieszkał we Lwowie, gdzie przeżył wkroczenie wojsk radzieckich. Pracował na Uniwersytecie Lwowskim (wykładał język starocerkiewny) i we lwowskim „Medinstytucie”. W czasie okupacji hitlerowskiej cierpiał na rwę kulszową (ischias) objawiającą się zmianami zwyrodnieniowymi kręgosłupa. Ponadto żył w ciągłym strachu przed aresztowaniem. Osłabiło to jego zdrowie fizyczne i psychiczne⁷⁹.

W lutym 1945 r. Profesor – znany ze zdolności organizacyjnych, zaangażowania społecznego w wielu stowarzyszeniach, radach i komisjach oraz aktywności naukowej – otrzymał wezwanie z Uniwersytetu Poznańskiego do podjęcia pracy w Studium Wychowania Fizycznego. Pod koniec czerwca 1945 r. objął funkcję dyrektora po prof. dr. Stefanie Różyckim⁸⁰ i mimo swoich 73 lat postanowił przywrócić Studium dawny blask, od początku podejmując szereg działań organizacyjnych i badawczych⁸¹.

Mimo nie najlepszego zdrowia Profesor zdołał opublikować w 1946 r. w „Nowinach Lekarskich” pracę pt. *Próba gimnastyki niemowląt dokonana na materiale dzieci zdrowych*, oraz przygotował kolejne wydanie *Zarysu teorii wychowania fizycznego*. Podjął też studia nad międzynarodowym językiem oraz reformą alfabetów słowiańskich i ortografii. Na podstawie notatek z brulionów starał się odtworzyć monografię oddaną do wydawnictwa w 1939 r.⁸² oraz złożył

⁷⁷ S. Ciechanowski, *Trzydziestolecie pracy Profesora Piaseckiego...*, s. 8; Z. Drozdowski, J. Gaj, *Wkład Poznania w ogólny rozwój nauk wychowania fizycznego*, „Gazeta Poznańska” 9–10.10.1965, nr 240.

⁷⁸ Tamże, s. 290.

⁷⁹ Tamże, s. 297.

⁸⁰ K. Toporowicz, *Eugeniusz Piasecki (1872–1947)...*, s. 298.

⁸¹ Tamże, s. 299.

⁸² Tamże, s. 300.

propozycję wznowienia wydawania miesięcznika „Wychowanie Fizyczne”. Wkrótce został zaproszony do prac w Radzie Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego – organu społeczno-państwowego.

Eugeniusz Piasecki stworzył podstawy nauk o wychowaniu fizycznym, zarysowując równocześnie koncepcje teorii wychowania fizycznego. Swym dorobkiem wytyczył też drogę do rozwoju współczesnych nauk o kulturze fizycznej, w tym rehabilitacji. Badał początki tradycyjnych zabaw i gier ruchowych, a główna metoda badawcza, którą posługiwał się przy zbieraniu i interpretowaniu materiału badawczego zawartego w ankietach, nosiła nazwę metody porównawczej historyczno-etnologicznej. Za jej pomocą oraz przy wykorzystaniu metody historyczno-geograficznej starał się wyjaśnić „genezę oraz stopień oryginalności polskich tradycyjnych zabaw i gier oraz poznać mechanizm ich ewolucji i określić drogi rozwojowe”. Dążył do stworzenia oryginalnego polskiego systemu poglądów i ćwiczeń uwzględniających specyfikę narodową i polski dorobek. Tradycyjne zabawy i gry ruchowe oraz sporty i gry obce adaptowane do polskich warunków miały zająć, jego zdaniem, miejsce sportu widowiskowego. Dążył do eliminacji sportu profesjonalnego i jego jednostronności, gdyż uważał, że przyczyniają się do demoralizacji młodzieży i degradacji moralnej społeczeństwa.

Profesor Eugeniusz Piasecki z wychowania fizycznego i sportu chciał uczynić ważny element fizycznego i moralnego zdrowia narodu i nadać tej dziedzinie logiczne i teoretyczne podstawy naukowe. Wyrazem uznania dla jego działalności w wielu obszarach życia naukowego, organizacyjnego i społecznego były wyróżnienia – otrzymał m.in. Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski (12 maja 1923 r.)⁸³, jugosłowiański Order św. Sawy (30 marca 1931 r.), Grand le Fédération Internationlae de Gymnastique Ling (1939 r.)⁸⁴.

23 grudnia 1946 r. w Studium obchodzono 50-lecie promocji doktorskiej Eugeniusza Piaseckiego, w trakcie którego wychowankowie, współpracownicy i przyjaciele, m.in. dr Eligiusz Preisler, prof. dr Tadeusz Strumiłło, zaprezentowali osiągnięcia i ogromny wkład Jubilata w rozwój placówki. W czerwcu 1947 r. rektor Uniwersytetu Poznańskiego wręczył Piaseckiemu odnowiony dyplom doktora przesłany przez Uniwersytet Jagielloński. Pod koniec czerwca tego roku prof. Piasecki wyjechał w Sudety dla podreperowania zdrowia, gdzie w Ptaszynie koło Cieplic gościł u znajomych, w domu Jana Jabłońskiego. Tam zmarł nagle na udar mózgu 17 lipca 1947 r.⁸⁵

⁸³ Archiwum AWF w Poznaniu, Kancelaria Orderu „Odrodzenia Polski”, Do Pana prof. dr. Eugeniusza Piaseckiego. Stwierdzam, że Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej dekretem z 2 maja 1923 r. nadał Panu odznaki Kawalera Krzyża Komandorskiego, Kanclerz Orderu Odrodzenia Polski Jan Kochanowski, Warszawa 12 maja 1923 r.

⁸⁴ Grand le Fédération Internationlae de Gymnastique Ling, a conféré à Eugen Piasecki, son, Grand titre honorifique, Stockholm et Lund le 28 oct. 1939.

⁸⁵ Archiwum AWF w Poznaniu, Karta zgonu do zarządu cmentarza dra med. Eugeniusza Piaseckiego, data zgonu 18.07.1947 r., godz. 19.30. Urząd Stanu Cywilnego w Poznaniu, 19.07.1947 r.

W 1973 r. w AWF w Poznaniu wmurowano tablicę pamiątkową ku czci Eugeniusza Piaseckiego oraz ustanowiono medal jego imienia – „Zasłużony dla AWF w Poznaniu”, natomiast 30 października 1981 r. poznańska AWF otrzymała Jego imię⁸⁶.

Zakończenie

Podsumowując działalność i twórczość Eugeniusza Piaseckiego, należy podkreślić bardzo dużą liczbę książek o charakterze monograficznym, artykułów, recenzji, sprawozdań, referatów, doniesień naukowych. Ukazywały się one w polskich czasopismach z zakresu medycyny, higieny, pedagogiki i wychowania fizycznego, a także na łamach prasy codziennej i czasopismach naukowych w krajach zachodnich. Publikował w siedmiu językach obcych: francuskim (23 prace), angielskim, włoskim, niemieckim, czeskim, rosyjskim, skandynawskich i serbsko-chorwackim – łącznie około 40 prac. Dorobek pisarski Eugeniusza Piaseckiego to 271 pozycji bibliograficznych, w tym 5 książkowych, 7 w formie rozdziałów większych opracowań oraz studiów w ramach wydawnictw seryjnych lub podręczników, jedna obszerna monografia wydana po śmierci autora, a także liczne artykuły i studia naukowe, publikowane w różnych czasopismach naukowych. Aż 170 pozycji z dorobku Piaseckiego miało charakter naukowy, pozostałe to artykuły popularnonaukowe, publicystyczne i inne. Wśród prac najwięcej uwagi poświęcił teorii wychowania fizycznego i sportu oraz dydaktyce, metodyce, systematyce i organizacji ćwiczeń fizycznych. Prace te wносиły do polskiego wychowania fizycznego nowe treści, np. zamysł unarodowienia polskiego wychowania fizycznego poprzez wprowadzenie staropolskich zabaw i gier ruchowych, uzupełnianych tylko zagranicznymi – po części pomysł ten był realizowany w szkolnym wychowaniu fizycznym. Piasecki przypomniał także, że aby przeżyć, człowiek świadomie zaczął doskonalić sprawność cielesną. Owa sprawność zyskała w czasach nowszych miano sportu i wychowania fizycznego. Stwierdził, że wcześniej powstały gry na Wschodzie, skąd przemieszczały się na Zachód. Wskazał na spontaniczność powstawania – niezależnie od siebie – prostych form zabawowych w różnych częściach świata. Jego próby sformułowania polskiego systemu wychowania fizycznego i wkomponowania weń polskich dawnych gier ruchowych nie zyskały akceptacji. Za to z sukcesem zorganizował przy Uniwersytecie Poznańskim pierwszą w niepodległej Polsce placówkę kształcąca nauczycieli wychowania fizycznego i lekarzy sportowych⁸⁷.

W dydaktyce prezentował „entuzjazm i takt pedagogiczny, punktualność oraz rzetelne przygotowanie się do wykładów i seminariów”. Był nauczycielem

⁸⁶ S. Garczarczyk, *Profesora Eugeniusza Piaseckiego*, „Gazeta Poznańska” 7.12.1981 r.

⁸⁷ W. Lipoński, *Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2012; zob. tegoż, *The Truth of Sport a monograph of selected issues*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2016.

wymagającym wobec siebie i studentów, co zjednywało mu powszechny szacunek. W wykładach nawiązywał do osiągnięć nauki europejskiej, gdzie pomocna okazała się znajomość języków obcych oraz erudycja i znajomość literatury obcojęzycznej. Oschły w kontaktach służbowych, w życiu towarzyskim zyskiwał sympatię poczuciem humoru i umiejętnością opowiadania anegdot podhalańskich gwarą góralską.

Opisane tu zabiegi organizacyjne Eugeniusza Piaseckiego oraz zaangażowanie w pracę naukową pozwoliły Zdzisławowi Grotowi zaliczyć go do panteonu najwybitniejszych naukowców Uniwersytetu Poznańskiego w okresie międzywojennym obok takich postaci, jak Józef Kostrzewski – archeolog, Florian Znaniecki – socjolog, Edward Taylor – ekonomista, Kazimierz Tymieniecki – historyk mediewista, czy Jan Rutkowski – historyk gospodarczy⁸⁸.

Bibliografia

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

Archiwum Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu

Informacja dyrektora c.k. gimnazjum IV, że dr E. Piasecki złożył przysięgę służbową na ręce dyrektora c.k. IV gimnazjum Wincentego Koziola.

Karta zgonu dra med. Eugeniusza Piaseckiego, Urząd Stanu Cywilnego w Poznaniu, 19.07.1947 r.

Książeczka legitymacyjna (Index) Eugeniusza Witolda Piaseckiego, L.35/1891

Pismo Prezydium c.k. Rady Szkolnej Krajowej L. 468 do Eugeniusza Piaseckiego zastępcy nauczyciela c.k. gimnazjum w Podgórzu iż J.E. pan Minister Wyznań i Oświecenia reskryptem z dnia 25 czerwca 1899 r. l.13522 mianował Pana rzeczywistym nauczycielem gimnastyki w c.k. gimnazjum IV we Lwowie z dniem 1 września 1899 r., Lwów 23 lipca 1899 r.

Świadectwo dojrzałości

Świadectwo odejścia L. 19, Eugeniusza Piaseckiego z Wydziału Filozoficznego c.k. Uniwersytetu lwowskiego, Lwów 5 października 1891 r.

Świadectwo L. 64 K. eg. g., zaświadczające, że Eugeniusz Piasecki w dniu 28, 29, 30 stycznia 1899 r. złożył przed Komisją egzaminacyjną egzamin na nauczyciela gimnastyki do szkół średnich i seminariów nauczycielskich, Kraków 31 stycznia 1899 r.

Wierzytelny odpis świadectwa dojrzałości Eugeniusza Witolda Piaseckiego, L. 21, c.k. gimnazjum św. Jacka w Krakowie, Kraków 25 czerwca 1890 r.

⁸⁸ Z. Grot, *Katedra i Studium Wychowania...*, s. 54.

Zeugnis (certyfikat), że Eugeniusz Piasecki przebywał u prof. Wilhelma Winternitza od 14 marca do 15 kwietnia 1897 r. Wien 31 maja 1897 r.

Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Rektorat. Wykaz stanu służby Profesor dr Eugeniusz Piasecki, sygn. 15/216.

II. Czasopisma i prasa

„Acta Balneol.” 2014.

„Gazeta Poznańska” 1965, 1981.

„Kronika Uniwersytetu Lwowskiego” 1898/9–1909/10.

„Lider” 2008.

„Ortopedia Traumatologia Rehabilitacja” 2018.

„Przegląd Lekarski” 1897, 1999.

„Przegląd Zakopiański” 1901.

„Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu” 2009.

„Studia Humanistyczno-Społeczne. Humanities and Social Studies” 2016.

„Studies in Physical Culture and Tourism” 2008.

„Słowo Polskie” 1900.

„Trends in Sport Sciences” 2014.

„Wiedza i Życie” 1899.

„Wychowanie Fizyczne” 1920, 1924, 1925, 1930.

„Wychowanie Fizyczne i Sport” 1967.

B. Literatura

Bronikowska M., *Od Sobótki do piłki nożnej polskiej... Polskie tradycyjne zabawy i gry w koncepcji wychowania fizycznego Eugeniusza Piaseckiego*, seria: Monografie, nr 384, AWF w Poznaniu, Poznań 2008.

Dec L., Domosławski Z., *Wprowadzenie do dziejów polskiej medycyny sportowej*, Wyd. Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach, Katowice 1992.

Dudek D., *Podstawy prawne zrzeszeń sportu piłki nożnej na terenie Galicji*, [w:] *Początki piłki nożnej w Polsce. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Małopolski Związek Piłki Nożnej i Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie*, Warszawa 2012, s. 13–25.

Fibak J., Słowiński K., *Eugeniusz Piasecki (1872–1947), higienista, teoretyk wychowania fizycznego*, [w:] J. Hasik, R. Meissner (red.), *Szkice do portretów przedstawicieli medycyny poznańskiej 1945–1985*, Poznań 1991, s. 253–255.

Gaj J., *Stosunek Eugeniusza Piaseckiego do harcerstwa*, [w:] *Eugeniusz Piasecki. Materiały z Sesji Naukowej poświęconej twórcy poznańskiej uczelni wychowania fizycznego*, Poznań, 13 i 14 listopada 1973 r., seria: Monografie, nr 66, AWF w Poznaniu, Poznań 1975, s. 140–147.

Gaj J., Hądzulek K., *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997.

- Gaj J., Ziółkowska T., *Poznańskie badania historii kultury fizycznej*, [w:] Z. Drozdowski (red.)
- Głasek B, *Wpływ studiów Eugeniusza Piaseckiego w europejskich ośrodkach naukowych na rozwój jego koncepcji teorii i praktyki wychowania fizycznego. The influence of Eugeniusz Piasecki's studies in European academic centers on the development of the concept of the theory and practice of Polish national physical education*, [w:] J. Chełmecki (red.), *Spoleczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu: sprawność fizyczna dzieci i młodzieży. Socio-educational faces of contemporary sport and olympism: physical fitness of children and youth*, t. 2, Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Polska Akademia Olimpijska, Fundacja „Centrum Edukacji Olimpijskiej”, Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego, Warszawa 2009, s. 79–91.
- Grot Z (red.), *Dzieje poznańskiej Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego 1919–1969*, Poznań 1970.
- Grot Z., *Katedra i Studium Wychowania Fizycznego na Uniwersytecie Poznańskim*, [w:] Z. Grot (red.), *Dzieje poznańskiej Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego 1919–1969*, Poznań 1970, s. 11–75.
- Grot Z., *Krótki rys dziejów Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1919–1939*, [w:] *40 lat od Katedry Wychowania Fizycznego UP do Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu*, Poznań 1959, s. 13–44.
- Grot Z., Ziółkowska T. (red.), *Dzieje kultury fizycznej (do roku 1918)*, Warszawa – Poznań 1990.
- Grzegorz R., Walendowicz M. wraz z zespołem Jandziak D. et al. (oprac.), *Historia Ju-jitsu w Polsce 1904–1939; The history of Ju-jitsu in Poland 1904–1939*, [tł. I. Kresak, M. Wnuk; Międzynarodowa Federacja Modern Ju-Jitsu], Wyd. Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, Międzynarodowa Federacja Modern Ju-Jitsu, cop., Poznań – Głogów 2008.
- Hądzelek K., *Dzieje kultury fizycznej w Polsce do 1918 roku*, [w:] *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997.
- Krawczyk Z., *Spoleczno-kulturowe funkcje wychowania fizycznego i sportu. Analiza poglądów Eugeniusza Piaseckiego*, [w:] *Natura, kultura – sport. Kontrowersje teoretyczne w Polsce*, Wyd. PWN, Warszawa 1970, s. 163–217.
- Laurentowski F., *Eugeniusz Piasecki w latach 1919–1947*, [w:] *Eugeniusz Piasecki. Materiały z Sesji Naukowej poświęconej twórcy poznańskiej uczelni wychowania fizycznego, Poznań, 13 i 14 listopada 1973 r.*, seria: Monografie, nr 66, AWF w Poznaniu, Poznań 1975, s. 23–29.
- Lipoński W., *Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2012.

- Lipoński W., *Rochwist i palant. Studium etnologiczne dawnych polskich sportów i gier ruchowych na tle tradycji europejskiej*, Monografie AWF w Poznaniu, nr 356, Poznań 2004.
- Lipoński W., *The Truth of Sport a monograph of selcted issues*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2016.
- Łuczak M., (red.), *Wybór źródeł, Eugeniusz Piasecki*, Wyd. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań 2016.
- Nowak M., *Profesor Eugeniusz Piasecki w 100 rocznicę urodzin*, [w:] *Zeszyt naukowy z materiałami IX Studenckiej Sesji Naukowej Medalistów im. J. Śniadeckiego, Poznań, 30 marca 1973 r.*, seria: Monografie, nr 52, Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu, Poznań 1974, s. 11–15.
- Pawełek A., *Centralna Wojskowa Szkoła Gimnastyki i Sportów w Poznaniu 1921–1929*, Poznań 1929.
- Piasecki E., *Badania nad genezą ćwiczeń cielesnych*, Poznań 1922.
- Toporowicz K., *Eugeniusz Piasecki (1872–1947). Życie i dzieło*, Warszawa – Kraków 1988.
- Toporowicz K., *Eugeniusz Piasecki i jego rola w rozwoju uniwersyteckiego kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego w Polsce*, [w:] *Nauki społeczne a kultura fizyczna, Ogólnopolska Konferencja Naukowa*, Poznań, dnia 3 czerwca 1988, seria: Monografie Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu, nr 267, Poznań 1989, s. 45–61.
- Toporowicz K., *Eugeniusz Piasecki w latach 1872–1919*, [w:] *Eugeniusz Piasecki, Materiały z Sesji Naukowej poświęconej twórcy poznańskiej uczelni wychowania fizycznego, Poznań, 13 i 14 listopad 1973 r.*, seria: Monografie, nr 66, AWF w Poznaniu, Poznań 1975, s. 9–22.
- Wacek R., *Wspomnienia sportowe*, Opole ok. 1940.
- Wkład poznańskiej AWF w rozwój teoretycznych podstaw kultury fizycznej*, Wyd. PWN, Warszawa – Poznań 1975, s. 202–210.
- Wojtyca J., *Przysposobienie wojskowe w odrodzonej Polsce do roku 1926*, Kraków 2001.
- Wryk R., *Narodziny i rozwoju Akademickiego Związku Sportowego do roku 1949*, Wydawnictwo Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2007.
- Wryk R., *Olimpijczycy Drugiej Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Nauka i Innowacje, Poznań 2015.
- Wryk R., *Początki ruchu olimpijskiego w Polsce*, Poznań 2012.
- Wrzosek A. (red.), *Uniwersytet Poznański w pierwszych latach swego istnienia (1919, 1919–20, 1920–21, 1921–22, 1922–23). Za rektoratu Heljodora Święcickiego. Księga pamiątkowa*, Poznań 1924.
- Wrzosek A., *Wydział Lekarski*, [w:] A. Wrzosek (red.), *Uniwersytet Poznański w pierwszych latach swego istnienia (1919, 1919–20, 1920–21, 1921–22, 1922–23). Za rektoratu Heljodora Święcickiego. Księga pamiątkowa*, Poznań 1924.

The contribution of Professor Eugeniusz Piasecki to the development of physical education in Poland

Abstract

The aim of the article is to present the contribution of Professor Eugeniusz Witold Piasecki to the development of modern physical education and sports, school hygiene, and education of school staff. Professor E. W. Piasecki was a doctor or medicine, associated with the University of Lviv (1900–1915) and the University of Poznan (1919–1947), a longtime director of the Physical Education Centre at the University of Poznan (1924–1947), creator of modern physical education, contributor of the Higher Education Section of the League of Nations, and the editor of numerous scientific journals. He lived and worked during the Partitions of Poland (until 1918), during the Second Polish Republic (1918–1939), under Nazi and Soviet occupation (1939–1945) and in the Polish People's Republic (1945–1947). His career path and historical events secured him a place among the eminent Polish scientists and educationists. The article presents his academic biography and achievements in the field of physical education.

Keywords: Partitions of Poland, modern physical education, theory of physical education, school hygiene.

František KOLÁŘ*

Jiří Stanislav Guth-Jarkovský in the Interwar Olympic Movement¹

Abstract

The article follows the work of Jiří Stanislav Guth-Jarkovský in the given period both on the domestic and on the international scene. In the new Czechoslovak state, it was necessary to establish a new Czechoslovak Olympic Committee which would serve as a representative of athletes of all nationalities. This, however, proceeded very slowly. With the strengthening of the status of sports associations, their young officials also asked for a greater share of COC's decision-making. Therefore, in the second half of the 1920s, there was a crisis in the Czechoslovak Olympic Movement, to which Guth-Jarkovsky responded by retreating. Throughout the interwar period, however, he remained an active member of the International Olympic Committee. At first, he was the Secretary General, later a member of its executive board. He actively participated in the design and adoption of the Olympic Charter and organization of the 8th Olympic Congress in Prague in 1925. However, in 1936 his reputation was damaged by his support of the XI. Olympic Games in Nazi-dominated Berlin.

Keywords: Jiří Guth-Jarkovský, Czechoslovak Olympic Committee, Czechoslovak Olympic Movement, the 8th Olympic Congress.

The Great War didn't destroy the work of Pierre de Coubertin, quite to the contrary. It emphasized the importance of its constructive and peace-making nature and confirmed his words written on the eve of its outbreak:

The Olympic movement did not appear in the middle of modern civilization to play only a local or temporary role. Its mission is universal and shall last for centuries to come. It is

* PhDr., CSc., Charles University, Faculty of Physical Education and Sport, Czech Republic, e-mail: kolar@olympic.cz

¹ This paper is based on my biography of Jiří Stanislav Guth-Jarkovského. See F. Kolář, *Jiří Stanislav Guth-Jarkovský*, Prague, Český olympijský výbor – Olympia 2011, ISBN 978-80-7376-294-0.

ambitious. It needs space and a great amount of time. Yet it shall soon be realized that its very first steps marked its future fate. War can only hinder its march yet cannot stop it.²

Just as the war didn't put an end to the Olympic Movement throughout the world, it didn't manage to smother it in the Czech environment either. As early as on October 30, 1918, Jiří Guth informed the new Police Director of Prague, Richard Bienert, that the Czech Olympic Committee would begin to function again in the new Czechoslovak state³. On November 5, a meeting of the former members of the Czech Olympic Committee – Josef Rössler-Ořovský, František Fehrer, Karel Fuchs-Robětín, Edmund Kaizl, Rudolf Richter and Josef Zelenka took place in Guth's flat in order to confirm the “resurrection and reestablishment” of the Czech Olympic Committee⁴.

The gentlemen met again on December 17 to take a position on the resolution of the Czech Sport Union from the previous day. The Union, being the highest body of Czech sports, was established as early as November 1, 1918, at the instigation of the sport journalists Vilém Heinz, Miloslav Horáček and Jaroslav Kalva. Its chairman was the then President of the Czech Athletic Amateur Union, the dentist Jan Jesenský. Jiří Guth most welcomed its establishment, as he himself had tried to set up a central organization of this sort before the war. But on December 16 its officials expressed a wish that the Czech Olympic Committee become “only a section within the Union”, which would mediate the relationship with the Olympic Movement and would be appointed by the leaders of the Union. The meritorious officials didn't like the sound of such a thing at all! Therefore, on December 17, they stated that “the Czech Olympic Committee, in view of current circumstances threatening its very independence, shall become an institution with proper rules and regulations”⁵.

So, the fight for competencies between the Olympic Committee and the Sport Union began and didn't stop until the late 1920s. As Jiří Stanislav Guth-Jarkovský writes in his manuscript *Last Olympic Memoirs*:

Since the very day of its foundation, the Czech Committee has desired to cooperate with all sport centres and if possible, with the Sokols, too. There was no other way, for such was the very essence of the matter. Yet the efforts were of a spontaneous, voluntary nature, hence if the Committee wished to send an athlete to the Games, it was first obliged to address the organization and have the athletes named ... So it happened that the Czech Olympic Committee had unwittingly become a supreme authority; a status which many were exceedingly jealous of ... The cooperation between the Committee and the headquarters of the said organizations has existed since time immemorial and had there been good will and a true desire to cooperate amongst the delegates, there was no need for change – for true and sincere work needs no statutes. Yet, sadly, gentlemen delegates would display

² P. de Coubertin, *L'insigne et le pavillon*, “Revue Olympique”, August 1913.

³ J.S. Guth-Jarkovský, *Paměti II. Paměti olympijské (1894–1918)*, Prague 1929, p. 147.

⁴ Idem, *Paměti III. Na dvoře republikánském 1919–1925*. Prague 1929, p. 50.

⁵ ČsVO meeting minutes 17.12.1918. The National Archive Prague, ČsVO fond, k. 3

their interest in the Committee and the Games only when the distribution of subvention was at hand⁶.

The Olympic Committee was officially set up – now as ‘Czechoslovak’ and recognized by the state – on June 13, 1919. Furthermore, unlike during the pre-war period, it was appointed as the representative of all athletes of the Czechoslovak Republic regardless of their nationality, as indicated in the findings of the IOC meeting in Lausanne in April 1919 and as confirmed in the Olympic Charter adopted at the 7th Olympic Congress in June 1921⁷.

The Czechoslovak Olympic Committee followed the Czech Olympic Committee from the era of the Austro-Hungarian Empire as far as its members were concerned. Its leadership consisted of the weather-beaten ‘old-timers’: Chairman Jiří Guth, General Secretary Josef Rössler-Ořovský and then František Fehrer, Karel Fuchs-Robětín, Zdeněk Kruliš, Otakar Petřík, Rudolf Richter, Rudolf Schindler and later also Prokop Bureš, Jaroslav Just, Vítězslav Pavloušek, Jan Plichta or Augustin Popelka. Other nationalities of Czechoslovakia did not initially show much interest in the Olympic Movement. It wasn’t until the mid-1920s that the Czechoslovak Olympic Committee, in connection with the success of German skiers at the first Winter Olympic Games in 1924 in Chamonix and the exclusion of Austrian and German athletes from the Olympic family, began to cooperate with the Association of German Ski Unions, Hauptverband der Deutschen Wintersportvereine. This situation lasted until the 11th Olympic Games in 1936 which were held in Berlin.

Not only did the Czechs reunite with the family of the International Olympic Movement but enjoyed unprecedented respect.

Still in 1918, Jiří Guth turned to the newly created Ministry of Education and National Culture in order to have the fact that “the Czechoslovak government appointed him the official delegate of the Czechoslovak Republic in the International Olympic Committee” officially confirmed. After receiving the letter of appointment, he happily announced the news to Pierre de Coubertin, who, however, somehow dampened his enthusiasm: “Why, my dear friend, it is most irrelevant. The International Olympic Committee is completely independent of all governments, it appoints all representatives of states and countries itself, irrespective of national governments – after all, you have experienced this yourself”⁸.

However, in April 1919, Guth arrived at the first post-war meeting of the IOC in Lausanne with a feeling of utmost pride, “since for the first time as equally

⁶ J.S. Guth-Jarkovský, *Poslední paměti olympijské*, ed. by J. Kössl based on sport magazine “Star” 1936–1938 and a manuscript placed with M. Šafránková in Náchod, Prague 1972, pp. 10–11. The ready-to-be printed manuscript of the book is archived in the Olympic Study and Information Centre of The Czech Olympic Committee in Prague (Vokovice).

⁷ ČsVO Meeting minutes 13.6.1919. The National Archive Prague, ČsVO fond, k. 2. – Published in: *Dokumentace k dějinám českého olympismu, 2. Díl 1918–1945*, Prague, Český olympijský výbor 1998, pp. 18–19.

⁸ J.S. Guth-Jarkovský, *Poslední paměti olympijské*, p. 5.

legitimate as all the other members”. He was asked by Pierre de Coubertin to become General Secretary of the IOC after the deceased Eugenio Brunettad’Usseaux and thus, in effect, his right-hand man. Jiří Guth took over the post in February 1920 – so far, the highest position in the hierarchy of the International Olympic Movement a Czech representative has ever achieved! The most important result of his close cooperation with Pierre de Coubertin was the completion of the Olympic Charter, a set of fundamental principles of Olympism, the essential codes and organizational rules of the Olympic Movement, which has been valid since its adoption at the 7th Olympic Congress in Lausanne in June 1921, save for a few updates and modifications, to this day. It was also at the Lausanne Congress that Jiří Guth was elected one of the six members of the IOC executive board⁹.

The IOC assigned the 7th Olympic Games in 1920 to Belgium, which was the first target of aggression at the outset of the war, with Antwerp being the host city. It was the first opportunity for Czechoslovak athletes to compete in their new national jerseys. The large contingent, however, managed to win only two bronze medals and it was chiefly their scandals that attracted attention. There was a slight embarrassment even during the opening ceremony on August 14: “It was a wonderful spectacle. Indians in their colorful silk turbans, the Egyptians in their red fezzes, the French in bright leotards – in a word, a rich diversity. Only the Czech contingent was – not poor as such – yet somehow unattractive. Everyone was in their plain clothes in which they arrived. The only unifying item of clothing was their dark blue caps. Everyone was wearing one. Yet they were so hideous that each and every one of them appeared to be a steward. The whole group seemed to be gloomy, tasteless, and, compared to the others, most untidy”¹⁰. This was certainly far removed from how Jiří Guth, in fact, Jiří Stanislav Guth-Jarkovský now, imagined the representation of the new Czechoslovak Republic! To make matters worse, the Czechoslovak football players had left the pitch in the finals before the final whistle was blown and later a bill for damage caused to accommodation facilities arrived at the Committee!¹¹

As early as in December 1920, Guth-Jarkovský came up with the idea of organizing future Olympic Games in Prague and won the support of the Foreign Minister, Edvard Beneš, who was quick to realize the propagandistic importance of such an undertaking for the new Czechoslovak state. However, Guth eventually accepted the wish of his friend and the President of the IOC, Pierre de Coubertin, and backed his hometown, the city of Paris, as the organizer of the 8th Olympic Games in 1924¹².

⁹ Ibid., pp. 8–10.

¹⁰ Ibid., p. 29.

¹¹ Compare Coubertin’s letter to Guth-Jarkovský from 6.09.1920. Literary Archive of the Museum of Czech Literature in Prague, Guth-Jarkovský fond (still not organized).

¹² P. de Coubertin, *Olympijské paměti*, Prague, Olympia 1977, pp. 121–122.

The height of the international recognition of the Czechoslovak Olympic Committee's work was the assignment of the 8th Olympic Congress, which was held at the end of May and at the beginning of June 1925 in Prague. It was the initiative of Pierre de Coubertin, who informed Guth-Jarkovský about his intention in a letter as early as in January 1923: "Let us seize the opportunity which we have missed so many times before, that is, to link your dear country with the Olympic business"¹³. In his Olympic Memoirs he sheds further light on this particular matter: "It was only fair to pay tribute to this beautiful city – for Prague surely is one of the finest towns in the world, a place where most dramatic and deeply human transformations had occurred throughout the course of history. And for me, for someone who had since the very beginning accepted the Czechs into the Olympic Movement and never ceased to defend their rights, it was particularly desirable to end my career of Olympic presidency there. Moreover, I could thus express my gratitude to my most faithful colleague and dear friend, Jiří Guth-Jarkovský, the only living representative of the 'old guard'"¹⁴.

When Guth-Jarkovský was contemplating this offer, he turned to the Foreign Minister, Edvard Beneš, who, as in the case of the proposal to organize the Olympic Games in Prague, gave him his full support; even more so in a situation where the other candidate to host the Congress was the city of Budapest. When the IOC approved of Prague at its April meeting in Rome, the Congress was about to be officially held under the auspices of President Tomáš Garrigue Masaryk, as well as supported by Prime Minister Antonín Švehla, the Minister for Public Health and Physical Education, Jan Šrámek, and the Mayor of Prague, Karel Baxa. An Organizing Committee headed by the Vice-Chairman of the Czechoslovak Olympic Committee, Zdenek Kruliš, was established. However, it was Guth-Jarkovský who was the key player in the whole process. In July 1924, he even gave up his executive functions in the IOC on these grounds. There might have been another reason for such a decision though – and perhaps a more serious one – lack of financial means for participating in all the meetings and related social events.

The Congress was divided into two parts – a technical and pedagogical one¹⁵. The Swede Sigfrid Edström, who was the President of the IOC between 1946–1952, oversaw the former. 95 delegates attended the Congress, representing the International Olympic Committee, National Olympic Committees and international sports federations. Anyway, it was the first time since the end of the war that the representatives of the defeated states, Austria and Germany, also attended an Olympic event. One of the most important conclusions reached during the

¹³ Coubertin's letter to Guth-Jarkovský from 7.01.1923. LA PNP Prague, Guth-Jarkovský fond.

¹⁴ P. de Coubertin, *Olympijské paměti*, p. 146.

¹⁵ For more on 8th Olympic Congress in Prague see: J. Kössl, *Mezinárodní olympijský kongres v Praze v roce 1925 a olympijská současnost*, "Teorie a praxe tělesné výchovy", 19, 1971, pp. 129–137; and: *Dějiny československého olympijského hnutí*, Prague, Olympia 1977, pp. 47–53; *VIII. Olympijský kongres 1925 v Praze*, Olympijská knihovnička 40, Prague, Český olympijský výbor 2007.

debates in connection with the future was that the Week of Winter Sports, which took place in early 1924, would be additionally recognized as the 1st Winter Olympic Games, which would henceforth be held at regular four-year intervals. Sports disciplines that needed ice and snow were included in their programme. The participation of women in Olympic events was significantly extended, especially in athletics and gymnastics. However, despite Coubertin's efforts the Congress adopted a decision which was to be valid for several decades to come; that only 'pure amateurs' could compete at the Olympic Games. This significantly limited the participation of athletes from low-income strata.

The pedagogical part of the Congress, which according to Pierre de Coubertin was to represent a driving force for the future of sports and education all together, was attended by 62 delegates from 21 states under the leadership of Professor Karel Weigner. It dealt with the emerging commercialization of sport or the prevailing focus on performance in youth at the expense of versatility. The appropriateness of certain sports for women was also discussed, as well as college sports, the need for medical care and sports science, and finally, the role of journalists in promoting fair play. Numerous inspiring ideas could be heard, especially from the lips of Pierre de Coubertin himself. It was him who first came up with the statement that 'sport is a fundamental human right' and that it is the duty of municipalities or even the State to create conditions for sport activities. He was aware, however, that such efforts were indeed 'a long-distance run', to use sports terminology: "I would also like to tell you that a new work of art has been started, in the very same sporting spirit which we would cultivate together, that is, the joy of effort, the pleasure of courage and selfless idealism. May the same spirit help us reach the very peak where a temple shall be built, albeit perhaps only a marketplace is being constructed now on the plain. Yet the temple shall prevail, while the marketplace shall be long since gone. Athletes themselves must then opt either for the marketplace or the temple. They cannot have both. Let them select!"¹⁶

At the regular meeting of the IOC, which preceded the Congress itself, Pierre de Coubertin stepped down from the post of the President of the International Olympic Committee. Henri de Baillet-Latour of Belgium was elected his successor and took up his presidency in early September. Although it was in Prague where Pierre de Coubertin ended his more than a 30-year-long Olympic career, his memories of the city were most pleasant: "Great events were held every single day: President's garden-party, a gala performance at the National Theatre, a matinee at the famous Wallenstein Palace, dinners hosted by Mr. and Mrs. Guth-Jarkovský, the Minister of Health, the Mayor of Prague, the Automobile Club, the Czechoslovak Olympic Committee, etc. At the opening ceremony of the Congress at the City Hall in Old Town Square magnificent choirs sang and made me reminisce of John Huss and King George of Podebrady"¹⁷.

¹⁶ *The First Pedagogical Olympic Congress in Prague 1925*, Prague 1925, p. 13.

¹⁷ P. de Coubertin, *Olympijské paměti*, p. 148.

In connection with the success of the Olympic Congress, the Czechoslovak Olympic Committee in January 1926 revived the idea of Prague being the organizer of some of the future Olympic Games. An 'Olympic fund' was established for this purpose, using the surplus which the accounting of the costs of the Congress revealed. However, the idea remained nothing but 'wishful-thinking', so the Czechoslovak Olympic Committee decided to use the money for creating the tradition of Jiří Stanislav Guth-Jarkovský Prize instead. It was introduced in 1935 as the highest Czechoslovak decoration for sport performance and contribution to the development of Czechoslovak sports. The prize was awarded on a yearly basis until 1948 and then restored in 1994. It has been granted regularly ever since.

The respect that the leading officials of the Czechoslovak Olympic Committee enjoyed in the international sense did not correspond with that in their domestic environment. The 'old officials', especially Josef Rössler-Ořovský, wanted to secure the Olympic Committee the position of 'an elite gathering of a narrow range of interested persons', which would not only facilitate contacts with the International Olympic Movement and guarantee the Czechoslovak participation in the Olympics, but would also function as a sort of headquarters of Czechoslovak sports and represent a link among all Czechoslovak physical education and sports organizations. This concept, however, was compatible neither with the strict political division of physical education associations, nor with the growing ambitions of sports federations. The Czechoslovak Olympic Committee initially managed to withstand the pressure of the Czechoslovak Sport Union, especially due to shared competencies. In the mid-1920s, however, new and young officials entered the leadership of sports federations and the fight started all over again.

In October 1925, negotiations on the future form of the Czechoslovak Olympic Committee and its position in the structure of Czechoslovak Physical Education commenced. Josef Fíkl from the Czech Athletic Amateur Union suggested setting up the National Physical Education Council, within which the Sport Union was to represent the domestic department and the Olympic Committee the international section. However, only the representatives of sports associations and ministries were to be the regular members of the Committee, and elected delegates of the Czechoslovak Sokol Community its associate members. Members of the Czechoslovak Olympic Committee would thus have been completely sidelined. It was obvious, however, that the realization of such a concept was inconceivable. The increasingly agile chairman of the Rowing Union, Jaroslav Čížek, thus put forward a 'moderate' proposal, within which ten selected meritorious officials had the right to attend the meetings of the amended Olympic Committee¹⁸.

Jiří Stanislav Guth-Jarkovský reacted to the activity of sports officials in early 1926 in an article published in the Olympic Journal in which he recognized the right of the Czechoslovak Sport Union and sports federations for the preparation

¹⁸ For more see KÖSSL: *Dějiny československého olympijského hnutí*, pp. 53-56.

of athletes – as had been the case until then anyway – but also stated that the Czechoslovak Olympic Committee should still have the last word. He also argued that it was necessary to maintain the continuity of the Committee's work, which in the case of exclusive representation of sports federations and the frequent changes of their representatives could not be ensured. The debate eventually became very intense and fierce, which was a good reason for the gentle Guth-Jarkovský to offer his resignation. Quite paradoxically, this act of his somehow weakened the opposition against the 'old' and after the bellicose vote at the special meeting of the Czechoslovak Olympic Committee at the end of February 1926 everything remained unchanged.

Czechoslovak Sport Union was so dampened by the disputes between individual associations and by being defeated by the leadership of the Czechoslovak Olympic Committee that it was disbanded in December 1927. At that time, however, at the initiative of the Football Association and its chairman Rudolf Pelikán, a new central organization of Czechoslovak sport was being formed – the Czechoslovak All-Sport Committee. It was from within this organization that new impulses to change the Czechoslovak Olympic Committee emerged in the following year.

A decisive confrontation occurred after the 9th Olympic Games, which were held in 1928 in Amsterdam. In Antwerp, eight years earlier, the Olympic flag and oath of competitors were newly introduced. During the Games in Paris in 1920, the participants could enjoy the Olympic village for the very first time. And now the Dutch capital was the first to light the Olympic Flame and the parade at the opening ceremony was headed, also for the first time, by Greek athletes.

The widowed Jiří Stanislav Guth-Jarkovský wanted to resign as the Chairman of the Czechoslovak Olympic Committee as soon as the Games were over: "My quest in the Czechoslovak Olympic Committee had come to an end. My age and the awareness that my strength and abilities were sufficient no longer and eventually the death of my wife, my precious colleague even in the matters of Olympism, urged me to hand over the chairmanship of the Czechoslovak Olympic Committee"¹⁹. Once again, his resignation was rejected. In early March 1929, at another plenary meeting of the Czechoslovak Olympic Committee, the Chairman of the Rowing Union, Jaroslav Čížek, presented his new proposal of amending the statutes of the Czechoslovak Olympic Committee. This time, however, he wanted to preserve the autonomy of the Olympic Committee including its right to make the final decision about the final make-up of the Olympic team. Regular members of the Czechoslovak Olympic Committee, however, were supposed to be only the delegates of sports federations and meritorious officials; as far as ministries were concerned, their role was to be of an advisory nature only. The proposal was a compromise between the three-year-old suggestion of the Czechoslovak

¹⁹ Guth-Jarkovský's letter to the first Vice-President of ČsOV Zdeněk Kruliš from 18.08.1928. Published in: J.S. Guth-Jarkovský, *Paměti II*, pp. 150–151.

Sport Union and the stance of the Czechoslovak Olympic Committee. However, it provoked a lengthy and stormy debate, which seemed to be never-ending. Guth-Jarkovský did his best to interrupt the discussion by offering his resignation, but as he hadn't been even heard out, he simply stood up and went home.

It wasn't until two weeks later that the crisis within Czechoslovak Olympism was resolved. When the resignation of Jiří Stanislav Guth-Jarkovský had been finally accepted, the representatives of the opposing sports federations took control of the Olympic Committee, in which only the Treasurer, Rudolf Richter, was the last remaining 'old' official. Besides the new Chairman of the Czechoslovak Olympic Committee, Josef Gruss, the most active members were also Jaroslav Čížek and František Widimský²⁰. It didn't take long, however, before the new officials resorted to the very same managerial methods of their predecessors. A year later, Chairman Josef Gruss said the following words at the plenary meeting of the Czechoslovak Olympic Committee: "Care must be taken that we keep working along the same lines as the previous committees"²¹. The thing was that it soon became apparent that the promotion of interests of individual sport federations had a most debilitating effect on the management of the Czechoslovak Olympic Movement.

Jiří Stanislav Guth-Jarkovský, however, hadn't completely left the Olympic Movement. He remained a member of the International Olympic Committee, in which he had been the doyen since 1925. He kept presenting the requirements of the Czechoslovak Olympic Committee and was a close advisor of Josef Gruss in all-important matters. At the end of May 1930, at the 9th Olympic Congress in Berlin, he introduced him alongside Rudolf Kaiser and František Widimský into the international Olympic family. When Gruss requested that Czechoslovakia be represented not by one but two delegates in the International Olympic Committee, he fully supported him although he must have been well-aware that they wouldn't be successful in this matter.

Unless Jiří Stanislav Guth-Jarkovský was short of money to travel, he kept attending all regular meetings of the International Olympic Committee – in 1931 in Barcelona, two years later in Vienna and then in Athens. He only missed the meeting during the 10th Olympic Games in Los Angeles. However, he no longer wrote reports about them, as nobody was interested. "No-one asked me for such a thing, neither a daily paper, nor a journal", he later ruefully noted in the *Star* magazine.

In March 1934, he was visited in Náchod by a Czechoslovak Olympic Committee delegation consisting of Josef Gruss, František Widimský and Rudolf Richter who arrived to consult with him on the participation of Czechoslovak athletes at the 11th Olympic Games, which were to be held in Berlin in 1936.

²⁰ For more see J. Kössl, *Dějiny československého olympijského hnutí*, pp. 57–59.

²¹ ČsOV meeting minutes from 25.03.1930. The National Archive Prague, ČsVO fond.

When Adolf Hitler had come to power in January 1933, however, the choice of the International Olympic Committee began to be seriously questioned. The persecution of political parties of the opposition and especially of German citizens of Jewish ancestry ignited protests in the U.S.A. and later also in Europe. At the Olympic meeting in Vienna in June 1933, however, President Baillet-Latour and other members of the IOC were assured by their German colleagues Theodor Lewald and Karl von Halt that the Games would be held in accordance with the spirit of the Olympic Charter and that the Germans of Jewish origin would enjoy the same rights as other German athletes²², Guth-Jarkovský had also succumbed to this illusion and despite the numerous critical voices that could be heard all over Czechoslovakia, he respected the view of the IOC.

In November 1935, under the influence of Guth-Jarkovský, the Czechoslovak Olympic Committee issued the following statement: “The Czechoslovak Olympic Committee submitted the application for the 11th Olympic Games, and therefore considers this as being true to its word as far as sending representatives to the Games is concerned. The Olympic Games had been assigned to Germany for the upcoming year. The IOC, in which the Czechoslovak Olympic Committee has full confidence, keeps ward over their execution and it can be therefore expected that the Olympic Games in Germany will be performed strictly in accordance with the spirit of Olympism”²³.

As early as on October 25, 1935, the Czechoslovak Olympic Committee awarded the weightlifter Vaclav Pšenička with the first Jiří Stanislav Guth-Jarkovský Prize for the best performance in Czechoslovak sport. The vanity of the ‘old man’ could have been fully satiated after reading that “this is the first time in the history of Czechoslovak sport that the great work of a significant living personality, who has selflessly worked for the glory of the nation both at home and abroad for over three decades, will be honoured in a dignified fashion at last” in the daily papers.

The Secretary General of the Organising Committee, Carl Diem, introduced another novelty for the 11th Olympic Games – a torch relay of the Olympic Flame from ancient Olympia to Berlin. Several interesting incidents connected with this issue occurred in Czechoslovakia. Feelings of resentment were aroused as soon as the poster of the Organizing Committee portraying the route of the relay appeared, since Czechoslovakia was depicted without the border territories occupied by German inhabitants. There were even several attempts to extinguish the Olympic Flame later. Guth-Jarkovský’s journey to Berlin in July 1936 caused considerable harm to his reputation. As a member of the International Olympic Committee, he attended the opening ceremony in the company of Adolf Hitler and other Nazi officials. To make matters worse, he even raised his hand in the

²² The Official Bulletin of IOC, 24, June 1933, p. 10.

²³ Národní listy from 10.11.1935.

Nazi salute at the stadium; alongside other IOC members. This was something that the domestic public could never forgive him.

This was one of the main reasons why Guth-Jarkovský gradually withdrew into his Náchod solitude. The swan song of his 'Olympic' life could have been the very last attendance of the meeting of the International Olympic Committee before the new war broke out, which was held in London, in June 1939. But at that time, he no longer represented an independent state, but the occupied Protectorate of Bohemia and Moravia, which was entirely dependent on Nazi Germany.

At first, Guth-Jarkovský refused to go to London. But he was eventually convinced by the Secretary General of the Olympic Committee, František Widimský and the Protectorate Minister of Social and Health Administration, Vladislav Klumpar, that he should attend the meeting in the very interest of the nation, to try to raise the question of the international position of the Czechs both in the world of sport and beyond. The decision of the Reich Commissioner for Sport, Hans von Tschammer und Osten, from April 1939, based on which apolitical sports clubs and federations had been preferred to the politically-oriented Sokol, seemed to work in his favour. Moreover, the independent participation of the Czechs in international sports organizations and in the Olympic Games was fully approved of. However, Guth-Jarkovský's journey to London was eventually thwarted by the State Secretary of the Protectorate, Karl Hermann Frank, at the very last moment²⁴. And that was the end of the Olympic career of Jiří Stanislav Guth-Jarkovský.

Three months after his death in January 1943, Josef Gruss and František Widimský convened a special meeting of the Olympic Committee. There was only one item on its agenda – 'a voluntary termination of all its activities'. It was the second time that this organization, co-established by Jiří Stanislav Guth-Jarkovský in the late 19th Century, had met such a fate.

Resources and literature

Archives

The International Olympic Committee Archive in Lausanne, Pierre de Coubertin fond.

Literary Archive of the Museum of Czech Literature in Prague, Guth-Jarkovský fond.

The National Archive Prague, Czechoslovak Olympic Committee fond.

²⁴ For more see F. Kössl, *Dějiny československého olympijského hnutí*, pp. 86–88; compare also documents 53 to 59 in *Dokumentace k dějinám českého olympismu 2*, pp. 143–156.

Memoirs

Coubertin P. de, *Olympijské paměti*, Prague, Olympia 1977.

Guth-Jarkovský J.S., *Paměti II. Paměti olympijské (1894–1918)*, Prague 1929.

Guth-Jarkovský J.S., *Paměti III. Na dvoře republikánském 1919–1925*, Prague 1929.

Guth-Jarkovský J.S., *Poslední paměti olympijské*, ed. by J. Kössl based on sport magazine “Star” 1936–1938 and a manuscript placed with M. Šafránková in Náchod, Prague 1972, pp. 10–11 – the manuscripts archived in the Olympic Study and Information Centre of The Czech Olympic Committee in Prague.

Secondary sources

VIII. olympijský kongres 1925 v Praze, Olympijská knihovnička 40, Prague, Český olympijský výbor 2007.

Dokumentace k dějinám českého olympismu, Vol. 2: 1918–1945, Prague, Český olympijský výbor 1998.

Kolář F., *Jiří Stanislav Guth-Jarkovský*, Prague, Český olympijský výbor – Olympia 2011.

Kössl J., *Dějiny československého olympijského hnutí*, Prague, Olympia 1977.

Kössl J., *Mezinárodní olympijský kongres v Praze v roce 1925 a olympijská současnost*, “Teorie a praxe tělesné výchovy”, 19, 1971, pp. 129–137.

The First Pedagogical Olympic Congress in Prague 1925, Prague 1925.

Jiří Stanislav Guth-Jarkovský w ruchu olimpijskim okresie międzywojennego

Streszczenie

Artykuł śledzi działalność Jiříego Stanislava Guth-Jarkovského w wymienionym okresie, zarówno na scenie ojczystej, jak i międzynarodowej. W nowym państwie, jakim była Czechosłowacja, trzeba było zorganizować nowy Czechosłowacki Komitet Olimpijski, który miał reprezentować sportowców wszystkich narodowości. Jednak postępowało to bardzo opornie. Wobec rosnącego w siłę autorytetu stowarzyszeń sportowych, ich młodzi działacze domagali się również większego udziału w decyzjach podejmowanych przez CKOl. Dlatego też, w drugiej połowie lat 20. XX w. nastąpił kryzys w Czechosłowackim Komitecie Olimpijskim, na który Guth-Jarkovský zareagował ustępując ze swego stanowiska. Niemniej, przez cały okres międzywojnia pozostał on aktywnym członkiem Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego. Na początku piastował stanowisko Sekretarza Generalnego, później został członkiem zarządu. Aktywnie uczestniczył w przygotowaniu i przyjęciu Karty Olimpijskiej oraz w organizacji 8. Kongresu Olimpijskiego w Pradze w 1925 roku. Jednak w 1936 roku jego reputacji bardzo zaszkodziło poparcie, jakiego udzielił organizacji X Igrzysk Olimpijskich w zdominowanym przez nazistów Berlinie.

Słowa kluczowe: Jiří Guth-Jarkovský, Czechosłowacki Komitet Olimpijski, Czechosłowacki Ruch Olimpijski, 8. Kongres Olimpijski.

Miroslav BOBRÍK *

Physical Education and Sport in Slovakia after the Establishment of Czechoslovakia (1918–1924)

Abstract

Creation of the Czecho-Slovak Republic after the WWI, in 1918, was a milestone also in the development of physical education and sport in Slovakia. New Czecho-Slovak government tried, within the new constitutional conditions, to enforce the Czechoslovak character of the state and to withhold the Hungarian influence in individual towns.

Following its multi-national, multi-cultural and multi-confessional history, Slovakia had to get over long-time Hungarian wrongdoing and Hungarization also in the area of sport. Before 1918, the Hungarian and partially also German sport clubs prevailed and any efforts to establish Slovak sport clubs were more platonic than realistic. However, the conditions and circumstances changed and were adapted to the new state layout after 1918.

Because of the tense military-political situation at the Czech borders and in Slovakia during 1918–1920, arrival of the Czech and also German sport organizations was postponed until 1921. The Sokol (Falcon) organization started to organize its advertising tours in Slovakia in 1921. Similarly, the German organizations DTV came to Bratislava in 1921 and to Spiš in 1922. In 1920, the Sokol organization had 93 units with 18 494 members, the RTJ organization had 31 units with 4139 members and the Orol (Eagle) organization had 149 units with 15 772 members. Nationally conscious members of Slovak intelligence were entering the Sokol organization independently of their party membership or political orientation. Bratislava was a typical example of such attitude. The long-time rival of the (originally Czech) Sokol organization was the Orol organization, which formally belonged to the Czecho-Slovak Orol but had also an autonomous management in Slovakia. Physical education in the Orol was only secondary, because the organization was mostly religiously focussed.

All relevant national physical education, sport, scout or touristic organizations gradually established themselves. Particularly the physical education organizations were ideologically closely connected with political parties. Football, volleyball, basketball, tennis, swimming, wrestling, box and table tennis became the most popular sports during 1918–1924. However, Slovakia lagged behind

* Prof. PhDr. PhD., STU Bratislava, Department of Physical Education and Sport, Faculty of Chemical and Food Technology, Slovak Republic, e-mail: miroslav.bobrik@stuba.sk

when talking about the material and technical equipment, swimming pools or gyms. Czech sport enthusiasts, who originally came during 1918–1920 to protect the new republic, often helped with the development and management of the sport clubs as well.

Keywords: physical education, sport, Slovakia, Sokol, Orol, YMCA, YWCA, scout.

The origin of Czechoslovakia in 1918 was a breakthrough in the development of physical education and sports in Slovakia. In the legislative conditions of the new state, the Czechoslovak Government was trying to underline the Czech and Slovak character of the state and to suppress the Hungarian influence in individual cities. After the establishment of the new state, Slovakia, with its multi-national, multicultural and multi-confessional history, had to overcome the long-standing harsh pro-hungarian pressure, even in the field of sports. According to the census of 1921, out of the total number of 2 958 557 inhabitants living in Slovakia, there were 68.07% Czechoslovaks, 21.54% Hungarians, 4.73% Germans, 2.89% Rusyns, 2.38% Jews and 0.39% were other nations¹. In 1921, such a multinational centre as Bratislava had a population of 87 621 inhabitants of which 39.8% were of Czechoslovak, 27.7% were of German, and 22.2% were of Hungarian origin. In 1930, the population of Bratislava increased to 116 897 (with the share of the German nation 28.1% and of the Hungarian nation 15.2%)². The transferred international obligations for protection of national minorities ensuing from Paris Agreements were embedded in the Constitution of the Czechoslovak Republic of 29 February 1920 (Title VI, § 121–134), in Language Act Nr. 122/1920 Coll. and in other statutory standards resulting therefrom³. With emerging Czechoslovak Republic (Czechoslovakia) the multi-national and multi-cultural environment of Slovakia began to change also in the area of sports life. While up to 1918 the prevailing phenomenon in Slovakia sport was Hungarian and partly German, and the efforts to establish Slovak sports clubs were more fictive than real, after 1918 the situation in the field of sport began to reflect the new state order. As to school physical education, a new type of physical education was established in schools, but physical education was compulsory only at the lowest, basic level of education and in urban schools. In apprentice education, vocational education or university education physical training was still not included⁴. In Slovakia the physical training was practiced after Spiess, the basics of which were simple and command-related work-outs. In October 1919 the Ministry with Full Administrative Powers for Slovakia in the struggle against Hungarianization and irredenta ordered a revision of sport unions. This act was

¹ “Československá štatistika” 9 (1924), 65.

² *Štatistický lexicon obcí v Republike Československej*, vol. 3, 1936, Praha.

³ *Encyklopédia Slovenska*, vol. 4, Veda, Bratislava 1980, p. 71.

⁴ J. Grexa, *60 rokov prípravy telovýchovných pedagógov na Slovensku*, [in:] *60 rokov prípravy telovýchovných pedagógov na Univerzite Komenského v Bratislave. Zborník FTVŠ UK*, Bratislava 1999, p. 12, ISBN 80-967487-9-3.

followed by dissolution of those unions that had performed national oppression and irredenta. The revision affected also those unions and sports clubs that intentionally used Hungarian names for Slovak towns (e.g. PTE in order to preserve its abbreviation renamed itself from “Pozsonyi torna egyesület” to “Polgári torna egyesület” – Bratislava Training Club). The central administration of individual sports unions that were firmly in the hands of the representatives of Czech sport, many of whom were active in Slovakia in order to prevent the influence of Hungarian clubs in Slovakia, acted in a similar line. Since in the multinational state there officially existed only one “Czechoslovak nation”, the situation gave rise to Czechoslovak, German, Hungarian, Polish and Jewish sports training organizations and sports clubs. At the time the new Republic was created, the highly developed Czech sports movement, as well as the German, Hungarian, Jewish sports training organisations, exported to Slovakia some well-organised and various sports, tourist and scout organizations. Before 1918, under the effect of the Hungarian law, there did not exist any Slovak sports union or sports club in Slovakia, except for Hungarian or German clubs (the exceptions were RTJ in Holic, in Bratislava and in Liptovský Mikuláš, i.e. organisations set by the Czech Social Democrats in 1914). Due to the tense military and political situation at the Czech border and in Slovakia between 1918 and 1920, the arrival of Czech and also the German representatives representing their sports organisations was delayed until 1920, or even until 1921. Sokol started to organise promotional tours to Slovakia in 1921. In the same year the German representatives of DTV (German Training Union) started to come to Bratislava, also to Spiš, but not before the autumn of 1922. As a follow-up, in 1923 the training county DTV Kežmarok was established and so was the training county DTV Bratislava in 1924. Between the years 1921–1925 the established DTV organisation in Slovakia reached 20 representations (9 in Bratislava and its surroundings and 11 in Spiš)⁵. However, the number of their members was negligible in comparison with the nation-wide organisations existing in the 1920s. By then, both the state and the national education system had been consolidated to create basic conditions for motivation of young people to join these organizations. In 1920 Sokol had 93 representations in Slovakia, comprising 18 494 members, the ZRTJ (Worker Sport-training Union) organisation had 31 units, comprising 4 139 members, and Orol had 149 units, comprising 15 772 members⁶.

After 1918, the most numerous organization in Slovakia became Sokol, the Czech sports organisation ideologically founded on Czechoslovakism. In this difficult national – political situation, on 2 February 1919, V. Šrobár turned in

⁵ For more details, see: M. Bobřík, *Nemecká menšina na Slovensku a jej telovýchovné a športové aktivity v rokoch 1918–1945*, STU Bratislava 2006, ISBN 80-227-2357-6.

⁶ J. Perútka, *Dejiny telesnej výchovy a športu na Slovensku. Šport, slovenské telovýchovné vydavateľstvo*, Bratislava 1980, p. 219.

a telegram to the leading personality of the Czech Sokol community, J. Scheiner, asking for assistance. On the next day there were almost 3000 Sokol members in Bratislava, dressed in national costumes, who, after suppressed resistance against the origin of the Czechoslovak Republic, initiated new Sokol representations all over Slovakia⁷. In the first months of the year 1919, the nation-conscious members of Slovak intelligentsia joined Sokol regardless of their political preferences. Bratislava was a typical example in this respect.

When the 1st Regiment of Freedom Guards, mostly composed of Sokol members, was transferred to Bratislava at the beginning of February 1919, the Czech officials, teachers and representatives of the Slovak national life, took the initiative to prepare conditions for starting Sokol in Bratislava. The constituting General Assembly of Sokol in Bratislava was held on the 24th February 1919⁸. The government adviser Dr. M. Ivanka, was elected Chairman of the Union. The committee included the representatives of the Slovak People's Party F. Juriga, F. Tomanek and the editor of the Worker Newspaper (*Robotnícké noviny*) M. Korman. Between 1918 and 1938, Sokol in Bratislava gradually built four district units, called Sokol I. – IV. The top political figures joined Sokol, which prompted the establishment of a significant number of new units throughout Slovakia. However, the gymnastic and training activities themselves were not so vivid and started rather hesitantly, They were motivated mostly by the Czech soldiers and administrative staff⁹. At the beginning the main task and intention was to create national consciousness about the Czechoslovak state and to boost patriotic feelings toward the new state that was threatened in that period by the existence and activities of the Hungarian Provisional Republic of Councils as well as the Slovak Provisional Republic of Councils. After the establishment of the Masaryk Sokol County, 6 districts were created that later played the role of a basis for county-concept of Sokol in Slovakia. At the county general assembly on 12 October 1919, a resolution was adopted to create six Sokol counties in Slovakia, namely the Bratislavská County Masaryk, the Považská County Štefánik in Trenčín, the Podtatranská County, the Pohronská County Sládkovičova, the East Slovakia County J. Jiskra of Brandýs, and the Nitrianska County Svätopluk. Slovak politicians V. Šrobár, V. Paulíny, and others were elected chairmen.

The rival of Sokol in Slovakia was Slovak **Orol**, questioning national, religious and political choices. It was an organic part of the Czechoslovak Union Orol, but was autonomously administered in Slovakia. The training work in Orol was only an instrument to ensure religious education and the training itself played

⁷ See for more details: M. Waic a kol., *Sokol v české společnosti 1862–1938*, Fakulta tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy, Praha 1996.

⁸ *Ibid.*, p. 46.

⁹ *Ibid.*, e.g. at the beginning, in Bratislava only 6 Slovaks participated in the exercises, the rest were Sokols from the guard Stráž slobody.

only a secondary role in this union. The main activity aimed at religious-moral, national-civic and social-economic education. The Slovak organisation Orol was supportive and assisted mainly hiking, rhythmical activities, sledging, skating, cycling, swimming, football, athletics, volleyball. The members of this organisation lived mainly in rural communities, where the impact of the Hlinka's Slovak People's Party (HSĽS) and Catholic priests was far more influential than it was in the multicultural, cosmopolitan and multi-confessional town Bratislava. The administrative staff of Orol, especially Catholic priests, in their speeches strictly argued against Sokol, and were warning the Slovak youth not to join that organization, mainly because of religious reasons. In the 30's of the 20th century, two streams were gradually formed in Orol: the autonomous stream (promoting, on one side, total independence for Orol in Slovakia, but on the other side, promoting unity with the Czechoslovak Orol) and the separatist stream (with the effort to create a completely separate organization of Orol in Slovakia). In Bratislava, the membership basis inclined mostly towards the autonomous stream and was assembled mostly from supporters of the Czechoslovak People's Party.

YMCA (Young Men's Christians Association) and **YWCA** (Young Women's Christian Association) were training organisations of Anglo-American origin that played active role in the years of the World War I in the Armed Forces of the Allied Powers, hostage camps, and the Czechoslovak Legions. Their activity was based on religious tolerance, built on the Christian moral principles of life, cosmopolitan orientation, and the dissemination of American lifestyle, that would give man a chance to become successful if he were hardworking and persevering. YMCA came to our territory in 1918 with Czechoslovak legionaries returning back to the newly established Czechoslovak Republic. YMCA and YWCA built their activities on religious tolerance, supported by Christian moral principles of life, cosmopolitan orientation, and popularisation of American style of life. YMCA in Banská Bystrica was founded in 1919 with the help of American instructors. Together with the organisations in Bratislava and in Lučenec it was one of the pillars of YMCA in Slovakia¹⁰. Bratislava saw the so-called "railway YMCA", and after closing the homes for the military in 1921, YMCA turned towards civilian activities – educational, cultural – social, religious and physical education. The attention was paid mainly to young men (later also to girls) to forge "human beings so healthy, with better physical, mental, moral and social qualities"¹¹. On 24 June 1920, one of the first civilian representations of YMCA was founded in Bratislava. On 8th August 1920, in celebration the foundation stone of a building for this organization was placed in nowadays Šancová Street.

¹⁰ See for more details: T. Tlustý, *Budování národních organizací YMCA v Československu a Polsku. Rozvoj tělesné kultury v letech 1918–1939*, Karolinum Press, Praha 2017, ISBN 978-80-246-3559-0. I. Sedláčik, *Od začiatku po začiatok (Činnosť YMCA Banská Bystrica v rokoch 1919–1999)*, YMCA, Banská Bystrica 2004, p. 2.

¹¹ J. Perútka, op. cit., p. 75.

In one of its first activities YMCA built a playground in Vazovova Street that was transferred to the town administration in October 1920.

In 1932, Bratislava had as many as 17 such playgrounds and their average daily visit rate was 3 000 children¹². In the autumn of 1923, the YMCA building in Bratislava opened its door for the public, which was also an incentive to establish a local representation. On 30 October 1923, a constituting general assembly was held, electing a nomination committee and later an administration board. From 1922 also the Young Women's Christian Association (YWCA) started its activities in Bratislava even though the general assembly was not established before 28 November 1923¹³. YWCA in Bratislava had the largest number of members in 1928 – 508 (of which 166 were Slovaks, 224 Czechs, 57 Germans, 51 Hungarians, 6 Russians, and 4 Jews). In 1930, there were only 337 members. The most widespread sport in YMCA was athletics. The first competition was organized by YMCA in 1920 at the ČSŠK sporting field (Czechoslovak Sports Club) and its main organizer was the US officer M.W. Jounger. On 12 December 1920, YMCA in Bratislava successfully organized the first „Cross Country” run competition that was run from 1922 on along the Lamač - Bratislava track¹⁴. The athletic competitions took place on the PTE sporting field in Petržalka. From 1934, YMCA in Bratislava issued the monthly edition of magazine Ruch under the editorial supervision of A. Plávka. The most widespread sport in YMCA was athletics. However, competitions in athletics, for which YMCA did not have suitable conditions, diminished in quality, while swimming, volleyball and basketball found more suitable conditions for their further development. YMCA in Bratislava organised competitions in swimming also for the PTE and PAC¹⁵ swimmers who those days belonged to the most excellent competitors of the kind in Czechoslovakia. YMCA Bratislava supported also basketball, especially in the 1930s. In 1932 YMCA officials organized matches with the advanced Czech teams from the University of Prague, YMCA Prague and Sokol Brno. The results of this quality work with the youth can be documented by the fact that in 1935 there were eight teams of boys playing in the basketball league and division. The above-mentioned proficient work with youth also influenced the university campus in Bratislava. Active students from Comenius University established still another independent representation of YMCA, Academic YMCA, and submitted its statutes to the Academic Senate on 29 March 1922, and got approved on 26 October 1922¹⁶. In

¹² Ibid, p. 76.

¹³ Ibid, p. 77.

¹⁴ I. Tobiáš, *YMCA na Slovensku v rokoch 1918–1938*, Diplomová práca, FTVŠ UK, 1969.

¹⁵ PTE (Polgári torna egyesület – established in 1880 as Pozsonyi torna egyesület, after 1918 to keep the abbreviation it was renamed as Polgári torna egyesület); PAC (Pozsonyi Atlétikai Club).

¹⁶ Archív Univerzity Komenského Bratislava, D/8, K 33.

the Medical Garden, new tennis courts, volleyball and basketball grounds were built in just one year. Academic YMCA started the following sections: athletics, boxing, fencing, volleyball, basketball and football. Because of unceasing contradictions with the club Moyzes, in 1923 the academics eventually decided to establish a new club named the Slovak Sports Club University (Slovenský športový klub Univerzita). At the end of 1924 most of the athletes from Academic YMCA decided to move to this new club.

After 1918 the physical training movement of the working class in Slovakia just began to form, so the establishment of **FRTJ** (Federation of Worker Physical Training Unions) was delayed. Before the Maninska Spartakiada in May 1921 only three units – Vrútky, Ružomberok and Sučany - left the union ZRTJ (Union of Worker Physical Training Unions) in Slovakia. After the success of and great publicity for the Maninska Spartakiada, but also under the feelings of great dissatisfaction with the policy of social democrats and under the formation of the Communist Party, the number of FRTJ representations, created in Slovakia at the end of 1921, was stabilised at 31 units¹⁷. At the end of 1921 the union ZRTJ had only 23 units.

The first **scout club** in the conditions of Czechoslovakia was founded by students from a school in Žilina in March 1919¹⁸. The other clubs were established in Bratislava, Svätý Jur, Lučenec, Banská Bystrica and in other towns and villages in Slovakia, and became members of the Union of Scouts of Czechoslovakia (Zväz junákov skautov ČSR). The first meeting of the Slovak scouting took place in Žilina in 1922. In the following period Slovak scouting stepped to crisis. To improve relations with the Prague headquarters, the so called Slovak Administrative Centre (Slovenský referát) was created in Dolný Smokovec. By the end of 1926, the scouting movement was established in 34 locations in Slovakia, with 1 308 members (4.2% of the nationwide number)¹⁹. The end of the 20s of the 20th century saw a variety of scout organizations established in Slovakia on either national or confessional principle (1924 Jewish Haschomer Hacair, 1928 Catholic Scouting, German Pfadfinder, Spartak Scouts of Work, etc.).

After Czechoslovakia was established, **tourism** gained slightly more favourable conditions. Until 1918, several tourist organizations and unions were active in the territory of Slovakia. Their activity left positive marks in the development of tourism and travelling (e.g. MKE, Naturfreunde, Kleinkarpathen Touristenverein, etc.). After the establishment of Czechoslovakia, especially the MKE representatives from Spiš were in opposition against the new state and they confirmed their loyalty to Hungary. After the Trianon Treaty was signed, the political situation in Slovakia gradually got stabilized, which was also reflected

¹⁷ J. Perútka, op. cit., p. 115.

¹⁸ Ibid, p. 81.

¹⁹ Ibid, p. 82.

in the activities of tourist organisations. After MKE was closed down, but on its foundations, a newly established **Karpathenverein**²⁰ took over, with a reduced membership basis of 400 members from the original 5000. Positive though, after 1926, when the political conditions were somewhat consolidated, the Karpathenverein had 4560 members and in 1928 even 5260 members²¹. An important event in the history of tourism was founding the Tatra Tourist Club (Tatranský Spolok Turistický) in Liptovský Mikuláš in 1919, which in 1920 had 10 representations with 985 members²². The need to break the hegemony of German-Hungarian tourist organisations led to merging the Tatra Tourist Club with the Czech Tourist Club into the **Club of Czechoslovak Tourists (KČST, Klub Československých Turistov)**²³, with 4654 members in 1925, representing 9.8% of the nationwide basis. The second long-lasting tourist organization, which continued with its activities even after the establishment of the Czechoslovak Republic, was **Kleinkarpaten Touristenverein** (Low-Carpathian Tourist Union), set up in 1901 in Bratislava²⁴. In the year 1920, this union merged with Karpatenverein to counter-balance KČST in Slovakia. The largest left-wing tourist organization in Slovakia was **Naturfreunde** (Friends of Nature), members of which joined together on international principles and consisted of Czechoslovaks, Germans, Hungarians and Jews, members of the lower and middle social classes²⁵. The chairman of the organisation, Augustín Maszár, became one of its founders and at the same time a leading representative of the German Social-Democratic Party in Slovakia. The managers of the union already in 1922 contacted the Karpathenverein leadership to coordinate their actions against KČST in the sense of hut construction, marking tourist trails, and nature conservation²⁶. The union was the only tourist organisation for working class in Bratislava that was active in the region of Low Carpathians. In 1923 the union bought an old house in Modra-Na Pieskoch, which was rebuilt by volunteers into a centre serving the purposes of the union. The opening ceremony was held on 27 June 1926 in the presence of other German educational unions Magnet and Liederfreiheit. The supported activities were organised in sections: the tourist-

²⁰ See for more details: ŠULC, I. 2004. Uhorský karpatský spolok a Karpathenvereinna Slovensku. UPJŠ Košice 2004. ISBN 80-7097-550-4. – Magyarországi Kárpátgyesület (MKE) established in 1874. Statutes of Karpathenverein were approved by the Ministry with Full Administrative Powers for Slovakia on 23rd March 1922.

²¹ “Karpathen Post” 11.08.1928, p. 8.

²² J. Perútka, op. cit., p. 85.

²³ Ibid.

²⁴ SNA Bratislava, FPR, Mat. 1/6 – Malokarpatský turistický spolok.

²⁵ SNA Bratislava, FPR, Mat. 18 – Naturfreunde Bratislava established on 8th April 1908 as a section of the international tourist organisation seated in Vienna. In Czechoslovakia, the statutes were approved by the Ministry with Full Administrative Powers for Slovakia on 1 September 1921, nr. 5053/1921. Seat of the union in Ústínad Labem.

²⁶ “Grenzbote”, 29.03.1922, p. 5.

-guide section, hut section, music section, and youth-work section. In the year 1927 the union had 343 members (275 adults and 68 young members).

The nationally heterogenic composition of population in Czechoslovakia, negative attitude towards the new state and emancipation efforts complicated the situation in sport movement to a considerable extent. The leading representatives of the Czech sports unions responded quite quickly to the new conditions in the state and renamed the existing Czech unions with the name ‚Czechoslovak’. In Bohemia, in the times of the monarchy, the sports life in communities used to be at high level and it had an influence on almost all social groups. The new state had various social groups well-organised in the area of sports, while in Slovakia, under the impact of harsh Hungarian policy, the Slovaks could not organise themselves in national sport organisations, only organising in Hungarian or German unions or clubs was allowed, but for the price of loosing one’s national identity. The Czechoslovak Sports Community (Československá Obec Športová) was set up at the end of 1918 as a central representative organization for the sports movement with the aim to coordinate sports and to ensure unified views and processes of work in sport unions. However, in those hectic times the tasks could hardly be fulfilled. The sports unions with their limited number of members could hardly compete with sports organizations, namely with Sokol, DTV, ZRTJ, ATUS (Worker Sport-training Union), and later Orol or FRTJ. These organizations were patronized by political parties, having their own ideological, national or political goals. When the more advanced Czech sports unions wanted to react to this situation, in some sectors they were confronted with resistance, or even with hostile reaction of clubs that were in the hands of the Germans, the Hungarians in Slovakia or the Slovak-Hungarian irredenta. In particular, the Hungarian sports leaders in Slovakia were trying to create their own management centers for Slovakia. In that period the Hungarians had nine football clubs in Bratislava, which had been established before the WWI: Ligeti SC, VAS (Vas és fém munkások sport club Bratislava – Sports Union of Metalworkers Bratislava), PTE (Polgari Torna Egylet – Bratislava Physical Training Club), PMTK (Training Club of Private Administrative Staff) Törekvés, PULE, Terézvárosi SC (predecessor of SC Donaustadt), PAC (Pozsonyi Athletic Club – Bratislava Athletic Club), ŠK Mäsiari (Sports Club of Butchers) and Makkabea SC (Jewish Sports Club). On their initiative the Union of Bratislava Sports Clubs (Pozsonyi Sportegyesületek Szövetsége) was founded on 3 February 1919²⁷. Soccer clubs in Bratislava and elsewhere in Slovakia were organized from 1919 without any national exclusion in the Football Association for Slovakia. The abbreviation SzLSz (Szlovenskoí Labdarúgók Szövetsége) was taken over in the official language of the Austro-Hungarian Monarchy.

²⁷ L. Baráth, *Začiatky činnosti maďarských telovýchovných a športových spolkov v medzivojnovom Československu*, Nitra 2011, p. 27. ISBN 978-80-8094-934-1.

In 1921 SzLSz (Szlovenskói Labdarúgók Szövetsége – Football Association for Slovakia) was deprived of its powers and its competence was taken over by the newly created **Hungarian Football Union in Slovakia** (MLSz)²⁸ that in 1922 became a member of the Czechoslovak Football Association, together with the Czechoslovak Football Union, the German and the Jewish football unions. After the constitution of the Czechoslovak Republic, the football-players wanted to set a separate Football Union for Slovakia, which would cover all football clubs without taking nationality into account. This proposal was initiated by Hungarian clubs. Against this proposal were both the Czechoslovak Football Union, and Czechoslovak football clubs. The Ministry with Full Administrative Powers for Slovakia did not approve the statutes of that union which triggered protests at FIFA filed by the clubs willing to establish that union. The Hungarian clubs reacted by establishing the Hungarian Football Union (MLSz)²⁹ which joined the Czechoslovak Football Union. Together with the German and Jewish unions the four organisations formed the Czechoslovak Football Association which was in 1923 coopted to FIFA. Competitions were played within union lines, separately in the Czech countries and Slovakia. In the competition for the Champion of Slovakia the winner of the Slovak section of the Czech Football Union played the winner of the competition run by MLSz. At the beginning of sport activities the Czechoslovak sports community was beneficial to the sport life in the unions, but later it clashed with the Czechoslovak Football Association as well as with the Czechoslovak Olympic Committee. In 1928, Czechoslovak sports community was replaced by a new body – the Czechoslovak All-sports Committee (Československý všesportový výbor).

It was the arrival of Czech intelligentsia, officers, administrative staff, policemen or professional workers, who considerably aided the little-experienced Slovak sports officials to establish sports clubs under the flag of the new statehood. This was the way how the first Czechoslovak Sports Club in Bratislava (ČŠŠK) started on 29 March 1919. The main initiative to found the **First Czechoslovak Sports Club Bratislava** (I. ČŠŠK) came from three eminent personalities of Bratislava: Antonín Humhal, the director of the Bratislava Telegraphic Center, Karel Helmuth, the director of Agrar Bank and Richard Brunner, the director of the Police in Bratislava. Other contributors to the establishment of sports clubs were the Czech officials: Anton Máša-Balík, Karel Rotkovský, Karel Ziegler and many others³⁰. One of the most serious obstacles to founding unions, especially in the first years of existence of the republic, was

²⁸ Ibid, p. 33. MLSz was founded on 11th September 1921 in the Small chambre of Reduta building in Bratislava.

²⁹ See for more details: L. Baráth, *Začiatky činnosti maďarských telovýchovných a športových spolkov v medzivojnovom Československu*, Nitra 2011, ISBN 978-80-8094-934-1.

³⁰ See for more details I. Machajdík, *Športové hry starej Bratislavy*, Perfekt 2011, ISBN 978-80-8046-493-6.

the dual legislation. According to the directives, each union should have statutes approved by the Ministry with Full Administrative Powers for Slovakia. However, the establishment of the state administration was progressing with problems and just gradually, so it often happened that permissions to act were signed just by county authorities; in many places, the authorities acted on the already overcome and obsolete Hungarian legislation and regulations (e.g. Regulation Nr. 1508 of the former Ministry of Interior of 1875). The duality often was the cause of delays in approvals of statutes. For example, in 1921 the statutes of the Sports Club Vrábľe (ŠK Vrábľe) were not approved because the principal of municipal administration had denoted the club chairman as “a staunch Hungarian”. The athletic club in Banská Bystrica was dissolved because, though in its statutes it had stated the Slovak language as the language of communication, in 1922 in Prague the club presented itself as the Hungarian Beszterczébányi Átletikai Club, so later, on the proposal of the county president of Banská Bystrica, the club was dissolved³¹. After the state power had been consolidated, the situation in the sports movement in Slovakia got stabilized even though the nationality clashes in sport competitions continued. From 1921, the county championship was played in three counties – West Slovakia, Mid-Slovakia and East Slovakia. The first county masters were I. ČSŠK Bratislava, ŠK Slavia Banská Bystrica and ČSŠK Uzhgorod, they were managed by the Czechoslovak Football Union. The Hungarian Football Union established three sports counties in Slovakia (Bratislava, Košice and Fiľakovo) and one in Zakarpatska Ukraine (Uzhgorod).

The second most widespread sport in Slovakia was volleyball, most popular with YMCA and Sokol sportsmen. Volleyball was played in Slovakia in YMCA Žilina in spring 1919. In 1921, YMCA founded a volleyball union in Prague, and it is considered to be the beginning of organized volleyball in Czechoslovakia. The Volleyball and Basketball Union was founded in 1924. In Slovakia, it became popular in the first half of the 20th century, in Bratislava, Banska Bystrica and the High Tatras. The first championship of Slovakia was held in 1928 and was organised by YMCA Banská Bystrica.

Basketball, so widespread and popular collective sport in American universities, gained wider attention in Bratislava in 1922 thanks to the YMCA secretary Jan Kopal. In those days Bratislava did not have any suitable gymnasiums for this sport and the only place for its dissemination and practicing was the Medical Garden (Medická záhrada) where Academic YMCA built sporting areas for tennis, volleyball and basketball. J. Kopal, a pioneer of basketball not only in Bratislava, but also in the whole of Slovakia, was not only a promoter of basketball, but also an organizer, coach and referee. After the republic was constituted, basketball in Slovakia was promoted mainly by YMCA.

³¹ J. Perútka, p. 91.

Initially the performing center of basketball was Banská Bystrica. In the years 1924–1926 the YMCA team from Banská Bystrica became the Champion of ČSR. Later, the center of excellence was transferred to Bratislava.

Handball was practised in sports organizations (Sokol, RTJ) as well as in sports clubs. Its dissemination was primarily aided by Czech secondary school teachers. The first women handball clubs were promoted by Czech sports officials (in 1920 at ČSŠK Košice, in 1923 at ČH Vrútky (Red Star Vrútky). The popularization of this sport, in this period especially the Czech women handball, was helped by promotional tours of Czech teams, for example Moravská Slávia Brno, Meteor Prague.

The **Czechoslovak Lawn-tennis Association** associated the Czechoslovak, German and Hungarian tennis players. The club with the most successful history was PTE Bratislava, with the strongest support in the inter-war period, having strong material, players and official background. In 1923, the I.ČSŠK started a tennis club, but the level of performance in the first years of existence was more of a recreational than competitive nature. Agile tennis managers of the club, headed by Průša and Zahraník, with their club members “eškars”, gradually built 8 tennis courts in Petržalka equipped with social infrastructure. This was where the I. ČSŠK could enjoy the largest tennis complex not only in Bratislava but also in the whole of Slovakia, where then both domestic and international tournaments were held. Another important achievement that contributed in a decisive way to top-quality tennis and excellence of Bratislava tennis players was the establishment of the *Lawn-tennis Club Bratislava* in 1923, situated in Petržalka. The major personality of the LTK was Gustav Hubáček. Soon after its foundation, the club built 5 tennis courts on the right bank of the Danube and in the same year it organized an international tournament. In 1923 the first indoor tennis courts, as the only ones in the whole of Czechoslovakia³², were officially opened in the pavilion of the Oriental Market in Bratislava. However, it should be reminded that a real tennis boom supported by construction of courts took place in Bratislava soon after the turbulent post-war situation calmed down. The two towns, Banská Bystrica and Žilina, became an important tennis center in Slovakia. L. Hecht, who represented Czechoslovakia in Davis Cup competition, achieved his most important success there. The top players in the 20s of the 20th century, representing not only players from Bratislava but also from the whole Slovak LTK, were Salomonová and Nedbálek, who on the request of the officials from the Prague union was included in the national team.

A game played with a celluloid ball gained great popularity in Bratislava both as a recreational and competitive activity. When the Czechoslovak Table Tennis Association (ČSTTA) was established in Prague in 1925, the function of the association representative for Slovakia was entrusted to M. Švec, a citizen of

³² I. Machajdík, op. cit., p. 27.

Bratislava. In 1928, he was succeeded by another Bratislava citizen L. Mutňanský, a former excellent football “back player” of the I.ČSŠK. Table tennis in Bratislava took place mainly in three main clubs – YMCA, PTE and I.ČSŠK (founded on November 1, 1931). However, the truth is that during the whole period of the pre-Munich Republic only two clubs – PTE and YMCA – were competing for the title of “Slovakian Champion“. In the years 1918 – 1920, the Hungarian clubs in Bratislava had a tendency to join the central sports organizations in Hungary, which solution was partly motivated by the Prague efforts to centralize management of sport to Prague headquarters, but also long-lived efforts on the Hungarian side to restore Great Hungary. The best **athletes** were leaving for Prague clubs because of better training and economic conditions (e.g. M. Koczán, A. Engel). The situation did not get any better after the unsuccessful establishment of an independent all-Slovak athletic organisation. The year 1920 was a breakthrough for the athletics in Bratislava because the athletic section was launched as part of the I.ČSŠK. The section was established in January 1920³³. The “home address” of the athletic section of the I.ČSŠK was a bumpy area at Kuchajda (the area today is the site of the Inter Stadium, the home of ŠK Slovan Bratislava). Thanks to the chairmen of the I.ČSŠK club, Gejza Reháč and Antonín Maša-Balík, the activity of the athletic section started quite vigorously. On 22 August 1920, members of the section opened their new athletic track, where Otokar Jandera, who represented Czechoslovakia on multiple occasions, could develop his talent. The athletic section of the I.ČSŠK also attracted the American athletic quality-coach M.W. Younger. Because of poor material equipment of the athletes in the 20s of the 20th century, endurance races became the most popular competitions. The rich history of the Devín – Bratislava Race began in 1921. In 1922, the Academic YMCA initiated the Lamač – Bratislava Road Race and in 1924 the popular race Červený most – Bratislava³⁴ was added to the group of running competitions. The PAC Bratislava was the organizer of the first year of the Cross-Country Running Race Železná studnička – Bratislava on 15 March 1926. On 4 October 1932, the Štefánik Marathon was organised in Bratislava, with the route that led from the Slovak National Theater to Ivánka pri Dunaji and finished at the I. ČSŠK stadium. Results of some years of this competition are included in athletic tables as results of official marathon competition of Czechoslovakia. The conditions for performing athletics in Bratislava improved after the establishment of the University Sports Bratislava (VŠ, Vysokoškolský šport Bratislava)³⁵.

³³ *100 rokov organizovanej atletiky na Slovensku*, 1997. Knihu pripravil a spracoval kolektív autorov. Vydal Slovenský zväz atletiky, ISBN 80-967862-5-3.

³⁴ *Ibid.*, p. 27.

³⁵ ArchívUniverzityKomenského Bratislava (AUK), D/8, K 31-VŠB a SNA Bratislava, FPR č. 14965/5a 1928. Statutes of VŠB were approved by Academic Senate UK on 29th March 1928 and by the Ministry of Interior on 9th May 1928.

Even though Bratislava had only one indoor swimming-pool (Grössling, 25 m long and 8 m wide swimming-pool opened in 1895) during the period of pre-Munich Republic, **swimming and water polo** were the most popular and successful sports. The Czechoslovak Amateur Swimming Union was founded on 19 January 1919, however, the war situation in Bratislava and in Eastern Slovakia did not allow full development of this sport. Only after the Swimming Union for Slovakia was constituted in July 1923 and swimming counties in Slovakia were subsequently created in the second decade of the 20th century in Bratislava and later in Košice, these two steps allowed the development of swimming and water polo. The Bratislava County registered seven clubs in 1929, all of them in Bratislava (*PTE – Polgari Torna Egyesület, PAC – Polgári Atlétikai Club, PMTK – Training Club of Private Administrative Staff, ŠK Makkabea, DTV – Deutscher Turnverein, I. ČSŠK and ŠK Donaustadt*). Until 1928, the meeting place for swimmers and players of water polo in Bratislava was the *Devín River Bath*, as this wooden structure of a swimming-pool was called by Bratislava inhabitants. It was placed at the conjunction of two rivers the Morava and the Danube, directly under the Devín cliff³⁶. It used to be a place for competitions between Bratislava swimming clubs, but it was also a place of international swimming competitions between swimmers from Bratislava and those from nearby Hainburg or Hakoah Vienna.

After Czechoslovakia was established, **ice hockey** was first played in Slovakia as bandy hockey. The first competition for the title *Champion of Košice* took place in the 1922/1923 season and was aided by ČSŠK Košice. In 1922, bandy hockey began to be played also in Bratislava. The European Championship in 1925 in the High Tatras contributed in a considerable manner to the promotion of Canadian ice hockey. The Tatra Cup (Tatranský pohár), which has been organized since 1927/1928 until today, contributed to its promotion.

As to combat sports, after the founding of the republic, the most popular sports in Slovakia were **wrestling and boxing**. In 1922, the Slovak county for these sports was established in Bratislava as a branch of the Czechoslovak Union of Heavy Athletics and in 1924 two other counties were founded (East Slovakia and West Slovakia). However, only the Bratislava clubs (Herkules, VAS, Ursus), then KAC in Košice, Považan in Trenčín and ĽAK Jánošík in Trnava were regularly active³⁷. In the first years of existence of Czechoslovakia mainly YMCA contributed to the popularisation of boxing. The trend of promoted boxing in YMCA gave raise to Trade Unions for boxers in the I.ČSŠK and PTE Bratislava.

The establishment of Czechoslovakia played a great and undeniably important role in the development of physical education and sports, thanks to the Czech countries that were then more advanced in sports. Before 1918, the

³⁶ I. Machajdík, op. cit., p. 161.

³⁷ J. Perútka, op. cit., p. 99.

majority of sports clubs then existing in Slovakia were Hungarian, that is Magyar, only a few of them were German. After 1918, under considerable aid from Czech physical education and sports organizations, the foundations of the Czechoslovak state started to be reflected also in the field of sports in Slovakia. A serious disadvantage was absence of infrastructure for training, absence of sports specialists or managers, as well as absence of funding to support sports competitions. For that reason, many talented athletes moved to and settled in Prague, so sport achievements of Slovak athletes, especially in the 20s of the 20th century, were rather sporadic. However, step-by-step, physical education and sport in Slovakia grew from the infant stage to the stage of an adolescent nation, the development of which was later confirmed. One hundred years of friendly co-existence with the brother Czech people was a period of creative building of Slovakia's own state, in which certainly some controversies occurred, but as the classical Slovak historian L. Lipták says: "no blood was shed".

References

ArchívUniverzityKomenského Bratislava, D/8, K 33.

SNA Bratislava, FPR č. 14965/5a 1928. Statutes of VŠB were approved by Academic Senate UK on 29th March 1928 and by the Ministry of Interior on 9th May 1928.

SNA Bratislava, FPR, Mat. 1/6.

SNA Bratislava, FPR, Mat. 18.

"Československá štatistika" 9 (1924) 65.

"Grenzbote", 29.03.1922.

"Karpathen Post", 11.08.1928.

Baráth L., *Začiatky činnosti maďarských telovýchovných a športových spolkov v medzivojnovom Československu*, Univerzita Konštantína Filozova, Fakulta stredoEurópskych štúdií, Nitra 2011.

Bobrik M., *Nemecká menšina na Slovensku a jej telovýchovné a športové activity v rokoch 1918–1945*, Slovenská technická univerzita, Bratislava 2006.

Encyklopédia Slovenska, Veda, Bratislava 1980.

Grexa J., *60 rokov prípravy telovýchovných pedagógov na Univerzite Komenského v Bratislave*, [in:] *60 rokov prípravy telovýchovných pedagógov na Univerzite Komenského v Bratislave. Zborník vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou FTVŠ UK Bratislava – 1.10.1999*, Bratislava 1999, p. 12, ISBN 80-967487-9-3.

Letenayová Z., Mutkovič J. a kol., *100 rokov organizovanej atletiky na Slovensku*, Slovenský zväz atletiky, Bratislava 1994.

- Machajdík I., *Športové hry starej Bratislavy: fenomén športu v mestskom prostredí do roku 1938*, 1. vyd., Perfekt, Bratislava 2011.
- Perútka J., *Dejiny telesnej výchovy a športu na Slovensku*, Šport – slovenské teľovýchovné vydavateľstvo, Bratislava 1980.
- Sedliačik I., *Od začiatku po začiatok (Činnosť YMCA Banská Bystrica v rokoch 1919–1999)*, YMCA, Banská Bystrica 2004.
- Štatistický lexikon obcí v krajine slovenskej: Úradný soznam miest podľa zákona zo 14. Apríla 1920, čís. 266 Sb. zák. a nar*, Orbis, Praha 1936.
- Šulc I., *Uhorský karpatský spolok a Karpathenverein na Slovensku*, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Košice 2004.
- Tlustý T., *Budování národních organizací YMCA v Československu a Polsku: rozvoj tělesné kultury v letech 1918–1939*, Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, Praha 2017.
- Tobiáš I., *YMCA na Slovensku v rokoch 1918–1938*, diplomová práca, FTVŠ UK, 1969.
- Waic M., *Sokol v české společnosti: 1862–1938*, Fakulta tělesné výchovy a sportu UK, Praha 1997.

Wychowanie fizyczne i sport na Słowacji po utworzeniu Czechosłowacji (1918–1924)

Streszczenie

Utworzenie Republiki Czechosłowackiej po pierwszej wojnie światowej, w 1918 r., było kamieniem milowym także w rozwoju wychowania fizycznego i sportu na Słowacji. Nowy czesko-słowacki rząd usiłował, w ramach nowych warunków konstytucyjnych, ustanowić czeskosłowacki charakter państwa i ograniczyć węgierskie wpływy w poszczególnych miastach.

Po długotrwałym okresie swojej wielonarodowej, wielokulturowej i wielowyznaniowej historii Słowacja musiała przewyciężyć długi czas węgierskich krzywd i madziaryzacji również w dziedzinie sportu. Przed rokiem 1918 dominowały węgierskie i częściowo niemieckie kluby sportowe, a wszelkie wysiłki utworzenia słowackich klubów sportowych miały bardziej iluzoryczny niż realistyczny charakter. Niemniej, po 1918 r. warunki i okoliczności zmieniły się i dostosowano je do nowego porządku państwowego.

Ze względu na napiętą sytuację militarno-polityczną na granicy Czech i w Słowacji w latach 1918–1920, tworzenie czeskich i niemieckich organizacji sportowych odłożono do 1921 r. Organizacja „Sokol” rozpoczęła swoją kampanię reklamową na Słowacji w 1921 r. Również organizacje niemieckie DTV pojawiły się w Bratysławie w 1921 r., a na Spiszu – w 1922 r. W 1920 r. organizacja „Sokol” miała 93 gniazda zrzeszające 18 494 członków, organizacja RTJ miała 31 jednostek z 4139 członkami, a organizacja Orol (Orzeł) miała 149 jednostek zrzeszających 15 772 członków. Posiadający świadomość narodową członkowie słowackiej inteligencji wstępowali w szeregi organizacji „Sokol” niezależnie od swojej przynależności partyjnej czy orientacji politycznej. Typowym przykładem takich zachowań była Bratysława. Długoletnim rywalem (początkowo czeskiej) organizacji „Sokol” była organizacja Orol, która urzędowo należała do czeskosłowackiego Orola, ale miała również autonomiczne kierownictwo na Słowacji. Wychowanie fizyczne było w Orolu na drugim planie, ponieważ była to organizacja ukierunkowana przede wszystkim wyznaniowo.

Wszystkie omawiane narodowe organizacje związane z wychowaniem fizycznym, sportem, skautingiem lub turystyką stopniowo ugruntowywały swoje pozycje. Zwłaszcza organizacje wychowania fizycznego, które były ideologicznie związane z partiami politycznymi. W latach 1918–1924 dyscyplinami sportu, które zyskały największą popularność, były piłka nożna, siatkówka, koszykówka, tenis, pływanie, zapasy, boks i tenis stołowy. Jednak Słowacja pozostawała w tyle pod względem wyposażenia technicznego i materialnego, basenów pływackich czy sal gimnastycznych. Czescy entuzjaści sportu, którzy pierwotnie przybyli na Słowację w latach 1918–1920 w celu obrony nowej republiki, często pomagali w zakładaniu klubów sportowych, jak również w zarządzaniu nimi.

Słowa kluczowe: wychowanie fizyczne, sport, Słowacja, Sokół, Orol, YMCA, YWCA, skaut.

Zdeněk ŠKODA*

<https://orcid.org/0000-0002-1246-7623>

Games of the X Olympiad in Los Angeles 1932: The Story of the Czechoslovak Olympic Team

Abstract

A lot has been already written on the Czechoslovak results at the Games of the X Olympiad in Los Angeles in 1932. However, not much is known about the journey of the Czechoslovak team to the venue and back. This text focuses on this adventure, describing the problems that the Czechoslovakian team faced in the context of the economic crisis, the actual journey to the United States on board the steamship, the trip across the United States, the encounters with Czechoslovak compatriots and American politicians, sporting successes at the Olympic Games and the spectacular return of Czechoslovak athletes to Prague. The method used for this paper is the historical method. Primary sources were the main sources of information, mainly the estate of the General Secretary of the Czechoslovak Olympic Committee, František Widimský, his memoirs, period articles and unique photographs from the archive of the Czech Olympic Committee. Thanks to these sources, the entire course of the journey was successfully reconstructed.

Keywords: Olympic Games, Los Angeles, 1932, Czechoslovakia, Frantisek Widimsky, Czech Immigrants, The Great Depression.

Prologue

The preparations for the Games of the X Olympiad in Los Angeles were preceded by an important turning point in the history of Czechoslovak Olympic Movement. During the general assembly of the Czechoslovak Olympic Committee held on 4 March 1929, Jiří Stanislav Guth-Jarkovský, the current president, and Josef Rössler-Ořovský, a long time general secretary and pioneer of the

* Bc., Czech Olympic Academy, Olympic Study and Information Center of the Czech Olympic Committee, e-mail: skoda@olympic.cz

Czech sport, both resigned from their posts. They were replaced by Josef Gruss, a doctor, a university professor, an all-around sportsman and the committee official, and by František Widimský, who were elected the President and the General Secretary, respectively. As we will later reveal, the new secretary Mr. Widimský was the life and soul of the Czechoslovak expedition to the United States.

The Great Depression that struck the United States by the end of the 1920s had effect on all areas of life even in Czechoslovakia, including the Czechoslovak Olympic team who had trouble securing funds for their journey over the ocean. This time, the Czechoslovak Olympic Committee could not depend on the government financial aid. In the hard times of economic crisis, the Ministry of Foreign Affairs and the Ministry of Education and National Enlightenment refused to provide finances for the journey. Despite repeated appeals, the Czechoslovak Sokol Organization, the main source of Czechoslovak athletes at past Olympic Games, preferred to finance preparations for the All-Sokol Slet and decided not to participate in the Olympic Games in America. The funding, therefore, had to come from private sources. On March 1, 1932, the evening edition of the National Newspaper (orig. *Národní listy*) published a call for a fund-raising campaign. With time, individuals, students, different institutions, even particular sport associations, joined the campaign with their donations. The new president of the Czechoslovak Olympic Committee Josef Gruss decided not to travel to the USA with the team, as was usually the case, to allow another athlete to participate in the games. He saw the team off with the following words:

Safe journey to Los Angeles!

A lot of hard work has been done by those believing in the Olympic ideals, money was raised by the efforts of the Czechoslovak athletes and now you are leaving for the United States to defend the honor of our national flag.

Your leader is the well-known sportsman Dr. Widimský -we rely on him and you that you will do everything in your power and show what you have trained for so that Czechoslovakia is represented at the Olympic Games with dignity.

In the country of stars and stripes, remember the breathtaking moments we experienced during the festive days of the Sokol Slet, and though there are no Sokols in your midst this time, remember the words of our national hero Miroslav Tyrš so we can be proud of you!

We wish you safe journey and good luck from the bottom of our hearts!

Dr. J. Gruss¹

Czechoslovak Olympic Team

In the end, seven athletes and three members of the support team left for Los Angeles. Let's introduce them shortly:

¹ F. Widimský, *Ročenka Československého olympijského výboru 1929–1932*, ČSOV, Praha 1933, p. 93.

František Widimský – the leader of the group, the General Secretary of the COC. Originally a high-school professor of German and French, a former rower and secretary of rowing association travelled to the Olympic Games also as a technical delegate. He served as a General Secretary to the COC until 1951 when the committee was dissolved by the Communist Party. However, he had been losing his influence on the actual affairs of the Czechoslovak Committee since 1948 when the Communist officials and members of the State Security assumed power.

František Douša – an athlete, a shot-putter and discus thrower. He was a postal clerk by profession. After graduating from the Faculty of Electrical Engineering of the Czech Technical University in Prague, he was employed as engineer at the Ministry of Communications. He had originally specialized in javelin throw. He was a long-time member of Slavia Praha from 1927 to 1941. Douša set a world record in shot put with 16, 04 meters in October 1931 in Brno, only nine months before the Olympic Games, and became one of the contenders for the gold medal.

Andrej Engel – an athlete, 100 m and 200 m sprinter. Engel was the only representative of Slovakia and the youngest member of the Czechoslovak team. At that time, he was the Czechoslovak champion in both events. After 1938, he ran from the Nazis to Sweden where he stayed for the rest of his life.

Oskar Hekš – an athlete, a marathon runner, predecessor of the famous Emil Zátopek. Soon after the Olympic Games in LA, he organized the Czech Committee for 1936 Olympic Games from Berlin. Being a Jew, Hekš was sent to concentration camp in Terezín in 1941. Two years later he ended up in Auschwitz, where he died in 1944.

Josef Urban – wrestling. He had concentrated his whole career on Greco-Roman wrestling in the heavy weight category. He had already participated in 1928 Olympic Games in Amsterdam. He was a policeman by profession – his colleagues from the police force had donated money for his journey to the USA. After he had retired from active participation, he became a coach.

Jindřich Maudr – wrestling. Maudr worked as a plumber in Electrical Utilities (today Prague Public Transport Company). He won a silver medal in 1928 Games in Amsterdam, in 1931 he won bronze at the European Championship. He was among the gold medal contenders in LA. He was a member of the Bohemians Prague sport club – other members of the club helped him to acquire the finances necessary for his trip to the USA.

Václav Pšenička – a weight-lifter. In the 1930s, Pšenička was among the best in the world in the heavyweight category. He worked as a driver in Electrical Utilities. He participated in the Olympic Games in Amsterdam where he won the fourth place. In 1934, he was the first recipient of the Jiří Stanislav Guth-Jarkovský Award. This award is given to the most important sport personalities or teams for their excellent results in a particular year. This prize is awarded by the Czech Olympic Committee even today.

And last but not least, **Jaroslav Skobla** – a weight-lifter. At the time of the Olympic Games in Los Angeles, he worked with Josef Urban as a policeman; he was later employed by Electric Utilities as a handler. His journey to California was also sponsored by his colleagues from the police force. Skobla was the most experienced one in the team, those were the third Olympic Games in a row for him.

The following people travelled to the Olympic Games as a support:

František Menšík – a coach, a member of COC, he served on several positions in the International Wrestling Federation and International Weightlifting Federation. He participated in the Olympic Games also as a member of the jury in both sports.

And **Karel Čížek** – the doctor. He has paid for his journey himself.

Additional twenty artists participated in the Art competitions. None of them actually travelled to America, only their works. Among those were such artists as Josef Suk, Jakub Obrovský, Alois Dryák or Max Švabinský. The funds in the amount of 600 dollars for transport and insurance of the art pieces were provided by the Americans.

The whole visit in Los Angeles was coordinated by the Olympic attaché, the Czechoslovak consul and a Czech immigrant Felix B. Janovský².

From Prague to America

For nearly a year before the Olympic Games, there were negotiations conducted with a number of American, French, German and Dutch companies regarding the sea voyage to America. In the end, a company called Northern German Lloyd was selected thanks to its favorable financial conditions and its past experience with a similar voyage to the 1932 Winter Olympic Games in Lake Placid. The date of departure and the length of the voyage were also convenient. The company also guaranteed inside cabins where the Czechoslovak team would not suffer from the rocking of the boat on a stormy sea, the full board and training facilities.

The departure date was set to Saturday, July 9, at 3:30 pm. The team travelled by train from the Prague Masaryk Railway Station through Dresden to Bremen, arriving to the city on Sunday morning. After a sightseeing tour and a short rest, the team departed from the seaport of Bremenhaven. Shortly after midday, the ocean liner called “Europe” set out on a week long voyage across the Atlantic. Apart from the Czechoslovaks, there were also Germans, Austrians and Latvians.

² Felix Bohumil Janovský (1880–1953), born in Blatná. He came to the USA in 1894. He graduated from Chicago Business College. He became an owner of a printing company, worked as a broker and instance agent. Between 1911 and 1915 he was a member of the Chicago City Council. After 32 years he moved to Los Angeles and became a president of the Great Western Bank. He served as the Czechoslovak attaché in California.

Aboard the ship full of Olympic athletes, the atmosphere was Olympic right from the start.

During the week-long sojourn on the ship, the athletes enjoyed excellent food and, apart from training, engaged in different past-time games such as table tennis or volleyball. The crew also organized a grand tour of the ship including a tour of the engine room. The tranquility of the journey was interrupted on the fourth day when a number of passengers started to suffer from sea-sickness. František Widimský commented this occurrence with his usual wit saying that “not only athletes can run fast!”³ On Saturday, July 16, shortly after midday, the ship arrived at the Brooklyn’s pier No. 58. After a warm welcome, the athletes were transported to Hotel Algonquin on 44 Broadway. Having only few moments to take a breath, they were shown around downtown by the Czech-Americans with the help of the NY police force. In the evening, a welcome party was held in the New York National Library.

The next day, the team had time off. Some of the athletes went for a walk along Broadway, others rested in the hotel. The group was invited to lunch by a group of Czech immigrants and patrons of sport – the Lhotans. After a pleasant lunch, that lasted nearly three hours, the group went to see Jimmie Walker, the Mayor of New York, who welcomed them in Flushing Bay, in the boathouse of the First Czech Rowing Club. Who could have guessed at that time that only few weeks later, Mayor Walker would have to resign from the office after being accused of corruption?⁴

At 7 pm that evening, a five-day long journey to the far away California started at the Grand Central Station.

From New York to Los Angeles:

The group spent 26 long hours on the train, in stifling heat, before reaching their first stop in St. Louis on Monday, July 18. Their Czechoslovak compatriots welcomed the travelers with a home-made beer (at that time, the prohibition rules varied from state to state) and treated the team to an opulent dinner. A tour of a Sokol camp by the Mississippi River followed in the evening. After midnight, the train departed to Kansas City where, thanks to the exchange of locomotives, the team had several hours to rest, have breakfast in a hotel and do some sight-seeing in cars around neighborhood with its beautiful gardens. In a couple of

³ František Widimský Fond, Volume I, Los Angeles, A/3498. The Olympic Study and Information Center of the Czech Olympic Committee, Prague, Czech Republic.

⁴ See. G. Young, *Mayor Jimmy Walker: a finer class of corruption*, The Bowery Boys: New York City History, accessed May 21, 2009; <http://www.boweryboyshistory.com/2009/05/mayor-jimmy-walker-finer-class-of.html>. See also United Press, *Walker Quits Political Life*, The San Bernardino Daily Sun, San Bernardino, California, Sunday (13 November 1932), Volume 39: 2.

hours, however, the athletes and their companions were on the hardest stretch of their journey through the states of New Mexico and Arizona and the Mohave Desert and its heat and stinging sand. They reached California in the morning of July 21. An Olympic Attaché, Felix B. Janovský, joined them in San Bernardino (the stop before the last) and presented the group with a welcome gift of 300 dollars. What he purposefully kept to himself was information on what was awaiting the boys at their arrival to Los Angeles: an amazing welcome from the local Sokols, banners, music, allegorical wagons, tens of national costumes, welcoming speeches with bread and salt – in one word a big national festival. A motorcade through the city to a town hall and an audience with the mayor of LA followed. After the words of welcome and some refreshments, the delegation went on to settle in the Olympic village.

The Olympic village was situated only four kilometers above the city, overlooking the entire LA, a refreshing breeze blowing from the sea to the village. There were altogether 2000 athletes from 40 countries accommodated in the village. Each cabin designed for four people was occupied by only two athletes; there were a shower, a sink and a wardrobe. Throughout the vast grounds you could have refreshments in several dining rooms; there was a post office, a health center and all other services. The village was guarded by cowboys on horseback at night. There was also the very first mascot of the Olympic Games, the dog Smoky⁵, who was born when the Olympic Village was built. Coach František Menšík remembers:

The Americans had a brilliant idea to concentrate athletes coming from all over the world in one village. The execution of this idea was successfully carried out. The fact that there were no serious disputes between people during the Olympic Games is the best proof of how the Olympic ideas bring people of all nations together. The organization was flawless and 2000 athletes subjected themselves to voluntary discipline in the morning. After a tedious trip in the tropical heat across America, we felt here like in a new world, here we were able to straighten our limbs and take a deep breath...⁶

In 1932, women lived outside the Olympic village, at a nearby luxury hotel in Los Angeles. The Czechoslovak team, the athletes and coach Menšík, stayed next to the Japanese, Finns, and Germans. František Widimský and Dr. Čížek lived in the city. After two days of acclimatization, a welcoming party was held on July 23 in the Santa Monica spa hall with the participation of over 400 people. As a surprise, a film record of their spectacular arrival in Los Angeles was screened for the Czechoslovak team.

Before the first races began, the athletes had had a week of training. They trained at various locations within a few miles of the village and were transported

⁵ *Those Loony Olympic Mascots*, Times, accessed May 5, 2010. <http://olympics.time.com/2010/05/21/those-loony-olympic-mascots/slide/smoky-los-angeles-1932/>.

⁶ F. Menšík, *Ročenka Československého olympijského výboru 1929–1932*, ČSOV, Praha 1933, p. 114.

to the sports ground by buses. In between trainings, Mr. Janovský arranged a number of activities such as an all-day trip to Pasadena, a trip to the Rocky Mountains, a visit to Long Beach, or a cruise to Santa Catalina Island on decorated fishing boats borrowed from Yugoslav colleagues who arranged for themselves a “little Dalmatia” on the sea for the duration of the Olympic Games. Janovský also organized a meeting with local Sokols and a small Sokol Slet, a participation at the celebration of nations at the Hollywood Bowl (an amphitheater for 25 000 spectators), and various lunches and dinners in many families who wanted to get to know our boys. The Czechoslovak team definitely did not suffer from boredom.

The 10th Olympics in Los Angeles began on July 30, 1932.

Games of the X Olympiad

We could talk for hours about the Olympic Games in Los Angeles, the aim of this paper, however, is to introduce to you the adventurous journey of the Czechoslovak team and briefly describe the most important things the Czechoslovak Olympic athletes saw in one month. Nevertheless, we have to look at their incredible sport performances.

The very first day was a great success for the Czechoslovak team. Despite a renewed elbow injury, František Douda won a bronze medal in shot put. Later in the evening, there was even a bigger reason for celebration when Jaroslav Skobla won the gold medal for weightlifting and Václav Pšenička won the second place. The mayor of LA was a firm advocate of prohibition and so František Widimský recalls how difficult it was to find a drink for a celebratory toast. In the end, they succeeded. The Czech expatriates had hidden supplies.

During next several days, the Czech team won a fourth medal in Greek-Roman wrestling thanks to Josef Urban who ranked third. Jindřich Maudr ranked fourth in a different weight category.

Oskar Hekš finished eighth in the marathon.

Andrej Engel ended in the preliminary races but he was close to qualifying for the semi-finals.

The Czechoslovak artists, or rather their art, did not stay too far behind. Josef Suk was a big success in the Art competitions. His march “Into a New Life” was awarded a silver medal. The international jury had exhaustively discussed whether to award Suk the gold medal. Due to the fact that part of the march was published sooner than allowed by the rules, the jury decided to reward Suk with the silver medal (neither the gold nor the bronze were awarded)⁷.

⁷ P. Hladík, *Naši umělci na olympijských hrách. Sport a umění. Seminář akademické sekce České olympijské akademie pořádáný ve dnech 18.–20. září 2015 ve Vizovicích*, ČOV, Praha 2016, p. 19–20.

Apart from Suk, it was the sculptor, Jakub Obrovský, who attracted the attention of the jury with his sculpture “Odysseus” for which he was awarded a bronze medal.

In the Architectural Design category, the architect Alois Dryák (the author of such buildings as Radio Palace and Hotel Europe in Prague) received an honorable mention for his “Plan for Strahov State Stadium”.

On August 14, the Olympic Games in Los Angeles came to an end. For the small Czechoslovak team, it closed with a great success. In his memoirs, František Widimský eloquently describes the heartfelt connection of the athletes with the expatriates in America and the sense of national pride and belonging:

It was with a heavy heart that we said goodbye to our friends in Los Angeles. Our boys, with their behavior and their achievements, stole everybody’s heart, and it was no wonder that many a tear was shed during our goodbyes. We will never forget Los Angeles till the end of our days. To all of you, dear friends in far away California, we cordially thank you, Dr. Janovský the most!⁸

Return

But that is only two-thirds of the story. The return home was still ahead of the Czechoslovak team. They did not wait for the closing ceremony. On August 13, after a day’s ride through fertile California, they were already absorbing the beauty of San Francisco. Everybody regretted that they had only one day to spend in this remarkable city, which was not enough. But they had to head for the railway station and embark on a four-day journey to Chicago with a short stopover in Omaha. On August 17, they arrived in Chicago, a city with a large group of Czechoslovak immigrants, a city from which Felix B. Janovský came to Los Angeles and where the Czechoslovak team met his brother, a city whose mayor was a Czech immigrant Antonín Čermák⁹ (who was, as luck would have it, visiting Czechoslovakia at the time). Expectations were probably too high, and so František Widimský describes how disappointed was the group with the second largest “Czech” city. In the two days they spent in the city, the athletes saw the city centre, visited the newsrooms of two Czechoslovak newspapers (*Svornost* and *DenníHlas*), the Chicago Union Stock Yard, the ground of the World’s Fair, participated in an evening banquet at the Slavic Sokol. But after what the team experienced in Los Angeles, mainly thanks to a perfect organization of Mr.

⁸ F. Widimský, *Ročenka Československého olympijského výboru 1929–1932*, ČSOV, Praha 1933, p. 142.

⁹ Antonín Čermák (1873–1933) was an American entrepreneur and politician of Czech origin born in Kladno. In 1931 he became the Mayor of Chicago. On February 15, 1933, during the visit of US President Roosevelt to Florida, he was severely injured by an assassin, and died four weeks later after his injuries.

Janovský, Chicago left an “embarrassing impression”¹⁰. For example, the expatriates who have asked for the Czechoslovak athletes to participate as guests in the “post-Olympic games” organized by Daily News did not even come to meet them. The Czechoslovak team was not included in the National Olympic Teams parade and the Czechoslovak flag was not even hung in the stadium. The chagrined athletes went straight to the hotel to pack their bags and headed to the train station, accompanied only by two former students of the Karlin Academy, who had been taught by František Widimský and who met with their professor here in Chicago after ten years.

They stopped for a short visit of the Niagara Falls. There, unexpectedly, the Czech-Americans were the most cordial. Mr. Matuška, a general store owner from Slovakia, welcomed the athletes with open arms – national songs were sung in his house, including several Slovakian in his honor. Widimský complimented his host: “With you, we understood how strong the national response was to the victory of our boys in the simple souls of compatriots scattered in the American sea”¹¹.

Next on the agenda was a return to New York, where everything was perfectly prepared by the consul Dr. Novák who made the arrangements for a reception at the police headquarters, a visit to the Times, refreshments at Lhotanas such as a month ago, a lunch at the F.K. Praha sports club, a stop at the Havranek brothers’ sausage factory and a farewell party at the National House.

And then it was time to definitely say good bye to America.

We were all moved. The fewer words there were, the stronger the handshake, the warmer the embrace. Dr. Novák did not leave until he saw our cabins convinced we were perfectly accommodated. It was midnight when the ship lifted its anchors

– Widimský describes the departure¹².

A warm welcome awaited the Olympic athletes at home. They stopped in Děčín, Roudnice nad Labem, Ústí nad Labem, and concluded their trip around the world with a tour of Prague. In the Old Town Square, thousands of people were waiting with Mayor Baxa. On November 18, President Tomas Garrigue Masaryk granted the team an audience.

The Los Angeles’ story came to an end. But in just two months, Adolf Hitler came to power in Germany, and everything was heading for far more tragic events.

Archive/photo archive source:

František Widimský Fond, Volume I, Los Angeles, A/3498. The Olympic Study and Information Center of the Czech Olympic Committee, Prague, Czech Republic.

¹⁰ F. Widimský, *Ročenka Československého olympijského výboru 1929–1932*, ČSOV, Praha 1933, p. 143.

¹¹ *Ibid.*, p. 144.

¹² *Ibid.*

Literature

- Havránková H. et al., *Český olympismus: 100 let*, Olympia, Praha 1999.
- Janecký A., *Slavné postavy naší atletiky*, Alfred Janecký, Praha 1946.
- Janecký A., *Československá lehká atletika*, Sportovní a turistické nakladatelství, Praha 1946.
- Kolář F. et al., *Kdo byl kdo: Naši olympionici*, Libri, Praha 1999.
- Kolář F. (ed.), *Sport a umění. Seminář akademické sekce České olympijské akademie pořádaný ve dnech 18.–20. září 2015 ve Vizovicích*, ČOV, Praha 2016.
- Kössl J., *Dějiny československého olympijského hnutí*, Olympia, Praha 1976.
- Kössl J., Krátký F., Marek J., *Dějiny tělesné výchovy II*, Olympia, Praha 1986.
- Rehcingl M., Jr., *Encyclopedia of Bohemian and Czech-American Biography: Volume 1*, Author House, Bloomington 2016.
- Ročenka Československého olympijského výboru 1929–1932*, ČSOV, Praha 1933.
- United Press, *Walker Quits Political Life*, The San Bernardino Daily Sun, San Bernardino, California, Sunday, November 13, 1932, Volume 39.
- The Games of the Xth Olympiad, Los Angeles, 1932: Official Report*. Los Angeles: Xth Olympiade Committee of the Games of Los Angeles, 1933.

Internet sources

- Times, *Those Loony Olympic Mascots*, Accessed May 5, 2010; <http://olympics.time.com/2010/05/21/those-loony-olympic-mascots/slide/smoky-los-angeles-1932/>
- Young G., *Mayor Jimmy Walker: a finer class of corruption*, The Bower Boys: New York City History, Accessed May 27, 2009; <http://www.bowery-boyshistory.com/2009/05/mayor-jimmy-walker-finer-class-of.html>.

Igrzyska X Olimpiady w Los Angeles 1932: opowieść o Czechosłowackiej Drużynie Olimpijskiej

Streszczenie

Wiele już napisano o czechosłowackich wynikach w czasie Igrzysk X Olimpiady w Los Angeles w 1932 roku. Niewiele jednak wiadomo o podróży czechosłowackiej drużyny do miejsca igrzysk i z powrotem. W niniejszym tekście skupiono się na tej przygodzie, opisując problemy, z jakimi borykał się zespół czechosłowacki w kontekście kryzysu gospodarczego, samą podróż do Stanów Zjednoczonych na pokładzie parowca, podróż przez Stany Zjednoczone, spotkania z czechosłowackimi rodakami i amerykańskimi politykami, sportowe sukcesy na Igrzyskach Olimpijskich i spektakularny powrót czechosłowackich sportowców do Pragi. Metodą zastosowaną w niniejszym artykule jest metoda historyczna. Głównymi źródłami informacji były źródła pierwotne, głównie spuścizna sekretarza generalnego Czechosłowackiego Komitetu Olimpijskiego, Františka Widimskiego, jego wspomnienia, artykuły z tamtej epoki i unikatowe fotografie z archiwum Czeskiego Komitetu Olimpijskiego. Dzięki tym źródłom udało się zrekonstruować cały przebieg podróży.

Słowa kluczowe: Igrzyska Olimpijskie, Los Angeles, 1932, Czechosłowacja, František Widimski, czescy imigranci, Wielki Kryzys.

Jerzy URNIAŻ*

Marzena JURGIELEWICZ-URNIAŻ**

Szkolne wychowanie fizyczne w III Rzeczypospolitej. Rozważania w kontekście problematyki wartości i obowiązku oraz dziedzictwa kulturowego

Streszczenie

W artykule autorzy, na podstawie wybranych tekstów, próbują prześledzić i uchwycić przyczyny zjawiska unikania zajęć wf. w III Rzeczypospolitej, w kontekście problematyki wartości i obowiązku oraz dziedzictwa kulturowego. Wziąwszy pod uwagę, że przykłady mogły być dobrane tendencyjnie, sięgnięto po teksty z różnych dziedzin wiedzy.

W pierwszej części podjęto rozważania nad zmiennością rozumienia pojęć *wartość* i *obowiązek* w postrzeganiu i wartościowaniu siebie samych, poglądów i świata nas otaczającego, następnie – rozwojem wf., poczynając od ateńskiego systemu *kalokagatia* i kolejno przez wybrane nowożytne wiodące kraje europejskie, do rozważań na temat edukacji i wf. w aksjologicznej i kulturowej przestrzeni funkcjonowania I i II RP oraz PRL. W części drugiej odniesiono się do zmian polityczno-gospodarczych, jakie nastąpiły po 1989 r., i ich związku z edukacją szkolną i wf.

W podsumowaniu wyrażono pogląd, iż na przestrzeni wieków po dzień dzisiejszy trudno doszukać się w naszym dziedzictwie kulturowym wzoru wartości i obowiązku wf. – poza okresem PRL. Zaproponowano wprowadzenie modelu wf. z Australii, gdzie jest ono przedmiotem maturalnym.

Słowa kluczowe: wychowanie fizyczne, wartość, obowiązek, dziedzictwo kulturowe, Rzeczypospolita, transformacja ustrojowa, Australia.

Wprowadzenie

Zmiany w szkolnictwie po transformacji ustrojowej miały na celu zerwanie z Polską Ludową – PRL-owską przeszłością – i nawiązanie do spuścizny

* dr hab. prof. OSW, Olsztyńska Szkoła Wyższa im. Józefa Rusieckiego

** dr, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

kulturowej i narodowej II Rzeczypospolitej (RP) oraz włączenie się w nurty edukacyjne krajów Unii Europejskiej.

Ubocznym efektem zmian jest widoczny problem unikania zajęć wychowania fizycznego (wf.) przez młodzież w III RP, na co zwracał uwagę raport Najwyższej Izby Kontroli (NIK) już w 2010 roku. Z raportu wynikało, że do głównych przyczyn opuszczania lekcji wf. należał brak stroju – 33,1%, zwolnienia od rodziców – 22,8%, oraz zwolnienia lekarskie – 17,7%¹. Kilka lat później o tym pogłębiającym się problemie przypominał szerokiej opinii publicznej spot reklamowy *Stop zwolnieniom lekarskim z wf.*, umieszczony podczas Mistrzostw Świata w Piłce Siatkowej Mężczyzn w Warszawie (wrzesień 2014).

Temat na pewno nie należy jedynie do zakresu akademickich dyskusji. Zdajemy sobie sprawę, że w pierwszej kolejności na problem unikania zajęć wf. należy spojrzeć przez pryzmat bieżącego sposobu funkcjonowania państwa. Jednak podkreślane po 1989 roku nawiązanie do tradycji i spuścizny RP sugeruje, iż warto w tej kwestii również odnieść się do problematyki kontekstu rozumienia takich pojęć, jak *wartość* i *obowiązek*, a przede wszystkim roli naszego dziedzictwa kulturowego. I temu chcemy się bliżej krytycznie przyjrzeć. Dziedzictwo kulturowe w każdej społeczności ma bowiem zawsze istotny, choć może niedostrzegalny, wpływ na dzisiejszą praktykę społeczną i polityczną.

Wziąwszy pod uwagę, że przykłady mogły być dobrane tendencyjnie, sięgnięto po teksty z różnych dziedzin wiedzy. Z konieczności jest to ujęcie fragmentaryczne różnych dziedzin nauki, co zaznaczamy w piśmiennictwie. Nie sposób bowiem w tak krótkim szkicu omówić całej problematyki. Pomoże natomiast lepiej dostrzec związek między tymi sprawami.

Wartość i obowiązek – pojęcia uniwersalne, trwałe i powtarzalne czy zmienne i dowolne

Współczesne dyskusje dotyczące rozumienia obowiązku i wartości, podobnie jak dyskusje na temat dylematów moralnych i etycznych, wiążą się nieuchronnie z problemami ogólnej natury. Mogą wyrażać się w pytaniach: jak rozumieć pojęcia wartość i obowiązek? czy mają one charakter uniwersalny, a więc trwałe i powtarzalny, czy w sferze owych pojęć występuje zmienność i dowolność?

Na wstępie odniesiemy się do powszechnego (encyklopedycznego) rozumienia owych pojęć. *Wartość* z filozoficznego punktu widzenia stanowi podstawową

¹ Ministerstwo Sportu i Turystyki, *Stop zwolnieniom z wf-u. Najczęstsze przyczyny zwolnień z wf.* <https://zsp2wagrowiec.pl/cms/wp-content/uploads/2015/STOP.pdf> [dostęp: 8.12.2018]; źródło: *Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych i niepublicznych. Informacja o wynikach kontroli*, NIK 2012, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,5651,vp,7325.pdf> [dostęp: 8.12.2018]. Jednak dopiero spot reklamowy *Stop zwolnieniom lekarskim z wf.*, umieszczony w mediach podczas Mistrzostw Świata w Piłce Siatkowej Mężczyzn w Warszawie (wrzesień 2014), zwrócił uwagę opinii publicznej na trwający od lat problem.

kategorię aksjologii i oznacza wszystko to, co jest cenne i godne pożądania, i stanowi cel dążeń ludzkich (w dobrym tego słowa znaczeniu). Uznane uniwersalne wartości stanowią podstawę ocen, norm i wzorów kulturowych². Z kolei pojęcie *obowiązek* jest zdefiniowane jako „zbiór norm (nakazów i zakazów), których stosowanie jest przedmiotem ludzkiej odpowiedzialności; w zależności od rodzaju norm”. Mamy tu na uwadze obowiązek moralny, prawny, rodzicielski, zawodowy, szkolny, itd.; więcej – to jedna z podstawowych kategorii etyki, spójna z pojęciem powinności³.

Mimo tak – wydawać by się mogło – jasnego zdefiniowania owych pojęć, w praktyce mamy do czynienia z problemem widocznej, często skrajnej, polaryzacji w ich ocenie, niezależnie od możliwych kontekstów semantycznych. Dzieje się tak głównie z powodu, jak to często bywa, że gdy wielu mówi to samo, to nie zawsze mówi o tym samym. Istotą rozumowania nie zawsze są kwestie uniwersalne. Często są to własne tradycje i interpretacje, do których jesteśmy przywiązani i w które wierzymy. Takim przykładem może być widoczne spolaryzowanie rozumienia takich pojęć, jak chociażby: prawda, odpowiedzialność, poszanowanie prawa, etos (pracy), wolność, solidarność, patriotyzm, nacjonalizm, bohaterstwo, głupota, lojalność, kultura, wiara, etyka, moralność, honor, ojczyzna (takich pojęć można znaleźć jeszcze więcej), nie mówiąc już o rozumieniu wartości czy obowiązku.

Nawet na najogólniejszym poziomie nabierają one różnych znaczeń, zwłaszcza jeśli wypełnione są konkretną treścią. Strony wchodzące wówczas w spory w owych kwestiach zawsze mogą korzystać z łatwych argumentów, godzących w przeciwstawne rozwiązania.

Odwołamy się tu do pewnych przykładów, być może dla wielu subiektywnych, jednak nie wydaje się, by ktoś, kto zna nasze dzieje i współczesność, chociażby w zarysie, nie zgodził się z naszymi wyborami, zwłaszcza że osobliwość ludzkiej kultury polega także i na tym, że oznacza ona dziedziczenie, przekazywanie i kumulację wytwarzanego w procesie historycznym dorobku – także we wspomnianych pojęciach.

Znamienne mogą być tu pewne mity i idee, do których jesteśmy szczególnie przywiązani, jak chociażby dostojne sarmackie pochodzenie ludu polskiego, czyli szlachty⁴, obrona wiary i wartości moralnych, Rzeczpospolita jako przedmurze chrześcijaństwa na Wschodzie, pospolite ruszenie, złota wolność szlachecka, *liberum veto*, wolna elekcja, które od XVII wieku na stałe wpiśały się

² *Encyklopedia PWN w trzech tomach*, t. 3: P–Z, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 724.

³ *Encyklopedia PWN w trzech tomach*, t. 2: J–P, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 666.

⁴ „Lud polski” – pojęcie to odnosiło się tylko do arystokracji i szlachty. Mieszczanstwo, nawet zamożne, niewiele miało do powiedzenia w sprawach kraju, natomiast chłop pańszczyźniany nie miał żadnych praw.

w powszechną świadomość naszego narodu, myślenie i jego kulturę, a także rozumienia honoru, wartości i obowiązku. Stały się kanonem obowiązującym i normą sądów historycznych i moralnych, gdzie wartość i obowiązek wypełnione były głównie treścią religijną⁵. Inny przykład w kwestii wartości i obowiązku – być może nawet śmieszny, ale dużo mówiący o narodzie – mogą stanowić stare porzekadła funkcjonujące w naszej kulturze, jak chociażby „szlachcic na zagrodzie równy wojewodzie”, „musi to na Rusi...”, czy też znane w PRL „czy się stoi, czy się leży...”⁶.

Współcześnie przykładem spolaryzowanego rozumienia wartości i obowiązku, np. w etyce lekarskiej, mogą być wyniki ankiety przeprowadzonej w latach 90. XX wieku, dotyczące oceny kryteriów jakości życia i w konsekwencji selekcji głęboko upośledzonych noworodków. Odpowiedzi polskich lekarzy odbiegały radykalnie od odpowiedzi lekarzy kanadyjskich, australijskich i brytyjskich. I tak 98% respondentów pochodzących z tych trzech krajów odrzuciło pogląd powinności podejmowania wszelkich wysiłków dla ratowania życia dzieci, niezależnie od stopnia upośledzenia. Wśród lekarzy polskich opinie były podzielone 50% na 50%⁷.

Do listy przykładów spolaryzowanego rozumienia obowiązku i wartości można dołączyć nauczycielskie środowiska szkolne i akademickie, podzielone chociażby w kwestii wartości poszczególnych przedmiotów w programach edukacyjnych, nie mówiąc już o ocenie merytorycznego przygotowania do pracy koleżanek i kolegów. Podobnie rzecz ma się wśród uczniów i studentów w kwestiach wartości przedmiotów lekcyjnych oraz stosunku do zajęć wychowania fizycznego⁸.

Z pełną świadomością podjęliśmy ryzyko przedstawienia tak szerokiego spektrum powyższych przykładów. Zależało nam bowiem na tym, aby pokazać, jak trudno jest w naszym kraju (być może w innych krajach jest podobnie) polemizować w sprawach wartości i obowiązku; tym bardziej stawiać pytania dotyczące ich uniwersalności, a więc trwałości i powtarzalności, czy wprost przeciwnie – pytać o zmienność i dowolność, w zależności od poglądów i potrzeb. Wychowanie fizyczne, do którego się odnosimy w temacie pracy, nie jest tu szczególnym przypadkiem. Tak bowiem diametralnie różne rozumienie wartości i obowiązku jest bardzo często efektem zależności od wielu spraw, ale głównie – naszym zdaniem – pochodną sposobu funkcjonowania państwa, oddziaływań kulturowych i światopoglądowych, a nierzadko zakłamania i obłudy.

⁵ M. Pełka, *Główne mity polskiej myśli społecznej i filozoficznej*, „Szkice Humanistyczne” 2011, nr 3, s. 7–20.

⁶ W pełnym brzmieniu: „musi to na Rusi, a w Polsce – jak kto chce”, czy funkcjonujące w PRL: „czy się stoi, czy się leży, dwa tysiące się należy”.

⁷ Za: Z. Piątek, *Czy tradycyjna etyka wymaga przebudowy w kontekście postępów nauk biomedycznych*, [w:] W. Tulibacki, A. Moździerz (red.), *Świat człowieka w perspektywie humanistycznej*, Olsztyn 2005, s. 159–177.

⁸ Autorzy, będąc nauczycielami akademickimi, niejednokrotnie spotykali się z takimi sytuacjami.

Obiektywne źródła kształtowania się wf. w wiodących krajach europejskich, a głównie Rzeczypospolitej do 1989 roku

Już w starożytnych Atenach, słynących z nauki, kultury i sztuki oraz z systemu szkolno-wychowawczego zwanego *kalokagatia*, kształcono dzieci i młodzież w myśl Arystotelesowskiej równowagi rozwoju umysłu i ciała, gdzie obowiązkowe ćwiczenia fizyczne – dziś nazywamy je wychowaniem fizycznym – zapewniały uczniom sprawność fizyczną i umiejętności ruchowe na potrzeby praktyki obywatelsko-społecznej.

Wiemy też, że starożytne Ateny miały ogromny wpływ na cywilizację i kulturę starożytnego Rzymu, zaś obie te kultury stanowiły inspirację dla środowisk intelektualnych w zachodniej Europie w okresie renesansu. Nastąpiło wówczas ogromne zainteresowanie człowiekiem i życiem ziemskim. Nowy prąd nazwano humanizmem – wyrażał się on w renesansowych hasłach: „nic, co ludzkie, nie jest mi obce” i „chcę żyć”. Nowa ideologia nie ominęła też duchownych – pojawił się Martin Luter, tworzyły się zręby kapitalistycznej gospodarki towarowo-pieniężnej i nowych stosunków rynkowych, odkrywano i kolonizowano świat, natomiast w nauce rodził się racjonalny eksperyment, bez którego nie mogłyby się rozwinąć nauki empiryczne.

Pisano traktaty edukacyjne, opracowywano programy szkolne, korzystając z dorobku greckiej i rzymskiej myśli teoretycznej i praktycznie użytecznej. W szkołach prowadzono obowiązkowo zajęcia sprawnościowe, na których uczono gimnastyki, jazdy konnej, strzelania z łuku, szermierki, tańców, pływania, gry w piłkę oraz lokalnych gier i zabaw ruchowych⁹.

W kolejnych wiekach wraz ze zmianami cywilizacyjnymi, a przede wszystkim rozwojem nauki, w edukacji eksperymentowano z programami szkolnymi, dostosowując je do potrzeb ówczesnego życia. Wymownym przykładem zachodzących zmian byli oświeceniowi filantropiści w Niemczech. W swoich szkołach wprowadzili powszechność nauczania i program uwzględniający tolerancję religijną, nauki przyrodnicze, geografii, historię, praktyczne umiejętności dla dziewcząt i chłopców oraz obowiązkowe zajęcia wf. – prowadzone w krytych pomieszczeniach, na placach i w terenie, bez względu na porę roku i warunki pogodowe. Były to: gimnastyka, ćwiczenia na poręczach i drążku, biegi, skoki, rzut oszczepem, gry i zabawy ruchowe, także w terenie, zimą jazda na sankach i łyżwach. Szybko dostrzeżono ogromną wartość wychowawczą takiego programu. To z kolei zachęciło niemieckich pedagogów i władze niemieckie do tworzenia ogólnie dostępnych placów sportowych z podstawowymi przyrządami gimnastycznymi, które stały się miejscem narodowego wychowania młodzieży¹⁰. Ćwiczenia

⁹ Mamy na myśli renesansowe pionierskie szkoły w Ferrarze i Mantui. Zob. R. Wroczyński, *Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu*, wyd. Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985, s. 76–77.

¹⁰ T. Jurek, *Kultura fizyczna mniejszości niemieckiej w Polsce w latach 1918–1939*, Gorzów Wlkp. – Poznań 2002, s. 64–65.

fizyczne – wf. – uznano za wartość narodową, co zapoczątkowało, jak można przypuszczać, wzór kulturowy uprawiania ćwiczeń fizycznych w Niemczech¹¹. Szybko też się okazało, że filantropijne szkolnictwo, wf. oraz place sportowe stały się swoistą inspiracją edukacyjno-wychowawczą w XIX wieku dla takich krajów, jak: Szwajcaria, Francja, Dania, a nawet Anglia, której system wf. oparty był głównie na grach i zabawach ruchowych, oraz Szwecja, która wzbogaciła program wf. o kwestie metodyczne i zdrowotne, mając na uwadze zdrowie dzieci i młodzieży zatrudnianych w gospodarce przemysłowej.

Tak kształtował się rozwój wychowania fizycznego, wzbogacony o refleksję pedagogiczną, wiedzę w sprawach fizjologii organizmu dzięki rozwojowi medycyny, a także teoria wf. – o czym tutaj szerzej nie piszemy – w wiodących krajach zachodniej Europy do II wojny światowej, gdzie wychowanie fizyczne stanowiło wartość nie tylko utylitarną, militarną i wychowawczą, ale także społeczną i narodową, wpisującą się w kulturę swoich państw.

Inaczej rzecz się miała w Rzeczypospolitej. Owszem, nieobce nam były antyczne kultury Grecji i Rzymu. Szczególnie w ich historii ceniliśmy wolność i odwagę. Można nawet sądzić, że rozumieliśmy to lepiej niż oni sami. Szczyciliśmy się wysoką kulturą, tolerancją i otwarciem na inne kultury¹²; lecz mimo pozornej otwartości dworu królewskiego i dworów arystokratycznych na idee odrodzeniowe, trudno było doszukać się zainteresowania nowożytnymi zmianami¹³. Wynikało to ze sposobu funkcjonowania państwa i pielęgnowania naszych narodowych wartości, co miało ścisły związek z edukacją i ćwiczeniami ruchowymi.

Za najwyższy autorytet moralny uważano Kościół katolicki i jego nauki. I chociaż nie byliśmy w Europie w tej kwestii odosobnieni, to jednak u nas związek z Kościołem charakteryzował się – jak byśmy to określili – specyficznym poddaństwem i brakiem w tej kwestii refleksji, widocznej do dnia obecnego (z wyjątkiem okresu PRL). Kolejną wartością był wspomniany mit o sarmackim pochodzeniu szlachty, a prawdziwy Sarmata bronił wiary i nauk Kościoła, więcej, bronił chrześcijaństwa na wschodzie Europy przed Tatarami i prawosławiem. Takie podejście stanowiło zasadniczy czynnik polskiego sposobu myślenia i kultury, a jednocześnie konserwowało przez wieki fanatyzm i konserwatyzm religijny¹⁴.

¹¹ J. Urniaż, M. Jurgielewicz-Urniaż, *Ćwiczenia fizyczne jako wzór kulturowy w Polsce na przestrzeni wieków*, „Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu” 2015, nr 49, s. 20–28.

¹² C.S. Bartnik, *Podstawowe idee społeczno-polityczne w historii Polski*, [w:] A. Ajnenkiel, J. Kuczyński, A. Wohl (red.), *Sens polskiej historii*, UW, Warszawa 1990, s. 203–208.

¹³ Przykładem mogą być prace A.F. Modrzewskiego *O naprawie Rzeczypospolitej* (1551, 1554), napisane po latach studiów i pobycie w Niemczech, oraz Sebastiana Petrycego, absolwenta uniwersytetu w Padwie i doktora medycyny, piszącego 50 lat później *Przydatki do polityki Arystotelesa* (1605); zob. M. Ordyłowski, *Historia kultury fizycznej. Starożytność – Oświecenie*, Wrocław 1997, s. 104–105.

¹⁴ W XVI wieku sarmatyzm i pojęcia z nim związane były powszechnie wyznawaną ideologią w pracach historycznych i sądach moralnych. Nawet fantazje dopisywane przez kronikarzy przy ważnych wydarzeniach państwa, z biegiem czasu rozbudowane w światopogląd, postrzegano

Przyczyniła się do tego nieobowiązkowa edukacja prowadzona przez księży i zakonników uczących szlacheckie dzieci teologii, religii, polskiego i arytmetyki, prowadzących także zajęcia ruchowe. Były to głównie zabawy i gry na powietrzu, w zależności od chęci i warunków pogodowych¹⁵. Ówczesne badania naukowe skupiały się głównie na wartościach polskiego sarmatyzmu, jak chociażby nad „starożytną” przeszłością Polski. Przykładem może być tu franciszkanin Wojciech Dembołęcki, który w swoim *Wywodzie* pisał m.in., że Adam i Ewa mówili po polsku, a wśród synów Adama obowiązywała wolna elekcja¹⁶.

Wartością były feudalna gospodarka rolna i chłop pańszczyźniany oraz niewiele znaczące mieszczaństwo, pospolite ruszenie i nie zawsze zwycięskie wojny religijne, słaba władza królewska, a zwłaszcza „złota wolność” szlachecka, *liberum veto* oraz wolna elekcja. Zachęcało to do lekceważenia prawa, forsowania własnych, partykularnych ambicji, także w ważnych sprawach państwa, egoizmu i troski o własne dobro. Skutkowało to – jak wiemy – często złymi decyzjami politycznymi i wnikaniem się w niepotrzebne wojny, brakiem reform i zastojem gospodarczym, paraliżami sejmowymi, zrywaniem obrad w parlamencie, rokoszami, biedą w państwie oraz zatargami z sąsiadami. A wszystko to razem przenikało polską codzienność, myślenie i postrzeganie świata. Co ciekawe, we własnym przekonaniu, szczyliciliśmy się ustrojem idealnym; wyjątkowym rozumieniem wiary i najlepiej postrzeganą wolnością, dobrobytem i wyjątkową pozycją Rzeczypospolitej w Europie. Efektem takiego myślenia było zamknięcie się na nowożytnie zmiany rynkowe, a przede wszystkim trendy humanistyczne i oświeceniowe w edukacji i nauce oraz różne nowinki płynące z zagranicy¹⁷.

Owszem, odnotowujemy nowoczesne postawy polskiej inteligencji. Dotyczyły one jednak głównie rozbudzenia świadomości narodowej i czynnego patriotyzmu wśród arystokracji i szlachty¹⁸. Postawy takie kształciło elitarne Collegium Nobilium (1740) i Szkoła Rycerska (1765) oraz prowadzone na podobny wzór kolegia pijarów w Wilnie i Warszawie, a przede wszystkim Komisja Edukacji Narodowej (KEN), utworzona po pierwszym rozbiórce Polski (1773).

jako rzeczywistość, co stanowiło często podstawę badań naukowych; T. Mańkowski, *Genealogia sarmatyzmu*, WN Łuk, Warszawa 1946; Z. Ogonowski, *Z dziejów megalomanii narodowej*, [w:] tegoż, *Filozofia polityczna Polsce XVII wieku i tradycje demokracji europejskiej*, PAN, Warszawa 1992, s. 16–33; K. Zielińska, *Pustka zwana narodem czy mit wiecznie żywy? O różnych obliczach sarmatyzmu dawnego i współczesnego*, „Szkice Humanistyczne” 2016, vol. 40, nr 3, s. 37–45.

¹⁵ M. Ordyłowski, dz. cyt., s. 123–124.

¹⁶ Badania W. Dembołęckiego spotkały się nawet z krytyką zakonu franciszkanów i niektórych polskich intelektualistów, niemniej znalazły uznanie i aprobatę takich postaci, jak, m.in. król Władysław IV czy Hugo Kołłątaj, a zwłaszcza wśród konserwatystów religijnych, stanowiących ogromną większość w kraju. Z. Ogonowski, *Filozofia i myśl społeczna w Polsce XVII wieku*, cz. 1, PWN, Warszawa 1979.

¹⁷ M. Pełka, *Główne mity polskiej myśli społecznej i filozoficznej*, „Szkice Humanistyczne” 2011, nr 3, s. 10.

¹⁸ T. Mańkowski, dz. cyt., s. 153–155.

Rozbiór państwa wpłynął z pewnością na rozbudzenie świadomości narodowej i czynny patriotyzm polskich elit oraz kontakt z przemysłową gospodarką europejską, a nawet z oświeceniowym szkolnictwem i obowiązkowym wf. Tak było przede wszystkim w zaborze pruskim, na mniejszą skalę w zaborze rosyjskim, zaś w zaborze austriackim – jak pisze R. Wroczyński – na edukację i wf. wpływ mieli sami Polacy, a z tym bywało różnie¹⁹. Mając zatem powyższe na uwadze i sposób funkcjonowania RP, trudno tu doszukać się tworzenia wzoru kulturowej wartości i obowiązku wychowania fizycznego. Nieobowiązkowa skromna edukacja dotyczyła bowiem wąskiego kręgu społecznego i była całkowicie pozbawiona refleksji odrodzeniowej i oświeceniowej.

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku II Rzeczpospolita w kwestiach wyznaniowych, aksjologicznych, politycznych i gospodarczych stanowiła kontynuację swojej poprzedniczki. Także z własnej woli stanęliśmy na straży Europy, tym razem przed komunizmem. W projekcie narodowej edukacji nawiązano do KEN i *kalokagatii*. Zapisano w nim powszechny i bezpłatny siedmioletni obowiązek szkolny powiązany z pięcioletnim gimnazjum, demokratyzację szkół i rozwój wf. Ponadto „wznoszenie jak najszybciej odpowiedniej liczby wzorowych budynków dla wszystkich rodzajów szkół z salami gimnastycznymi, kąpieliskami, boiskami i ogródkami szkolnymi”²⁰. Dodatkowo rozwojowi wf. we wszystkich typach szkół miały pomóc „codzienne półgodzinne ćwiczenia metodyczne [...] w czasie nauki szkolnej i dwa popołudnia na tydzień poświęcone grom i zabawom ruchowym”. Twórcy programu zapowiedzieli też naukę wychowania fizycznego i higieny jako „obowiązkową do programów kształcenia wszystkich nauczycieli, aby mieli należyte zrozumienie do tych spraw i mogli być pomocni kierownikom wychowania fizycznego”²¹.

Sprawy szkolnictwa należały do kompetencji Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Jak to bywa z różnicą poglądów oraz partykularnych interesów w kwestii tych samych wartości, szybko okazało się, że wprowadzenie powszechności zadeklarowanego szkolnictwa i wf. było nie tylko trudne, ale często nawet niemożliwe.

Z jednej strony brakowało szkół i nauczycieli, a przede wszystkim środków na powszechne wprowadzenie reformy²². Reforma była widoczna głównie w większych miastach, gdzie edukowała się najczęściej młodzież wywodząca się z miarę zamożnych rodzin inteligenckich, gdzie nawet brak owej wzorcowej bazy szkolno-sportowej nie utrudniał prowadzenia zajęć wf. Z drugiej strony – jak pisał R. Wroczyński – reformę skutecznie hamował nurt konserwatywny, przeciwny jednolitej siedmioletniej i ogólnie dostępnej szkole podstawowej

¹⁹ R. Wroczyński, dz. cyt., s. 224–236.

²⁰ Tamże, s. 335–336.

²¹ Tamże.

²² Tamże, s. 337.

w środowiskach wiejskim i małomiasteczkowym²³. Podobnie rzecz wyglądała w tworzącym się środowisku robotniczym w kilku większych miastach kraju.

Znaczenie wf. w II RP wzrosło po 1930 roku, po wprowadzeniu dyktatury wojskowej przez Józefa Piłsudskiego (maj 1926), za sprawą utworzonych wtedy wojskowych instytucji, mianowicie Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego (1927) oraz Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego (CIWF) (1929) w Warszawie, który stał się wiodącym ośrodkiem kształcenia nauczycieli wf. oraz badań w tym zakresie w kraju. Nie wiązało się to jednak z powszechnością wf. w szkolnictwie, ale z potrzebami armii²⁴. Obok umiejętności ruchowych i wojskowych, wartością były kwestie wiary, narodowe i państwowe²⁵.

Obowiązkowe wychowanie fizyczne widoczne było głównie w środowisku w miarę zamożnej inteligencji, stanowiącej w niewielką grupę w kraju. Pełnym szkolnictwem podstawowym oraz wychowaniem fizycznym nie udało się objąć młodzieży w II RP. Szczególnie trudne warunki widoczne były w szkołach podstawowych na terenach wschodnich. I mimo pozytywnych zmian, II Rzeczpospolita pozostała krajem rolniczym z rodzącą się gospodarką kapitalistyczną z licznymi problemami finansowymi, bezrobociem i analfabetyzmem. Trudno tu zatem mówić o powszechnym wzorze wartości i obowiązku wychowania fizycznego, a nawet ćwiczeń fizycznych²⁶.

Zakończenie II wojny światowej doprowadziło do politycznego podziału świata, gdzie Polska w zmienionych granicach²⁷ znalazła się w strefie wpływów Związku Radzieckiego²⁸. Dotychczasowy wielowiekowy sposób funkcjonowania państwa zastąpiły retoryka humanistyczna, materialistyczna i komunistyczna oraz socjalny charakter państwa. Skutkowało to odsunięciem od władzy Kościoła i nacjonalizacją dużych własności (fabryk, ziemskiej i mieszkaniowej). Wpro-

²³ Zob. R. Wroczyński, *Dzieje oświaty polskiej 1915–1945*, Warszawa 1980, s. 279 i nn.; J. Gaj, K. Hądzelek, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce w XIX i XX wieku*, AWF, Poznań 1991, s. 137.

²⁴ J. Kęsik, *Organizacja wychowania fizycznego i sportu w polskich siłach zbrojnych w latach 1918–1926*, [w:] L. Szymański, Z. Schwarzer (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 2, AWF, Wrocław 1996, s. 57–58.

²⁵ M.in. Walerian Sikorski i Eugeniusz Piasecki dążyli w oparciu o wychowanie fizyczne do utworzenia polskiego systemu wychowawczego dostosowanego do warunków i potrzeb narodowych; R. Wroczyński, *Powszechne...*, s. 341.

²⁶ J. Urniaż, M. Jurgielewicz-Urniaż, *Ćwiczenia fizyczne jako wzór kulturowy w Polsce na przestrzeni wieków*, „Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu” 2015, nr 49, s. 20–28.

²⁷ Przejęliśmy ponad 50% obszaru byłych Prus Wschodnich (Olsztyn, Elbląg), uzyskaliśmy ponad 500 km wybrzeża Bałtyku, od Gdańska aż po Odrę ze Szczecinem, na południu uzyskaliśmy część Bieszczad, Śląsk z Wrocławiem, Katowicami, Gliwicami i innymi dużymi miastami oraz wieloma byłymi niemieckimi kopalniami węgla, Opolskie, a na zachodzie Zielonogórskie.

²⁸ Konferencja odbyła się w Jaltie w dn. 4–11 lutego 1945 roku, z udziałem przedstawicieli 3 mocarstw, które zmusiły Niemcy do kapitulacji i ustanowiła nowe zasady politycznego podziału świata. Rząd USA reprezentował F.D. Roosevelt, rząd Wlk. Brytanii – W. Churchill, rząd ZSRR – J. Stalin.

wadzano uprzemysłowienie kraju i planową gospodarkę oraz obowiązek pracy, równość społeczną i powszechność w dostępie do edukacji na wszystkich szczeblach i poziomach, do ochrony zdrowia, kultury, w tym kultury fizycznej i sportu. W sferze politycznej zadekretowano przyjaźń polsko-radziecką i dobre stosunki z sąsiadami.

Wartością stały się edukacja i rozwój gospodarki przemysłowej. Miały zmienić nie tylko dotychczasowy rolny charakter państwa, ale przede wszystkim szybko doprowadzić kraj do poziomu gospodarki wiodących zachodnich krajów europejskich i samodzielności w kwestii produktów przemysłowych, nie mówiąc już o niepisanej rywalizacji systemów komunistycznego i kapitalistycznego na wszystkich płaszczyznach życia gospodarczego, społecznego i sportowego w okresie „zimnej wojny”. Rozwijano przemysł węglowy, stalowy, budowlany, chemiczny, farmaceutyczny, samochodowy, gospodarstwa domowego, zbrojeniowy, rybacki, spożywczy i rolny²⁹. Tworzono tym samym nową socjologicznie grupę wykwalifikowanych przemysłowych robotników i inteligencji, wywodzących się często z byłych przedwojennych parobków i robotników rolnych oraz środowisk robotniczych.

Zadeklarowaną powszechność szkolnictwa, a w nim wf., począwszy od siedmioklasowych szkół podstawowych (później ośmioklasowych), przez ogólnokształcące i tworzone zawodowe, ukierunkowane na rozwój wspomnianej gospodarki przemysłowej i rolnej – po studia, mimo ogromnych zniszczeń materialnych i biologicznych oraz powojennych problemów egzystencjalnych i kadrowych, wprowadzono szybko i do tego z dużą skutecznością.

Poziom zajęć wf. zapewniały reaktywowane, ale głównie nowo otwierane szkoły i uczelnie wf., przygotowujące fachowców i programy wychowania fizycznego dla wszystkich rodzajów szkolnictwa, nie mówiąc już o badaniach naukowych w szerokim zakresie kultury fizycznej. Na wf. przeznaczono dwie godziny lekcyjne w tygodniu, zaś z biegiem czasu nawet trzy i cztery tygodniowo. W szkołach podstawowych wprowadzono zajęcia korekcyjne, w starszych klasach elementy gimnastyki i lekkoatletyki oraz gier zespołowych, które często łączono ze sportowymi zajęciami pozalekcyjnymi³⁰. Standardem stały się liczne szkolne imprezy sportowe, począwszy od szkolnej rywalizacji, po lokalne zawody międzyszkolne i ogólnopolskie, w których uczniowie bardzo często prezentowali umiejętności nabyte podczas lekcji wychowania fizycznego³¹. Nadana

²⁹ Co prawda, mimo planowej gospodarki, identycznej jak w ZSRR, Czechosłowacji, Węgrzech i NRD, a nawet Bułgarii, Polska od końca lat 50. XX wieku i w kolejnych dekadach – jak pisał J. Szczepeński – „wlokła” się w ogonie sąsiadów pod względem poziomu sprawnego zarządzania i organizacji pracy, wydajności i efektywności, nie mówiąc już o marnotrawstwie, J. Szczepeński, *Rozważania o Rzeczypospolitej*, PIW, Warszawa 1971.

³⁰ R. Wroczyński, *Powszechność...*, s. 368.

³¹ J. Urniaż, *Rozwój sportu szkolnego na Warmii i Mazurach po 1945 roku*, [w:] J. Chełmecki (red.), *Spoleczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpiizmu. Sprawność fizyczna dzieci i młodzieży*, AWF, Warszawa 2009, s. 217–225.

wysoka ranga kulturze fizycznej i sportowi kraju³² oraz propagandowe nagłośnienie tego faktu w mediach dodatkowo tworzyły klimat wartości oraz społecznego obowiązku uczestnictwa w lekcjach wf., zwłaszcza że państwo potrzebowało wyedukowanych i sprawnych obywateli do odbudowy kraju i jego rozwoju, pracy i obrony. Klimatowi wartości wf. dodatkowo sprzyjały liczne place zabaw, zimą szkolne lodowiska, kolonie letnie i zimowe z programami ćwiczeń fizycznych, zaś wśród studentów spływy kajakowe, żeglarstwo rekreacyjne, obozownictwo, wędrówki piesze i rowerowe w różnych regionach kraju. Ponadto – co należy podkreślić – wf. i sport szkolny stanowiły często początek przyszłego uczestnictwa w wielkim sporcie – krajowym, a zwłaszcza międzynarodowym, w którym Polacy odnosili wiele znaczących sukcesów w świecie, co miało ogromny wpływ na korzystny stosunek młodzieży do wf.

Co pewien czas wprowadzano nowe koncepcje (ustawy) programowe, jak chociażby te z początku lat 60., skierowane do szkół ogólnokształcących i zawodowych, odnoszące się do kwestii sportowych, utylitarnych i zdrowotnych, czy też z początku lat 80., dotyczące sportu wyczynowego, rekreacji ruchowej i turystyki – z uwagi na skrócony w tych latach czas pracy i wydłużony czas wolny. Obok wychowania umysłowego, politechnicznego, moralno-społecznego i estetycznego ważne było przygotowanie ucznia do zadań oczekujących go w życiu społecznym, a jednocześnie wychowanie w wartościach zdrowotnych kultury fizycznej³³.

Bez względu na głosy krytyczne, trzeba przyznać, że po raz pierwszy w Polsce widoczna była powszechność wf., co więcej, społeczna akceptacja, które dodatkowo wzmacniały propagandowy wydzźwięk polskich sukcesów sportowych w świecie i ogólnie widoczny rozwój kultury fizycznej. Wpływało to korzystnie na potrzebę dobrze rozumianego obowiązku uczestniczenia młodzieży w zajęciach wf., a ocena z tego przedmiotu stanowiła nawet o wartości ucznia³⁴. Tak zaprojektowany system wychowania fizycznego funkcjonował do czasu transformacji ustrojowej.

Jak staraliśmy się w dużym skrócie przedstawić, rozwój i znaczenie wychowania fizycznego kształtowały się różnie w wiodących krajach europejskich oraz Rzeczypospolitej. W tym wszystkim widoczne było zróżnicowanie historyczne i kulturowe wynikające z humanistycznych i nowożytnych zmian ideowych, gospodarki towarowo-pieniężnej oraz nauki.

³² Uchwałą Komitetu Centralnego PZPR z 28 września 1949 roku *W sprawie kultury fizycznej i sportu* wprowadzony został w Polsce radziecki model kultury fizycznej i sportu, któremu nadano wysoką rangę w życiu mieszkańców. Wiązało się to również z unifikacją działań na tym gruncie w skali całego bloku państw socjalistycznych.

³³ J. Gaj, K. Hądzelek, dz. cyt., s. 261.

³⁴ Ze wspomnień własnych autorów jako nauczycieli wf.

Przesłanki zjawiska unikania zajęć wf. w III Rzeczypospolitej

O kłopotach zajęć wf. mówiono także w Polsce Ludowej. Jednak po transformacji ustrojowej pojawił się problem unikania wf., który stosunkowo szybko przybrał charakter dość powszechnego zjawiska. Nietrudno się domyśleć, że jest to efekt zmian, jakie nastąpiły po 1990 roku, do których pragniemy się krótko odnieść.

Transformacja ustrojowa III Rzeczypospolitej w kwestiach światopoglądowych, aksjologicznych, politycznych i gospodarczych nawiązała do II RP³⁵. Dla nowych władz i wielu rodaków nastał radosny dzień, zaś wolny rynek stanowił o wolności, demokracji oraz samodzielności i dowodził prawdziwej troski o państwo, naród i solidarność społeczną. Nowe relacje i polityka wyznaczały pojęcia prawdy i wartości, a tym samym – to, co słuszne, i to, co etyczne. Dające się zauważyć świętoszkowatość, obłuda, zachłanność, partykularyzm, cynizm, lekceważenie prawa, kłamstwo i oszustwo dla wielu stanowiły sposób, wartość i sens funkcjonowania w sprawach parlamentarnych, gospodarczych, społecznych, egzystencjalnych i kulturowych. W imię także tych wartości likwidowano PRL-owski dorobek gospodarczy, społeczny i kulturalny, który *a priori* uznano za najbardziej szkodliwy w dziejach naszego państwa, więcej, okres, który należy wymazać z pamięci. Nie było tu miejsca na jakąkolwiek analizę zysków i strat minionego 45-lecia. I o to właśnie chodziło. Pozostawiono natomiast przywileje pracownicze, będące m.in. przyczyną obciążeń PRL-owskiej gospodarki, bezpłatność szkolnictwa państwowego i wyższych uczelni³⁶, a przede wszystkim dyplomy tych uczelni, którymi do dziś szczycą się najbardziej zagorzali likwidatorzy PRL. W ferworze licznych dyskusji można usłyszeć – napawa to nas szczególnie dumą – że to nasi robotnicy jako pierwsi w świecie walczyli o kapitalizm i likwidację „swoich” miejsc pracy, co im nawet nieźle wyszło.

Bez większego namysłu zlikwidowano szkolnictwo zawodowe, a przy okazji wiele innych szkół w kraju, oraz zmniejszono liczbę godzin wf. w tych, co jeszcze pozostały, a zwłaszcza na uczelniach. Wszystko to uzasadniano rachunkiem ekonomicznym, prawem wolnego rynku lub, jak kto woli, grą rynkową.

Sukces krajowi miały zapewnić „dzika” prywatyzacja, spontaniczna i dorażna przedsiębiorczość, zaś w edukacji – szkolnictwo podstawowe, gimnazjalne i ponadgimnazjalne, a w nich wprowadzona do szkół religia, oraz licznie budowane kościoły, studia państwowe, niepaństwowe i podyplomowe opłacane przez studentów, a przede wszystkim obcy kapitał, korporacje i towar³⁷, co dało nawet

³⁵ Jedyne, co nas odróżniało, to fakt, że nie staliśmy się dyktaturą wojskową. Dla wielu osób ikoną narodową stał się J. Piłsudski, którego postać łączona jest z wolnością i demokracją, a nie z wprowadzoną przez niego dyktaturą wojskową w II RP.

³⁶ W przypadku studiów wyższych – bezpłatne są studia dzienne (stacjonarne), natomiast zaoczne (niestacjonarne) są odpłatne.

³⁷ N. Klein, *Doktryna szoku*, WWL Muza, Warszawa 2014.

poczucie dobrobytu w sferze konsumpcji. Z dnia na dzień staliśmy się społeczeństwem – można odnieść wrażenie – najlepiej rozumiejącym wolność i demokrację, a głównie światową ekonomię i gospodarkę w Europie. We własnym przekonaniu byliśmy wzorem dla byłych socjalistycznych krajów, jak chociażby Czech, Słowacji czy Węgier. Tak rozumiana odpowiedzialność za wspólnotę już sama w sobie rozwiązywała wszystkie problemy. Stanowiła też środek realizacji dobra wspólnego, miała dać bowiem perspektywę oraz sens i normalność, taką jak w Niemczech, Francji czy Szwecji.

A przecież lista negatywnych zjawisk, które wystąpiły po 1989 roku, jest długa. Należy do nich ogromne, strukturalne bezrobocie, podziały klasowe, stagnacja gospodarcza i kulturalna w wielu regionach kraju³⁸. Skutkowało to niżem demograficznym i problemami egzystencjalnymi wielu polskich rodzin. Wielu młodych ludzi, nie widząc dla siebie perspektyw życiowych w kraju, wyjechało za granicę, głównie na zachód Europy, ale także do Czech i Słowacji³⁹.

Nasuwa się tu istotna uwaga. Od trzydziestu lat politycy w III RP, bez względu na rządzącą opcję, nie wkładają nadmiernego wysiłku intelektualnego w stworzenie systemowych rozwiązań gospodarczych i edukacyjnych. W tym miejscu powołamy się na Z. Baumana. Otóż, zaprojektować skuteczny system czy też model funkcjonowania państwa, a w nim skuteczne rozwiązania gospodarcze, edukacyjne i społeczne, które decydują o sile i sprawności państwa, to tyle, co wybierać i ustanawiać preferencje i hierarchie wartości, które leżą u źródła systemu owych powiązań i tworzą spójną całość⁴⁰.

Piszemy o tym dlatego, że wszystko to ma ścisły związek także ze zjawiskiem unikania zajęć wf. Nikogo nie trzeba przekonywać, iż fundament dobrego i skutecznego systemu funkcjonowania rozwiniętych państw od setek lat stanowiła edukacja, a w niej wf. jako integralny czynnik każdego silnego systemu politycznego. Tymczasem – można odnieść wrażenie – edukacja od początku transformacji jest nie tylko niestabilizowaną strukturą organizacyjną, ale także odbiciem niestabilnej rzeczywistości gospodarczej i społecznej, czego doświadczamy do chwili obecnej⁴¹.

Zasadniczą funkcją szkoły jest kształcenie, w perspektywie studia, a w każdym przypadku realizowanie zakładanych przez młodzież perspektyw życiowych⁴². Dla wielu uczniów i ich rodziców ma to kluczowe znaczenie i sytuje

³⁸ J. Kurowicki, *Etyka polityka i jej demony*, „Szkice Humanistyczne” 2011, nr 3, s. 29.

³⁹ Szacuje się, że do dziś z przyczyn ekonomicznych wyemigrowało ok. 3 mln młodych Polaków, raczej niezainteresowanych powrotem do kraju.

⁴⁰ Zob. Z. Bauman, *Socjologia*, Poznań 1990.

⁴¹ Mamy na myśli wspomnianą likwidację wielu szkół, widoczne problemy ekonomiczne placówek oświatowych, które funkcjonują, wielokrotnie niższe zarobki nauczycieli w szkolnictwie i uczelniach wobec podobnych w UE, relatywizację życia szkolnego, nie zawsze przyjazną w nich atmosferę, kryminalne zachowania uczniów, częste zamiany programowe, a nawet ponowną zmianę ustroju szkolnego.

⁴² Z informacji uczelni, na której autor pracuje, wynika, że 70–80% absolwentów np. Wydziału Wychowania Fizycznego ma często wieloletni problem z podjęciem pracy w zawodzie.

ucznia w ramach określonego horyzontu aksjologicznego i egzystencjalnego. Więcej, utwierdza w poczuciu własnej wartości i uznaniowości społecznej ucznia w przyszłym życiu dorosłym. To z kolei ma zapewnić warunki godziwej egzystencji, dające poczucie faktycznej wolności, a co za tym idzie, tworzyć „moją”, „naszą” tożsamość nie tyle plemienną, ile w obrębie perspektyw życiowych.

Znaczące jest, jak podpowiada nam Ch. Taylor, psychologiczne samookreślenie „podmiotu” – wiem, co jest dla mnie ważne – a ponadto „kim chcę zostać, jakie cele (wartości) w życiu obrać”, zwłaszcza że współcześnie rozumiana tożsamość każdego człowieka w cywilizowanych krajach ma to „coś osobistego, potencjalnie ekscentrycznego lub oryginalnego”, i pozwala postrzegać siebie jako samodzielnelnego twórcę swojego życia⁴³.

Nie powinno dziwić zatem widoczne po 1989 roku zjawisko „wyścigu szczurów”, nieznane wcześniej w środowisku szkolnym. Nie pozostaje to – jak sądzimy – bez wpływu na sposób myślenia uczniów, ich rodziców, a nawet nauczycieli, chociażby w kwestii wartościowania przedmiotów szkolnych i dzielenia ich na te mające zapewnić wiedzę, rozwój intelektualny i w perspektywie stabilizację materialną i egzystencjalną, oraz na te niewiele przydatne, jak chociażby wychowanie fizyczne⁴⁴.

Mimo wielu korzystnych zmian, głównie w sferze konsumpcji, w wielu dziedzinach życia widoczne są problemy, czego najjaskrawszym przykładem może być wspomniana, trwająca przez te wszystkie lata, emigracja zarobkowa milionów Polaków w poszukiwaniu pracy i perspektyw życiowych, często jako tania siła robocza, a z tym spotykamy się na co dzień we własnym kraju. Przy takim postrzeganiu rzeczywistości trudno oczekiwać ze strony uczniów i ich rodziców zrozumienia dla ćwiczeń fizycznych, biegania i gry w piłkę powodujących zmęczenie, a nawet wypadki. Nijak się to ma do ogólnikowego mówienia o zdrowiu, rozwoju psychofizycznym, zwłaszcza że niewiele jest na tych lekcjach (albo wcale) werbalnego przekazu na temat wiedzy o efektach zdrowotnych, korzyści fizjologicznych organizmu i sprawności fizycznej, zdolności motorycznych oraz podstawowej wiedzy teoretycznej z zakresu wf. i różnych dyscyplin sportowych, co wiąże się z pytaniami, po co, dlaczego i w jakim celu uczeń te ćwiczenia ma wykonywać⁴⁵.

Z wymienionych wyżej powodów wf. – można odnieść wrażenie – dla dużej grupy uczniów, ich rodziców, a także samych nauczycieli stało się przedmiotem

Niewiele lepiej rzecz ma się wśród absolwentów np. Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.

⁴³ Ch. Taylor, *Źródła współczesnej tożsamości*, [w:] M. Król, A. Smolar (red.), *Tożsamość w czasach zmiany. Rozmowy w Castel Gandolfo*, „Znak”, Kraków 1995, s. 9–22.

⁴⁴ J. Urniaż, M. Jurgielewicz-Urniaż, *Rozwój szkolnego wychowania fizycznego na przestrzeni dziejów w Polsce a współczesny problem jego unikania*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2015, nr 2, s. 13–26.

⁴⁵ Nie ma chociażby wydzielonych godzin, na których nauczyciele wf. mieliby możliwość (obowiązek) omówienia powyższych kwestii. Co prawda, autorzy spotkali nauczycieli (stanowią oni margines), którzy na lekcji wf. podejmowali próby omówienia owych spraw.

mało ważnym, a nawet zbędnym, niemającym zastosowania w owym intelektualno-egzystencjalnym budowaniu perspektyw życiowych, co w konsekwencji może zachęcać do jego unikania. Sens zasadniczy tego procesu jest związany z czymś znacznie głębszym i szerszym. Po pierwsze, z brakiem poczucia stabilizacji materialnej, merkantylizacją obecnych uwarunkowań społecznych, w tym niejasną perspektywą życiową. Po drugie, co chcieliśmy wykazać, niewiele mamy do zaoferowania młodzieży w kwestii rodzimej kulturowej tradycji – wartości i obowiązku wf., wywodzącej się z I i II RP, zwłaszcza że okres PRL uznano za najgorszy w dziejach państwa.

Zakończenie

W tak krótkim artykule nie sposób dokonać szczegółowej analizy tej ciekawej i skomplikowanej, a jednocześnie ważnej problematyki. Uznaliśmy jednak, że na problem, który ma charakter zjawiska, warto spojrzeć także od strony dziejowej przeszłości naszego narodu. Pozwala to bowiem na uchwycenie roli rodzimego obszaru kulturowego w kształtowaniu naszego rozumienia wartości i obowiązku, wartościowania siebie samych, poglądów i świata nas otaczającego, co nie pozostaje bez wpływu na współczesność. Dlatego też sądzimy, że nawet tak krótki zarys przedstawionych charakterystycznych faktów w sposobie funkcjonowania naszego państwa i wiodących krajów zachodniej nowożytnej Europy może nam unaocznić, iż historia kształtowania się wychowania fizycznego w Europie jest nie tylko historią jego rozwoju (do czego tak lubimy się odwoływać), musimy uwzględniać również to, co określa się mentalnością, wynikającą z wieloletniego sposobu funkcjonowania państwa i kultury własnego narodu. I tu nasuwają się pewne uwagi.

Po pierwsze, w warunkach tworzących się nowożytnych stosunków rynkowych niewiele przejęliśmy z myśli zachodniej cywilizacji. To, co dojrzewało przez stulecia na Zachodzie i znalazło swoje odbicie w sferze edukacji i wychowania fizycznego, w wychowaniu dzieci i młodzieży, we wzorach sprawności fizycznej na potrzeby utylitarne i wojskowe w wiodących krajach europejskich, tego brakowało przez wieki w Polsce. Po drugie, problem, o którym mówimy, nie leży w tym, czy jakieś praktyki i sposoby samorozumienia w rekonstrukcji historii naszego narodu się uwzględni, czy nie, ale w tym, gdzie tych źródeł się dopatrujemy, w jakich obszarach naszego dziedzictwa, a z tym bywa różnie, zwłaszcza że ignorujemy okres 45-lecia PRL, gdzie wychowanie fizyczne pełniło, podobnie jak i cała kultura fizyczna, ważną rolę w życiu narodu. Po trzecie, idealizując demokrację, wolność i dobrobyt, nie zadbano o skuteczny system funkcjonowania państwa w neoliberalnej rzeczywistości, natomiast ogromnej większości rodaków zafundowano problemy egzystencjalne i emigrację zarobkową, w charakterze taniej siły roboczej, która określa także swoistą przestrzeń kształtującą edukację i niską wartość wf. w odbiorze społecznym.

Dlatego też, być może, warto wreszcie zaprzestać szukania własnych, nie zawsze trafionych, pomysłów, a przyjąć *a priori* sprawdzony model wf. kultury anglosaskiej, z jakim można spotkać się w Australii, gdzie wf. jest przedmiotem maturalnym. Na egzaminie uczeń ma obowiązek wykazać się umiejętnościami praktycznymi i teoretycznymi z dwóch wybranych przez siebie dyscyplin sportowych (podstawowej wiedzy z teorii sportu, metodyki, techniki i taktyki, przepisów i zachowań zdrowotnych). Oczywiście, uczeń w trakcie kilkuletniej nauki zapoznaje się z kilkoma dyscyplinami sportowymi, chociażby po to, aby wybrać te, które go interesują. W założeniu decydentów, konkretne umiejętności i wiedza w tej kwestii mają ułatwić w dorosłym życiu świadome i chętne (nie wstydę się, bo potrafię) uczestnictwo w aktywności ruchowej – w trosce o własną sprawność fizyczną i zdrowie⁴⁶.

Powyższe rozważania pozwalają na sformułowanie następujących konkluzji. Otóż mamy w europejskiej historii szkolnictwa niezwykle fenomen, mianowicie wychowanie fizyczne, które na przestrzeni wieków w wiodących krajach europejskich poprzez upowszechnienie stanowiło istotny wątek europejskiej tożsamości i wartość na potrzeby wojskowe i użyteczne, by wreszcie, jak to było w Szwecji od połowy XIX wieku, mówić o sprawach zdrowia. Więcej, wf. było akceptowanym zjawiskiem w przestrzeni kulturowej, aksjologicznej i cywilizacyjnej.

W Rzeczypospolitej, mimo odnotowanych przez wieki pewnych starań w tym zakresie, trudno było mówić o powszechności wf., poza okresem PRL. Obecnie brakuje nam jakiegokolwiek propozycji oryginalności, chociażby w postrzeganiu wf. jako europejskiego dziedzictwa kulturowego. Inaczej mówiąc, trudno jest się tu doszukać kulturowej wartości wf. w naszym narodzie. Można mieć tylko nadzieję, że nie mamy do czynienia z nowym, niechcianym paradygmatem, tak widocznym w innych dziedzinach naszego życia.

Bibliografia

A. Źródła

I. Źródła instytucjonalne

Ministerstwo Sportu i Turystyki, *Stop zwolnieniom z wf-u. Najczęstsze przyczyny zwolnień z wf.* <https://zsp2wagrowiec.pl/cms/wp-content/uploads/2015/STOP.pdf> [dostęp: 8.12.2018].

II. Relacje

Rozmowa przeprowadzona z maturzystą (T.M.), przebywającym na zaproszenie Rotary w Niemczech w lipcu 2016 r.

⁴⁶ Z rozmowy przeprowadzonej z maturzystą (T.M.), przebywającym na zaproszenie Rotary w Niemczech w lipcu 2016 r.

B. Literatura

- Bartnik C.S., *Podstawowe idee społeczno-polityczne w historii Polski*, [w:] A. Ajnenkiel, J. Kuczyński, A. Wohl (red.), *Sens polskiej historii*, UW, Warszawa 1990, s. 203–208.
- Bauman Z., *Socjologia*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 1990.
- Encyklopedia PWN w trzech tomach*, t. 2: J–P, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Encyklopedia PWN w trzech tomach*, t. 3: P–Z, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Gaj J., Hądzelek K., *Dzieje kultury fizycznej w Polsce w XIX i XX wieku*, AWF, Poznań 1991.
- Jurek T., *Kultura fizyczna mniejszości niemieckiej w Polsce w latach 1918–1939*, Gorzów Wlkp. – Poznań 2002.
- Kęsik J., *Organizacja wychowania fizycznego i sportu w polskich siłach zbrojnych w latach 1918–1926*, [w:] L. Szymański, Z. Schwarzer (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 2, AWF, Wrocław 1996, s. 47–58.
- Klein N., *Doktryna szoku*, WWL Muza, Warszawa 2014.
- Kurowicki J., *Etyka polityka i jej demony*, „Szkice Humanistyczne” 2011, nr 3, s. 21–32.
- Mańkowski T., *Genealogia sarmatyzmu*, WN Łuk, Warszawa 1946.
- Ogonowski Z., *Z dziejów megalomanii narodowej*, [w:] tegoż, *Filozofia polityczna w Polsce XVII wieku i tradycje demokracji europejskiej*, PAN, Warszawa 1992, s. 16–33.
- Ogonowski Z., *Filozofia i myśl społeczna w Polsce XVII wieku*, cz. 1, PWN, Warszawa 1979.
- Ordyłowski M., *Historia kultury fizycznej. Starożytność – Oświecenie*, Wrocław 1997.
- Pełka M., *Główne mity polskiej myśli społecznej i filozoficznej*, „Szkice Humanistyczne” 2011, nr 3, s. 7–20.
- Piątek Z., *Czy tradycyjna etyka wymaga przebudowy w kontekście postępów nauk biomedycznych*, [w:] W. Tulibacki, A. Moździerz (red.), *Świat człowieka w perspektywie humanistycznej (Józef Rusiecki – pro memoria)*, OSW, Olsztyn 2005, s. 161–165.
- Szczepański J., *Rozważania o Rzeczypospolitej*, PIW, Warszawa 1971.
- Taylor Ch., *Źródła współczesnej tożsamości*, [w:] M. Król, A. Smolar, (red.) *Tożsamość w czasach zmiany. Rozmowy w Castel Gandolfo*, „Znak”, Kraków 1995, s. 9–22.
- Urniaż J., *Rozwój sportu szkolnego na Warmii i Mazurach po 1945 roku*, [w:] J. Chełmecki (red.), *Społeczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu. Sprawność fizyczna dzieci i młodzieży*, AWF, Warszawa 2009, s. 217–225.

- Urniaż J., Jurgielewicz-Urniaż M., *Rozwój szkolnego wychowania fizycznego na przestrzeni dziejów w Polsce a współczesny problem jego unikania*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2015, nr 2, s. 13–26; <http://dx.doi.org/10.16926/kf.2015.14.13>.
- Urniaż J., Jurgielewicz-Urniaż M., *Ćwiczenia fizyczne jako wzór kulturowy w Polsce na przestrzeni wieków*, „Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu” 2015, nr 49, s. 20–28.
- Wroczyński R., *Dzieje oświaty polskiej 1975–1945*, PWN, Warszawa 1980.
- Wroczyński R., *Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu*, wyd. Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985.
- Zielińska K., *Pustka zwana narodem czy mit wiecznie żywy? O różnych obliczach sarmatyzmu dawnego i współczesnego*, „Szkice Humanistyczne” 2016, nr 3, s. 37–45.

School physical education in the Third Polish Republic. Considerations in the context of the issues of value, obligation as well as cultural heritage

Abstract

In the article, based on the selected texts, the authors attempt to trace and capture the reasons for the phenomenon of avoiding PE classes in the Third Polish Republic in the context of the issues of value, obligation and cultural heritage. Taking into account that the examples could have been chosen in a biased way, the texts from various fields of knowledge were used. The changeability of understanding concepts of the value and obligation in perceiving and valuing ourselves, perception and the world around us, followed by the development of PE are discussed in the first part, starting from the Athenian system of kalokagatia and successively through selected, modern, leading European countries to deliberations on education and PE in the axiological space of the functioning of the First and Second RP and the PPR (PRL). In the second part, reference is made to the political and economic changes that took place after 1989 and their relation to school and PE education. In the summary, the view was expressed that over the centuries it is difficult to find in our cultural heritage a model of the value and duty of PE to the present day, outside the period of the PRL. There was a proposition to introduce the Australian model of PE, where PE is the subject of the secondary school-leaving examination.

Keywords: physical education, value, duty, cultural heritage, Republic, political transformation, Australia.

CZEŚĆ II
TEORIA I METODYKA
WYCHOWANIA FIZYCZNEGO I SPORTU

Krystyna GÓRNA-ŁUKASIK*

<https://orcid.org/0000-0002-8410-328X>

Mateusz ZIEMBA**

<https://orcid.org/0000-0003-1040-4466>

Wybrane uwarunkowania oceny nauczyciela wychowania fizycznego przez absolwentów szkoły średniej

Streszczenie

Celem badań była ocena nauczyciela wychowania fizycznego w szkole średniej w zakresie kompetencji, stosunku do ucznia i efektów edukacyjnych oraz weryfikacja hipotezy, że na ocenę nauczyciela wpływa płeć, zainteresowania oraz sprawność fizyczna uczniów.

Badania przeprowadzono w 2017 roku wśród studentów dwóch śląskich uczelni. Objęto nimi 739 osób (402 kobiety i 337 mężczyzn), które dokonały oceny swoich nauczycieli wychowania fizycznego w szkole średniej. Zastosowano sondaż diagnostyczny z wykorzystaniem zweryfikowanego metodologicznie kwestionariusza. Wyniki porównano w grupach według płci, kierunku studiów oraz samooceny sprawności fizycznej ankietowanych. Do analizy danych zastosowano metody opisu i wnioskowania statystycznego.

Stwierdzono, że studenci kierunku wychowania fizyczne wyżej oceniają nauczyciela, niż studenci innych kierunków studiów, we wszystkich badanych aspektach, niezależnie od płci. Istnieje związek między sprawnością fizyczną a oceną kompetencji nauczyciela i jego stosunku do ucznia u studentów, natomiast nie występuje u studentek.

Słowa kluczowe: nauczyciel, wychowanie fizyczne, szkoła średnia.

Wstęp

W świetle dotychczasowych badań naukowych aktywność fizyczna różnych grup społecznych nie spełnia postulowanych norm prozdrowotnych. Dotyczy to

* dr hab. prof. AWF, Akademia Wychowania Fizycznego im. J. Kukuczki w Katowicach, Katedra Teorii i Metodyki Wychowania Fizycznego; e-mail: k.gorna@awf.katowice.pl

** dr, Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu Wydział w Chorzowie, Zakład Turystyki i Rekreacji

zarówno objętości, jak i intensywności wysiłku fizycznego podejmowanego przez osoby dorosłe oraz dzieci i młodzież.

Główną rolę w wychowaniu do aktywnego ruchowo stylu życia, z założenia, ma spełniać szkolny proces wychowania fizycznego. Znajduje to odzwierciedlenie w prowadzonych badaniach naukowych. Znaczący dorobek polskich i światowych badań stanowią wyniki odnoszące się do koncepcji programowych, strategii realizacyjnych, postawy i przygotowania nauczyciela, a także aktywności fizycznej uczniów w szkole. Wyniki badań potwierdzają, że uczestnictwo w lekcjach wychowania fizycznego zwiększa prawdopodobieństwo aktywności fizycznej dorosłych [9]. Czy wychowanie fizyczne spełnia swoją rolę społeczną? Badania udokumentowały, że lekcje wychowania fizycznego mają największy wkład do tygodniowej aktywności fizycznej uczniów. W lekcjach nie uczestniczą jednak wszyscy uczniowie. W świetle najnowszych wyników badań wciąż aktualne jest obserwowane od wielu lat unikanie lekcji wychowania fizycznego przez uczniów [18]. Badania przeprowadzone na reprezentatywnej próbie szkół podstawowych, gimnazjów i szkół średnich wykazały, że 20–40% uczniów nie uczestniczy w lekcjach wychowania fizycznego [18]. Najbardziej niekorzystnie prezentują się pod tym względem dziewczęta ze szkół średnich, wśród których jest około 40% takich uczennic w klasach pierwszych. Jest to sytuacja uniemożliwiająca nauczycielom oddziaływanie nie tylko na sferę ruchową, ale także wychowanie młodzieży do podejmowania aktywności fizycznej w czasie wolnym.

Co może być przyczyną unikania lekcji wychowania fizycznego przez uczniów? Jakość proces wychowania fizycznego jest uwarunkowana wieloma czynnikami. „Zarówno nauczyciel, jak i każdy uczeń funkcjonuje zawsze w określonej sytuacji jako niepowtarzalna indywidualność o określonej osobowości” [14, s. 148]. Przebieg interakcji między nauczycielem a uczniem zależy jednak od wielu uwarunkowań. W modelu interakcji opartym na teorii poznawczej człowieka Strzyżewski eksponuje znaczenie warunków wewnętrznych nauczyciela, wewnętrznych ucznia i zewnętrznych [14]. Nauczyciel jako kierownik procesu edukacyjnego wytycza strategię postępowania – określa cele, planuje, organizuje i realizuje proces oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych. Od niego zatem, w głównej mierze, zależą efekty edukacyjne. Z tego względu znacząca część dorobku naukowego obejmuje poglądy teoretyczne oraz wyniki badań dotyczące różnych aspektów zawodu i osobowości nauczyciela – nauczyciela wychowania fizycznego. Oczekiwania związane z wykonywaniem zawodu nauczyciela postrzega się współcześnie w kategoriach kompetencji. Zmiana poglądów dotyczących pożądanych efektów wychowania fizycznego, zmiana koncepcji wychowania fizycznego – z biotechnicznej na humanistyczną – wpłynęła na poszerzenie wymagań stawianych nauczycielowi wychowania fizycznego [8].

Współcześnie istnieje wiele klasyfikacji pożądanych nauczycielskich kompetencji. Humanistyczna koncepcja wychowania fizycznego nieodłącznie wiąże się z koniecznością rozważania osobowości nauczyciela wychowania fizycznego

w spójnych kategoriach człowieka, pedagoga i specjalisty, co eksponują Hodań i Żukowska [6]. Pomimo różnic w systematyce szczegółowej, te trzy wymiary znajdują odzwierciedlenie we współczesnych koncepcjach kompetencji sprzyjających właściwemu wykonywaniu zawodu nauczyciela – nauczyciela wychowania fizycznego [1], [2], [6], [8], [13]. Czechowski i Żukowska [1] klasyfikują kompetencje nauczyciela w dwóch wzajemnie uzupełniających się kategoriach. Pierwsza z nich to kompetencje przedmiotowe zależne od posiadanej wiedzy i umiejętności nauczyciela. Druga to kompetencje pedagogiczne – moralne, prakseologiczne, komunikacyjne, współdziałania, kreatywne oraz informatyczne.

We wszystkich klasyfikacjach wśród kompetencji nauczyciela wychowania fizycznego eksponowane są te cechy osobowości, które decydują o postrzeganiu ucznia jako osoby, wspieraniu indywidualnego rozwoju ucznia z poszanowaniem jego niepowtarzalnej osobowości oraz realizowaniu procesu edukacyjnego w przyjaznej atmosferze, sprzyjającej szeroko rozumianej podmiotowości ucznia. „Nie tylko ważne jest co nauczyciel wf. wie, co umie, ale kim jest” [1, s. 399].

O zachowaniu człowieka decydują złożone procesy psychiczne. Niezależnie od koncepcji mechanizmów regulacji zachowania człowieka emocje oraz wiedza i samowiedza postrzegane są jako istotne czynniki wpływające na stawiane sobie cele i sposób ich osiągnięcia. W procesie wychowania fizycznego młody człowiek poznaje siebie, swoje ograniczenia i możliwości. Wartościuje aktywność fizyczną. Poziom samooceny, poczucie własnej skuteczności jest między innymi efektem szeregu sytuacji edukacyjnych. Istotny jest zatem nie tylko doraźny, fizyczny efekt podejmowanych działań, ale interakcje zachodzące między nauczycielem a uczniem oraz między uczniami na zajęciach [10]. Czy zatem postawa nauczyciela wychowania fizycznego stwarza korzystne warunki do pozytywnych przeżyć emocjonalnych, emocjonalnego i poznawczego wartościowania siebie i aktywności fizycznej? Czy postawa nauczyciela uwzględnia zróżnicowane zainteresowania i potrzeby uczniów?

Badania naukowe jakości procesu wychowania fizycznego w szkole i pracy nauczyciela prowadzono najczęściej z zastosowaniem dwóch podejść badawczych. Pierwsze to ocena lub samoocena nauczycieli i studentów w kontekście merytorycznego przygotowania do wykonywania zawodu nauczyciela wf., realizowanych celów oraz postaw prezentowanych przez pedagogów.

Drugim podejściem jest diagnozowanie opinii uczestników procesu edukacyjnego o nauczycielu i lekcji wychowania fizycznego, a także efektów wprowadzanych modyfikacji [4], [7], [8], [12], [15], [17]. Wśród wyników dotychczasowych badań można wyróżnić wypowiedzi odnoszące się do celów, treści i stylu prowadzenia lekcji. Odnośnie do nauczyciela większość badań dotyczyła oczekiwań uczniów względem nauczyciela. Wśród nich badani najczęściej wskazywali jako pożądane te cechy nauczyciela, które decydują o stosunkach interpersonalnych, świadczą o podmiotowym traktowaniu ucznia. Współczesne uregulowania prawne wytyczają nauczycielowi taki kierunek działań. Główną wytyczną do pracy nauczyciela na każdym etapie

edukacji jest od lat postulowane przez pedagogów wspieranie indywidualnego rozwoju ucznia przy jego aktywnym, umotywowanym udziale.

Szkoła średnia jest dla większości młodzieży ostatnim etapem edukacji, dzięki której możliwe jest osiągnięcie współczesnych celów wychowania fizycznego. A jak jest w realiach szkolnych? Czy w szkole średniej nauczyciel prezentuje właściwą postawę wobec uczniów? Czy jest uznawany za osobę kompetentną? Czy osiąga postulowane cele wychowania fizycznego? W świetle badań wciąż aktualny jest problem niezgodności oczekiwań z realiami szkoły. Dotychczasowe wyniki badań najczęściej przedstawiane są dla ogółu badanych, a diagnozowanie oczekiwań w kontekście indywidualnych potrzeb uczniów ogranicza się do ich porównania w zależności od płci i wieku uczniów. Celem prezentowanych badań jest diagnoza, jak młodzież ocenia swojego nauczyciela wychowania fizycznego. Biorąc pod uwagę, że płeć jest tylko jednym z warunków wewnętrznych, które mogą wpływać na interakcje nauczyciel – uczeń, w prezentowanych badaniach poszerzono zakres warunkujących czynników.

Postawiono następujące pytania badawcze:

- 1) jak oceniany jest przez młodzież nauczyciel pod względem postawy wobec ucznia, kompetencji oraz osiąganych efektów wychowawczych?
- 2) czy na ocenę nauczyciela ma wpływ płeć, zainteresowania i sprawność fizyczna uczniów?

Material i metoda badań

Badania przeprowadzone zostały w 2017 roku wśród studentów pierwszego i drugiego roku studiów Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach oraz Wyższej Szkoły Bankowej w Chorzowie. Łącznie przebadano 739 osób, w tym 402 studentki i 337 studentów. Osobami przeprowadzającymi badanie byli nauczyciele akademicy zapoznani z celami i metodyką ich realizacji¹. Udział studentów w badaniach był dobrowolny i anonimowy. Przed przystąpieniem do badań studenci zostali szczegółowo poinformowani o głównych celach badań i przewidywanym sposobie wykorzystania wyników. Podstawowym narzędziem badawczym był zweryfikowany pod względem trafności i rzetelności *Kwestionariusz oceny realizacji wychowania fizycznego w szkole średniej* [5]. Zgodnie z problemem badawczym do analizy wybrano 13 twierdzeń, w tym trzy dotyczące efektów wychowawczych, cztery kompetencji nauczyciela i sześć stosunku nauczyciela do ucznia. Każde twierdzenie oceniane było w punktach w 5-stopniowej skali. Uzyskane dane opracowano odrębnie dla każdego twierdzenia, przyjmując klasyfikację: 1 i 2 punkty – ocena negatywna, 3 – brak zdecydowania,

¹ Składamy podziękowanie za współudział w przeprowadzeniu badań nauczycielom akademickim AWF w Katowicach: dr hab. Dorocie Groffik, dr. Wojciechowi Chudemu, dr. Monice Marszołek, mgr. Arkadiuszowi Mynarskiemu, dr. Agnieszce Nawrockiej, dr. inż. Robertowi Rocznikowi.

4 i 5 punktów – ocena pozytywna. Obliczono także łączną liczbę punktów przyznaną dla każdej grupy problemowej. Informacje o sprawności fizycznej uzyskano, wykorzystując samoocenę uczniów poprzez pytanie ankietowe zamknięte: „Czy w swojej klasie należałeś do osób najsprawniejszych, przeciętnych, mało sprawnych?”. Zainteresowania uczniów oceniono w sposób pośredni, dzieląc badanych na dwie grupy. Za grupę osób zainteresowanych aktywnością fizyczną i sportem przyjęto studentów kierunku wychowanie fizyczne i sport, zakładając, że kierunek wychowanie fizyczne wybierają osoby sprawne, zainteresowane swoim rozwojem sportowym lub/i wykonywaniem w przyszłości zawodu w obszarze kultury fizycznej [11]. Do grupy porównawczej zaliczono studentów innych kierunków studiów – fizjoterapii, turystyki i rekreacji, zarządzania, aktywności fizycznej i żywienia w zdrowiu publicznym. Związek oceny nauczyciela ze sprawnością fizyczną uczniów przeprowadzono z wyłączeniem studentów kierunku wychowania fizycznego i sportu z uwagi na jednostkowe przypadki osób określających swoją sprawność fizyczną jako przeciętną. Do analizy statystycznej zastosowano podstawowe metody opisu statystycznego oraz testy nieparametryczne: test U Manna-Whitneya, test Kruskala-Wallisa (H), test Chi-kwadrat oraz wskaźniki effect-size: epsilon-kwadrat (γ^2), współczynnik korelacji dwuseryjnej Glassa (r_g) oraz V-Cramera (V). Prezentowane wyniki stanowią fragment projektu badawczego „Proces wychowania fizycznego w szkole a przygotowanie ucznia do samodzielnej aktywności fizycznej” zaakceptowanego przez Uczelnianą Komisję Bioetyczną ds. Badań Naukowych (Nr KBI43/17).

Wyniki

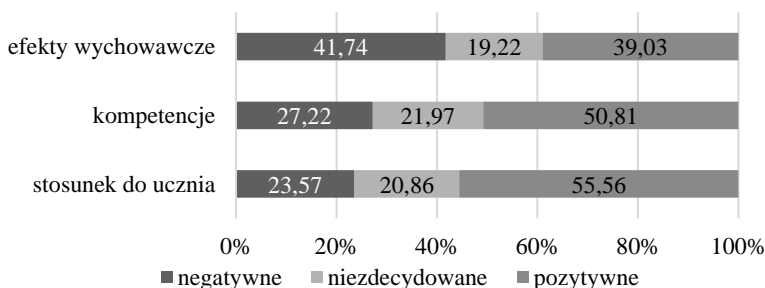
Analizę wyników badań przeprowadzono dla trzech grup problemowych, sformułowanych następująco: stosunek nauczyciela do uczniów (6 twierdzeń), kompetencje nauczyciela (4 twierdzenia) oraz efekty nauczania (3 twierdzenia). W każdym przypadku dokonano porównań, uwzględniając kierunek studiów i płeć ankietowanych.

Liczba ocen pozytywnych (4 i 5 pkt), niezdecydowanych (3 pkt) i negatywnych (1 i 2 pkt) przyznana przez ogół badanych studentów wskazuje, że odnośnie do każdej grupy problemowej zbliżony procent ankietowanych, około $\frac{1}{5}$, nie ma zdecydowanej opinii (ryc. 1). Najgorzej studenci postrzegają efekty pracy nauczyciela, natomiast kompetencje nauczyciela oraz jego stosunek do ucznia charakteryzuje zbliżony, 50-procentowy wskaźnik sumy ocen pozytywnych.

Dalsza część analizy przeprowadzona jest z podziałem według kierunku studiów i płci studentów.

Stosunek nauczyciela do uczniów, kompetencje nauczyciela oraz efekty kształcenia – wyrażone sumą punktów – wyżej oceniają ankietowani studenci na kierunku wychowanie fizyczne niż studenci innych kierunków studiów (tab. 1). Wskazują na to wartości średnich (M, Me) oraz mniejsze rozproszenie wyników

(SD, IQR). Porównanie testem Kruskala-Wallisa (H) wykazało statystycznie istotne różnice ($p < 0,000$) i wysokie wartości efektu γ^2 (0,062 – 0,08).

Ryc. 1. Ocena nauczyciela według ogółu badanych

Tabela 1. Poszczególne grupy problemowe w ocenie studentów w zależności od kierunku studiów, według ogólnej liczby punktów (K – kobiety; M – mężczyźni)

Płeć	Kierunek	n	Min	Max	M	SD	Me	IQR	H* (df)	p** (γ^2)***	r _g ****
Stosunek nauczyciela do uczniów											
K	INNE/a	284	6	30	19,69	7,10	19	12,00	46,299 (3)	0,000 (0,062)	a/b = 0,37 a/d = 0,24 b/c = 0,35 c/d = 0,26
K	WF/b	118	7	30	26,00	5,91	26	10,25			
M	INNE/c	155	6	30	20,05	6,03	20	10,00			
M	WF/d	182	7	30	22,78	5,22	24	8,00			
Kompetencje nauczyciela											
K	INNE/a	284	4	20	12,57	4,73	12	7,75	40,283 (3)	0,000 (0,054)	a/b = 0,32 a/d = 0,23 b/c = 0,32 c/d = 0,22
K	WF/b	118	5	20	15,22	3,90	16	6,00			
M	INNE/c	155	4	20	13,00	4,02	13	6,00			
M	WF/d	182	4	20	14,51	3,78	15	4,00			
Efekty kształcenia											
K	INNE/a	284	3	15	7,86	3,45	8	6,00	58,273 (3)	0,000 (0,08)	a/b = 0,38 a/d = 0,34 b/c = 0,27 c/d = 0,21
K	WF/b	118	3	15	10,26	3,36	11	5,00			
M	INNE/c	155	3	15	8,69	3,35	9	5,00			
M	WF/d	182	3	15	9,92	3,04	10	4,50			

* H – Test Kruskala-Wallisa

** p – wyliczone prawdopodobieństwo błędu

*** współczynnik epsilon kwadrat – przedział ufności $< 0,1 >$

**** rangowy współczynnik korelacji dwuseryjnej Glassa dla różnic statystycznie istotnych wyliczonych testem U Manna-Whitneya – przedział ufności $< -1,1 >$

Test U Manna-Whitneya ujawnił brak różnic między studentami a studentkami kierunku wychowanie fizyczne ($p > 0,05$), a także między studentami a studentkami innych kierunków studiów ($p > 0,05$). Różnice statystycznie istotne wystąpiły na korzyść studentów kierunku wychowanie fizyczne, zarówno kobiet, jak i mężczyzn:

- stosunek nauczyciela do ucznia
 - kobiety – $U = 11077,0$; $p < 0,000$; $r_g = 0,37$,
 - mężczyźni – $U = 10431,5$, $p < 0,000$, $r_g = 0,26$,
- kompetencje nauczyciela
 - kobiety – $U = 11318$, $p < 0,000$, $r_g = 0,32$,
 - mężczyźni – $U = 10939$, $p < 0,001$ $r_g = 0,22$,
- efekty kształcenia
 - kobiety – $U = 10335,0$, $p = 0,000$, $r_g = 0,38$,
 - mężczyźni – $U = 11144,0$, $p = 0,001$, $r_g = 0,21$.

Dalsza analiza dotyczy poszczególnych twierdzeń. Według liczby ocen pozytywnych kolejność cech nauczyciela wyrażających *stosunek nauczyciela do uczniów* jest podobna, niezależnie od kierunku studiów i płci (tab. 2).

Tabela 2. Twierdzenia dotyczące stosunku nauczyciela do uczniów w ocenie studentek i studentów

Twierdzenie	Kierunek studiów	n	Ocena – n (%)			Chi-kwadrat	V*
			negatywna 1,2 pkt	niezdecyd. 3 pkt	pozytywna 4,5 pkt		
Studentki							
Nauczyciel sprawiedliwy	INNE	284	73 (25,7)	51 (18,0)	160 (56,3)	28,125 df = 4 p = 0,000	0,26
	WF	118	6 (5,1)	19 (16,1)	93 (78,8)		
Troska o ucznia i życzliwość	INNE	284	66 (23,3)	68 (23,9)	150 (52,8)	19,608 df = 4 p = 0,000	0,22
	WF	118	9 (7,7)	23 (19,5)	86 (72,9)		
Zainteresowanie nie tylko uczniami sprawnymi	INNE	284	73 (25,7)	59 (20,8)	152 (53,5)	18,318 df = 4 p = 0,001	0,21
	WF	118	9 (7,6)	30 (25,4)	79 (67,0)		
Nauczyciel wyrozumiały	INNE	284	69 (24,3)	70 (24,6)	145 (51,0)	20,491 df = 4 p = 0,000	0,21
	WF	118	8 (6,8)	23 (19,5)	87 (73,7)		
Nauczyciel rozmawia o problemach, ma czas dla ucznia	INNE	284	122 (43,0)	54 (19,0)	108 (38,0)	20,823 df = 4 p = 0,000	0,23
	WF	118	27 (22,9)	19 (16,1)	72 (61,0)		

Tabela 2. Twierdzenia dotyczące stosunku nauczyciela do uczniów... (cd.)

Twierdzenie	Kierunek studiów	n	Ocena – n (%)			Chi-kwadrat	V*
			negatywna 1,2 pkt	niezdecyd. 3 pkt	pozytywna 4,5 pkt		
Nauczyciel bardziej przyjaciół niż trener	INNE	284	125 (44,0)	57 (20,1)	101 (35,6)	19,395 df = 4 p = 0,000	0,22
	WF	118	29 (24,6)	22 (18,6)	67 (56,8)		
Studenci							
Nauczyciel sprawiedliwy	INNE	155	22 (14,2)	42 (27,1)	91 (58,7)	18,295 df = 4 p = 0,001	0,23
	WF	182	20 (11,0)	24 (13,2)	138 (75,8)		
Zainteresowanie nie tylko uczniami sprawnymi	INNE	155	35 (22,5)	34 (21,9)	86 (55,5)	9,458 df = 4 p = 0,050	0,17
	WF	182	27 (14,8)	27 (14,8)	128 (70,3)		
Nauczyciel wyrozumiały	INNE	155	32 (20,6)	38 (24,5)	85 (54,8)	13,063 df = 4 p = 0,011	0,19
	WF	182	18 (9,9)	33 (18,1)	131 (72,0)		
Troska o ucznia i życzliwość	INNE	155	35 (22,5)	41 (26,5)	79 (51,0)	14,694 df = 4 p = 0,005	0,21
	WF	182	18 (9,8)	45 (24,7)	119 (65,4)		
Nauczyciel rozmawia o problemach ma czas dla ucznia	INNE	155	71 (45,9)	22 (14,2)	62 (40,0)	25,199 df = 4 p = 0,000	0,27
	WF	182	38 (20,8)	41 (22,5)	103 (56,6)		
Nauczyciel bardziej przyjaciół niż trener	INNE	155	65 (42,0)	35 (22,5)	55 (35,5)	9,704 df = 4 p = 0,046	0,17
	WF	182	48 (26,4)	48 (26,4)	86 (47,2)		

* V Cramera – $V < 0,3$ – słaby związek, $V < 0,5$ – umiarkowany związek, $V > 0,5$ – silny związek

Ponad 50 procent studentów i studentek pozytywnie oceniło twierdzenia „nauczyciel był sprawiedliwy”, „w postawie nauczyciela przejawiała się troska o ucznia i życzliwość”, „nauczyciel był wyrozumiały”, „nauczyciel interesował się nie tylko uczniami sprawnymi”. Znacznie mniej wypowiedzi pozytywnych odnosi się do pozostałych twierdzeń. Wszystkie twierdzenia korzystniej oceniły studentki i studenci na kierunku wychowanie fizyczne. Test Chi-kwadrat wykazał różnice statystycznie istotne między kobietami (od $p < 0,001$ do $p < 0,000$)

i mężczyznami ($p < 0,05$ do $p < 0,000$). Dla studentek V Cramera (0,219–0,264) wskazuje związek słaby, ale wyraźny, natomiast u mężczyzn współczynniki V osiągają niższe wartości (0,167–0,273).

Na ocenę *kompetencji nauczyciela* składały się cztery twierdzenia (tab. 3).

Tabela 3. Twierdzenia dotyczące kompetencji nauczyciela w ocenie studentek i studentów

Twierdzenie	Kierunek studiów	n	Ocena – n (%)			Chi-kwadrat	V
			negatywna 1,2 pkt	niezdecyd. 3 pkt	pozytywna 4,5 pkt		
Studentki							
Nauczyciel kompetentny	INNE	284	47 (16,5)	55 (19,4)	182 (64,1)	19,265 df = 4 p = 0,001	0,22
	WF	118	7 (5,9)	13 (11,0)	98 (83,0)		
Nauczyciel wzór zdrowego stylu życia	INNE	284	101 (35,2)	61 (21,5)	122 (42,9)	20,455 df = 4 p = 0,000	0,23
	WF	118	23 (19,5)	17 (14,1)	78 (66,1)		
Nauczyciel zaangażowany, pełen entuzjazmu	INNE	284	96 (33,8)	78 (27,5)	110 (38,7)	24,607 df = 4 p = 0,000	0,25
	WF	118	23 (19,5)	21 (17,8)	74 (62,7)		
Nauczyciel potrafił zachęcić do ćwiczeń	INNE	284	153 (53,9)	48 (16,9)	88 (29,2)	30,281 df = 4 p = 0,000	0,27
	WF	118	32 (27,1)	29 (24,6)	57 (48,3)		
Studenci							
Nauczyciel kompetentny	INNE	155	19 (12,3)	38 (24,5)	98 (63,2)	18,813 df = 4 p = 0,000	0,27
	WF	182	13 (7,1)	22 (12,1)	147 (80,8)		
Nauczyciel zaangażowany, pełen entuzjazmu	INNE	155	61 (24,5)	42 (27,1)	75 (48,4)	8,425 df = 4 p = 0,077	0,16
	WF	182	33 (18,1)	40 (22,0)	109 (59,9)		
Nauczyciel wzór zdrowego stylu życia	INNE	155	48 (30,9)	44 (28,4)	63 (40,7)	8,317 df = 4 p = 0,081	0,16
	WF	182	46 (25,2)	38 (20,9)	98 (53,8)		
Nauczyciel potrafił zachęcić do ćwiczeń	INNE	155	69 (44,5)	46 (29,7)	39 (25,1)	11,058 df = 4 p = 0,026	0,18
	WF	182	56 (30,8)	57 (31,3)	68 (37,3)		

Na podstawie liczby osób, które przyznały oceny pozytywne (4 lub 5 pkt), można stwierdzić, że niezależnie od kierunku studiów najkorzystniej oceniane są ogólnie rozumiane kompetencje nauczyciela (ponad 50% ankietowanych). Najmniejszy procent badanych przyznał pozytywne oceny twierdzeniu dotyczącemu umiejętności motywowania uczniów. W każdym przypadku oceny pozytywne częściej przyznają kobiety i mężczyźni studiujący na kierunku wychowanie fizyczne. Między kobietami porównywanych grup, we wszystkich przypadkach występują statystycznie istotne różnice rozkładu ocen z prawdopodobieństwem błędu $p < 0,000$. Według wskaźnika V-Cramera (od 0,219 do 0,27,4) związek jest słaby, ale wyraźny. Różnice między wypowiedziami mężczyzn dotyczą ogólnych kompetencji nauczyciela i umiejętności motywowania uczniów (odpowiednio $p < 0,008$, $V = 0,23$; $p < 0,02$, $V = 0,18$).

Do efektów pracy nauczyciela odnosiły się trzy twierdzenia (tab. 4).

Niezależnie od płci i kierunku studiów najwięcej pozytywnych ocen (od 44,7% do 62,7%) uzyskało twierdzenie z przyjemnością wspominam wf.

Tabela 4. Twierdzenia dotyczące efektów edukacyjnych – w ocenie studentek i studentów

Twierdzenie	Kierunek studiów	n	Ocena – n (%)			Chi-kwadrat	V
			negatywna 1,2 pkt	niezdecyd. 3 pkt	pozytywna 4,5 pkt		
Studentki							
Z przyjemnością wspominam wych. fizyczne	INNE	284	111 (39,1)	46 (16,2)	127 (44,7)	18,116 df = 4 p = 0,001	0,21
	WF	118	22 (18,6)	20 (16,9)	76 (64,4)		
Dzięki nauczycielowi polubiłam wysiłek fiz.	INNE	284	131 (46,1)	64 (22,5)	88 (31,0)	32,699 df = 4 p = 0,000	0,28
	WF	118	28 (23,7)	21 (17,8)	69 (58,4)		
Na lekcji wf. ćwiczyli wszyscy uczniowie	INNE	284	198 (69,7)	36 (12,7)	50 (17,6)	38,176 df = 4 p = 1e-7)	0,31
	WF	118	57 (48,3)	22 (18,6)	39 (33,1)		
Studenci							
Z przyjemnością wspominam wych. fizyczne	INNE	155	41 (26,4)	27 (17,4)	87 (56,1)	6,678 df = 4 p = 0,154	0,14
	WF	182	34 (18,7)	34 (18,7)	114 (62,7)		
Dzięki nauczycielowi polubiłam wysiłek fiz.	INNE	155	69 (44,5)	29 (18,7)	57 (36,7)	17,129 df = 4 p = 0,002	0,23
	WF	182	48 (26,4)	33 (18,1)	101 (55,5)		
Na lekcji wf. ćwiczyli wszyscy uczniowie	INNE	155	97 (62,6)	33 (21,3)	25 (16,1)	8,825 df = 4 p = 0,066	0,16
	WF	182	99 (48,9)	41 (22,5)	52 (28,5)		

Zainteresowanie aktywnością fizyczną w wyniku lekcji wychowania fizycznego potwierdza ponad 50% studentów kierunku wychowanie fizyczne i zaledwie około 30% ankietowanych z innych kierunków studiów. Najniżej oceniona została przez wszystkich badanych frekwencja na lekcji wychowania fizycznego (od 10,5% do 28,5%). Porównanie rozkładu liczby ocen testem Chi-kwadrat potwierdza znaczące statystycznie różnice ($p < 0,001$) ocen wszystkich twierdzeń między kobietami. Mężczyźni różnią się znacząco tylko oceną zainteresowania ich aktywnością fizyczną przez nauczyciela, na korzyść studentów kierunku wychowanie fizyczne ($p = 0,001$, $V = 0,225$).

Czy na ujawnione różnice mogła mieć wpływ prezentowana przez badanych sprawność fizyczna (tab. 5)? Samoocena sprawności fizycznej dokonywana była przez ankietowanych w kategoriach: wysoka, przeciętna, niska. Ponieważ wśród ankietowanych kierunku wychowanie fizyczne jednostkowo występowały osoby oceniające swoją sprawność fizyczną poniżej wysokiej, analizę przeprowadzono dla studentów innych kierunków studiów. Uzyskane wyniki nie są jednoznaczne.

Tabela 5. Ocena nauczyciela a sprawność fizyczna studentów, według sumy punktów

Samoocena sprawności fizycznej	n	M	SD	Me	Średnia ranga	Suma rang	U	p (r_g)
STUDENTKI								
Kompetencje nauczyciela								
Wysoka	130	12,79	4,67	12,60	132,45	17218,5	8196,5	0,675 (0,03)
Przeciętna, niska	130	12,53	4,82	12,59	128,55	16711,5		
Stosunek do ucznia								
Wysoka	130	20,75	6,94	21,44	138,98	17928,0	7227,0	0,054 (0,14)
Przeciętna, niska	129	19,03	7,15	18,85	121,09	15742,0		
Efekty kształcenia								
Wysoka	130	8,35	3,60	8,36	136,82	17786,0	7499,0	0,140 (0,11)
Przeciętna, niska	129	7,68	3,27	7,61	123,13	15884,0		
STUDENCI								
Kompetencje nauczyciela								
Wysoka	102	13,53	3,816	13,47	75,55	7706,5	1626,5	0,060 (0,20)
Przeciętna, niska	40	12,00	4,30	11,08	61,16	2446,5		
Stosunek do ucznia								
Wysoka	102	21,21	5,46	21,40	78,66	8102,0	1374,0	0,002 (0,34)
Przeciętna, niska	40	17,63	6,71	16,5	54,85	2194,0		
Efekty kształcenia								
Wysoka	102	9,34	3,22	9,67	78,74	8110,0	1366,0	0,002 (0,34)
Przeciętna, niska	40	7,38	3,18	7,00	54,65	2186,0		

r_g – rangowy współczynnik korelacji dwuseryjnej Glassa – przedział ufności $<-1,1>$

W przypadku kobiet wyniki testu U Manna-Whitneya nie osiągają wartości wymaganej dla $p < 0,05$. Wśród badanych mężczyzn ocena kompetencji nauczyciela nie różni się ($p > 0,05$), natomiast stosunek do ucznia oraz efekty kształcenia wyżej oceniają studenci o wysokiej samoocenie sprawności fizycznej ($p < 0,05$). Ujawnione różnice są potwierdzone wskaźnikami effect size (r_g) – wskazującymi związek słaby, ale wyraźny.

Dyskusja

Celem niniejszej pracy była diagnoza postrzegania nauczyciela szkoły średniej przez uczniów oraz uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy na ocenę nauczyciela może mieć wpływ zainteresowanie aktywnością fizyczną, płeć oraz sprawność fizyczna uczniów. Zastosowano badania retrospektywne z wykorzystaniem zweryfikowanego pod względem metodologicznym narzędzia badawczego. Studenci różnych kierunków studiów ocenili swojego nauczyciela wychowania fizycznego w szkole średniej pod względem kompetencji, stosunku do ucznia i osiągniętych efektów.

Na podstawie liczby wskazań pozytywnych, w ocenie badanych studentów obu porównywanych grup nauczyciele oceniani są jako osoby kompetentne, w znacznym procencie zaangażowane i dla większości badanych mogące stanowić wzór do naśladowania. Tworzy to sprzyjające warunki do realizowania procesu edukacyjnego. Również wysoko u większości nauczycieli oceniane są przejawy podmiotowego traktowania ucznia – postawa sprawiedliwości, życzliwości, wyrozumiałości, zainteresowanie wszystkimi, nie tylko najsprawniejszymi uczniami. W świetle dotychczasowych badań są to cechy nauczyciela oczekiwane przez młodzież [17]. Ankietowani w znacznym procencie przyznali niskie oceny działaniom nauczyciela dotyczącym sfery motywacyjnej – umiejętności zachęcenia do ćwiczeń na lekcji. Najniżej oceniona została frekwencja na lekcjach wychowania fizycznego, potwierdzając wyniki badań innych autorów [18]. Należy podkreślić, że rozkład wyników indywidualnych w obu porównywanych grupach obejmuje pełną skalę – od ocen skrajnie negatywnych do bardzo pozytywnych, ale z przewagą ocen pozytywnych wśród studentów na kierunku wychowanie fizyczne. Nauczyciele nie spełniali oczekiwań znacznego procentu badanych, zarówno z kierunku wychowania fizycznego, jak i z pozostałych kierunków studiów. Uzyskane wyniki mogą wskazywać, że postulat indywidualizacji procesu wychowania fizycznego pozostaje wciąż w sferze teorii.

Ocena nauczyciela dokonana przez badanych studentów jest efektem kilkuletnich doświadczeń szkolnych. Stwierdzone w prezentowanych badaniach tendencje nie budzą optymizmu. Obserwowany powszechnie, a także potwierdzony przez badanych studentów w swoich szkołach, fakt unikania lekcji wychowania fizycznego przez młodzież może być konsekwencją nie tylko braku chęci do

podejmowania aktywności fizycznej. Interakcje między nauczycielem a uczniem odbywają się na zasadzie sprzężenia zwrotnego. Każda informacja werbalna i niewerbalna skierowana do ucznia ma znaczenie. Być może nauczyciel chętniej – bo łatwiej – współpracował z uczniami (obecnymi studentami) sprawnymi i umotywowanymi do ćwiczeń. Z badań przedstawionych przez Trusz [16] wynika, że czynnikiem modyfikującym przebieg interakcji w procesie edukacji mogą być oczekiwania nauczyciela. Można zatem przypuszczać, że informacje w formie wzmocnienia pozytywnego były częściej kierowane do osób zainteresowanych, bardziej zaangażowanych w lekcji. W ich konsekwencji pozytywne bądź negatywne emocje odczuwane przez uczniów mogły wpłynąć na ocenę nauczyciela przez studentów. Jak stwierdza Krasuska-Betiuk, niezależnie od wieku uczniowie „w swoich sądach o nauczycielu szczególne znaczenie nadają aspektom uczuciowym i interpersonalnym, inaczej mówiąc, przywiązują większą wagę do wartości humanistycznych i do postawy nauczyciela wobec nich” [10, s. 63]. W starszym wieku szkolnym na tej podstawie uczeń tworzy obraz samego siebie, swoich możliwości i ograniczeń. Z tej perspektywy nie można ocenić pozytywnie uzyskanych wyników badań dotyczących oceny nauczycieli szkoły średniej przez studentów spoza kierunku wychowanie fizyczne. Zaledwie 50% badanych postrzega swojego nauczyciela jako osobę sprawiedliwą, wyrozumiałą, życzliwą, zainteresowaną uczniem. Nie jest również wynikiem zadowalającym to, że większość ocenianych nauczycieli postrzegana jest przez byłych uczniów jako trener – instruktor ćwiczeń fizycznych. Mogłoby to oznaczać, że humanistyczna koncepcja wychowania fizycznego nie jest wdrażana w szkołach średnich, pomimo że w Polsce popularyzowana jest już od lat 70. Jednym z jej przejawów jest właśnie partnerstwo, współdziałanie uczniów w procesie własnego rozwoju fizycznego i sprawności, zdobywania wiedzy, samodzielne jej wykorzystanie w procesie wychowania fizycznego, rozwój indywidualny. Być może niechęć do uczestnictwa w lekcji wychowania fizycznego jest konsekwencją wspomnianych wyżej niedociągnięć czy braków.

W literaturze przedmiotu przeciwstawia się lub porównuje różne aspekty procesu wychowania fizycznego między dziewczętami a chłopcami. Zakłada się powszechnie, że cechy dymorficzne wynikające z prawidłowości rozwoju psychofizycznego powinny stanowić podstawowe ukierunkowanie procesu wychowania fizycznego w szkole. W świetle wyników badań własnych płeć studentów/uczniów nie jest czynnikiem decydującym o ocenie nauczyciela. Podstawą do takiego uogólnienia jest ujawnienie, że wśród studentów na kierunku wychowanie fizyczne nie wystąpiły różnice oceny nauczyciela między studentami a studentkami. Tak samo w drugiej porównywanej grupie. Oznaczałoby to, że nie płeć, ale inne czynniki różnicują ocenę jakości pracy nauczyciela. W tym kontekście istotne poznawczo jest to, że studenci – mężczyźni sprawni fizycznie – wyżej oceniają swojego nauczyciela niż przeciętnie, osoby mniej czy mało sprawne, u studentek natomiast taka prawidłowość nie występuje. Ponieważ studenci

i studentki na kierunku wychowanie fizyczne w dominującej większości ocenili wysoko swoją sprawność fizyczną – co jest oczywiste, związek oceny nauczyciela ze sprawnością fizyczną studentów analizowany był tylko w grupie studentów innych kierunków studiów. Zakres prezentowanych wyników badań nie uprawnia do analizy przyczyn tego zjawiska. Nie ma także możliwości dokonania porównania z wynikami innych badań. Można jednak przypuszczać, że stwierdzona prawidłowość jest związana z oczekiwaniami młodzieży szkół średnich względem celów podejmowanej aktywności fizycznej. W świetle badań [3] wśród dziewcząt dominują cele estetyczne i rekreacyjne, które mogą być osiągnięte niezależnie od prezentowanej sprawności fizycznej. U chłopców natomiast na pierwszym miejscu są cele kondycyjne, następnie rekreacyjne i sportowe, a zatem w głównej mierze sprawnościowe. Jest prawdopodobne, że są to także cele nauczycieli, ponieważ dominujący procent badanej młodzieży kwalifikuje nauczyciela w kategorii „trener”. Potwierdzeniem powyższego może być także wynikający z badań fakt, że kobiety i mężczyźni studiujący na kierunku wychowanie fizyczne korzystniej oceniają swoich nauczycieli we wszystkich badanych zakresach. Jest prawdopodobne, że ich wysokie oceny wynikają nie tylko z doświadczeń lekcyjnych. Osoby sprawne, wybierające kierunek studiów wychowanie fizyczne, mogły mieć więcej okazji do poznania swoich nauczycieli. Najczęściej to osoby najsprawniejsze uczestniczą w zajęciach pozalekcyjnych czy zawodach sportowych. Sprzyja to lepszemu poznaniu nauczyciela – jego fachowości jako specjalisty. Stąd prawdopodobnie wyższe oceny kompetencji nauczyciela. Zajęcia pozalekcyjne odbywają się także, z założenia, w innej atmosferze, albowiem uczestniczą w nich nauczyciele i uczniowie o wspólnych zainteresowaniach i dążeniach. Łatwiej zatem nawiązać bardziej bezpośredni kontakt w relacji nauczyciel–uczeń.

W świetle uzyskanych wyników płęć, a w przypadku dziewcząt – sprawność fizyczna, nie są wystarczającymi zmiennymi do analizy efektów procesu wychowania fizycznego. Istnieje potrzeba dalszych badań tego problemu, zwłaszcza w odniesieniu do zajęć wychowania fizycznego z dziewczętami.

Wnioski

1. Najwyżej oceniane są przez absolwentów szkół średnich kompetencje ogólne nauczyciela oraz jego życzliwość, sprawiedliwość, wyrozumiałość w stosunku do ucznia; najniżej umiejętność motywowania uczniów oraz frekwencja na lekcji wychowania fizycznego.
2. W pracy nauczyciela wychowania fizycznego w szkołach średnich dominuje ukierunkowanie na potrzeby osób zainteresowanych aktywnością fizyczną.
3. Płęć studentów nie jest czynnikiem decydującym o ocenie kompetencji nauczyciela, jego stosunku do uczniów oraz efektów wychowawczych.

4. Studenci sprawni fizycznie korzystniej oceniają stosunek nauczyciela do uczniów oraz efekty edukacyjne w porównaniu do przeciętnie i mało sprawnych. W ocenach studentek taka prawidłowość nie występuje.

Piśmiennictwo

- [1] Czechowski M., Żukowska Z. (2010): *Kompetencje nauczycieli wychowania fizycznego do realizacji edukacji zdrowotnej*. Roczniki PZH, (61) 4, s. 395–399.
- [2] Derbich J., Nałęcz H. (2014): *Nauczyciel wychowania fizycznego czy wychowawca fizyczny - kogo potrzebuje współczesna szkoła*. Rozprawy Społeczne, 8 (3), s. 27–34.
- [3] Fromel K., Novosad J., Svožil Z. (1999): *Pohybova aktivita a sportovni zajmy mladeze*. Univerzita Palackeho v Olomouci. Olomouc.
- [4] Górna K., Skalik K. (2002): *Stosunek uczennic do lekcji wychowania fizycznego*. Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne, 4, s. 20–25.
- [5] Górna-Łukasik K. (2017): *Kwestionariusz oceny realizacji wychowania fizycznego w szkole średniej – konstrukcja i weryfikacja metodologiczna*. Aktywność Ruchowa Ludzi w Różnym Wieku, 2 (34), s. 5–16.
- [6] Hodań B., Żukowska Z. (1996): *Nauczyciel wychowania fizycznego i jego społeczno-wychowawcze funkcje*. AWF. Olomouc – Warszawa.
- [7] Karasiński M. (2015): *Stosunek młodzieży z dwóch krakowskich liceów do wychowania fizycznego. Realtionship of young people from two Cracow secondary schools for the physical education*. Biblioteka Współczesnej Myśli Pedagogicznej, red. K. Dormus, R. Ślęczka, 4, s. 143–152.
- [8] Kosiba G. (2009): *Nauczyciel wychowania fizycznego – wczoraj i dziś*. Wychowanie Fizyczne i Sport, 1 (53), s. 45–54.
- [9] Kozłowska E., Kowalczyk A., Rząca M., Kocka K. (2015): *Uczestnictwo w lekcjach wychowania fizycznego a rozwój kultury fizycznej po zakończeniu etapu edukacyjnego*. Journal of Education, Health and Sport, 5 (4), s. 355–365; <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.17254>.
- [10] Krasuska-Betiuk M. (2015): *Interakcje w klasie szkolnej z perspektywy społecznych reprezentacji i oczekiwań interpersonalnych*. Studia z Teorii Wychowania, 6 (12), 3, s. 49–77.
- [11] Kumala R. (2011): *Nauczyciel wychowania fizycznego – opinie kandydatów na studia we wrocławskiej Akademii Wychowania Fizycznego*. Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, 35, s. 57–60.
- [12] Skalik K., Fromel K. (2006): *Assessment of physical education lessons with different content and type by girls*. Journal of Human Kinetics, 16, s. 65–81.
- [13] Strykowski W. (2015): *Kompetencje współczesnego nauczyciela*. Neodidagmata, 17/18, s. 15–28.

- [14] Strzyżewski S. (2013): *Proces kształcenia i wychowania w kulturze fizycznej*. AWF. Katowice.
- [15] Supińska U., Grzesiak B. (2001): *Pożądaný a rzeczywisty obraz nauczyciela wychowania fizycznego w opinii maturzystów*. [w:] J. Jonkisz, M. Lewandowski, red., *Kształcenie i wychowanie w reformowanej szkole*. AWF. Wrocław, s. 173–179.
- [16] Trusz S. (2012): *Oczekiwania interpersonalne w klasie szkolnej a jakościowe parametry oddziaływań edukacyjnych nauczycieli*. *Ruch Pedagogiczny*, 2, s. 41–53.
- [17] Wolny B. (2007): *Nauczyciel wychowania fizycznego w zreformowanej szkole*. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogiki i Administracji w Poznaniu*, 3, s. 37–46.
- [18] Woynarowska B., Mazur J., Oblacińska A. (2015): *Uczestnictwo uczniów w lekcjach wychowania fizycznego w szkołach w Polsce. Participation of students in physical education lessons in schools in Poland*. *Hygea Public Health*, 1 (50), s. 183–190.

Selected determinants of assessment of physical education teachers by high-school graduates

Abstract

The aim of the study was to assess the high school physical education teachers in terms of competence, attitude towards their students and educational effects, and to verify the hypothesis that the assessment of a teacher is influenced by the gender, interests and physical fitness of his or her students. The research was carried out in 2017 among students of two Silesian universities. The study group included 739 respondents (402 female and 337 male students) who evaluated their high school physical education teachers. The method of a diagnostic survey was used with methodologically verified questionnaire as a tool. The grades were granted according to the Likert Scale and compared in gender and field of study groups as well as in regard of the self-assessment of the physical fitness of the respondents. The statistical inference and descriptive methods were used for data analysis. Research has shown that students of physical education and sports rated their teachers higher than students of other fields of study in all studied aspects, regardless of their gender. There is a connection between physical fitness and competence assessment of a teacher and his or her attitude towards pupils among the male students, but there is no such connection among the female students.

Keywords: teacher, physical education, high school.

Cezary KUŚNIERZ*

<https://orcid.org/0000-0001-5912-5316>

Motywacje do podejmowania treningów sportów walki w opiniach zawodników boksu i MMA

Streszczenie

Wprowadzenie. Motywacja jest niezbędnym czynnikiem do podejmowania oraz kontynuowania treningu w sporcie, wpływa znacząco na odnoszenie sukcesów. Często ludzie skłaniają się ku specyficznym sportom, uznając daną dyscyplinę za szczególnie interesującą i satysfakcjonującą, lub zostali do niej zachęcani przez przyjaciół lub rodzinę. Czynnikiem motywującym może również być traktowanie sportu jako drogi samodoskonalenia, poprawy sprawności fizycznej lub zdrowia. **Cel pracy.** Celem niniejszej pracy jest zbadanie motywacji do podejmowania treningów sportów walki – w grupach zawodników boksu i MMA. **Metoda badań.** Badaniami objęto 23 zawodników MMA (N₁) oraz 26 boksu (N₂) z klubów sportowych w Opolu; zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankietową, narzędziem badawczym był kwestionariusz badań motywacji Pelletiera. **Wyniki.** W obu badanych grupach dominuje motywacja wewnętrzna, która jest głównym czynnikiem mającym wpływ na chęć zdobywania wiedzy. Motywacja wewnętrzna charakteryzuje się podejmowaniem określonych czynności, opierając się przede wszystkim na osobistych zainteresowaniach, indywidualnych potrzebach doskonalenia się i rozwoju. W grupie zawodników MMA zauważyć można dominację aspektów hedonistycznych. Przyjemność wynikająca z uczestnictwa w treningach, następnie przyjemność, jaką dostarcza poznawanie nowych technik walki, są najistotniejszymi motywatorami. W grupie bokserów najważniejszymi czynnikami motywującymi są: satysfakcja wynikająca z opanowania trudnych technik walki, ekscytacja, którą odczuwają zawodnicy zaangażowani w naukę walki wręcz, oraz emocje, które towarzyszą ćwiczącym podczas uprawiania ulubionego sportu. **Wnioski.** Prezentowane badania mają charakter pilotażowy i stanowią wstęp do dalszego zgłębienia poruszanej tematyki. Uzyskane wyniki wskazują na podobne czynniki motywacyjne w obu grupach badanych sportowców, z dominacją motywatorów wewnętrznych. Badani podejmują i realizują działania zgodne ze swoimi zainteresowaniami, co daje im satysfakcję oraz poczucie kompetencji.

Słowa kluczowe: sporty walki, trening, motywacja.

* dr hab. prof. PO, Politechnika Opolska, Wydział Wychowania Fizycznego I Fizjoterapii; e-mail: ckusnierz@op.pl

Wprowadzenie

Sztuki walki z wielowiekową tradycją w opiniach społecznych uznane zostały za nośnik wielu pożądaných wartości, funkcjonując w społeczeństwach Wschodu i jako system wychowawczy dzieci i młodzieży [9]. Oprócz walorów zdrowotnych służyły edukacji moralnej, obniżaniu brutalności społecznej, dostarczały pozytywnych wzorców zachowań, będąc jednocześnie źródłem samozadowolenia [9, 10], [19]. W założeniach ideowych osoby trenujące na bazie tradycji kultur wojowników dążą poprzez trening technik walki do psychofizycznego doskonalenia i samorealizacji [17], [2]. Opisując korzyści wynikające z tego typu ćwiczeń, Herrigel [5] wymienia: umiejętność zapobiegania agresji, umiejętność kontroli własnych emocji, zdolność do spokojnych reakcji w sytuacji zagrożenia. W opinii badaczy European Physical Education Association ta specyficzna forma aktywności ruchowej przynosi wiele korzyści wychowawczych, dlatego sporty walki często realizowane są w szkołach [18].

Motywacja jest niezbędnym czynnikiem do podejmowania oraz kontynuowania treningu w sporcie, wpływa znacząco na odnoszenie sukcesów, sport traktowany być może również jako droga samodoskonalenia, przynosząc jednocześnie korzyści w zakresie sprawności motorycznej i zdrowia [7], [20], [24]. Ashford [1] i Nowak [12], [13] wskazują na cztery główne powody uprawiania sportu, a mianowicie: dobre zdrowie fizyczne, dobre samopoczucie psychiczne, poprawa kondycji i osiągnięcie niezależności. Na procesy motywacyjne często wpływ mają własne potrzeby oraz możliwości do uprawiania danego sportu. Poziom i kierunek motywacji najczęściej zmieniają się pod wpływem wieloletniej aktywności sportowej, obciążeń treningowych, stopnia realizacji założonych celów oraz silnych przeżyć związanych na przykład z walką. Rozpoznanie właściwej motywacji zawodnika jest ważne dla planowania i sterowania procesem treningowym [16]. U młodych ludzi częstym motywem do rozpoczęcia treningów sztuk walki lub sportów walki jest chęć zdobycia przewagi fizycznej nad rówieśnikami. W trakcie treningów motywacja się pogłębia, zaczyna się u nich wykształcać wiele pozytywnych cech, takich jak wytrwałość, systematyczność oraz szacunek do innych.

Celem niniejszej pracy jest zbadanie motywacji do podejmowania treningów sportów walki – w grupach zawodników boksu i MMA. W pracy postawiono następujące pytania badawcze:

1. Jakie są główne motywy podejmowania treningu walki wręcz?
2. Czy występują różnice motywacji w obu badanych grupach?
3. Jaki rodzaj motywacji (zewnętrzna, wewnętrzna) będzie dominował wśród respondentów?

Material badań

Badaniami objęto zawodników MMA ($N_1 = 23$), w wieku 16–35 lat (średnia wyniosła 24,3 lat), staż treningowy zawierał się w przedziale 7–8 lat. Drugą grupę

stanowili bokserzy ($N_2 = 26$) w wieku 16–33 lat, (średnia wieku 26,6 lat), staż treningowy wynosił 6–7 lat, obie grupy pochodziły z klubów sportowych w Opolu.

Metoda badań

Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankietową, narzędziem badawczym był kwestionariusz badań motywacji Pelletiera [14].

Statystyka

Dla ujawnionych zmiennych obliczono statystykę opisową, obliczając średnią arytmetyczną i odchylenie standardowe. Różnice między wybranymi wskaźnikami obliczono na podstawie t-testu. Przyjęto poziom istotności statystycznej $p < 0,05$, do analizy użyto oprogramowania Statistica wersja 13.1.

Wyniki

Na podstawie uzyskanych wyników (średniej arytmetycznej) w grupie bokserów zasadnicze motywacje sprowadzają się do:

- satysfakcji wynikającej z opanowania trudnych technik walki,
 - ekscytacji, którą odczuwają zawodnicy zaangażowani w naukę walki wręcz,
 - emocji, które towarzyszą ćwiczącym podczas uprawiania ulubionego sportu.
- Analiza dalszych odpowiedzi zawodników wskazuje, że motywatorami są też:
- przyjemność wynikająca z pokonywania własnych słabości,
 - dobre samopoczucie,
 - satysfakcja wynikająca z doskonalenia własnych umiejętności.

Zauważyć można, że respondentów cechuje wysoki poziom samodyscypliny i poczucie obowiązku oraz świadomość korzystnego wpływ ćwiczeń na zdrowie (tabela 1).

W grupie zawodników MMA najistotniejszymi motywatorami są:

- przyjemność odczuwana podczas treningu,
- przyjemność wynikająca z poznawania nowych technik walki,
- podejmowanie treningu w celu dobrego samopoczucia.

Kolejnymi czynnikami motywującymi są również:

- satysfakcja wynikająca z doskonalenia umiejętności,
- troska o sprawność fizyczną,
- przyjemność wynikająca z pracy nad sobą.

Zawodników z tej grupy cechuje również potrzeba uprawiania sportu w celu dobrego samopoczucia, co jest źródłem satysfakcji, oraz chęć doskonalenia siebie poprzez trening walki wręcz (tabela 2).

Tabela 1. Czynniki motywujące w grupie bokserów

Nr pytania	Treść pytania z ankiety, Skala Motywacji w Sporcie (Dlaczego uprawiasz wybrany sport?)	Średnia arytmetyczna
8	Ponieważ doznaję sporej satysfakcji podczas doskonalenia określonych, trudnych technik treningowych.	6,15
13	Z powodu ekscytacji, którą odczuwam, gdy jestem naprawdę zaangażowany w daną czynność.	6,04
18	Z powodu emocji, jakich doświadczam podczas uprawiania ulubionego sportu.	6,04
12	Z powodu przyjemności, jaką daje mi poprawa niektórych moich słabych punktów.	6,00
14	Ponieważ muszę uprawiać sport, aby dobrze się czuć.	6,00
15	Z powodu satysfakcji, jaką odczuwam podczas doskonalenia moich umiejętności.	6,00
1	Z powodu przyjemności, jaką odczuwam, przeżywając ekscytujące doświadczenia.	5,88
9	Ponieważ uprawianie sportu jest absolutnie konieczne, jeśli ktoś chce być w formie.	5,73
11	Ponieważ jest to jeden z najlepszych wybranych przeze mnie sposobów służących rozwojowi innych aspektów mojej osoby.	5,65
27	Z powodu przyjemności, którą daje mi odkrywanie nowych strategii.	5,65
4	Z powodu przyjemności, jaką daje mi odkrywanie nowych technik treningowych.	5,62
23	Z powodu przyjemności, jaką odczuwam podczas nauki technik treningowych, których nigdy wcześniej nie próbowałem.	5,54
21	Ponieważ czułbym się źle, gdybym nie poświęcał temu czasu.	5,50
25	Ponieważ lubię uczucie bycia całkowicie pochłoniętym przez daną aktywność.	5,42
26	Ponieważ muszę regularnie uprawiać sport.	5,42
17	Ponieważ jest to dobry sposób, aby nauczyć się wielu rzeczy, które mogą okazać się przydatne w innych aspektach mojego życia.	5,35
2	Z powodu przyjemności, jaką daje mi wiedza na temat sportu, który uprawiam.	5,19
20	Z powodu przyjemności, jaką odczuwam podczas wykonywania określonych trudnych ruchów.	5,08
16	Ponieważ ludzie, którzy mnie otaczają, uważają, że ważne jest, aby być w formie.	3,73
7	Ponieważ, moim zdaniem, jest to jeden z najlepszych sposobów, aby spotykać ludzi.	3,42
6	Ponieważ dzięki temu mogę być dobrze postrzegany przez ludzi, których znam.	3,27
22	Aby pokazać innym, jak dobry jestem w mojej dyscyplinie.	3,15
10	Z powodu prestiżu, jaki daje bycie atletą.	2,88
24	Ponieważ jest to jeden z najlepszych sposobów, aby utrzymać dobre stosunki z moimi przyjaciółmi.	2,35
19	Przestało to dla mnie być jasne; uważam, że nie ma dla mnie miejsca w sporcie.	2,27
3	Miałem dobre powody, aby uprawiać sport, ale teraz zadaję sobie pytanie, czy powinienem to nadal robić.	2,19
5	Już nie wiem; mam wrażenie, że nie jestem w stanie odnieść sukcesu w tym sporcie.	2,04
28	Często zadaję sobie to pytanie; nie udaje mi się osiągnąć celów, które sobie wyznaczam.	1,96

Źródło: badania własne.

Tabela 2. Czynniki motywujące w grupie MMA

Nr pytania	Treść pytania z ankiety, Skala Motywacji w Sporcie (Dlaczego uprawiasz wybrany sport?)	Średnia arytmetyczna
1	Z powodu przyjemności, jaką odczuwam, przeżywając ekscytujące doświadczenia.	6,13
4	Z powodu przyjemności, jaką daje mi odkrywanie nowych technik treningowych.	6,13
14	Ponieważ muszę uprawiać sport, aby dobrze się czuć.	5,84
15	Z powodu satysfakcji, jaką odczuwam podczas doskonalenia moich umiejętności.	5,81
9	Ponieważ uprawianie sportu jest absolutnie konieczne, jeśli ktoś chce być w formie.	5,77
12	Z powodu przyjemności, jaka daje mi poprawa niektórych z moich słabych punktów.	5,77
21	Ponieważ czułbym się źle, gdybym nie poświęcał temu czasu.	5,77
18	Z powodu emocji, jakich doświadczam podczas uprawiania ulubionego sportu.	5,68
11	Ponieważ jest to jeden z najlepszych wybranych przeze mnie sposobów służących rozwojowi innych aspektów mojej osoby.	5,65
13	Z powodu ekscytacji, którą odczuwam, gdy jestem naprawdę zaangażowany w daną czynność.	5,58
8	Ponieważ doznaję sporej satysfakcji podczas doskonalenia określonych, trudnych technik treningowych.	5,55
2	Z powodu przyjemności, jaką daje mi wiedza na temat sportu, który uprawiam.	5,52
25	Ponieważ lubię uczucie bycia całkowicie pochłoniętym przez daną aktywność.	5,52
23	Z powodu przyjemności, jaką odczuwam podczas nauki technik treningowych, których nigdy wcześniej nie próbowałem.	5,48
26	Ponieważ muszę regularnie uprawiać sport.	5,26
27	Z powodu przyjemności, którą daje mi odkrywanie nowych strategii.	5,26
20	Z powodu przyjemności, jaką odczuwam podczas wykonywania określonych trudnych ruchów.	5,13
17	Ponieważ jest to dobry sposób, aby nauczyć się wielu rzeczy, które mogą okazać się przydatne w innych aspektach mojego życia.	4,81
22	Aby pokazać innym, jak dobry jestem w mojej dyscyplinie.	4,55
6	Ponieważ dzięki temu mogę być dobrze postrzegany przez ludzi, których znam.	4,16
10	Z powodu prestiżu, jaki daje bycie atletą.	4,06
7	Ponieważ, moim zdaniem, jest to jeden z najlepszych sposobów, aby spotykać ludzi.	3,97
16	Ponieważ ludzie, którzy mnie otaczają, uważają, że ważne jest, aby być w formie.	3,23
3	Miałem dobre powody, aby uprawiać sport, ale teraz zadaję sobie pytanie, czy powinienem to nadal robić.	3,03
28	Często zadaję sobie to pytanie; nie udaje mi się osiągnąć celów, które sobie wyznaczam.	2,97
24	Ponieważ jest to jeden z najlepszych sposobów, aby utrzymać dobre stosunki z moimi przyjaciółmi.	2,77
5	Już nie wiem; mam wrażenie, że nie jestem w stanie odnieść sukcesu w tym sporcie.	2,42
19	Przestało to dla mnie być jasne; uważam, że nie ma dla mnie miejsca w sporcie.	2,10

Źródło: badania własne.

W celu przeprowadzenia dalszej analizy wyników zsumowano poszczególne czynniki motywacyjne zgodnie z kluczem zawartym w narzędziu badawczym. Pytania zostały zsumowane w dziewięciu kategoriach, które pozwalają ostatecznie scharakteryzować motywacje do podejmowania treningu walki wręcz (tabela 3).

Na podstawie średniej arytmetycznej wynikającej z zsumowania poszczególnych odpowiedzi stwierdzono, że w grupie bokserów najistotniejszy okazał się czynnik „trenuję, aby doświadczyć stymulacji”. Oznacza to, że sportowiec osiąga specyficzną przyjemność, na przykład ekscytację lub podniecenie, w wyniku zaangażowania w trening. Drugim czynnikiem motywującym jest „trenuję, aby osiągnąć” – to motywacja wewnętrzna, dotycząca nabycia umiejętności dla własnej przyjemności, dla podniesienia kompetencji oraz doskonalenia się w walce. Trzecią lokatę w grupie tych czynników zajęła introjekcja, czyli podejmowanie aktywności głównie ze względów normatywnych, a mniej z wewnętrznych. Proces ten polega na stopniowym nieświadomym włączaniu we własną osobowość norm i wzorów kulturowych czerpanych z otoczenia. Aktywność regulowana jest tutaj również przez wewnętrzne naciski, na przykład złe samopoczucie wskutek braku treningu (tabela 3).

Tabela 3. Motywacja do podejmowania treningu w opiniach badanych bokserów (zestawienie zbiorcze według klucza)

Grupa: boks	N ważnych	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe
poznać	26	22,00	13,00	28,00	4,58
osiągnąć	26	23,23	13,00	28,00	4,30
doświadczyć	26	23,38	12,00	28,00	4,24
rozpoznać	26	16,77	8,00	23,00	4,07
introjekcja	26	22,65	10,00	28,00	5,43
regulacja	26	13,04	4,00	26,00	5,83
amotywacja	26	8,46	4,00	19,00	5,22
wewnętrzna	26	22,83	17,00	26,67	2,79
zewnętrzna	26	17,49	9,33	23,33	3,74

Źródło: badania własne.

W grupie zawodników MMA najistotniejszym czynnikiem motywacyjnym również okazał się czynnik „trenuję, aby doświadczyć stymulacji”. Na drugim miejscu znalazła się introjekcja. Natomiast trzecie miejsce zajął czynnik „trenuję, aby poznać”. Motyw ten opiera się na wewnętrznej potrzebie rozumienia danej aktywności, poprzez zdobywanie wiedzy i badanie otoczenia. Wiąże się to z pozytywnymi emocjami, jakie generują się w trakcie zdobywania nowych umiejętności i rozumienia nowych aspektów, w tym przypadku walki (tabela 4).

Tabela 4. Motywacja do podejmowania treningu w opiniach badanych zawodników MMA (zestawienie zbiorcze według klucza)

Grupa: MMA	N ważnych	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe
poznać	31	22,39	16,00	28,00	3,80
osiągnąć	31	22,26	12,00	28,00	4,52
doświadczyć	31	22,90	14,00	28,00	4,13
rozpoznać	31	17,19	5,00	26,00	5,06
introjekcja	31	22,65	14,00	28,00	4,48
regulacja	31	16,00	4,00	25,00	6,15
amotywacja	31	10,52	4,00	22,00	4,75
wewnętrzna	31	22,44	17,00	27,67	2,84
zewnętrzna	31	18,61	10,33	26,00	4,22

Źródło: badania własne.

Analiza statystyczna wykazała, że motywacje zawodników MMA i boksu nie różnią się istotnie od siebie. Stwierdzono jednak, że motywacja wewnętrzna różni się istotnie statystycznie od motywacji zewnętrznej. Zarówno zawodnicy MMA, jak i bokserzy wykazali znacząco wyższy poziom motywacji wewnętrznej (tabela 5).

Tabela 5. Porównanie motywacji wewnętrznej i zewnętrznej w badanych grupach zawodników (łącznie)

Motywacja	Skala Pelle- tiera	Odchylenie standrdowe	N	Różnica	t	df	p
wewnętrzna	22,61404	2,797242	57	4,51462	9,513725	56	0,000000
zewnętrzna	18,09942	4,013848					

Źródło: badania własne.

Dyskusja

Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzić można, że w obu badanych grupach dominuje motywacja wewnętrzna, która jest głównym czynnikiem mającym wpływ na chęć zdobywania wiedzy. Motywacja wewnętrzna charakteryzuje się podejmowaniem określonych czynności, opierając się przede wszystkim na osobistych zainteresowaniach, indywidualnych potrzebach doskonalenia się i rozwoju. Sportowiec odczuwa przyjemność i zadowolenie ze swojej aktywności oraz chętnie rozwija zainteresowania. W rezultacie widzi on sens pracy nad sobą i podchodzi do niej z większym zaangażowaniem. Nie są mu potrzebne żadne dodatkowe stymulacje w postaci nagród czy innych sposobów motywowania zewnętrznego. Nagrodą jest satysfakcja z dobrze wykonanego zadania,

a nawet z samej pracy nad nim. Zgodnie z teorią samodeterminacji podmiot działa w oparciu o motyw. Motywami tymi są: wiedza, doskonalenie własnych umiejętności oraz doświadczenie pozytywnej stymulacji w wyniku podejmowania aktywności sportowej. W grupie badanych zawodników boksu oraz MMA najważniejszym motywem do podejmowania treningu jest chęć doświadczenia stymulacji, istotne elementy motywacji sprowadzają się również do tego „aby osiągnąć” oraz „aby poznać”. Mniejsze znaczenie dla badanych mają motyw rozpoznania i regulacji zewnętrznej. Amotywacja uzyskała bardzo niski poziom, co świadczy o trafności w wyborze dyscypliny wśród większości badanych (tabele 3, 4). Badania innych autorów dotyczące motywacji do podejmowania treningu w sportach walki lub sztukach walki wskazują na duże zróżnicowanie czynników motywujących. Najczęściej jest to chęć nabycia umiejętności walki wręcz, samoobrony, a w sztukach walki – chęć naśladowania wielkich mistrzów [9], [10]. Wskazuje się również na chęć poprawy sprawności fizycznej oraz samodoskonalenie [11], [19]. Z badań Cynarskiego i Litwiniuka [3], Rogowskiej i Kuśnierza [15] również wynika, że wiedza jest zasadniczym determinantem postaw wobec sportów i sztuk walki, co istotnie wpływa na decyzje związane z realizacją pasji sportowych. Wróblewski [21] wykazał, że wśród powodów trenowania *karate-do* respondenci eksponowali czynniki zdrowotne, jednak nie były one zasadniczym motywarem. Podobne wyniki badań uzyskali Zeng, Cynarski i in. [22], [23]. Z kolei Jakhel i Pieter [6] wyodrębnili cztery główne wymiary motywacyjne: fizjologiczne, umysłowe, umiejętność walki i duchowe. Badania tych autorów wskazują na to, że tylko wartość ostatniego czynnika obniżyła się z 52,3% do 19,8% po kilku latach treningu. Czajkowski [4] uważa, że motywacja wewnętrzna sprzyja kształtowaniu właściwej motywacji osiągnięć i powoduje umiłowanie swojej dyscypliny sportu.

Wyniki uzyskane w prezentowanych badaniach wskazują, że motywacja wewnętrzna okazała się dominująca w grupie bokserów i zawodników MMA. Wynik ten może wydawać się zaskakujący, biorąc pod uwagę charakterystyki tych dyscyplin, jak i różne (często krytyczne) opinie społeczne w odniesieniu do MMA. Wydaje się, że w grupach tych dominują wewnętrzne i wartościowe przesłanki skłaniające zawodników do ciężkiej pracy treningowej. Podobne wyniki badań otrzymała Kostorz [8], badając polskich judoków i zawodników Pszczyńskiej Szkoły Walki. Autorka stwierdziła w obu grupach dominację motywacji wewnętrznej – w kierunku osiągnięć, następnie ukierunkowaną na wiedzę oraz w stronę stymulacji doznań.

Wnioski

1. Przeprowadzone badania wykazały występowanie kilku zasadniczych motywacji do uprawiania boksu i MMA; są to głównie satysfakcja z opanowania

technik walki wręcz, ekscytacja, przyjemność oraz emocje towarzyszące ćwiczeniom. Respondenci jako czynniki motywujące wskazali również troskę o sprawność fizyczną, zdrowie i pracę nad sobą.

2. Nie stwierdzono istotnych statystycznie różnic w motywacjach bokserów i zawodników MMA.
3. W obu grupach respondentów dominuje motywacja wewnętrzna, różni się ona istotnie od motywacji zewnętrznej.

Uzyskane wyniki mają charakter wstępny, pilotażowy, wskazują na podobne czynniki motywacyjne w obu grupach badanych sportowców, z dominacją motywatorów wewnętrznych. Badani podejmują i realizują działania zgodne ze swoimi zainteresowaniami, co daje im satysfakcję oraz poczucie kompetencji. Należy mieć pełną świadomość tego, że motywacja do treningu ulega zmianom w czasie. Dlatego istotne jest dalsze prowadzenie badań, które pozwolą trenerom i psychologom sportu skutecznie doskonalić metody treningowe. Pozwolą indywidualizować przygotowanie techniczno-taktyczne z uwzględnieniem psychologicznych programów podtrzymania i rozwoju motywacji.

Piśmiennictwo

- [1] Ashford A. (1993): *Understanding Technological Responses of Industrial Firms to Environmental Problems. Implication for Government Policy*. Island Press. Washington, DC.
- [2] Cynarski W.J., Błażejowski W. (2014): *Motywacja w sporcie i w drodze sztuk walki*. [w:] Z. Ruszaj, W. Błażejowski (red.): *Motywacja do nauki a skuteczność i efektywność kształcenia*, seria Dyskurs Pedagogiczny, vol. 13, s. 57–73.
- [3] Cynarski W.J., Litwiniuk A. (2006): *The violence in boxing*. Archives of Budo, vol. 2, s. 1–10.
- [4] Czajkowski Z. (2000): *Wpływ postrzegania przyczyn zwycięstwa lub porażki na motywację zawodnika*. Sport Wyczynowy, vol. 1–2, s. 115–117.
- [5] Herrigel E. (1989): *Zen: In the art of archery*. Vintage Books. New York.
- [6] Jakhel R., Pieter W. (2013): *Changes in participation motives in karate between 1970–1999*. Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology, vol. 13 (1), s. 48–57.
- [7] Karageorghis C.I., Terry P.C. (2011): *Inside Sport Psychology*. Human Kinetics. Champaign, USA.
- [8] Kostorz K. (2015): *Motywacja w sztukach i sportach walki na przykładzie judo i Pszczyńskiej Sztuki Walki*. Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu, vol. 51, s. 106–116.
- [9] Kuśnierz C. (2011): *Values associated with practicing modern karate as a form of cultivating old Japanese Bushido patterns*. Ido Movement For Culture. Journal of Martial Arts Anthropology, vol. 11 (4), s. 1–5.

- [10] Kuśnierz C. (2006): *School children and teenagers' motivation to undertake karate training*. Proceedings 1st World Scientific Congress of Combat Sports and Martial Arts, Rzeszow.
- [11] Litwiniuk A., Cynarski W.J. (2001): *Motywy uczestnictwa w wybranych sportach i sztukach walki*. Ido – Ruch dla Kultury / Movement For Culture, vol. 2, s. 242–244.
- [12] Nowak P.F. (2017): *Health or rivalry – motivations behind amateur participation in long distance running events in Poland and the Czech Republic*. Journal of Physical Education & Health, vol. 10 (6), s. 51–56.
- [13] Nowak P.F. (2013): *Mass sports and recreation events as effective instruments of health-oriented education*. Journal of Physical Education & Health, vol. 2 (3) s. 31–37.
- [14] Pelletier L.G., Fortier M.S., Vallerand R.J., Tuson K.M., Briere N.M., Blais M.R. (1995): *Toward a new measure of intrinsic motivation, extrinsic motivation, and amotivation in sports: The Sport Motivation Scale (SMS)*, Journal of Sport & Exercise Psychology, vol. 17, s. 35–53.
- [15] Rogowska A., Kuśnierz C. (2013): *Determinants of the attitude towards combat sports and martial arts*, Journal of Combat Sports and Martial Arts, vol. 4 (2), s. 185–190.
- [16] Sterkowicz S. (1992): *Charakterystyka wybranych wskaźników określających stan przygotowania zawodników karate*. Monografie AWF w Krakowie, 47.
- [17] Theeboom M., Dong Zhu, Vertonghen J. (2012): *Traditional Asian martial arts and youth. Experiences of young Chinese wushu athletes*. Archives of Budo, vol. 8, s. 27–35.
- [18] Theeboom M., DeKnop P., Wylleman P. (2008): *Martial arts socially vulnerable youth. An analyse of Flemish initiatives*. Sport Educations and Society, vol. 13 (3), s. 301–318.
- [19] Vertonghen J., Theeboom M. (2010): *The social-psychological outcomes of martial arts practise among youth. A review*, Journal of Sport Science and Medicine, vol. 9, s. 528–537.
- [20] Witkowski K., Cynarski W.J., Błażejowski W. (2013): *Motivations and determinants underlying the practice of martial arts and combat sports*. Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology, vol. 13 (1), s. 17–26.
- [21] Wróblewski G.W. (2013): *The motives of students practising shōtōkan karate-dō in the light of the somatic culture patterns*. Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology, vol. 13 (2), s. 27–31.
- [22] Zeng H.Z., Cynarski W.J., Baatz S., Park S.J. (2015): *Exploring motivations of taekwondo athletes/students in New York City*. World Journal of Education, vol. 5 (5), s. 51–63.

- [23] Zeng H.Z., Cynarski W.J., Xie L. (2013): *Martial arts students' motivation and health related behaviours in Changshu*. Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology, vol. 13 (3), s. 72–84.
- [24] Zeng H.Z., Xie L., Cynarski W.J. (2013): *Young Martial Arts Athletes' Motivation and their Health-Related Behaviours*. Research Quarterly for Exercise and Sport, vol. 84 (1) s. 78–90.

Motivation to take martial arts training in the opinions of boxing and MMA fighters

Abstract

Background. Motivation forms a factor that is indispensable for undertaking and continuing sport training and is known to considerably affect the potential to achieve a success. Individuals tend to practice sports on the basis of following a rationale that a specific discipline particularly appeals to them or they were encouraged to practice it by their family or friends. The motivation can also be associated with the fact that a sport is considered as a way to achieve personal development and enhance physical fitness or health. **Problem and aim.** The aim of this study was to investigate the motivation to undertake training of combat sport in groups of boxers and MMA fighters. **Method.** The study included N1 = 23 of MMA fighters and N2 = 26 boxers from a sport associations located in Opole. The study utilized the method of diagnostic interviewing and applied the technique of a survey. The tool used in the study was the Pelletier motivation questionnaire. **Results.** In both interviewed groups, the dominant role is attributed to the intrinsic motivation in which the principal factor affecting the motivation is associated with the willingness to gain knowledge. The intrinsic motivation is characterized by undertaking particular activities on the basis of personal interests, individual needs, the drive to self-improvement and development. In the group of MMA fighters we can note the domination of the hedonistic aspects. The pleasure derived from participation in a training program and the satisfaction that is derived from acquiring new difficult combat techniques form the most relevant aspects affecting the motivation. The most important motivating aspects in the group of boxers include: satisfaction that is obtained from acquiring advanced techniques, excitation that is perceived by the fighters involved in hand-to-hand combat and emotions that accompany the practicing of favorite sports. **Conclusions.** The reported results offer insights into the subject based on a pilot study and form an introduction that forms an encouragement to perform a more comprehensive study in the area. The results that were gained demonstrate the similar motivation factors in both examined groups with the domination of the intrinsic motivators. The subjects undertake and realize their tasks on the basis of their interests, which provide them with satisfaction and a sense of competency.

Keywords: combat sports, training, motivation.

CZEŚĆ III
TURYSTYKA I REKREACJA

Małgorzata KMIECIŃSKA*

<https://orcid.org/0000-0003-2494-042X>

Infrastruktura wolnoczasowa, preferencje, możliwości i oczekiwania, dotyczące sposobu spędzania czasu wolnego przez młodzież ze środowiska małomiasteczkowego

Streszczenie

Celem pracy jest analiza możliwości i ograniczeń w zakresie atrakcyjnego spędzania czasu wolnego w małym mieście w województwie lubuskim, w Sulechowie.

Badaniami objęto grupę młodzieży w wieku od 16 do 18 roku życia. W pracy zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety. Przedstawiono dane liczbowe i procentowe oraz poziom istotności różnic uzyskanych odpowiedzi – w odniesieniu do płci i typu szkoły. Z analizy danych wynika, że uczniowie szkół ponadgimnazjalnych nie są zadowoleni z możliwości spędzania czasu wolnego w Sulechowie. Wielu z nich korzysta z infrastruktury wolnoczasowej innych miast.

Słowa kluczowe: oferta wolnoczasowa, oczekiwania i wybory, młodzież szkolna.

Wstęp

We współczesnym świecie jednym z podstawowych kryteriów oceny jakości życia jest organizacja życia codziennego. Człowiek aktywny zawodowo nadaje szczególne znaczenie czasowi wolnemu, zwłaszcza jego ilości i formom spędzania. Zależą one w dużym stopniu od preferowanego stylu życia. Przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych – ze względu na procesy demograficzne, tendencje ekonomiczne i społeczno-kulturowe – zwracają coraz większą uwagę na problematykę czasu wolnego, który utożsamiany jest z rekreacją, wypoczynkiem,

* mgr, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Sulechowie

wczasami, próżniactwem [19]. Często w potocznym znaczeniu pojęcia te odzwierciedlają odnowę sił fizycznych i psychicznych, utraconych podczas rozmaitych czynności koniecznych życiowo i powodujących zmęczenie. Ludzie dorośli i starsza młodzież w czasie wolnym podejmują różnorakie zajęcia, m.in. działalność twórczą i społeczną, naukę i samokształcenie, zaspokajanie potrzeb intelektualnych (np. czytanie książek, słuchanie muzyki, oglądanie telewizji, itp.), biorą udział w imprezach kulturalnych (seanse filmowe, spektakle teatralne, koncerty, imprezy sportowe), uprawiają sport, rekreację i turystykę, angażują się w swoje hobby, zabawy z dziećmi, spotkania towarzyskie [23].

Do aktywnego i twórczego spędzania czasu wolnego nie można się przygotować poprzez naukę czy perswazję. Jedynie prowadzony na dużą skalę nurt działań animacyjnych, bogate w treść i formę działania inicjowane w ramach instytucji kulturalnych, rekreacyjnych, sportowych i edukacyjnych mogą pomóc jednostce rozwijać swoje zainteresowania, gromadzić nowe doświadczenia, kształtować odpowiednie nawyki, współtworzyć środowisko ludzi aktywnie i twórczo spędzających czas wolny [10].

Wpływ na kształtowanie stylu życia, a więc i stylu rekreacji, mają rodzina, szkoła, grupa rówieśnicza, społeczność lokalna, krąg zawodowy, mass media [24]. Czas wolny rozpatrywany z punktu widzenia społecznego zdeterminowany jest kilkoma czynnikami. Po pierwsze – poziomem kulturalnym społeczeństwa, którego wysokość wpływa na stwarzanie warunków wartościowych form, na organizowanie i urządzanie ośrodków rekreacyjnych, domów kultury, instytucji artystycznych, dających okazję do pożytecznego i wartościowego spędzania czasu wolnego i negatywne ustosunkowanie się do form prymitywnych. Po drugie – od ogólnego dostępu do infrastruktury ośrodków pracy, kultury, sportu, żywienia, itp., czyli od warunków komunikacyjnych, określających budżet czasu wolnego, oraz sieci punktów handlowych, usługowych, ośrodków kulturalnych i rekreacyjnych. Osobnymi czynnikami wpływającymi na czas wolny ludzi są czynniki środowiskowe, na które składają się: stopień koncentracji ludności (im większy, tym lepsze warunki organizowania czasu wolnego), zróżnicowanie zawodowe mieszkańców (im większe, tym wachlarz potrzeb związanych z czasem wolnym jest bogatszy), warunki materialne (im wyższy poziom rozwoju gospodarczego, tym zazwyczaj lepsza organizacja ośrodków i instytucji czasu wolnego), działalność organizacji społecznych i kulturalnych (intensywność organizacji czasu wolnego zależy od inwencji i aktywności organizacji społecznych i kulturalnych), odpowiedniej liczby miejsc, ośrodków przystosowanych do organizowania zajęć rekreacyjnych, ich wyposażenia i przygotowania instruktorów, od tradycji spędzania czasu w danym regionie, od racjonalnej urbanizacji osiedli mieszkalnych (parki, skwery, bliskość lasu), od stanu szkolnictwa, oświaty i wychowania (uczą form wykorzystania czasu wolnego) [3].

Współczesne tendencje cywilizacyjne w sposób szczególny afirmują zdrowie. Uznawane jest ono za wartość autoteliczną, istotną dla każdej jednostki, jak

i dla całego społeczeństwa. Bezwzględnie koreluje z aktywnością fizyczną. Rezultaty wielu badań sugerują, że u większości badanej młodzieży ani rodzina, ani szkoła nie zdołały zaszcześcić nawyku aktywnego spędzania czasu wolnego [16].

Rekreacja to różnego rodzaju zajęcia, podejmowane w czasie wolnym, dobrowolnie, dla przyjemności, autoekspresji, formacji własnej osobowości, odnowy i pomnażania sił psychofizycznych [25]. Grabowski [7] pod pojęciem rekreacji rozumie formę uczestnictwa w kulturze fizycznej ludzi w wieku głównie produkcyjnym, której celem jest renowacja, podtrzymywanie i pomnażanie zdrowia, sprawności fizycznej i urody ciała, podstawowym środkiem zaś – aktywność ruchowa.

Zdaniem wielu autorów nasza dbałość o zdrowie i dobre samopoczucie jest zdecydowanie niewystarczająca dla utrzymania oraz doskonalenia podstawowych parametrów zdrowia. Między innymi z tego powodu coraz większe zainteresowanie specjalistów wielu dziedzin budzi obszar czasu wolnego [3].

Czas wolny ludzi młodych częściej wypełniają formy bierne. Sprzyja temu zafascynowanie nowymi mediami cyfrowymi, upodobanie do biesiadnych spotkań towarzyskich oraz brak odpowiedniej infrastruktury. W badaniu Eurobarometru z 2008 roku Polska w ocenie lokalnej oferty sportowo-rekreacyjnej zajęła w grupie państw Unii Europejskiej trzecie miejsce od końca. Natomiast ocena zaangażowania władz lokalnych w stwarzanie warunków dla aktywności fizycznej mieszkańców wyznaczyła Polsce ostatnie miejsce [21].

Swoboda wyboru, która charakteryzuje czynności w czasie wolnym, bywa ograniczana przez indywidualne cechy jednostki, możliwości finansowe, miejsce zamieszkania i warunki lokalowe, rodzaj ofert kulturalnych i rzeczywistą ich dostępność. Celem pracy badawczej było poznanie możliwości satysfakcjonującego spędzania czasu wolnego przez młodzież klas pierwszych różnych typów szkół ponadgimnazjalnych w środowisku małomiasteczkowym Sulechowa w województwie lubuskim.

Material i metoda

Badania przeprowadzono w Sulechowie, zamieszkanym przez niespełna 18 tys. mieszkańców, położonym województwie lubuskim. Walory przyrodnicze Pojezierza Lubuskiego stwarzają atrakcyjne warunki do uprawiania turystyki rowerowej, pieszej i wodnej. Na terenie gminy znajduje się Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, która dysponuje obiektami sportowymi i rekreacyjnymi, takimi jak: boisko wielofunkcyjne, korty tenisowe, kryta ujeżdżalnia. Zadania w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego realizowane są przez instytucje kultury – Bibliotekę Publiczną i Sulechowski Dom Kultury, natomiast zadania w zakresie sportu realizuje Ośrodek Sportu i Rekreacji, dysponujący odkrytą pływalnią i stadionem sportowym.

Prezentowane w artykule badania zostały przeprowadzone w 2006 roku na reprezentatywnej losowej próbie młodzieży, uczącej się w pierwszych klasach trzech typów szkół ponadgimnazjalnych w Sulechowie – młodzieży z technikum, z liceum ogólnokształcącego i ze szkoły zawodowej. Zamysłem autorki tegoż opracowania jest powtórzenie badań w roku 2018 wśród młodzieży szkół ponadpodstawowych.

Badanie miało charakter przekrojowy i objęto nim 221 osób – stanowi to 41,4% ogółu (533 osoby) zapisanych w roku szkolnym 2005/2006 do klas pierwszych szkół ponadgimnazjalnych. Próba została wyłoniona na podstawie doboru losowego. W Liceum Ogólnokształcącym w Sulechowie zbadano uczniów trzech klas – łącznie 82 osoby, a w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych – młodzież z trzech zasadniczych klas zawodowych (łącznie 73 osoby) oraz uczniów trzech klas technicznych (łącznie 66 osób). Poznano opinie 132 dziewcząt i 89 chłopców. W pracy zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem autorskiego kwestionariusza ankiety [17].

Zebrany materiał opracowano statystycznie, wyliczając średnie arytmetyczne, wartości procentowe, analizując poziom istotności różnic międzygrupowych w kontekście płci i typu szkoły testem t-Studenta dla porównania frakcji. W badaniu za podstawowe zmienne niezależne przyjęto płeć i typ szkoły ponadgimnazjalnej. Za zmienne zależne przyjęto m.in.: zadowolenie z oferty wolnoczasowej miasta, oczekiwania wobec infrastruktury wolnoczasowej [1].

Na wstępie zbadano sytuację społeczno-ekonomiczną rodzin uczniów trzech typów szkół. Porównano wykształcenie rodziców, sytuację na rynku pracy, liczbę dzieci w rodzinie, samotne rodzicielstwo, miejsce zamieszkania. Z analizy danych wynika, że w najlepszej sytuacji społeczno-ekonomicznej znajdują się licealiści, kolejno uczniowie technikum i szkoły zawodowej.

Tabela 1. Charakterystyka osób ze względu na miejsce zamieszkania

Wyszczególnienie	LO [%]	Tech. [%]	ZSZ [%]	Razem [%]
osoby dojeżdżające	28,6	48,5	67,1	48,1
mieszkańcy Sulechowa	71,4	51,5	32,9	51,9

Źródło: opracowanie własne.

Ponad połowa badanych uczniów mieszka w okolicznych miejscowościach, co niewątpliwie ma wpływ na sytuację finansową rodziny i budżet czasu wolnego tych uczniów. Czas dojazdu do szkoły zdeterminowany jest nie tylko odległością między domem a szkołą (najdalsza wskazana miejscowość oddalona jest od Sulechowa o 26 km), ale głównie możliwościami i sprawnością komunikacji. Najwięcej osób spoza Sulechowa dojeżdża do szkoły zawodowej, znacznie mniej do technikum i liceum (tab. 1).

Pytania badawcze:

1. Jakie są preferencje, możliwości i oczekiwania młodzieży, dotyczące infrastruktury wolnoczasowej Sulechowa?
2. Czy są istotne statystycznie różnice w preferowanych formach spędzania czasu wolnego przez badanych, w zależności od płci i typu szkoły?
3. Jakie bariery utrudniają młodzieży zgodne z jej potrzebami spędzanie czasu wolnego?

Analiza wyników

Tabela 2. Korzystanie uczniów z infrastruktury miasta w czasie wolnym

Lp.	Wyszczególnienie	LO		Tech.		ZSZ		Razem	
		n = 82	%	n = 66	%	n = 73	%	n = 221	%
1.	parki	54	65,9	36	54,5	29	29,0	119	53,8
2.	stadion miejski	42	51,2	14	21,2	18	18,0	74	33,3
3.	biblioteka miejska	32	39,0	20	30,3	19	19,0	71	32,1
4.	puby, kawiarnie	26	31,7	17	25,8	24	24,0	67	30,3
5.	odkryta pływalnia	26	31,7	23	34,8	17	17,0	66	29,9
6.	dyskoteki	12	14,6	7	10,6	27	27,0	46	20,8
7.	boiska sportowe	14	17,1	12	18,2	11	11,0	37	16,7
8.	czytelnia	15	18,3	13	19,7	9	9,0	37	16,7
9.	salon kosmetyczny	20	24,4	6	9,1	6	6,0	32	14,5
10.	kawiarenka internetowa	6	7,3	5	7,6	14	14,0	25	11,3
11.	skate park	7	8,5	11	16,7	4	4,0	22	10,0
12.	sala sportowa	9	11,0	3	4,5	6	6,0	18	8,1
13.	SDK	4	4,9	5	7,6	6	6,0	15	6,8
15.	turystyczne szlaki	6	7,3	5	7,6	3	3,0	14	6,3
16.	szkoła języków obcych	6	7,3	2	3,0	4	4,0	12	5,4

Uwaga – ankietowani podawali po kilka odpowiedzi.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2a. Korzystanie uczniów z infrastruktury miasta w czasie wolnym – poziom istotności różnic

Lp.	Wyszczególnienie	LO – Tech.	LO – ZSZ	Tech – ZSZ
		p	p	p
1.	parki	0,1634	0,0014	0,0826
2.	stadion miejski	0,0003	0,0009	0,6307
3.	biblioteka miejska	0,2711	0,0876	0,5762
4.	puby, kawiarnie	0,4294	0,8767	0,3597
5.	odkryta pływalnia	0,6871	0,2444	0,1350

Tabela 2a. Korzystanie uczniów z infrastruktury miasta w czasie wolnym... (cd.)

Lp.	Wyszczególnienie	LO – Tech.	LO – ZSZ	Tech – ZSZ
		p	p	p
6.	dyskoteki	0,4677	0,0017	0,0004
7.	boiska sportowe	0,8604	0,7353	0,6226
8.	czytelnia	0,8287	0,3072	0,2367
9.	salon kosmetyczny	0,0163	0,0079	0,8553
10.	kawiarenka internetowa	0,9525	0,0294	0,0488
11.	skate park	0,1347	0,4605	0,0356
12.	sala sportowa	0,1564	0,5632	0,3810
13.	SDK	0,4959	0,3993	0,8886
15.	turystyczne szlaki	0,9525	0,3954	0,3824
16.	szkoła języków obcych	0,2535	0,6427	0,4792

Źródło: opracowanie własne.

Miejscami najczęściej odwiedzanymi przez uczniów wszystkich typów szkół w czasie wolnym są parki. Licealiści wymieniali również stadion, bibliotekę miejską, puby i kawiarnie, odkrytą pływalnię. Wśród uczniów technikum najczęściej odwiedzanymi miejscami obok parków były: odkryta pływalnia, biblioteka, puby i kawiarnie, stadion miejski. Uczniowie klas zawodowych najczęściej wymieniali parki, dyskoteki, puby i kawiarnie oraz bibliotekę i stadion. Najwięcej zróżnicowanych odpowiedzi na poziomie istotności statystycznej występuje między uczniami liceum i klas zawodowych. Różnice statystycznie istotne dotyczą korzystania z kawiarenki internetowej, salonu kosmetycznego, dyskotek, parków, stadionu miejskiego (tab. 2 i tab. 2a).

Tabela 3. Korzystanie z infrastruktury Sulechowa w odniesieniu do płci

Lp.	Wyszczególnienie	Dziewczęta		Chłopcy		Razem		p
		n=132	%	n=89	%	n=221	%	p
1.	parki	77	58,3	42	47,2	119	53,8	0,1046
2.	stadion miejski	49	37,1	25	28,1	74	33,5	0,1644
3.	biblioteka miejska	70	53,0	27	30,3	71	32,1	0,0010
4.	puby, kawiarnie	46	34,8	21	23,6	67	30,3	0,0756
5.	odkryta pływalnia	34	25,8	32	36,0	66	29,9	0,1057
6.	dyskoteka	27	20,5	19	21,3	46	20,8	0,8726
7.	boiska sportowe	11	8,3	26	29,2	37	16,7	0,0001
8.	czytelnie	26	19,7	11	12,4	37	16,7	0,1533
9.	salon kosmetyczny	31	23,5	1	1,1	32	14,5	0,0000
10.	kawiarenki internetowe	12	9,1	13	14,6	25	11,3	0,2055

Tabela 3. Korzystanie z infrastruktury Sulechowa w odniesieniu do płci (cd.)

Lp.	Wyszczególnienie	Dziewczęta		Chłopcy		Razem		p
		n=132	%	n=89	%	n=221	%	p
11.	skate park	7	5,3	15	16,9	22	10,0	0,0054
12.	sala sportowa (poza lekcjami wych. fiz.)	6	4,5	12	13,5	18	8,1	0,0181
13.	SDK	12	9,1	3	3,4	15	6,8	0,0987
15.	turystyczne szlaki w gminie Sulechów	3	2,3	11	12,4	14	6,3	0,0028
16.	szkoła języków obcych	5	3,8	7	7,9	12	5,4	0,1909

Uwaga: ankietowani podawali po kilka odpowiedzi.

Źródło: opracowanie własne.

Z analizy danych zawartych w tabeli wynika, że dziewczęta w czasie wolnym często odwiedzają parki, bibliotekę, stadion miejski, puby i kawiarnie, odkrytą pływalnię, salon kosmetyczny i dyskoteki. Chłopcy zaś chętnie korzystają z parków, odkrytej pływalni, biblioteki, boisk sportowych, stadionu miejskiego, pubów i kawiarni oraz dyskotek. Odnotowano różnice statystycznie istotne w odpowiedziach chłopców i dziewcząt w odniesieniu do korzystania z salonu kosmetycznego, boisk sportowych, biblioteki, skate parku, szlaków turystycznych i sali sportowej (tab. 3).

Tabela 4. Opinie uczniów różnych typów szkół ponadgimnazjalnych w odniesieniu do oferty wolnoczasowej Sulechowa

Lp.	Wyszczególnienie	LO		Tech.		ZSZ		Razem	
		n = 82	%	n = 66	%	n = 73	%	n = 221	%
1.	zadowolony	9	11	9	13,6	19	26	37	16,7
2.	niezadowolony	50	61	26	39,4	21	28,8	97	43,9
3.	nie ma zdania	23	28	31	47	33	45,2	87	39,4

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4a. Opinie uczniów różnych typów szkół ponadgimnazjalnych w odniesieniu do oferty wolnoczasowej Sulechowa – poziom istotności różnic

Lp.	Wyszczególnienie	LO – Tech.	LO – ZSZ	Tech. – ZSZ
		p	p	p
1.	zadowolony	0,6233	0,0162	0,0711
2.	niezadowolony	0,0100	0,0001	0,1882
3.	nie ma zdania	0,0188	0,0279	0,8352

Źródło: opracowanie własne.

Z analizy danych wynika, że niezadowolenie z infrastruktury czasu wolnego w Sulechowie rośnie wraz ze wzrostem pozycji społeczno-ekonomicznej i typem szkoły. Różnicę statystycznie istotną zanotowano w grupie niezadowolonych uczniów z liceum i szkoły zawodowej oraz uczniów liceum i technikum (tab. 4 i tab. 4a).

Tabela 5. Opinie dziewcząt i chłopców na temat oferty wolnoczasowej Sulechowa

Lp.	Wyszczególnienie	Dziewczęta		Chłopcy		Razem		p
		n = 132	%	n = 89	%	n = 221	%	p
1.	zadowolony	19	14,4	18	20,2	37	16,7	0,2561
2.	niezadowolony	61	46,2	36	40,4	97	43,9	0,3981
3.	nie ma zdania	52	39,4	35	39,3	87	39,4	0,9919

Źródło: opracowanie własne.

Więcej dziewcząt niż chłopców deklaruje niezadowolenie z oferty wolnoczasowej Sulechowa, jednak różnice w tym zakresie są statystycznie nieistotne (tab. 5).

Tabela 6. Stosunek uczniów do oferty wolnoczasowej innych miast

Lp.	Wyszczególnienie	LO		Tech.		ZSZ		Razem	
		n = 82	%	n = 66	%	n = 73	%	n = 221	%
1.	korzystam z ofert innych miast	77	93,9	54	81,8	57	78,1	188	85,1
2.	wszystko, czego potrzebuję, mam w Sulechowie	4	4,9	6	9,1	6	8,2	16	7,2
3.	chciałbym, ale nie mam możliwości	1	1,2	5	7,6	6	8,2	12	5,4
4.	brak odpowiedzi	0	0,0	1	1,5	4	5,5	5	2,3

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 6a. Stosunek uczniów do oferty wolnoczasowej innych miast – poziom istotności różnic

Lp.	Wyszczególnienie	LO – Tech.	LO – ZSZ	Tech – ZSZ
		p	p	p
1.	korzystam z ofert innych miast	0,0233	0,0046	0,5843
2.	wszystko, czego potrzebuję, mam w Sulechowie	0,3118	0,3993	0,8553
3.	chciałbym, ale nie mam możliwości	0,0532	0,0378	0,8886
4.	brak odpowiedzi	0,2652	0,0333	0,2122

Źródło: opracowanie własne.

Z analizy wynika, że ponad 85% badanych dojeżdża do innych miast, by tam zgodnie ze swoimi potrzebami i zainteresowaniami spędzić czas wolny. Największy odsetek wśród nich stanowią licealiści. Brak możliwości w tym zakresie zgłaszają w większości uczniowie klas zawodowych i technikum – przy różnicach statystycznie istotnych między uczniami liceum i szkoły zawodowej (tab. 6 i tab. 6a).

Tabela 7. Infrastruktura innych miast, z której korzystają uczniowie sulechowskich szkół w czasie wolnym

Lp.	Wyszczególnienie	LO		Tech.		ZSZ		Razem	
		n = 77	%	n = 54	%	n = 57	%	n = 188	%
1.	sklepy	64	83,1	24	44,4	39	68,4	127	67,6
2.	dyskoteka	47	61,0	33	61,1	45	78,9	125	66,5
3.	kino	57	74,0	42	77,8	24	42,1	123	65,4
4.	pływalnia	44	57,1	28	51,9	29	50,9	101	53,7
5.	puby	37	48,1	23	42,6	28	49,1	88	46,8
6.	teatr	52	67,5	28	51,9	4	7,0	84	44,7
7.	widowiska sportowe	33	42,9	15	27,8	22	38,6	70	37,2
8.	biblioteka	22	28,6	13	24,1	15	26,3	50	26,6
9.	koncerty plenerowe	21	27,3	14	25,9	8	14,0	43	22,9
10.	kręgielnia	21	27,3	9	16,7	6	10,5	36	19,1
11.	zoo	14	18,2	14	25,9	4	7,0	32	17,0
12.	klub sportowy	12	15,6	3	5,6	12	21,1	27	14,4
13.	hobby	14	18,2	3	5,6	5	8,8	22	11,7
14.	filharmonia	11	14,3	3	5,6	0	0,0	14	7,4
15.	kursy	12	15,6	1	1,9	1	1,8	14	7,4
16.	opera	7	9,1	2	3,7	1	1,8	10	5,3

Uwaga – ankietowani podawali po kilka odpowiedzi.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 7a. Infrastruktura innych miast, z której korzystają uczniowie sulechowskich szkół w czasie wolnym – poziom istotności różnic

Lp.	Wyszczególnienie	LO – Tech.	LO – ZSZ	Tech. – ZSZ
		p	p	p
1.	sklepy	0,0000	0,0482	0,0122
2.	dyskoteka	0,9934	0,0289	0,0423
3.	kino	0,6236	0,0003	0,0002
4.	pływalnia	0,5501	0,4728	0,9184
5.	puby	0,5381	0,9026	0,4916
6.	teatr	0,0723	0,0000	0,0000
7.	widowiska sportowe	0,0802	0,6209	0,2295
8.	biblioteka	0,5679	0,7732	0,7863
9.	koncerty plenerowe	0,8641	0,0681	0,1191
10.	kręgielnia	0,1574	0,0183	0,3463
11.	zoo	0,2892	0,0632	0,0080
12.	klub sportowy	0,0784	0,4159	0,0187
13.	hobby	0,0362	0,1250	0,5139

Tabela 7a. Infrastruktura innych miast... (cd.)

Lp.	Wyszczególnienie	LO – Tech.	LO – ZSZ	Tech. – ZSZ
		p	p	p
14.	filharmonia	0,1138	0,0034	0,0740
15.	kursy	0,0108	0,0084	0,9693
16.	opera	0,2324	0,0787	0,5281

Źródło: opracowanie własne.

Ponad połowa ogółu badanych wybiera się w wolnym czasie do innych miast, by tam robić zakupy, bawić się w dyskotekach, pójść do kina i na pływalnię, rzadziej do pubu i do teatru. Biorąc pod uwagę odpowiedzi uczniów poszczególnych typów szkół, przekraczające 60% wskazań, wnioskować można, że licealiści odwiedzają inne miasta, by robić zakupy, pójść do kina i teatru, ale i do dyskoteki. Dużo częściej – niż uczniowie pozostałych typów szkół – odwiedzają inne miasta, by pójść do teatru, filharmonii, opery, obejrzeć widowiska sportowe. Częściej uczęszczają na kursy doszkalające i zajęcia związane z hobby.

Ponad 60% uczniów technikum odwiedza w innych miastach kino i dyskotekę. Uczniowie technikum częściej od pozostałych wybierają wyjścia do kina i zoo. Ponad połowa uczniów Zasadniczej Szkoły Zawodowej w Sulechowie jeździ do innych miast, by w nich robić zakupy i bawić się w dyskotekę. Prawie 2 razy rzadziej od uczniów z pozostałych typów szkół odwiedzają inne miasta, by udać się do kina czy na plenerowy koncert, 9 razy rzadziej – by wybrać się do teatru. W ogóle nie korzystają z oferty filharmonii. Najwięcej odpowiedzi różniących się na poziomie istotności statystycznej odnosi się do licealistów względem uczniów klas zawodowych oraz uczniów klas technicznych i zawodowych (tab. 7 i 7a).

Tabela 8. Obiekty i rodzaje zajęć, z których dziewczęta i chłopcy korzystają w innych miastach

Lp.	Wyszczególnienie	Dziewczęta		Chłopcy		Razem		p
		n = 115	%	n = 73	%	n = 188	%	
1.	zakupy	89	77,4	38	52,1	127	67,6	0,0004
2.	dyskoteka	90	78,3	35	47,9	125	66,5	0,0000
3.	kino	91	79,1	32	43,8	123	65,4	0,0000
4.	pływalnia	72	62,6	29	39,7	101	53,7	0,0025
5.	puby	67	58,3	21	28,8	88	46,8	0,0001
6.	teatr	56	48,7	28	38,4	84	44,7	0,1663
7.	widowiska sportowe	47	40,9	23	31,5	70	37,2	0,1972
8.	biblioteka	38	33,0	12	16,4	50	26,6	0,0129
9.	koncert plenerowy	30	26,1	13	17,8	43	22,9	0,1894
10.	kręgielnia	28	24,3	8	11,0	36	19,1	0,0241
11.	zoo	25	21,7	7	9,6	32	17,0	0,0320
12.	klub sportowy	16	13,9	11	15,1	27	14,4	0,8260

Tabela 8. Obiekty i rodzaje zajęć... (cd.)

Lp.	Wyszczególnienie	Dziewczęta		Chłopcy		Razem		p
		n = 115	%	n = 73	%	n = 188	%	
13.	hobby	16	13,9	6	8,2	22	11,7	0,2381
14.	filharmonia	11	9,6	3	4,1	14	7,4	0,1666
15.	kursy	9	7,8	5	6,8	14	7,4	0,8039
16.	opera	8	7,0	2	2,7	10	5,3	0,2108

Uwaga – ankietowani podawali po kilka odpowiedzi.

Źródło: opracowanie własne.

Uzyskane dane, dotyczące poszczególnych obiektów i imprez, są wyższe w przypadku dziewcząt, z wyjątkiem nieznaczącej przewagi chłopców w korzystaniu z oferty klubów sportowych. Ponad połowa dziewcząt odwiedzających inne miasta deklaruje, że celem wyjazdu jest zabawa w kinie, dyskotecie, robienie zakupów, korzystanie z pływalni, spotkania w pubie. Ponad połowa chłopców spędzających czas wolny poza Sulechowem robi zakupy, a około 40% chłopców chodzi do dyskoteki, kina i na pływalnię w innym mieście. Dziewczęta i chłopców w największym stopniu różnicują odpowiedzi dotyczące zakupów, dyskotek, kina, pubów, pływalni, kręgielni, biblioteki i zoo (tab. 8).

Tabela 9. Propozycje uczniów dotyczące wzbogacenia oferty wolnoczasowej Sulechowa

Lp.	Wyszczególnienie	LO		Tech.		ZSZ		Razem	
		n = 82	%	n = 66	%	n = 73	%	n = 221	%
1.	dyskoteka	37	45,1	6	9,1	6	8,2	49	22,2
2.	kino	31	37,8	9	13,6	2	2,7	42	19,0
3.	kryta pływalnia	13	15,9	6	9,1	1	1,4	20	9,0
4.	imprezy rozrywkowe	7	8,5	6	9,1	3	4,1	16	7,2
5.	teatr	13	15,9	2	3,0	0	0,0	15	6,8
6.	boiska sportowe, sala sportowa	7	8,5	3	4,5	1	1,4	11	5,0
7.	knajpki, puby, kawiarnie	3	3,7	6	9,1	2	2,7	11	5,0
8.	kręgielnia, salon gier	6	7,3	1	1,5	0	0,0	7	3,2
9.	parki	3	3,7	4	6,1	0	0,0	7	3,2
10.	miejsca spotkań młodzieży	1	1,2	3	4,5	3	4,1	7	3,2
11.	animatory	0	0,0	5	7,6	1	1,4	6	2,7
12.	punkty handlowe	3	3,7	0	0,0	1	1,4	4	1,8
14.	szkoły tańca	0	0,0	2	3,0	2	2,7	4	1,8
15.	szlaki i ścieżki rowerowe	1	1,2	2	3,0	0	0,0	3	1,4
16.	bezalkoholowe miejsca spotkań, np. dyskoteki	3	3,7	0	0,0	0	0,0	3	1,4

Uwaga: ankietowani podawali po kilka odpowiedzi.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 9a. Propozycje uczniów dotyczące wzbogacenia oferty wolnoczasowej Sulechowa – poziom istotności różnic

Lp.	Wyszczególnienie	LO – Tech.	LO – ZSZ	Tech. – ZSZ
		p	p	p
1.	dyskoteka	0,0000	0,0000	0,8553
2.	kino	0,0013	0,0000	0,0189
3.	kryta pływalnia	0,2235	0,0020	0,0395
4.	imprezy rozrywkowe	0,9059	0,2645	0,2354
5.	teatr	0,0112	0,0005	0,1364
6.	boiska sportowe, sala sportowa	0,3379	0,0459	0,2654
7.	knajpki, puby, kawiarnie	0,1714	0,7470	0,1107
8.	kręgielnia, salon gier	0,1005	0,0197	0,2931
9.	parki	0,4949	0,1009	0,0346
10.	miejsca spotkań młodzieży	0,2169	0,2591	0,8997
11.	animatorzy	0,0123	0,2893	0,0744
12.	punkty handlowe	0,1186	0,3711	0,3416
14.	szkoły tańca	0,1147	0,1335	0,9186
15.	szlaki i ścieżki rowerowe	0,4384	0,3453	0,1364
16.	bezalcoholowe miejsca spotkań, np. dyskoteki	0,1186	0,1009	0,0000

Źródło: opracowanie własne.

Młodzieży klas pierwszych szkół ponadgimnazjalnych w Sulechowie brakuje dyskoteki i kina. Z analizy danych wynika, że najczęściej propozycji udoskonalenia oferty wolnoczasowej miasta wysuwają licealiści. Wpływ na to może mieć fakt, że stanowią oni grupę składającą się w największej części z mieszkańców Sulechowa. Najbardziej różnicujące wypowiedzi dotyczą uczniów liceum i klas zawodowych (tab. 9 i tab. 9a).

Tabela 10. Propozycje dziewcząt i chłopców dotyczące wzbogacenia oferty wolnoczasowej Sulechowa

Lp.	Wyszczególnienie	Dziewczęta		Chłopcy		Razem		p
		n = 132	%	n = 89	%	n = 221	%	
1.	dyskoteka	36	27,3	13	14,6	49	22,2	0,0272
2.	kino	26	19,7	16	18,0	42	19,0	0,7496
3.	kryta pływalnia	16	12,1	4	4,5	20	9,0	0,0539
4.	imprezy rozrywkowe	12	9,1	4	4,5	16	7,2	0,1973
5.	teatr	7	5,3	8	9,0	15	6,8	0,2865
6.	boiska sportowe, sala sportowa	7	5,3	4	4,5	11	5,0	0,7866
7.	knajpki, puby, kawiarnie	4	3,0	7	7,9	11	5,0	0,1065

Tabela 10. Propozycje dziewcząt i chłopców... (cd.)

Lp.	Wyszczególnienie	Dziewczęta		Chłopcy		Razem		p
		n = 132	%	n = 89	%	n = 221	%	
8.	kręgielnia, salon gier	4	3,0	3	3,4	7	3,2	0,8874
9.	parki	4	3,0	3	3,4	7	3,2	0,8874
10.	miejsca spotkań młodzieży	6	4,5	1	1,1	7	3,2	0,1557
11.	animatory	2	1,5	4	4,5	6	2,7	0,1828
12.	punkty handlowe	2	1,5	2	2,2	4	1,8	0,6893
13.	szkoły tańca	4	3,0	0	0,0	4	1,8	0,0989
14.	szlaki rowerowe, ścieżki rowerowe	1	0,8	2	2,2	3	1,4	0,3490
15.	bezalkoholowe miejsca spotkań, np. dyskoteki	3	2,3	0	0,0	3	1,4	0,1536

Uwaga: ankietowani podawali po kilka odpowiedzi.

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z tab. 10, dziewczętom około dwa razy częściej niż chłopcom brakuje w Sulechowie dyskoteki, krytej pływalni, imprez rozrywkowych, nieokreślonych bliżej miejsc spotkań młodzieży (jako jedyne wskazały na potrzebę miejsc, w których nie byłoby alkoholu). Dziewczętom w podobnym stopniu, co chłopcom, brakuje kina, boisk sportowych. Jako jedyne wskazały na potrzebę utworzenia szkoły tańca. Chłopcy natomiast około dwa razy częściej wybierali teatr, knajpki i kluby, aktywnych społecznie ludzi, szlaki i ścieżki rowerowe oraz sklepy odzieżowe. Pojedyncze propozycje wysuwane przez uczniów to: koła zainteresowań, szkółki sportowe, McDonald, kluby dyskusyjne, zajęcia pozalekcyjne, edukacyjne, strzelnica.

Z całej oferty propozycji wolnoczasowych w Sulechowie jedyną różnicującą wypowiedzią na poziomie istotności statystycznej jest dyskoteka (tab. 10). Oto cytaty niektórych wypowiedzi: „Brakuje miejsca, gdzie młodzież mogłaby się spotykać bez alkoholu, zamiast spacerować bez celu po ulicach”, „[...] klubu, czegoś w rodzaju dyskotek, ponieważ tu są tylko puby, gdzie rzadko można potańczyć”, „w Sulechowie nie ma takiego miejsca, do którego można chodzić całą paczką”, „uważam, że brakuje np. kina. Ludzie czasami potrzebują się rozerwać”.

Najczęstszą barierą ograniczającą czas wolny jest – zdaniem ankietowanych – brak czasu (58,4%), czynniki finansowe (51,6%) oraz wynikające z miejsca zamieszkania (33,0%). Różnice na poziomie istotności statystycznej odnotowano szczególnie wśród licealistów i uczniów szkoły zawodowej (tab. 11 i tab. 11a).

Wypowiedzi dziewcząt i chłopców na poziomie istotności statystycznej różnią się w zakresie czynników finansowych, ograniczeń wynikających z miejsca zamieszkania i cech osobowości. Dziewczęta upatrują barier w satysfakcjonującym spędzaniu czasu wolnego w czynnikach zewnętrznych, takich jak środki

finansowe i miejsce zamieszkania, chłopcy natomiast postrzegają własne cechy osobowości jako ograniczające w tym zakresie (tab. 12).

Tabela 11. Bariery czasu wolnego, ograniczające zachowania uczniów poszczególnych typów szkół ponadgimnazjalnych w czasie wolnym

Lp.	Wyszczególnienie	LO		Tech.		ZSZ		Razem	
		n = 82	%	n = 66	%	n = 73	%	n = 221	%
1.	czynniki czasowe	52	63,4	48	72,7	29	39,7	129	58,4
2.	czynniki finansowe	35	42,7	36	54,5	43	58,9	114	51,6
3.	wynikające z miejsca zamieszkania	41	50,0	15	22,7	17	23,3	73	33,0
4.	wynikające z cech osobowości	7	8,5	8	12,1	2	2,7	17	7,7
5.	brak wzorców w najbliższym środowisku	6	7,3	4	6,1	7	9,6	17	7,7
6.	brak akceptacji rodziców lub prawa	10	12,2	4	6,1	8	11,0	22	10,0

Uwaga – uczniowie podawali po kilka odpowiedzi.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 11a. Bariery czasu wolnego ograniczające zachowania uczniów poszczególnych typów szkół ponadgimnazjalnych w czasie wolnym – poziom istotności różnic

Lp.	Wyszczególnienie	LO – Tech.	LO – ZSZ	Tech. – ZSZ
		p	p	p
1.	czynniki czasowe	0,2309	0,0037	0,0001
2.	czynniki finansowe	0,1532	0,0455	0,6052
3.	wynikające z miejsca zamieszkania	0,0009	0,0008	0,9376
4.	wynikające z cech osobowości	0,4737	0,1255	0,0343
5.	brak wzorców w najbliższym środowisku	0,7625	0,6112	0,4429
6.	brak akceptacji rodziców lub prawa	0,2070	0,8108	0,3063

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 12. Czynniki ograniczające możliwości atrakcyjnego spędzania czasu wolnego przez dziewczęta i chłopców

Lp.	Wyszczególnienie	Dziewczęta		Chłopcy		Razem		p
		n = 132	%	n = 89	%	n = 221	%	
1.	czynniki czasowe	80	60,6	49	55,1	129	58,4	0,4126
2.	czynniki finansowe	77	58,3	37	41,6	114	51,6	0,0153
3.	wynikające z miejsca zamieszkania	52	39,4	21	23,6	73	33,0	0,0151
4.	brak akceptacji rodziców lub prawa	12	9,1	10	11,2	22	10,0	0,6019
5.	wynikające z cech osobowości	4	3,0	13	14,6	17	7,7	0,0018
6.	brak wzorców w najbliższym środowisku	10	7,6	7	7,9	17	7,7	0,9370

Uwaga – uczniowie podawali po kilka odpowiedzi.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 13. Motywy uczniów dotyczące podejmowania aktywności w czasie wolnym

Lp.	Wyszczególnienie	LO		Tech.		ZSZ		Razem	
		n = 82	%	n = 66	%	n = 73	%	n = 221	%
1.	chęć dobrej zabawy	28	34,1	29	43,9	36	49,3	93	42,1
2.	potrzeba przyjaźni i miłości	24	29,3	25	37,9	28	38,4	77	34,8
3.	potrzeba odpoczynku, relaksu	26	31,7	26	39,4	21	28,8	73	33,0
4.	potrzeba oderwania się od codzienności	21	25,6	20	30,3	23	31,5	64	29,0
5.	potrzeba życia towarzyskiego	17	20,7	15	22,7	19	26,0	51	23,1
6.	zapewnienie sobie dobrobytu w przyszłości	13	15,9	15	22,7	22	30,1	50	22,6
7.	zdobycie wykształcenia	15	18,3	12	18,2	14	19,2	41	18,6
8.	zdobycie, poszerzenie umiejętności	9	11,0	20	30,3	11	15,1	40	18,1
9.	kształtowanie sprawności fizycznej	10	12,2	14	21,2	14	19,2	38	17,2
10.	pielęgnacja zdrowia i urody	15	18,3	3	4,5	15	20,5	33	14,9
11.	zdobycie, poszerzenie wiedzy	12	14,6	9	13,6	8	11,0	29	13,1
12.	rozwój duchowy, religijny	10	12,2	6	9,1	9	12,3	25	11,3
13.	chęć pomagania innym	10	12,2	8	12,1	7	9,6	25	11,3
14.	chęć zadowolenia rodziców	4	4,9	1	1,5	9	12,3	14	6,3
15.	zdobycie popularności	1	1,2	0	0,0	6	8,2	7	3,2
16.	konieczność	1	1,2	0	0,0	1	1,4	2	0,9

Uwaga: ankietowani podawali po kilka odpowiedzi.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 13a. Motywy uczniów dotyczące podejmowania aktywności w czasie wolnym – poziom istotności różnic

Lp.	Wyszczególnienie	LO – Tech.	LO – ZSZ	Tech. – ZSZ
		p	p	p
1.	chęć dobrej zabawy	0,2256	0,0574	0,5269
2.	potrzeba przyjaźni i miłości	0,2704	0,2335	0,9539
3.	potrzeba odpoczynku, relaksu	0,3318	0,6915	0,1882
4.	potrzeba oderwania się od codzienności	0,5270	0,4176	0,8784
5.	potrzeba życia towarzyskiego	0,7698	0,4370	0,6520
6.	zapewnienie sobie dobrobytu w przyszłości	0,2903	0,0354	0,3254
7.	zdobycie wykształcenia	0,9862	0,8880	0,8807
8.	zdobycie, poszerzenie umiejętności	0,0038	0,4492	0,0329
9.	kształtowanie sprawności fizycznej	0,1412	0,2322	0,7657
10.	pielęgnacja zdrowia i urody	0,0120	0,7233	0,0057

Tabela 13a. Motywy uczniów dotyczące podejmowania aktywności... (cd.)

Lp.	Wyszczególnienie	LO – Tech.	LO – ZSZ	Tech. – ZSZ
		p	p	p
11.	zdobycie, poszerzenie wiedzy	0,8630	0,4967	0,6312
12.	rozwój duchowy, religijny	0,5464	0,9798	0,5400
13.	chęć pomagania innym	0,9891	0,6050	0,6317
14.	chęć zadowolenia rodziców	0,2622	0,0969	0,0150
15.	zdobycie popularności	0,3695	0,0378	0,0186
16.	konieczność	0,3695	0,9341	0,3416

Źródło: opracowanie własne.

Najczęściej wymienianymi motywami wyboru określonych zajęć w czasie wolnym są zabawa, potrzeba przyjaźni i miłości oraz odpoczynku. W równym prawie stopniu uczniowie poszczególnych typów szkół kierują się chęcią zdobycia wykształcenia. Uczniowie technikum ponad połowę częściej wybierają jako motyw swoich działań zdobycie i poszerzenie nowych umiejętności. O jedną czwartą częściej wybierają chęć odpoczynku jako motywację zachowań w czasie wolnym. Ponad dwa razy rzadziej kierują się potrzebą dbania u urodę. Żaden z nich nie kieruje się koniecznością. Uczniowie klas zawodowych stosunkowo częściej od innych wybierali jako motyw swoich działań zapewnienie sobie dobrobytu w przyszłości, chęć zdobycia popularności i zadowolenia rodziców. Największe zróżnicowanie na poziomie istotności statystycznej wystąpiło w odpowiedziach uczniów technikum i szkoły zawodowej, a dotyczyło przede wszystkim poszerzania umiejętności, pielęgnowania zdrowia i urody, chęci zadowolenia rodziców i zdobycia popularności (tab. 13 i tab. 13a).

Tabela 14. Motywy podejmowanych aktywności w czasie wolnym w odniesieniu do płci

Lp.	Wyszczególnienie	Dziewczęta		Chłopcy		Razem		p
		n = 132	%	n = 89	%	n = 221	%	
1.	chęć dobrej zabawy	56	42,4	37	41,6	93	42,1	0,9001
2.	potrzeba przyjaźni i miłości	52	39,4	25	28,1	77	34,8	0,0851
3.	potrzeba odpoczynku, relaksu	45	34,1	28	31,5	73	33,0	0,6839
4.	potrzeba oderwania się od codzienności	46	34,8	18	20,2	64	29,0	0,0196
5.	potrzeba życia towarzyskiego	34	25,8	17	19,1	51	23,1	0,2506
6.	zapewnienie sobie dobrobytu w przyszłości	28	21,2	22	24,7	50	22,6	0,5418
7.	zdobycie wykształcenia	24	18,2	17	19,1	41	18,6	0,8633
8.	zdobycie, poszerzenie umiejętności	13	9,8	27	30,3	40	18,1	0,0001
9.	kształtowanie sprawności fizycznej	13	9,8	25	28,1	38	17,2	0,0005

Tabela 14. Motywy podejmowanych aktywności w czasie wolnym... (cd.)

Lp.	Wyszczególnienie	Dziewczęta		Chłopcy		Razem		P
		n = 132	%	n = 89	%	n = 221	%	
10.	pielęgnacja zdrowia i urody	24	18,2	9	10,1	33	14,9	0,1002
11.	zdobycie, poszerzenie wiedzy	13	9,8	16	18,0	29	13,1	0,0806
12.	rozwój duchowy, religijny	14	10,6	11	12,4	25	11,3	0,6869
13.	chęć pomagania innym	18	13,6	7	7,9	25	11,3	0,1854
14.	chęć zadowolenia rodziców	9	6,8	5	5,6	14	6,3	0,7198
15.	zdobycie popularności	5	3,8	2	2,2	7	3,2	0,5219
16.	konieczność	1	0,8	1	1,1	2	0,9	0,7784

Uwaga: ankietowani podawali po kilka odpowiedzi.

Źródło: opracowanie własne.

Dziewczęta dużo częściej niż chłopcy (o około połowę) wybierają za motyw swoich zachowań w czasie wolnym potrzebę oderwania się od codzienności, pielęgnację zdrowia i urody, pomaganie innym, potrzebę przyjaźni i miłości. Chłopcy natomiast trzy razy częściej niż dziewczęta kierują się chęcią zdobycia sprawności fizycznej, zdobywaniem i poszerzaniem umiejętności, a także dwa razy częściej niż dziewczęta wybierają potrzebę poszerzenia wiedzy. Odpowiedzi szczególnie różnicujące grupy dziewcząt i chłopców w kwestii podejmowanych czynności w czasie wolnym dotyczą zdobywania i poszerzania umiejętności, kształtowania sprawności fizycznej i oderwania się od codzienności (tab. 14).

Dyskusja i stwierdzenia

Problematyka czasu wolnego młodzieży ponadgimnazjalnej nie stanowiła zbyt często tematu badań. Brakuje badań longitudinalnych i powtarzalnych, które umożliwiałyby bardziej jednoznaczne określenie preferencji młodzieży, dotyczących różnych form spędzania czasu wolnego oraz obserwowania ewentualnych zmian. Niniejsze opracowanie może być wykorzystane do analiz porównawczych minionego okresu ze współczesnością, którą zmieniają nowoczesne rozwiązania elektroniczne.

Zebrane wyniki i opinie wielu autorów wskazują na relatywnie małe zainteresowanie młodzieży podejmowaniem zorganizowanej aktywności (nie zawsze fizycznej) w czasie wolnym. Aktywność fizyczna przegrywa z bogatym wachlarzem spędzania czasu wolnego. Dominujące formy spędzania czasu wolnego mają charakter bierny [14], [26], [27].

W Sulechowie, w mieście o niewielkim stopniu koncentracji ludności, młodzież ponadgimnazjalna odczuwa pewien niedostatek możliwości satysfakcjonującego spędzania czasu wolnego. Przy wyborze form i miejsca spędzania czasu

wolnego badani najczęściej kierują się chęcią zabawy, realizacji potrzeb przyjaźni i miłości oraz odpoczynku i relaksu. W większości badana młodzież korzysta w czasie wolnym z parków, stadionu miejskiego, biblioteki, a zgłasza brak stosownych miejsc, w których można spotkać się z grupą rówieśniczą, potańczyć, itp. Brak czasu, środków finansowych i miejsce zamieszkania to główne bariery ograniczające satysfakcjonujące spędzanie czasu wolnego. Ponad 82% respondentów korzysta z ofert wolnoczasowych innych miast. W największym stopniu dotyczy to licealistów, a następnie uczniów technikum i szkoły zawodowej. Warunki materialne ograniczają możliwości wolnoczasowe w największym stopniu uczniów klas zawodowych (ustalono, że sytuacja społeczno-ekonomiczna ich rodzin jest najłabsza). Większość badanych udaje się w wolnym czasie do większych miast w celu zrobienia zakupów, zabawy w dyskotecę, kinie, na pływalni. Spośród wszystkich badanych największa liczba licealistów mieszka w Sulechowie. Zgłaszają oni czynniki wynikające z miejsca zamieszkania jako ograniczające w satysfakcjonującym spędzaniu czasu wolnego. Najczęściej wymieniane konkretne propozycje wzbogacenia oferty wolnoczasowej Sulechowa przez młodzież to dyskoteka i kino.

Badania własne są zbieżne z wynikami uzyskanymi przez Hajduka i Karpińczyka [9], przeprowadzonymi w 2003 r. na próbie 465 uczniów zielonogórskich gimnazjów. Połowa ich respondentów w czasie wolnym preferuje „chodzenie po ulicach lub centrach handlowych”, przebywa na placach, podwórkach, w parkach. Moje badania potwierdzają duże zainteresowanie młodzieży spędzaniem wolnego czasu w parkach (53%). Badani przede mną uczniowie wskazywali również, że aby robić zakupy w czasie wolnym, udają się do większych miast (67,6%).

Z badań Sznajder i Hagel [22], obejmujących całe rodziny, więc różne grupy wiekowe, wynika, że 37,6% respondentów w czasie wolnym robi zakupy w sklepach.

Na podobnym poziomie (około 30%) w badaniach własnych i wspomnianych wyżej autorów kształtują się odpowiedzi respondentów dotyczące wyboru dyskotek, kawiarni, pubów – jako atrakcyjnych miejsc spotkań w czasie wolnym.

W badaniach Hajduka i Karpińczyka [9] 18% młodzieży wybrało w czasie wolnym domy kultury i kluby młodzieżowe. Natomiast w moich z oferty wolnoczasowej Sulechowskiego Domu Kultury korzystało znacznie mniej uczniów (6,8%), a ze szkółek sportowych – tylko 4,5%.

Zarówno w badaniach Hajduka i Karpińczyka [9], jak i we własnych, czynnikiem wyraźnie różnicującym młodzież ze względu na miejsce spędzania czasu wolnego jest płeć. Chłopcy częściej wybierają z oferty wolnoczasowej miasta propozycje związane z aktywnością ruchową (boiska, skate park, szkolne sale sportowe, szkołyki sportowe, turystyczne szlaki w gminie Sulechów). W podobnym stopniu dziewczętom i chłopcom brakuje boisk sportowych w Sulechowie. Dziewczęta natomiast częściej od chłopców wybierają bibliotekę miejską, salon kosmetyczny, Sulechowski Dom Kultury. Znacznie więcej dziewcząt wskazało, że w mieście brakuje krytej pływalni.

Aktywność fizyczna nie należy do szczególnie umiłowanych i uprawianych form w czasie wolnym przez uczniów pierwszych klas ponadgimnazjalnych Sulechowa, choć w znacznie większym stopniu zainteresowani są zajęciami sportowymi chłopcy niż dziewczęta. Wyniki te potwierdzają badania Lisickiego [16], Dudy i wsp. [5] oraz Bartoszewicza [2]. Płeć jest jednym z czynników różnicujących preferencje wolnoczasowe [6], [7], [11].

Miejsce zamieszkania różnicuje możliwości spędzania czasu wolnego, w tym podejmowania aktywności ruchowej, jako że organizacja zajęć wiąże się z koniecznością posiadania właściwej bazy lokalowej i odpowiednio wyszkolonej kadry nauczycieli, trenerów, instruktorów [16]. Na brak bazy sportowo-rekreacyjnej uskarża się w badaniach Królickiego [14] 20,3% respondentów – u mnie nieco więcej – 33% ankietowanych. Podobny odsetek młodzieży warszawskiej zwraca uwagę na brak atrakcyjnych miejsc spędzania czasu wolnego (32%) [12]. Również Pławińska i wsp. [20], badająca aktywne formy spędzania czasu wolnego, wymienia brak swobodnego dostępu do sprzętu sportowego, obiektów sportowych i turystycznych w miejscu zamieszkania jako czynnik ograniczający 21,5% ogółu badanych (24% chłopców i 19% dziewcząt), a brak sprzętu sportowo-turystycznego doskwiera 8,5% respondentom.

W badaniach Dębickiej [4] dostęp do obiektów i urządzeń sportowych uznało za ważny w inspiracji do podejmowania aktywności fizycznej 12,8% dziewcząt i 16,7% chłopców. Podobnie Jurczak [12] odnotował, że brak dostępu do obiektów sportowych stanowi częstą przeszkodę do podejmowania aktywności fizycznej, zwłaszcza wśród dziewcząt. W badaniach Dybińskiej [6] 78% badanych wyraziło, że miejsce zamieszkania nie ma wpływu na uprawianie aktywności ruchowej w czasie wolnym. Respondenci Króla i Jesionka [13] w 69% potwierdzili obecność obiektów sportowych w miejscu zamieszkania, jednak zainteresowanie sportem okazało się dużo mniejsze wśród mieszkańców wsi, gdzie tych obiektów brakowało.

Badana przez Króla i Jesionka [13] młodzież w wyborze form aktywności w czasie wolnym kieruje się chęcią zabawy i rozrywki oraz nawiązywania nowych znajomości i podtrzymywania relacji. Potwierdzam, że potrzeby zabawy, przyjaźni i miłości okazały się głównymi determinantami w tym zakresie.

Królicki [14] donosi, że młodzież w aktywnym spędzaniu czasu wolnego jest ograniczana brakiem czasu (42,2%). Także w moich badaniach na ten czynnik wskazało najwięcej młodzieży (58,4%). Również Dębicka [4] stwierdza, że brak czasu jest najczęściej podawaną przyczyną pasywnego stylu życia (56,7%).

Trudności finansowe w badaniu Królickiego [14] były ostatnim wskazaniem spośród czynników ograniczających możliwość satysfakcjonującego spędzania czasu wolnego, podczas gdy w moich analizach wskazanie to uzyskało aż 51,6% odpowiedzi. Natomiast blisko 60% badanych [8], [13] stwierdziło, że zasoby finansowe mają wpływ na aktywne spędzanie czasu wolnego, a ich niedostatek ogranicza możliwości podejmowania aktywności fizycznej w czasie wolnym.

W związku z wynikami badań Lelonek i wsp. [15] warto zwrócić uwagę na tanie formy aktywności, które nie wymagają drogich przyborów czy przyrządów i mogą być uprawiane niemal w każdym miejscu.

Wnioski

1. Większość badanej młodzieży wyraża niezadowolenie z oferty wolnoczasowej dostępnej w Sulechowie. W przeważającej mierze są to uczniowie liceum, kolejno technikum i klas zawodowych. Z wolnoczasowej oferty innych miast korzysta 85,1% ogółu badanych.
2. Z infrastruktury wolnoczasowej Sulechowa badana młodzież wybiera najczęściej: parki, stadion miejski, bibliotekę miejską, puby, pływalnię na świeżym powietrzu.
3. Młodzież ucząca się w Sulechowie chciałaby mieć możliwość korzystania z dyskoteki i kina, zgodnie z deklarowanymi potrzebami zabawy, przyjaźni i miłości.
4. W kontekście płci występują różnice statystycznie istotne w zakresie korzystania z biblioteki miejskiej, boisk sportowych, skate parku, sal sportowych, salonu kosmetycznego i szlaków turystycznych.
5. W odniesieniu do typu szkoły zróżnicowanie na poziomie istotności statystycznej odnosi się do korzystania z parków, ze stadionu miejskiego, dyskoteki, salonu kosmetycznego, kawiarenki internetowej.
6. Aktywność fizyczna nie należy do szczególnie preferowanych form spędzania czasu wolnego, jednakże chłopcy znacznie liczniej niż dziewczęta starali się aktywnie spędzać czas wolny.
7. Do barier szczególnie uciążliwych w zakresie satysfakcjonującego spędzania czasu wolnego ankietowani zaliczyli ograniczenia czasowe, środki finansowe i kolejno miejsce zamieszkania.

Piśmiennictwo

- [1] Arska-Kotlińska M., Bartz J., Wieliński D. (2002): *Wybrane zagadnienia statystyki dla studiujących wychowanie fizyczne*. Wyd. 3 zmienione i uzupełnione, AWF w Poznaniu. Poznań.
- [2] Bartoszewicz R. (2005): *Prozdrowotne motywy aktywności ruchowej młodzieży gimnazjalnej w wybranych krajach europejskich*. [w:] Śladkowski W. (red.): *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*. Vol. LX, Suppl. XVI, 11. Lublin, s. 38–42.
- [3] Czajkowski K. (1979): *Wychowanie do rekreacji*. WSiP. Warszawa.

- [4] Dębicka J. (2001): *Motywy podejmowania aktywności fizycznej i stojące na tej drodze główne przeszkody dla dziewcząt i chłopców szkół średnich*. [w:] Umiastowska D. (red.): *Aktywność ruchowa ludzi w różnym wieku*, 6, Szczecin, s. 110–114.
- [5] Duda H., Różycki P., Stanek L. (2013): *Assesment of indications of leisure of young athletes in the aspect pro-health*. [w:] *Wellness, mind and beauty*. Wydawnictwo Naukowe NeuroCentrum. Lublin, s. 46–58.
- [6] Dybińska E. (2015): *Aktywność ruchowa jako komponent zdrowego stylu życia wybranej grupy mieszkańców regionu małopolskiego*. [w:] Turowski K. (red.): *Zdrowie i dobrostan*, 2, Lublin, s. 70–73.
- [7] Grabowski H. (1984): *Teoria wychowania fizycznego*. AWF. Kraków.
- [8] Grysko I. (2009): *O czasie wolnym młodzieży*. [w:] Bałachowicz J. (red.): *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 6, Warszawa, s.50–57.
- [9] Hajduk E., Karpińczyk P. (2005): *Spoleczne uczestnictwo młodzieży średniego miasta*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”. Warszawa.
- [10] Jankowski D. (2010): *Pedagogika kultury. Studia i koncepcja*. Impuls. Kraków.
- [11] Jopkiewicz A., Gawron J., Majecka-Kotwica M. (2015): *Charakterystyka wybranych elementów stylu życia osób dorosłych z województwa świętokrzyskiego*. [w:] Turowski K. (red.): *Zdrowie i dobrostan*, 2, Lublin, s. 161–173.
- [12] Jurczak A. (2005): *Aktywność młodzieży w czasie wolnym. Preferencje – Bariery – Uwarunkowania*. [w:] Maszczak T. (red.): *Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne*, 12, s. 25–30.
- [13] Król H., Jesionek P. (2015): *Aktywność fizyczna uczniów 13–15-letnich powiatu radomskiego*. [w:] Turowski K. (red.): *Zdrowie i dobrostan*, 2, Lublin, s. 232–246.
- [14] Królicki J. (2001): *Sposoby spędzania czasu wolnego przez młodzież szkół średnich w środowisku małego miasta*. [w:] Umiastowska D. (red.): *Aktywność ruchowa ludzi w różnym wieku*, 6, Szczecin, s. 195–198.
- [15] Lelonek M., Przychodni A., Markowska M. (2016): *Przegląd wybranych trendów związanych z kształtowaniem kondycji fizycznej dzieci, młodzieży oraz osób dorosłych*. [w:] Jopkiewicz A. (red.): *Auksologia a promocja zdrowia*, 6, Kielce, s. 195–211.
- [16] Lisicki T. (2012): *Czas wolny studentów a oferta akademickich zajęć wychowania fizycznego*. [w:] Umiastowska D. (red.): *Aktywność ruchowa ludzi w różnym wieku*, 16, USz. Szczecin, s. 157–165.
- [17] Łobocki M. (2003): *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Oficyna Wydawnicza Impuls. Kraków.
- [18] Markowska M., Przychodni A., Lelonek M. (2016): *Aktywność fizyczna 6-letnich dzieci uczęszczających do placówek przedszkolnych lub szkolnych na terenie Polski*. [w:] Jopkiewicz A. (red.): *Auksologia a promocja zdrowia*, 6, Kielce, s. 101–112.

- [19] Pięta J. (2004): *Pedagogika czasu wolnego*. Almamery Wyższa Szkoła Ekonomiczna. Warszawa.
- [20] Pławińska L., Szczepanowska E., Repecka M. (2015): *Aktywne formy spędzania czasu wolnego przez gimnazjalistów*. [w:] Umiastowska D. (red.): *Aktywność ruchowa ludzi w różnym wieku*, 25–28, Szczecin, s. 241–251.
- [21] Szafraniec K. (2011): *Młodzi 2011*. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów. Warszawa.
- [22] Sznajder S., Hagel G. (2004): *Czas wolny w rodzinach katolickich*. [w:] Umiastowska D. (red.): *Aktywność ruchowa ludzi w różnym wieku*, 8, Szczecin, s. 391–392.
- [23] Toczek-Werner S. (2008): *Podstawy rekreacji i turystyki*. AWF. Wrocław.
- [24] Wiza A. (2004): *Formalna i nieformalna edukacja do aktywności rekreacyjnej*. [w:] Umiastowska D. (red.): *Aktywność ruchowa ludzi w różnym wieku*, 8, Szczecin, s. 11–16.
- [25] Wolańska T. (1997): *Leksykon. Sport dla wszystkich – rekreacja ruchowa*. Warszawa.
- [26] Wołosz A., Parnicka U. (2003): *Szkoła źródłem motywacji czy barierą do udziału w aktywności ruchowej młodzieży*. Rocznik Naukowy. Biała Podlaska, X, s. 121–136.
- [27] Woynarowska B., Mazur J. (2000): *Zachowania zdrowotne i zdrowie młodzieży szkolnej w Polsce i innych krajach. Tendencje zmian w latach 1990–1998*. Uniwersytet Warszawski, Warszawa.

Free-time infrastructure, preferences, opportunities and expectations related to the way of spending free time by adolescents in small-town environment

Abstract

Freedom of choice, which is characteristic for free time activities, is sometimes limited by the individual features of a person, his or her financial potential, place of living and flat conditions, a range of cultural activities and its real availability. The aim of the study is to find options of satisfactory free-time spending by the first grade adolescents of different upper-secondary schools in Sulechów, a small town in Lubuskie Voivodship. The research describes a group of people aged 16 to 18. In the study, the method of diagnostic survey, together with a survey questionnaire, were used. There are numerical and percentage data presented, and the gravity level of the differences in the given answers in relation to gender and a school type. The analysis of the data shows that upper secondary school students are not satisfied with the available options of spending free time in Sulechów. Many of them use the free-time infrastructure of other towns.

Keywords: free time offer, expectations and choices, adolescents.

Evhen PRYSTUPA*

<https://orcid.org/0000-0001-7862-4567>

Liubov CHEKHOVSKA**

<https://orcid.org/0000-0003-3833-5212>

Olha ZHDANOVA***

<https://orcid.org/0000-0003-2447-1475>

Maryana CHEKHOVSKA****

<https://orcid.org/0000-0002-2888-3330>

Genesis and content of fitness: theoretical and methodological analysis

Abstract

Problem Statement. Becoming widespread and extremely popular with people throughout the world fitness has not left Ukraine, where there is a keen interest to this kind of recreational activities, aside. *The Purpose* was to study the origin of recreational fitness. *Results:* The article highlights the origins and genesis of health-related fitness in its international context, as well as in individual countries of the world. Particular attention has been paid to the development of recreational fitness in Ukraine and to the establishment of the Ukrainian market of fitness services, which originated in the late 90s. A rapid booming of fitness industry has been observed in Ukraine since 2005. The authors also deal with contemporary development of fitness services. At the same time the issue of terminological application has been tackled. Various publications put different interpretations of

* dr hab., prof., Lviv State University of Physical Culture, Department of Theory and Methodology of Physical Culture, Lviv, Ukraine

** PhD, Lviv State University of Physical Culture, Department of Fitness and Recreation, Lviv, Ukraine

*** PhD., Politechnika Opolska, prof., Department of Tourism and Health Promoting, Opole, Poland

**** Lviv State University of Physical Culture, Department of Physical Therapy and Ergotherapy, Lviv, Ukraine

fitness terminological system in general and of the term “fitness” as well. Although fitness as a health-improving system has been gradually evolving, the commonly accepted meaning of the term has not been elaborated up till now. Various definitions of the term should be considered as complementary. *Conclusions.* Fitness has a long history and different versions of origin and evolution. Two of them are considered to be of significance, i.e. the western and the eastern versions. For ideological reasons, fitness in the Soviet Union (Ukraine being part of it until 1991) was practically ignored. Nevertheless, the mid-80s of the last century witnessed the breakthrough of fitness into the USSR. Establishment of the market of fitness services in the independent Ukraine started in the late 90s. Fitness industry in Ukraine is permanently growing.

Keywords: genesis, the origin of fitness, evolution of fitness, the history of fitness development, methodical analysis, definitions of the term “fitness”.

Introduction

Analysis of methodological publications testifies to the fact that fitness has a long history, as well as different descriptions of its origin and development [8], [11]. Historians of fitness singled out two separate branches of fitness origination and development, which could be described as Eastern and Western ones. Simultaneously with fitness evolution, its terminological system has been developing; several definitions of the term “fitness”, used by fitness theorists and practitioners in different countries have been introduced.

Becoming widespread and extremely popular with people throughout the world, fitness has not left Ukraine, where there is a keen interest to this kind of recreational activities, aside. A number of national normative documents adopted in Ukraine (Law of Ukraine “On Physical Culture and Sport”, Presidential Decree “On the National Strategy of Recreational Motor Activity in Ukraine for the Period up to 2025”, “Motor activity – a Healthy Lifestyle – a Healthy Nation”, and the like) present a legal foundation for recreational fitness operations. However, the level of citizens’ involvement in motor activities remains one of the lowest in Europe. Therefore, the contemporary scientists in this country direct their close attention to one of the world’s most popular health-improvement system, namely to fitness and it has become the subject of their research [6], [18], [23], [24]. Fitness today is winning popularity due to its effectiveness, accessibility and attractiveness of training sessions. In total there are about 200 various recreational fitness programs, a large number of them can be attributed to the desire of fitness experts to meet the interests and preferences of different segments of the population.

The study of recreational fitness origin in general and its genesis in Ukraine in particular, as well as fitness terminological system of investigation got insufficient coverage in scientific publications and therefore seem quite timely.

Purpose of the research

Purpose of the research was to study the origin of recreational fitness; to enquire into the problem of its establishment in the world as well as its current development in Ukraine; to describe the terminological foundation of fitness.

Materials and methods

Materials and methods: theoretical analysis; scientific publications and generalization of Internet resources; documentary method; analysis of operations; the method of comparison and juxtaposition.

Results

As far back as ancient times physical exercises performed to the music were used to develop such properties as correct posture, airy tread, plasticity of movements, strength and endurance. Orchestrica, one of the ancient Greek gymnastic modifications, used dance movements. It could reasonably be considered a predecessor to all existing rhythmic and rhythm-plastic systems [9]. Information about history fitness is presented in Table 1.

Table 1. History of fitness evolution

№	Founders	Essence	Time period
1	F. Delsarte	Proposed the so called “expressive gymnastics”, which presupposed the abilities to sing nicely and expressively, to be able to use one’s facial expression, as well as gestures, movements and posture	mid. XIXcent.
2	J. Demenie	focused on rhythm and harmony of movements, flexibility and endurance. His system was based on proper movements’ technique: tension of certain muscles groups and relaxation of others. All movements had to be uninterrupted, ample and performed in all directions	lateXIX - early XX cent.
3	B. Mensendick	proposed female functional gymnastics based on rhythmic movements bound up with rhythm of breathing, which was a significant bodily function. Major objectives were power-building, health improvement and art of movement development	XIXcent.
4	E. Jaques-Dalcroze	offered “rhythmic gymnastics”, since he discovered a sense of rhythm in human physical activity	beginning of XX cent.
5	M. Beckmann	proposed jazz-gymnastics	60’s XX cent

Table 1. History of fitness evolution (cont.)

№	Founders	Essence	Time period
6	K. Kooper	proposed cyclic aerobic exercises	60's XX cent.
7	G. Sorenson	proposed aerobic dances	70's XX cent.
8	Alberto Perez	proposed zumba, which is a combination of aerobics and dance	80's XX cent.
9	The US experts	arrival of new kinds, like step, slide, resist-a ball, aqua aerobics	80's – early 90's
10	Gregory Leghtman, Denis Neville	Proposed Kangoo jumps, which is an intensive cardio-training being shod in special spring shoes.	90's
11	Czech instructors	proposed Sky Jumping, which is a combination of cardio- and weigh loadings with balance and stretching exercises.	XXI cent.
12	Christopher Harrison	proposed Fly Yoga, which is a combination of Yoga, Pilates, acrobatics and remedial gymnastics elements.	XXI cent.

Source: own research.

The contents of the table show that during its evolution fitness has acquired new features and elements, new trends, which continue to evolve.

Thus, a methodological analysis of publications revealed different versions and descriptions of the contemporary fitness origin and evolution. Hence, two fitness versions, – Western (i.e. European, or, after 1942 renamed to Euro-American) and Oriental – have been developing concurrently, but separately from each other. The Western version has its origins in America, and most of scientists believe the USA to be the native land of fitness methodology. In 1960, President J.F. Kennedy, worried about physical fitness of the Americans, established the Presidential Fitness Council, which included the 20 most reputable fitness experts and professionals, as well as politicians from various states [12], [24]. President Kennedy urged the federal government to take more active part in the development of national fitness programs.

Certain authors are inclined to attribute the Oriental version of fitness origination to the ideology of ancient health-related systems (Institute for Research and Education, 1996). The core of “otherness” between the two mentioned versions lies in the fact that they are based on different mentality and philosophy, different national characteristics of physical exercises and techniques, different mechanisms of movement control. The main features of the Western version of fitness turned to be dances borrowed from rituals and psychophysical experience of ancient men, who strove towards self-actualization, self-treatment, as well as desired to learn how to treat others. Ancient Greece and Rome paid special attention the aesthetics of the body immortalizing perfect beauty in ancient sculptures. Human body aesthetics was and still remains the major principle of the European

system of fitness. In the East fitness has been developing mostly as an art of motion. For instance currently popular Chinese system of health improving exercises “Wushu” with its variants, or Yoga, which is interpreted as a kind of philosophy, as a system of ancient commandments, as a science of living in unity with nature and is more or less related to meditation.

In 1960, Kenneth H. Cooper, an American authority in preventive medicine was the first to introduce the term “aerobics”, since the group of scientists under his guidance had carried out the research on aerobic training, which was recognized as the most efficient activity for strengthening of the cardiovascular system. Major principles and the description of this kind of training were expounded in the following books: “Aerobics”, “New Aerobics”, “Aerobics for Women” and the like. Aerobic programs and regulations for motor activity elaborated by K. Cooper originally included various types of cyclic movements, like walking, running, swimming, cycling etc. Later on, other popular aerobic exercises, like roller skating, aerobic dances, handball, basketball, tennis and horseback riding complemented the program. Hence, the programs introduced by K. Cooper in the 1970s presupposed aerobic training to music; all further programs and modifications of the contemporary recreational fitness might be regarded as derivatives from aerobics. K. Cooper is rightly considered to be the father of the contemporary fitness.

The 80’s of the XX century witnessed wide-ranging introduction of aerobics alongside with its total commercialization. Besides, the experts in this field, preoccupation with exercise and physical fitness replenished mass exercising movement with famous actors, Jane Fonda, the American film star, being first among them.

In an effort to involve more advocates, followers and customers, to gain wider recognition, more and more new fitness programs are being advertised. Elaboration of new fitness technologies is mainly the prerogative of experts from the USA, the UK and other European countries. Thus, such organizations and associations as the International Health, Racquet & Sportsclub Association (IHRSA), the International Dance Education Association (IDEA), World Fitness Organization (WFO), “Sports and Health” European Confederation (CESS), as well as other similar specialized institutions are developing and introducing advanced fitness programs.

The “IDEA Fitness Journal” and “Health and Fitness Journal” scientific periodicals appeared at the end of the XX century. They deal with health problems, examine the effect of bodily exercises and balanced diet upon wellbeing of individual people. The same mission was entrusted to “Muscle and Fitness”, “Men’s Health”, “Zest”, “Wellness” etc. journalistic publications designed for the reading public. Fitness evolution, its cogency and importance has been evidenced by the publication of terminological dictionaries “Food and Fitness: A Dictionary of Diet and Exercise” (1997), “The Oxford Dictionary of Sport Science and Medicine” (1998), “The Oxford Dictionary of Food and Nutrition” (1995), “Dictionary

of Sport Science and Exercise” (2006). The XX century witnessed the appearance of a whole range of highly specialized fitness terminology: sit-up, workout, nutritionist, dancercise, boxercise, dropout, onset muscle soreness, interval training, positive failure, ketosis, passive exercise, aerobic threshold, spotter, carbohydrate loading, dead-lift, etc.

It will not be extremely difficult to predict the further evolution and proliferation of fitness all throughout the world, whereas there is not a minutest prerequisite for its going out of fashion. Just on the contrary, more and more people are aware of the necessity for exercise and healthy lifestyle [2].

When studying fitness genesis in Ukraine it is worthwhile to mention that by 1991 this country was part of the USSR, so the Soviet period of fitness development should not be disregarded. So, at the beginning of 1980s the term “fitness” did not exist in the Soviet Union. Such phrases as “sport” and “physical culture” circulated instead. In the Soviet period everything connected with sports was a matter of the state prestige, big time sport being in the limelight of the state authorities and functionaries. The striking illustration of this fact was the number of medals won by Soviet athletes at various international competitions and the Olympic Games. Mass physical culture was confined to mainly school physical education and industrial gymnastics [9]. Nevertheless, every citizen had a free access to sports sections or clubs that operated at schools, community centers or sports complexes. Children and adolescents who showed athletic capacities could attend specialized youth sports schools or schools of sports mastership (Still S.A., 1999). It was supposed that in the Soviet Union the right for motor activities, leisure and sports was guaranteed by the socialist system and there was no need to introduce any new “foreign-born” ideas or trends.

However in the mid-80s of the last century fitness fell into the USSR to start its development here. Thus, in 1984, the first Soviet “Rhythmic gymnastics” program was released on TV and became extremely popular in the years 1985–1989. According to this program, combined movements were performed to rhythmic music, and the set of exercises for this program was elaborated by the State Central Order of Lenin Institute of Physical Culture (currently Russian State Academy of Physical Culture and Sports, Moscow) and the All-Union Research Institute of Physical Culture (Moscow). The impetus for the aforementioned work became the “aerobic boom” triggered off by spreading among population the video-cassette set of exercises from the Hollywood star Jane Fonda, as well as the emergence of “24 hours of fitness” system. The Soviet version of fitness, as it has already been mentioned, was called “rhythmic gymnastics”. Due to availability of well-trained experts in calisthenics and artistic gymnastics, owing to TV lessons accompanied by broad propaganda, rhythmic gymnastics acquired vogue in the shortest time possible [9]. Television broadcasts continued until the beginning of 1990s and were discontinued with the collapse of the USSR. It was then that the name “rhythmic gymnastics” was replaced by the name “aerobics”. The

first health-related sports club (fitness club) in the former Soviet Union was opened in Leningrad (current Sankt-Petersburg, RU) in 1990 [8].

In the late 1980s first studies on rhythmic gymnastics contents and versions were conducted by T. Lisitskaya, 1985; L. Bohdanova, V. Smolevskii, V. Yurasov, 1984 and the like. The influence of rhythmic gymnastics on the human body was studied by S. Kramina, V. Mikhailov, 1986; M. Zagorc, K. Petrovic, 1984 etc. First aerobic manuals have been published, including T. Lisitskaya's "Rhythmic Gymnastics"(1986): "Rhythm + Plastics" (1988): "Gymnastics and Dance"(1988): "Aerobics for Everyone" (1994).

The first years of independence in Ukraine were marked with crisis in all spheres of social life, in the economy of the country. Certain changes, inevitable for that period, took place: downswing in production; problems with reshaping of the state budget; permanent price surge; inflation, which mainly hit above all at the budgetary sectors, physical culture being among them. Breakdown of the authoritarian administrative-command system of economy affected the system of material and technical support of physical culture. The number of charge-free sports centers and clubs dropped dramatically; children and adults got fewer opportunities and conditions for satisfying their needs in motor activity. Economic situation led to growth of social tension [3]. It was then that semi-legal primitive gyms appeared, in which youngsters learned to bulk up and tone up their muscles. Most of the society, however, did not welcome this activity and associated bodybuilding pioneers with certain groups that had trouble with the law. According to L. Vashchuk, Ukrainian population began to show interest in fitness in 1991, – the period of countdown for Ukrainian fitness industry development and fitness terminology circulation [19].

In 1994, Ukrainian Fitness Union was established, which later, in 1996, changed its name to Ukrainian Fitness Federation with the purpose of popularization and promotion of both sporting and recreational fitness in Ukraine. Ukrainian Fitness Federation is a member of International Fitness Sanctioning Body (IFSB) **and represents** Ukraine in the international arena.

The establishment of fitness services market in Ukraine began in the late 90's. Thus, the first fitness club named "Kyiv Sports Club" (KSC) arose in 1998. It was a club of American type with the American style of management. A great number of people willing to join the "World Class" enhanced the appearance of new clubs. In the early years of the 21st century there was practically no competition among fitness clubs. Since 2005 the fitness market has started to expand by 15% to 20% per year. By 2007 the number of fitness clubs in Ukraine amounted to more than 200, and increased every year (<http://consultingforfitness.ru/analiz-fitness-rynka-rossii-ukrainy/> 05.2016). However, disappointing statistical data indicate a lack of motor activity of Ukrainians. Unfortunately, only some 13.5% of the population is involved in doing exercise, where as in the Scandinavian countries, for instance, 85% are engaged in some kind of motor activities. Our country

ranks 99th in the world by the population health rate and 150th by the life span rate (“On the National Strategy of Recreational Motor Activity in Ukraine for the Period up to 2025 “Motor activity – a Healthy Lifestyle – a Healthy Nation”, 2016).

Table 2 placed below illustrates the number of persons involved in physical culture activities (fitness among them) according to the Ministry of Youth and Sports of Ukraine data.

Table 2. The number of persons involved in physical activities practice

Total population			Total number of persons involved in physical activities and sport					
2015	2016	2017	2015	%	2015	%	2017	%
42 919 912	42 738 070	42 584 500	5 367 256	12,51	5 367 040	12,56	4 532 888	3 – satisfac. 6 – average 33 – low level

Source: own research.

According to the statistics the percentage of those, engaged in physical activities and sports in Ukraine has an increasing behavior, despite the fact that the population overall number is diminishing (see Table 2).

It is worthwhile to notice that the number of fitness clubs and fitness centers network is growing permanently, trying to attract a considerable amount of its fans. In 2016, Kyiv became the center of fitness services in Ukraine, concentrating 75% of fitness-clubs. All in all more than 600 fitness clubs are operating in Ukraine, the majority of them (70%) belonging to network operators. Major price leading at the market remains with fitness centers belonging to medium price segment, like “Fit Curves” (over 180 gyms in 62 cities), “Sport Life” (more than 50 sports clubs in 15 cities), “Malibu” (21 clubs), “AthletiKO” (20 sports clubs). There are also smaller networks incorporating from 3 to 8 clubs, like “Sportland”, “MyFit”, “InterFit”, «Fitness Planet», “Sportsclub in Action”, “Fitness Life”, “Vertical”, “Dominant”, “Kiwi Fitness”, etc. Among the companies operating in the premium price segment the “5th Element”, “Grand Prix”, „Tsarsky”, “Aquarium”, “Podilski”, “SkyFitness” and some others are the most advanced and successful [1].

Generally speaking, fitness industry in Ukraine is evolving. Fitness services market is picking up its growth rate. All these phenomena testify to the fact that keenness on fitness in the contemporary society is rather high (Usachov Ju., 2006 [18]; Belyak Ju., 2015; Vasylenko M., 2016, 2018 [20], [21]. Recreational fitness involvement provides efficient leisure time activity of population, open opportunities for socialization and self-realization of a person.

In 2000’s scientific studies on fitness in post-Soviet countries continued to be published. Thus, the historical aspect of fitness, as well as its ideology and

methodology are presented in the studies of Ju. V. Mehkhin and A.V. Mehkhin (2002) [10], V. Je. Borilkevych (2003), V.S. Simonov, V.I. Grygoriev, (2006) [15], etc. Such Ukrainian experts as M. Dutchak, M. Bulatova, M. Vasylenko, Ju. Beliak, Ju. Usachov and a few others also contributed to the development of recreational fitness[18], [20], [21].

Consequently, the number of fitness fans in Ukraine is growing with every passing day, guaranteeing the Ukrainian fitness market further prosperity. The state possesses considerable reserves and potential for future fitness industry development and exuberance. Nevertheless, it is necessary to create profitable conditions for investors, to provide legal aspects that would foresee tax preferences and other privileges for sports institutions [1].

Alongside with studying the history of fitness evolution and dissemination throughout the world and in Ukraine in particular, the analysis of the meaning of the term “fitness” itself, its connotation and interpretation by experts from different countries at various times was carried out. Majority of the authors accentuate multifaceted nature of this term that became a loan-word transliterated to many languages of the world. This term originated from the English phrase “to be fit” meaning “to be in perfect form, be in good health”.

There are dozens of modern interpretations of the term “fitness”. Thus, E. Holy and B. Franks (2000) claim that since the term “fitness” has been gradually evolving, there is no single interpretation or definition of it [6]. Fitness as a notion originated in the US, was borrowed by international sports terminology and, as it has been mentioned before, became widely used in Ukraine since the 90s of the last century. It should be noted that the content of the term “fitness” is not identical in different countries. Analysis of scientific publications testifies the availability of various (and numerous) terminological interpretations and definitions that justify their consideration. Below, are versions definitions of the term “fitness” given by different authors and editions (Table 3).

Table 3. Definitions of the term “fitness”

No	Source, author, year	Definition
1	Holy E.T., Franks B.D., 2000 [6]	It is an aspiration for optimal quality of life that comprises social, mental, spiritual and physical components
2	Novikova M.N., 1997; Borylkevych V.E., 2003, 2006	A system of health-related physical exercises coordinated with individual psychophysical sphere, motivation and personal involvement
3	Glahan L.M., 2000	A kind of physical activity for those who are willing to spend their money with comfort, getting pleasure and benefit for health
4	Medina E.N. 2000	A system of training that had absorbed all most effective techniques of “body upbringing”

Table 3. Definitions of the term “fitness” (cont.)

No	Source, author, year	Definition
5	Szymański I., 2000 [16] Grodzka-Kubiak E., 2002 [5]	A dynamic state of finding a good state of health from the psychological and sociological point of view in conjunction with the desire to achieve maximum (individual) physical capacity through various forms of motor activity adapted to the abilities, taste and expectations of the person who thus assumes the responsibility for functional improvement of own body. F – flexibility; I – independence; T – taste of life; N – naturalness; E – energy; S – strength; S – stop aging strategy of life
6	Zibarova M., 2001 [25]	Doing sports and living according to one’s own philosophy and rules that help to shape a slim figure and wellness
7	Tatura Ju.V., 2001 [17]; Lisitskaya T. S., 2002 [9]	Healthy lifestyle, development of athletic and locomotor qualities.
8	Menhin Ju.V., Menhin A.V., 2002 [10]	A system of health-related physical exercises coordinated with individual psychophysical sphere of a person, his/her motivation and personal involvement
9	Buynova N.N., 2002	Lifestyle aimed at maintaining health
10	Kalashnikov D.G., 2003	A kind of sport cultivated within the framework of competitive bodybuilding
11	Oxford Dictionary (En-En), 2003	Various types of motor activity, balanced diet, cosmetic and herbal therapy procedures etc.. Develops not only good physical condition but also intellectual, emotional, social and spiritual components. In case one component fails, – the whole system breaks down.
12	Borylkevych V.E., 2003	A dynamic multi-factor process that comprises physical, mental, spiritual and social spheres.
13	National Fitness Community of Russian Federation	Physical activity aimed at health and physical skills improvement, which is proposed as a type of service and is conducted in accordance with special training programs; meals at specially arranged places (fitness clubs) and facilities under the supervision of experts (coaches, physicians, nutritionists).
14	Hallman, President of International Sports Medicine Union	The state of mental and physical willingness to achieve success and good luck.
15	Lakhina E.M.	Highly efficient system of fitness trainings aimed at health improvement, harmonious physical development, increase of professional competence
16	Ryzhkin Ju.E., 2006	Component of physical recreation, one of its most widespread forms
17	Golubiev V.N., Rodichkin P.V., 2006	Various physical exercises, health related activities, figure shaping and other health improvement activities
18	Saikina E. G., Smirnova Ju.V., 2006 [14]	Physical culture subsystem that solves the priority task of maintaining optimal health

Table 3. Definitions of the term “fitness” (cont.)

No	Source, author, year	Definition
19	Rodichkin P.V., Davydenko D.N., Golubiev V.N., 2006	An integral attribute of a healthy way of life and individual development
20	Saikina I.G., Ponomariov G.N., 2008 [13]	Specially organized, consciously managed, purposeful process of physical activity based on a voluntary choice of motor activity aimed at health improvement and strengthening, prevention and risk of diseases decrease, being satisfied.
21	Kabanovskaya E.S., 2008 [7]	Activities to provide material and social and cultural services that meet the needs of the population and act as a specific sector of the economy
22	Skliarova I.V., 2009	Prolonged variant of basic physical culture, the objectives of which coincide completely with the objectives of physical culture
23	Tremblay Mark, Stephen Colley, Rachel Christine Saunders, Travis John Healy, Genevieve Nissa, Owen Neville, 2010, Malina R. 2010	It is a state of health and well-being and, more specifically, the ability to perform aspects of sports, occupations and daily activities. Physical fitness is generally achieved through proper nutrition, moderate-vigorous physical exercise, and sufficient rest.
24	Vengerova N.N., 2011 [22]	A balanced state of optimum level of physical development, display of strength, flexibility, body weight control, monitoring cardiovascular capabilities, maintaining positive physical and psychological attitude of mind that allows a person to be fully functional and develop one's potentialities
25	Kovaliova, 2012	A comprehensive program that includes various aerobic exercises, body shaping elements, dance movements, gymnastics and martial arts elements, training on simulators, psychological training etc.
26	National Academy of Sports Medicine – Juliana Garcia-Halloran – Elite Trainer	It is the condition of being physically fit and healthy and involves attributes that include, but are not limited to mental acuity, cardiorespiratory endurance, muscular strength, muscular endurance, body composition, and flexibility.

Source: own research.

Discussion

Analysis of such a considerable amount of “fitness” definitions and interpretations suggested an idea to divide them into several groups. The first group of authors interprets the content of fitness as physical activities that have an immediate effect upon an individual, his/her psychophysical balance, condition etc. Examples of such interpretation can be found in the works of Zibariova M., 2001

[25]; Szymański I., 2000 [16]; Grodzka-Kubiak E., 2002 [5]; Menhin Ju.V., Menhin A.V., 2002 [10]; Borylkevych V.E., 2003, 2006; Golubiev V.N., Rodichkin P.V., 2006; Vengerova N.N., 2011[22]; Kovaliova, 2012 (Table 3).

Another group of authors claims that fitness is an indispensable and significant factor of healthy lifestyle. This category of authors includes Saikina I.G., Smirnova Ju.V., 2001 [14]; Tatura Ju.V., 2001 [17]; Lisitskaya T.S., 2002 [9]; Rodichkin P.V., Davydenko D.N., Golubiev V.N., 2006; Saikina I. G., Ponomarev G.N., 2007 [12]; Vengerova N.N., 2011 [21]; National Academy of Sports Medicine (see Table 3).

The third group of authors considers fitness as a sector of national economy, a useful and beneficial social phenomenon that might assist a person in his/her professional sphere, social and private life. This group is represented by such authors as Holy E.T., Franks B.D., 2000 [6]; Ryzhkin Ju.E., 2006; Kabanovskaya E.S. 2008 [7]; Hallman, the President of International Sports Medicine Union, Glahan L.M., 2000; Borylkevych V.E., 2003 (Table 3).

On the whole, all the definitions and interpretations quoted above bear evidence of polyvalent content of fitness, its definitions do not enter into a conflict, so they should be considered as complementary ones.

Prospects for further research will consist in further studying of other aspect of recreational fitness.

Conclusion

1. Fitness has a long history and different versions of origin and evolution. Two of them should be considered of significance, i.e. the Western version (on the basis of aerobic training) and the Eastern one (based on the ideology of ancient health systems). Recreational fitness evolved into the following forms and types like “expressive gymnastics”, “rhythm and harmony of motions, flexibility and agility”, “rhythmic gymnastics”, “female functional gymnastics”, “jazz gymnastics”, “cyclic aerobic exercises”, “aerobic dances”, zumba and of the modern trends.
2. For ideological reasons fitness in the Soviet Union (Ukraine being part of it till 1991) was practically ignored. The right of the citizens for motor activities, leisure and sports was supposed to be guaranteed by the socialist system, hence there was no need to introduce anything new, “foreign-born”. Nevertheless, mid-80s of the last century witnessed the breakthrough of fitness into the USSR.
3. Establishment of the market of fitness services in the independent Ukraine started in the late 90s. Since 2005, fitness market has begun to expand by 15–20% per year. Fitness industry in Ukraine is in the permanent state of growth. In total, more than 600 fitness clubs give Ukrainian citizens opportunities to do sports, majority of the clubs (70%) belonging to network operators.

4. The term “fitness” has been gradually evolving; therefore it does not seem possible to define one single definition for this term. All the definitions or interpretations of the term “fitness” do not contradict one another and can be regarded as complementary. An analysis of “fitness” content allows it to be considered, with certain reservations, as: a system of health and conditioning exercises; healthy and physically active lifestyle that corresponds to an individual’s world-view; a significant and socially useful economic activity.

References

- [1] Analysis of the market of fitness services in Russia and Ukraine – FitnessAnalysis [Electronic resource] – Access mode: <http://consulting.fortfitness.ru/analiz-fitness-rynka-rossii-ukrainy/05.2016> (date of reference 20.02.2017) [in Ukrainian].
- [2] Chekhovska L. (2016): *The current state and problems of the development of the infrastructure of mass sports of Ukraine*. Scientific Journal, 3K (84)17, T. 1, 526–531 [in Ukrainian].
- [3] Chekhovska L. (2017): *Fitness industry: the state and prospects of development in the countries of the world*. Slobozhansky Scientific and Sport Newsletter, Kharkiv, 2(58), 107–112 [in Ukrainian]; <https://doi.org/10.15391/s>.
- [4] Davydov V.Yu., Shamardin A.I., Krasnov G.O. (2005): *New fitness systems*. RGAPK. Volgograd, 287 [in Russian].
- [5] Grodzka-Kubiak E. (2002): *Aerobik czy fitness*. DDK Edition. Poznań, 158 [in Polish].
- [6] Holey E.T., Franks B.D. (2000): *Health Fitness*. Olympic Literature. Kiev, 367.
- [7] Kabanovskaya E.S. (2008): *Features of the formation and regulation of the Russian market to fitness services*. News of St. Petersburg University of Economics and Finance, 3, 171–172.
- [8] Kim N.K., Dyakonov M.B. (2006): *Fitness*. Sovietsport. Moscow, 6–7 [in Russian].
- [9] Lisitskaya T.S., Sydney L.V. (2002): *Aerobics: Theory and methodology*. Federation of Aerobics of Russia. Moscow, 216 [in Russian].
- [10] Menhin Y.V., Menhin A.V. (2002): *Improvement types of gymnastics*. Sport Academ Press. Moscow, 304 [in Russian].
- [11] Myakinchenko E.B., Shestakova M.P. (2006): *Aerobics: Theory and method of conducting classes*. TVT Division. Moscow, 244–250 [in Russian].
- [12] Saykina E.G. (2008): *Fitness in the physical education system*. News of the RSPU. Herzen, 11 (68), 182–190 [in Russian].

- [13] Saikina E.G., Ponomarev G.N. (2012): *Fitness technologies: concept, development and specific features*. Fundamental research, 11–4, 890–89 [in Russian].
- [14] Saikina E.G., Smirnova V.Y. (2007): *Pedagogical aspects of training a fitness instructor regarding the use of musical accompaniment of classes*. Uchenye Zapiski Uuniversiteta imeni PF Lesgaft, 5 (27), 87–90 [in Russian].
- [15] Simonov V.S., Grigoriev V.I., (2006): *Strategy for the formation of the industry of recreation*, SPb, 208 [in Russian].
- [16] Szymański I. (2000): *Fitness-Aerobik*. Body Life, 1, 22 [in Polish].
- [17] Tatura Yu.V. (2001): *Fitness: subtleties, tricks and secrets*. Informative book plus. Moscov, 416 [in Russian].
- [18] Usachov Yu. (2005): *Features of the formation of the terminology of modern fitness*. Theory and methods of physical education and sports, 1, 84–86 [in Ukrainian].
- [19] Vashchuk L. (2013): *The prerequisites for the development and establishment of fitness in Ukraine*. Physical education, sports and health culture in modern society, 3 (23), 7–9 [in Ukrainian].
- [20] Vasilenko M. (2016): *Tezaurus studying the training of future fitness trainers in higher educational institutions*. Science Rise: Pedagogical Education, 8(4), 4–10 [in Ukrainian].
- [21] Vasilenko M., Dutchak M. (2018): *Historical background of formation of the system of professional training of future fitness trainers in higher education institutions*. Scientific Journal, 3 K (97), 103–107 [in Ukrainian].
- [22] Vengerova N.N. (2011): *Pedagogical technologies of the fitness industry to preserve the health of women of mature age: monograph*. NSU of Physical Culture and Sports named after P.F. Lesgaft. St. Petersburg, 251 [in Russian].
- [23] Werner W.K., Hoeger S.A. (2013): *Hoeger Principles and Labs for Physical Fitness*. 9th ed. Wadsworth Cengage Learning: Brooks Cole, 512.
- [24] Zavalniuk O.V. (2016): *Philosophical interpretation of fitness as a component of human health and well-being*. Scientific Journal, 3(2), 127–130 [in Ukrainian].
- [25] Zibareva M. (2001): *The amazing world of fitness*. Fit for fun, 4/01.

Geneza i treść fitnessu: analiza teoretyczna i metodologiczna

Streszczenie

Upowszechnienie się fitnessu wśród ludzi na całym świecie nie ominęło Ukrainy, gdzie można zaobserwować bardzo żywe zainteresowanie tym rodzajem działań rekreacyjnych. Celem pracy było zbadanie źródła rekreacyjnej sprawności fizycznej (fitness). Artykuł podkreśla genezę sprawności związanej ze zdrowiem w kontekście międzynarodowym, a także w poszczególnych krajach świata. Szczególną uwagę poświęcono rozwojowi rekreacyjnej formy fitnessu na Ukrainie oraz powstaniu ukraińskiego rynku usług fitness w późnych latach dziewięćdziesiątych. Od roku 2005

obserwuje się na Ukrainie gwałtowny rozwój przemysłu związanego z fitnessem. Autorzy zajmują się również współczesnym rozwojem usług fitness. Jednocześnie zajęto się kwestią terminologii. Różne publikacje podają różne interpretacje systemu terminologicznego oraz samego terminu „fitness”. Choć termin „fitness” jako określenie systemu poprawiającego jakość życia stopniowo ewoluował, jego powszechnie przyjęte znaczenie nie zostało do tej pory opracowane. Różne definicje tego pojęcia należy uznać za komplementarne. Termin „fitness” ma długą historię i różne wersje pochodzenia i ewolucji. Dwie z nich są uważane za istotne, tj. wersja zachodnia i wschodnia. Ze względów ideologicznych fitness w Związku Radzieckim (którego Ukraina była częścią do 1991 r.) był niemal zupełnie ignorowany. Niemniej jednak, w połowie lat 80. ubiegłego stulecia fitness pojawił się w ZSRR. Powstawanie rynku usług fitness w niepodległej Ukrainie rozpoczęło się pod koniec lat 90. Branża fitness na Ukrainie stale się rozwija.

Słowa kluczowe: geneza fitnessu, ewolucja fitnessu, historia fitnessu, rozwój, analiza merytoryczna, definicje terminu „fitness”.

Joanna POCZTA*

<https://orcid.org/0000-0001-8825-5953>

Ewa MALCHROWICZ-MOŚKO**

<https://orcid.org/0000-0002-7676-1477>

Motywy udziału kibiców w wydarzeniu sportowym na przykładzie Cavaliady w Poznaniu

Streszczenie

Celem badań jest rozpoznanie profilu społeczno-demograficznego kibica imprezy jeździeckiej oraz określenie motywów kibicowania na przykładzie eventu jeździeckiego Cavaliada. Przeprowadzona kwerenda literaturowa wyjaśnia motyw zajęcia się prezentowaną problematyką badawczą. Podstawę teoretyczną opracowania autorskiego kwestionariusza wywiadu stanowił podział Freyera i Grossa, którzy wśród motywów uczestnictwa w wydarzeniach sportowych wyróżnili cztery typy orientacji: orientację społeczną, orientację na emocjonalne doznania, orientację rzeczową oraz orientację na wynik. Kwestionariusz posłużył jako narzędzie badawcze i umożliwił zebranie danych.

Z przeprowadzonych badań wynika, że podczas Cavaliady jako kibice najczęściej spotykają się ludzie młodzi, a pasją związaną z końmi głównie zajmują się kobiety, które często sportowo lub amatorsko jeżdżą konno. Udział w takiej imprezie zapewnia kibicom liczne pozytywne emocje. Najważniejsza dla respondentów (N = 818) okazała się grupa motywów powiązana z orientacją na emocjonalne doznania.

Słowa kluczowe: Cavaliada, motywacje, kibice.

Wprowadzenie

Społeczne zjawisko kibicowania jest integralną częścią sportu do tego stopnia, że w zasadzie trudno współcześnie wyobrazić sobie sportową rywalizację bez oglądających ją kibiców. Taka rywalizacja miała miejsce już w czasach starożytnych. Jednak aż do XIX wieku miała charakter indywidualny (zapaśnicy

* dr, Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu; e-mail: jpoczta@awf.poznan.pl

** dr, Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu; e-mail: malchrowicz@awf.poznan.pl

w Grecji, rzymscy gladiatorzy, średniowieczni rycerze). Przełomowe okazały się powstanie gier zespołowych (początkowo opartych na drużynach uniwersyteckich), organizacja regularnych rozgrywek, a przede wszystkim rozwój piłki nożnej. W wymiarze instytucjonalnym towarzyszyły temu narodziny klubów sportowych, lokalnych stowarzyszeń, które nadały sportowej rywalizacji zupełnie nowy, transcendentny wymiar i zasadniczo odmieniły charakter zjawiska kibicowania [1]. Wtedy też problematyką kibicowania zainteresowali się liczni badacze. Początki aktywności naukowej w kontekście badań społeczności kibiców i społecznego zjawiska kibicowania sięgają połowy lat sześćdziesiątych ubiegłego stulecia. Inspiracją były powszechne już wtedy chuligańskie, zagrażające bezpieczeństwu publicznemu, wybryki na angielskich stadionach. W tym czasie analizą zjawiska stadionowego chuligaństwa kolejno zainteresowali się: Harrington [14]; Taylor [31]; Giulianotti [12]; Dunning, Murphy, Williams [6], [7]; King [16]. Większość badaczy zajmowała się głównie zjawiskiem stadionowego chuligaństwa, koncentrując się na opisie i systematyzacji społecznego świata kibiców. W polskiej literaturze przedmiotu również występuje dominujący nurt badań nad zachowaniami chuligańskimi – problematyka ta pojawia się w następujących pracach: Wanata [32], Piotrowskiego [25], Kowalskiego [19], Sahaja [26], [27], [28] czy Dudały [5]. Przy czym Sahaj [29] chuliganów, destruktorów widowiska sportowego, zakłócających jego przebieg, agresywnych wobec kibiców i zawodników przeciwnej drużyny (co stanowi ich główny motyw uczestnictwa w wydarzeniu sportowym), nazywa „pseudokibicami”.

Obecny wiek XXI można nazwać erą sportu przeznaczanego dla kibiców, widzów, ale także konsumentów widowisk sportowych. Kibice wraz z zawodnikami tworzą współczesne wydarzenia sportowe. Są to osoby skupiające całą swoją uwagę i aktywność właśnie na ewencie, rywalizacji, meczu. Łączą oni wrażliwość widza, ale także aktora. Nie tylko obserwują wydarzenie sportowe, ale też go tworzą. Jednak Kowalska [18] odróżnia pojęcie kibica od pojęcia widza. Uznaje ona, że widz skupia się na obserwacji przebiegu wydarzenia sportowego, podziwia technikę, taktykę czy też sylwetkę sportowca. Sam wynik rywalizacji nie jest dla niego tak istotny. Liczy się piękno samej rywalizacji sportowej oraz m.in. ustanawianie nowych rekordów. Kibic natomiast jest związany z drużyną lub sportowcem i utożsamia się z nim, jest związany emocjonalnie. Dlatego też przeżywa zarówno sukcesy sportowców, jak i porażki [18]. Samą wspólnotę kibiców podkreślają/wyróżniają emblematy, z jakimi się obnoszą. W przypadku piłki nożnej są to szaliki, flagi, koszulki ulubionego zespołu. W przypadku innych dyscyplin sportowych, poza wizerunkiem ulubionych sportowców na koszulkach, kubkach, brelokach i innych gadżetach, może to być także sprzęt sportowy. Posiadane przez kibiców przedmioty stanowią atrybuty manifestowania swojej tożsamości wspólnotowej, które pozwalają na wzmacnianie więzi. Obserwujemy również kolejną istotną zmianę. W starożytności kibice sportowi wywodzili się z greckich państw-miast. W obecnych czasach na wydarzeniach między-

narodowych możemy spotkać kibiców z całego globu. „Kibice-turyści” wspierają sportowców nie tylko ze swojego kraju, podczas dużych wydarzeń sportowych możemy bez problemu zaobserwować także fankluby gwiazd sportu i zespołów sportowych pochodzących z innych części świata. Dla branży turystycznej kibic sportowy jest bardzo ważny, zwłaszcza w ostatnich latach, kiedy popularne stało się odwiedzanie znanych stadionów sportowych. Turyści i kibice zwiedzają je nawet wówczas, gdy nie odbywają się na nich żadne wydarzenia. Jest to szczególnie zauważalne w piłce nożnej.

Kibice identyfikują się ze sportem niejednakowo. Giulianotti [12] opisał cztery różne typy identyfikacji kibica ze sportem. Wyróżnił podział na: Supporter, Follower, Flaneur i Post-fan. Supporter to kibic, który jest zwolennikiem lokalnego klubu. Cechuje go stała budowa relacji społeczności lokalnej z klubem. Jego tożsamość tworzona jest na podstawie lokalnego patriotyzmu. Follower jest kibicem, który swoje postawy wobec kibicowania wiąże z gwiazdami sportu. Osoby te cechuje realne i emocjonalne podążanie za swoimi idolami. Fan to kibic, który nie ogranicza swojej działalności tylko do udziału w wydarzeniu sportowym. To osoba, która włącza świat sportu we własne życie i we własną tożsamość. Natomiast flaneur, post-fan lub post-kibic to ujęcie analogiczne do posturysty Urry’ego. Jego postawy oddają postmodernistyczne tendencje globalizacyjne. Post-fana cechuje otwartość na różnorodność. Potrafi on nawiązywać znajomości tylko na czas trwania meczu czy innego widowiska sportowego. Kibicuje zarówno znanymi osobistościami sportu, ale także sportowcom nieznanymi, drużynom lokalnym czy też drużynom z drugiego końca globu. Taki kibic ubiera się w atrybuty różnych drużyn sportowych czy sportowców. Kieruje nim niejednokrotnie atrakcyjność wizualna sportowców, ich strojów, atmosfera panująca podczas wydarzeń sportowych. Tego rodzaju zachowania są mu potrzebne, by stać się częścią danego wydarzenia sportowego. Osoby post-kibiców często pochodzą z uprzywilejowanych warstw społecznych [24].

Również Burski wyróżnił pojęcie post-fana, uważając go za osobę, która głównie bierze udział w meczach piłkarskich. Badacz zauważa, że jest to konsekwencja modernizacji infrastruktury i podniesienia cen biletów, przez co dotychczasowi kibice zostali wyparci przez zamożniejszą klasę średnią. Burski [3] uważa także, że współcześnie kibice podczas eventów sportowych muszą przestrzegać ściśle określonych zasad i sposobów okazywania emocji. Odstępstwa od przyjętych norm są surowo karane [3]. Natomiast Małczyński [23] zwraca uwagę na zjawisko teatralizacji eventu sportowego i uważa, że jest on jak gra w teatrze. Cechuje się własnym rytuałem. Dla kibica to aktywność, która opiera się na odczuciu od codziennego życia i pracy, jest widowiskiem, rozrywką, gdzie w tłumie każdy kibic może stać się kimś innym [23].

Godlewski za kibiców uznaje osoby interesujące się sportem, ale głównie czynowym, lub osoby, które podczas wydarzenia sportowego aktywnie oglądają i dopingują sportowców. Mogą być to osoby, których uwaga skierowana jest na

dopingowanie danej dyscypliny sportowej, klubu czy też poszczególnych zawodników. Do kibiców zalicza także osoby, które oglądają zawody sportowe w czasie emisyjnym. Autor ten wyróżnia fanów, którzy traktują występy swojej drużyny prawie jak religię, czują emocjonalną więź ze swoimi idolami, a także tworzą fankluby. Mają swoje wewnętrzne kodeksy, których przestrzegają. Samo kibicowanie ma tzw. efekt przedłużony, fani uczestniczą w różnych imprezach i akcjach, wspólnie spędzają wolny czas, wyjeżdżają na wakacje i wspólnie się bawią. Następnie Godlewski wymienia kibiców obligatoryjnych, którzy uczestniczą zawsze w evencie sportowym, jeżeli bierze w nim udział ich ulubiony sportowiec lub drużyna. Zdarza się, że uczestniczą też w życiu społeczności kibiców, np. w sposób formalny przez posiadanie karty klubu kibica. Kibicują jedynie w charakterze rekreacyjnym, nie angażując się emocjonalnie poza czasem odbywania się wydarzenia sportowego. Kolejni to kibice fakultatywni, którzy uczestniczą tylko w poszczególnych wydarzeniach sportowych. Kibicowanie jest tylko jedną z form spędzania przez nich czasu wolnego i realizowania swoich zainteresowań. Rzadko należą do społeczności kibiców, a raczej skupiają się w kilkuosobowych grupach koleżeńskich, w gronie których oglądają eventy sportowe.

Ostatnia grupa to kibice epizodyczni, którzy rzadko oglądają imprezy sportowe na żywo. Dla nich najczęściej motywem uczestnictwa jest wydarzenie sportowe o wysokiej randze międzynarodowej, krajowej czy lokalnej. Często motywem uczestnictwa w tym przypadku jest też panująca aktualnie moda [22].

Wszystkie zaprezentowane ujęcia pokazują, że kibicowanie stanowi współcześnie istotny fenomen i nie dotyczy jedynie ubocznych efektów w kontekście piłki nożnej. Jest ono istotne także w wymiarze społecznym i dotyczy rozmaitych wydarzeń sportowych, jak maratony i półmaratony, czy na przykład zawody jeździeckie typu Cavaliada. Dowodzi tego także jedno z najbardziej doniosłych osiągnięć UE, systematyzujących dotychczasowe działania w zakresie ukierunkowania polityki europejskiej względem płaszczyzny sportowej, odnoszące się do jego roli społecznej, wymiaru gospodarczego oraz sposobu organizacji w Europie. Jest to opublikowana w 2007 roku Biała Księga, której głównym celem jest określenie strategicznych wytycznych dla sportu w regionie, zachęcenie do dyskusji nad konkretnymi problemami, zwiększenie zauważalności sportu w unijnym procesie politycznym oraz zwiększenie świadomości społeczeństwa. Realizacji tak sformułowanych kierunków rozwoju służyć ma skupienie państw członkowskich na przejrzyście wyszczególnionych w dokumencie zagadnieniach, sprowadzonych w ujęciu społecznym do [2]: poprawy zdrowia publicznego poprzez aktywność fizyczną; łączenia sił w walce z dopingiem; uwydatnienia roli sportu w kształceniu i szkoleniu; propagowania wolontariatu i aktywnej postawy obywatelskiej przez sport; wykorzystania potencjału zawartego w sporcie do celów integracji społecznej i równości szans; wzmacniania środków zmierzających do zapobiegania rasizmowi i przemocy oraz do walki z nimi, dzielenia się wartościami europejskimi z innymi częściami świata; popierania zrównoważonego rozwoju.

Spoleczne wartości sportu dotyczą nie tylko zawodników, czynnych uczestników imprezy, ale również kibiców, których aktywność podczas imprezy sportowej może wpływać pozytywnie na zadowolenie z życia i odczuwanie jego jakości, wychowywać w duchu kultury fizycznej oraz do „kulturalnego” kibicowania, wzmacniać poczucie integracji ze środowiskiem sportowym, spełniać potrzebę przeżywania emocji lub stać się formą spędzania czasu wolnego czy rozwijania własnych zainteresowań. Może mieć również wpływ na promocję zdrowia i świadomość społeczną w kontekście podejmowania aktywności fizycznej. Popularyzacja sportu i udziału w imprezach sportowych, także jako kibic, ma bezpośredni wpływ na rozwój turystyki sportowej. Wydarzenia sportowe oraz zawodnicy licznie gromadzą osoby pokonujące trud wyjazdu z miejsca zamieszkania, aby rozwijać swoją sportową pasję i poczuć emocje związane z eventem sportowym. Turystyka sportowa stała się fenomenem, obecnie gruntownie rozpoznany w zagranicznej literaturze przedmiotu (zwłaszcza anglo- i niemieckojęzycznej – m.in. Hall [13]; Gammon, Robinson [9]; Gibson [11]; Hinch, Higham [15]; Kurtzman, Zauhar [20]; Deery, Jago, Fredline [4]; Schwark [30]; Weed, Bull [33]). Jest ona definiowana przez H. Gibson [10] jako „podróż z dala od miejsca zamieszkania w celu podejmowania aktywności sportowej dla rekreacji lub współzawodnictwa, podróż dla oglądania imprez sportowych popularnych i elitarnych, a także podróż w celu odwiedzania słynnych atrakcji sportowych, tj. hale sportowe, hale sław, parki sportowe, muzea sportu itp.” [10]. Rozwój turystyki sportowej pokazuje złożoność zjawiska, jakim jest wydarzenie sportowe, pokazuje zasięg sportu i jego wpływ nie tylko na sportowców, ale także na kibiców (nawet telekibiców), społeczności lokalne i turystyczne destynacje [33].

Korzyści płynących z organizacji wydarzeń sportowych upatruje się na wielu rozmaitych płaszczyznach. Bardzo często są one wielkoskalowe i planowane z wyprzedzeniem. Znajdują się w kalendarium wydarzeń danego regionu lub miasta i odbywają się cyklicznie. Mają istotny wpływ społeczno-kulturowy, służą integracji mieszkańców, są okazją do spotkań i treningów, promują zdrowy styl życia i aktywność fizyczną. Wpływają na rozwój obszaru, w którym się odbywają, „pozyskując” uczestników, sponsorów, reklamodawców, angażują także polityków. Dają nadzieję na promocję danego miejsca przez obecnych turystów sportowych, potencjalnych turystów i inwestorów w przyszłości. Dlatego zarówno z naukowego, jak i utylitarnego punktu widzenia istotne okazało się zbadanie motywów uczestnictwa w imprezie sportowej. W oparciu o podział Freyera i Grossa (2002) skonstruowano narzędzie badawcze – kwestionariusz wywiadu. Autorzy wśród motywów uczestnictwa w wydarzeniach sportowych wyróżnili cztery zasadnicze typy orientacji [8]: A – typ orientacji społecznej, nastawionej na relacje odwiedzających względem siebie; B – typ orientacji na emocjonalne doznania, najczęściej pozytywne, w postaci na przykład odprężenia będącego rodzajem rekompensaty za ponoszone trudy życia codziennego; C – typ orientacji rzeczowej, odnoszącej się w istocie do samych wydarzeń sportowych oraz ich

specyfiki; D – typ orientacji na wynik, wyzwalanej potrzebą identyfikacji z sukcesem, a w przypadku porażki – okazywaniem współczucia i solidarności.

Cavaliada w Poznaniu jako obszar badań

Międzynarodowe halowe zawody w skokach przez przeszkody CSi-W „Cavaliada” w Poznaniu to widowisko sportowe, które skupia miłośników jeździectwa, zawodników oraz ich kibiców. Zostały one wpisane do kalendarza Światowej Federacji Jeździeckiej jako zawody rozgrywane w ramach eliminacji Pucharu Świata, w których startują najlepsi zawodnicy z Polski i zagranicy. Dzięki temu impreza stanowi jedno z ważniejszych wydarzeń hippicznych w Europie Środkowej. Składa się z trzech części: pierwsza to Cavaliada Sport – dla zawodowców najwyższej rangi, w Cavaliadzie Show występują jeźdźcy amatorzy, m.in. dzieci, trzecia, końcowa część to Cavaliada Targi – czyli targi sprzętu jeździeckiego. Poza sportową rywalizacją wydarzenie zawiera wiele ciekawych widowiskowo punktów programu, połączonych ze specjalnie przygotowanym programem edukacyjnym i kulturalno-artystycznym, w którym uczestniczą także kibice. W programie imprezy znajdują się takie punkty, jak m.in.: puchar Polski w powożeniu zaprzęgami, Cavaliada Future – konkurs dla najmłodszych, siłacze, kadryle, dresaż, Pony Games pod patronatem Polskiego Związku Hodowców Koni, horseball – mecz zespołowej gry na koniach, wielka parada ogierów, konkurs Potęga Skoku, pokazy koni zimmokrwistych, sztafeta dzieci na kucach, Speed & Music – konkurs szybkości, turniej rycerski (wyścigi rydwanów, turniej kopijniczy, pokazy walk rycerskich), pokazy woltyżerki, średniowieczna wioska, indiańska wioska, nauka jazdy konnej dla najmłodszych, zabawy plastyczne.

Material i metoda

Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego za pomocą techniki wywiadu podczas trwania Cavaliady. Użyto kwestionariusz wywiadu standaryzowanego. Próba badawcza została dobrana w sposób zapewniający dobrą reprezentatywność uzyskanych wyników. Przy określaniu liczebności wykorzystano informacje od organizatorów na temat spodziewanej liczby uczestników imprezy. W badaniu wzięło udział 818 osób (308 kibiców – mieszkańców Poznania, oraz 510 kibiców-turystów). Celem badań było rozpoznanie profilu społeczno-demograficznego kibica imprezy jeździeckiej oraz wykazanie zadowolenia z kibicowania podczas imprezy sportowej na przykładzie Cavaliady.

Wyniki

Tabela 1. zawiera szczegółową charakterystykę społeczno-demograficzną respondentów (N = 808), prezentuje podział osób na kibiców, którzy są mieszkańcami Poznania (n = 308), oraz osoby, które na Cavaliadę przyjechali spoza miasta. Są oni turystami sportowymi (n = 510).

Z badań wynika, że wśród kibiców Cavaliady dominowały młode osoby – najczęściej w wieku 18 lat lub mniej (32,4%) oraz w wieku 19–25 lat (31,5%). Zdecydowaną większość (ponad 70%), stanowiły kobiety. Kibice najczęściej deklarowali osiągnięte wykształcenie średnie (30,8%) oraz wykształcenie wyższe magisterskie (29%). Największy odsetek kibiców stanowiły osoby czynne zawodowo (41,9%). Duża część z nich była jeszcze osobami uczącymi się (34,2%).

Tabela 1. Charakterystyka respondentów

Charakterystyka społeczno-demograficzna	Cavaliada – Kibice (N = 818) 308 mieszkańców / 510 turystów	
Płeć – Mieszkańcy	n = 308	%
mężczyźni	85	27,6
kobiety	223	72,4
Płeć – Turysty	n = 510	%
mężczyźni	152	29,8
kobiety	358	72,0
Wiek – Mieszkańcy	n = 308	%
< 18	84	27,3
18–25	110	35,7
26–35	68	22,1
36–50	39	12,7
51–70	6	1,9
71 i więcej	1	0,3
Wiek – Turysty	n = 510	%
< 18	181	35,5
18–25	148	29,0
26–35	114	22,4
36–50	54	10,6
51–70	12	2,4
71 i więcej	1	0,2
Wykształcenie – Mieszkańcy	n = 308	%
podstawowe	49	15,9
zawodowe	11	3,6

Tabela 1. Charakterystyka respondentów (cd.)

Charakterystyka społeczno-demograficzna	Cavaliada – Kibice (N = 818) 308 mieszkańców / 510 turystów	
średnie	95	30,8
niepełne wyższe	60	19,2
magisterskie	94	30,5
Wykształcenie – Turyści	n = 510	%
podstawowe	123	24,1
zawodowe	24	4,7
średnie	157	30,8
niepełne wyższe	63	12,4
magisterskie	143	28,0
Status zatrudnienia – Mieszkańcy	n = 308	%
uczeń (< 18 lat)	88	28,6
student	81	26,3
aktywny zawodowo	127	41,2
bezrobotny	7	2,3
emeryt	5	1,6
Status zatrudnienia – Turyści	n = 510	%
uczeń (< 18 lat)	192	37,6
student	78	15,3
aktywny zawodowo	216	42,4
bezrobotny	17	3,3
emeryt	7	1,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Badane osoby wykazywały dość bliskie związki z jeździectwem. Kibice – respondenci – najczęściej odpowiadali, że jeżdżą konno amatorsko (ponad połowa – 50,7%). Zawodowo jeździ konno blisko jedna czwarta respondentów – 23,6%. Brak związku z jeździectwem zadeklarował co dziesiąty ankietowany (12,2%) – jest to dość wysoki wynik, świadczący o tym, że Cavaliada przyciąga nie tylko miłośników jeździectwa. Z badań wynika, że 9,7% kibiców jest instruktorem jeździectwa, a 8,7% – hodowcą koni. Okazuje się zatem, że impreza ta skupia kibiców, którzy są miłośnikami jeździectwa, sami je uprawiają amatorski lub zawodowo. Uczestniczą w Cavaliadzie, ponieważ kochają konie, a impreza pozwala na kontakt z tymi zwierzętami, na zbiorowe przeżywanie emocji sportowych, pozwala także na poczucie wspólnoty z innymi kibicami. Posiadają oni wiedzę w problematyce tej dyscypliny sportowej. Może mieć to też wpływ na ich wysokie oczekiwania względem widowiska sportowego. Z pewnością tworzą oni wyjątkową atmosferę Cavaliady, są jej integralną częścią. Trudno byłoby

wyobrazić sobie to wydarzenie bez nich. Z tabeli 2. wynika, że są oni z tym even-tem związani i są mu wierni. Nie tylko kilkakrotnie w nim uczestniczyli, ale planują kibicować podczas Cavaliady w Poznaniu w przyszłości.

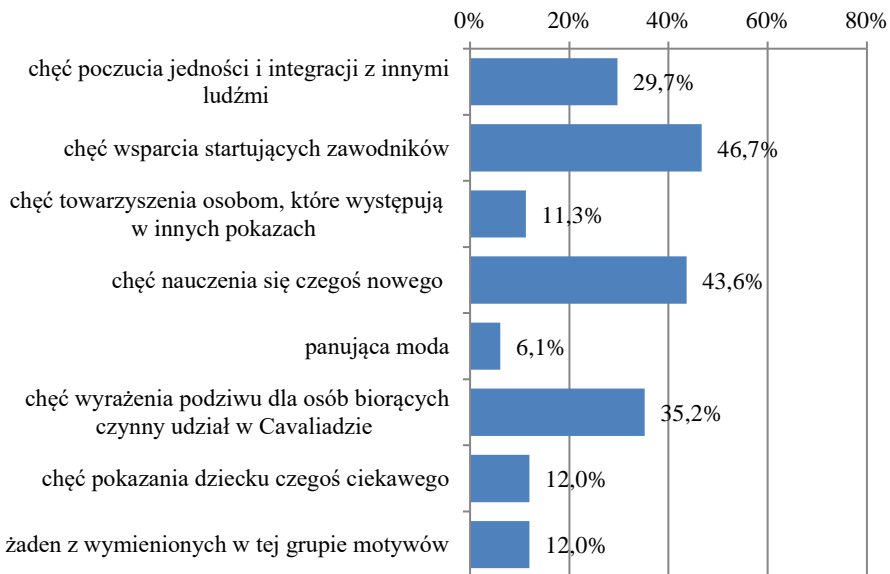
Tabela 2. Lojalność kibiców wobec Cavaliady w Poznaniu – częstotliwość udziału

Związek kibiców z Cavaliadą – lojalność wobec eventu	Cavaliada Kibice (N = 818)	
Częstotliwość udziału w Cavaliadzie – Mieszkańcy	n = 308	%
pierwszy raz	96	31,2
drugi raz	60	19,5
trzeci raz	152	49,4
czwarty raz	—	—
piąty raz	—	—
szósty raz	—	—
Częstotliwość udziału w Cavaliadzie – Turyści	n = 510	%
pierwszy raz	219	42,9
drugi raz	115	22,5
trzeci raz	176	34,5
czwarty raz	—	—
piąty raz	—	—
szósty raz	—	—
Czy zamierzasz wziąć udział w Cavaliadzie w przyszłości? – Mieszkańcy	n = 308	%
zdecydowanie tak	214	69,5
prawdopodobnie tak	69	22,4
jeszcze nie wiem	21	6,8
prawdopodobnie nie	4	1,3
zdecydowanie nie	—	0,0
Czy zamierzasz wziąć udział w Cavaliadzie w przyszłości? – Turyści	n = 510	%
zdecydowanie tak	348	68,2
prawdopodobnie tak	128	25,1
jeszcze nie wiem	28	5,5
prawdopodobnie nie	6	1,2
zdecydowanie nie	0	0,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań (N = 808).

Motywy uczestnictwa w wydarzeniach sportowych są bardzo różne. Impreza sportowa sama w sobie może być już motywem do odbywania nawet bardzo odległych wypraw za swoim ulubionym zawodnikiem, zespołem lub w przypadku

Cavaliady – jeźdźcem. Takie osoby nie znajdują się na danym evencie przypadkowo. Oglądanie wyczynów zawodników jest głównym celem ich wyjazdu. Wydarzenia rozgrywane są w innych miejscowościach, a niejednokrotnie nawet w innych państwach. Najczęściej mają wysoką rangę międzynarodową, krajową czy lokalną. W ich wypadku motywem może też być panująca aktualnie moda. Wyniki przeprowadzonych badań pokazują także istotność motywów udziału w Cavaliadzie w Poznaniu, zgodnie z przyjętym podziałem Freyera i Grossa. Respondenci mieli możliwość zaznaczenia maksymalnie trzech odpowiedzi w każdej grupie motywów. Wykres 1. prezentuje motywy znajdujące się w grupie motywów A, w zakresie orientacji społecznej.

Wykres 1. Motywy udziału w Cavaliadzie w zakresie orientacji społecznej (grupa A)

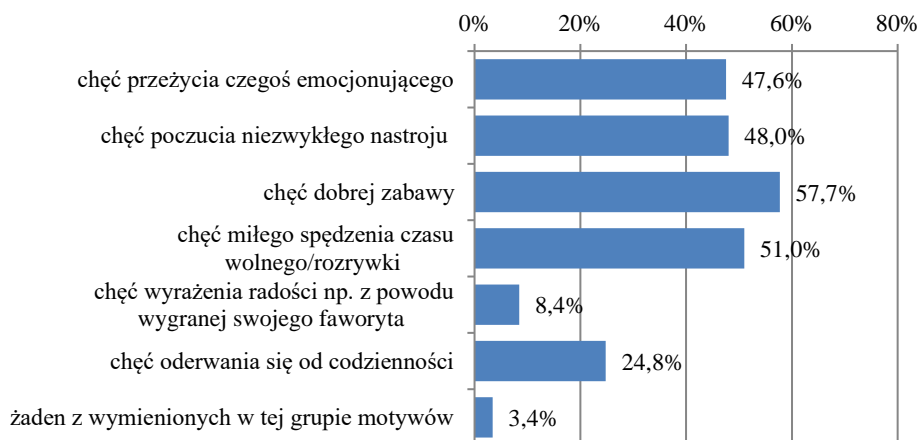
Źródło: opracowanie własne, N = 818.

Kibice, w grupie motywów A, najczęściej deklarowali chęć wsparcia startujących w zawodach sportowców (46,7%), chęć nauczenia się czegoś nowego (43,6%) oraz chęć wyrażenia podziwu dla aktywnych uczestników Cavaliady – sportowców (35,2%).

W grupie motywów B (wykres 2.) badani najczęściej deklarowali następujące powody: chęć dobrej zabawy (57,7%), chęć miłego spędzenia czasu wolnego (51%), chęć poczucia niezwykłego nastroju (48%) oraz chęć przeżycia czegoś emocjonującego (47,6%).

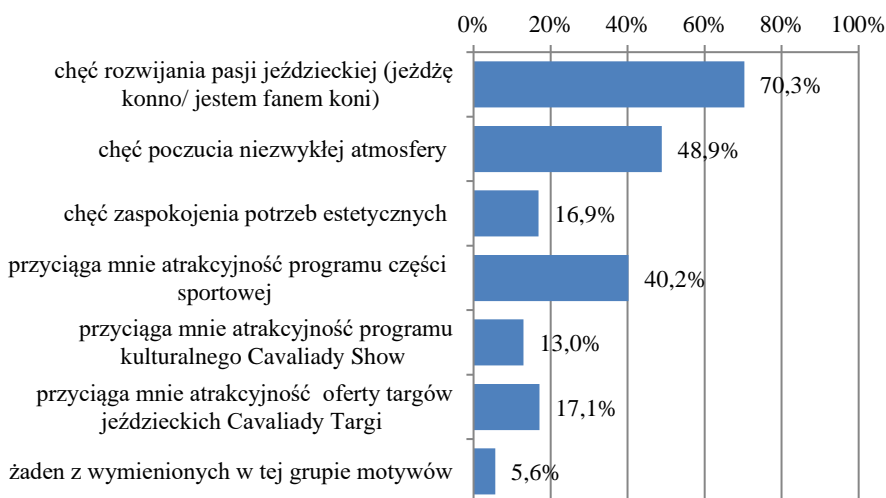
W grupie motywów C (wykres 3.) kibice pragnęli przede wszystkim rozwijać swoją pasję jeździecką (70,3%).

W grupie motywów D (wykres 4.) kibice pragnęli śledzić rywalizację sportową. Tak zadeklarowało 64,9% respondentów, natomiast fakt, że Cavaliada to impreza o wysokiej randze sportowej, uznaje 55,9% respondentów, i z tego powodu postanowili wziąć w niej udział.

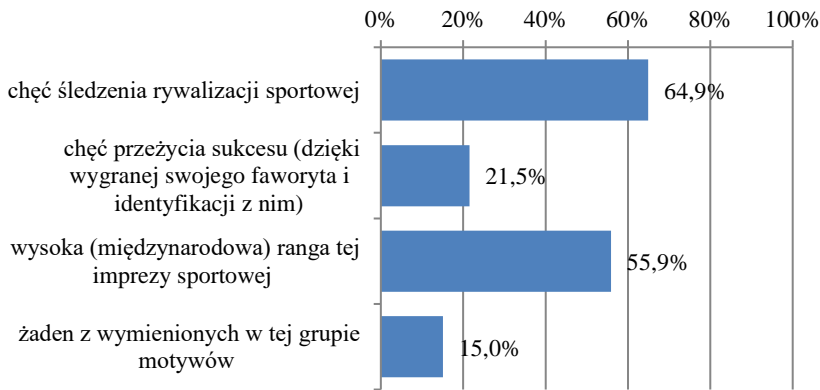
Wykres 2. Motywy w zakresie orientacji na przeżycia (grupa B)

Źródło: opracowanie własne, N = 818.

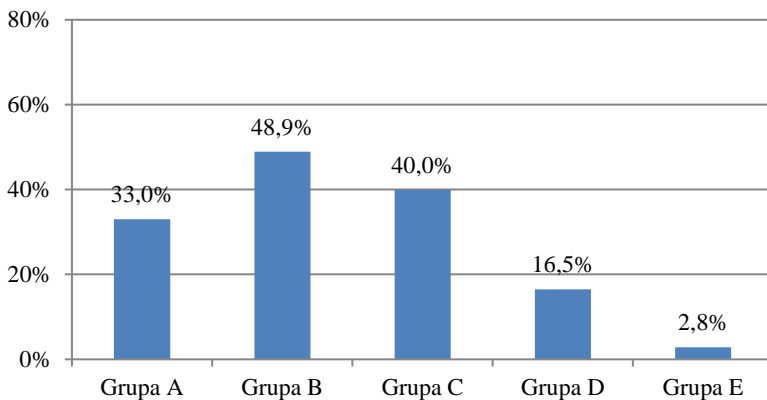
Wykres 3. Motywy w zakresie orientacji rzeczowej (grupa C)

Źródło: opracowanie własne, N = 818.

Wykres 4. Motywy w zakresie orientacji na wynik (grupa D)

Źródło: opracowanie własne, N = 818.

Wykres 5. Grupy motywów pod względem ważności w ocenie respondentów

Źródło: opracowanie własne, N = 818.

Dla kibiców najważniejszą grupą motywów uczestnictwa w Cavaliadzie okazała się grupa B, czyli pokazująca orientację na emocjonalne doznania, najczęściej pozytywne, w postaci na przykład odprężenia będącego rodzajem rekompensaty za ponoszone trudy życia codziennego. Zapytani o czynniki związane z emocjami, które towarzyszyły im podczas udziału w imprezie, przede wszystkim wymieniali: podziw (56,7% – zarówno dla zawodników, jak i dla koni), ekscytację (51,1%) i radość (49%). Następną według wskazań była grupa C, czyli orientacja rzeczowa, co potwierdza fakt, że w Cavaliadzie kibicowało wielu pasjonatów jeździectwa. Stanowią oni swojego rodzaju subkulturę kibiców, w której następuje tworzenie własnych unikatowych systemów wartości, mają własny styl bycia i własne preferencje odnośnie do spędzania czasu wolnego.

Dla respondentów istotny był też aspekt edukacyjny uczestnictwa w Cavaliadzie, i to w wysokim stopniu. Dla 26,8% badanych kibiców przyjmuje on najwyższy wskaźnik na 10-stopniowej skali, a dla 24,6% wskaźnik ten wynosi 8 pkt.

N ważnych	Średnia	Mediana	Minimum	Maksimum	Odch. std.
806	7,9	8	1	10	1,8

Aż 98,5% kibiców uznało, że udział w Cavaliadzie umożliwia poznanie kultury jeździeckiej – średnio na poziomie 7,9 pkt na 10-stopniowej skali. Prawie 45% respondentów uznało, że są bardzo zadowoleni z udziału w Cavaliadzie w charakterze kibica (skala: 1 – zupełnie niezadowolony, 10 – bardzo zadowolony). Kibice określili także swoje zadowolenie z udziału w Cavaliadzie, i byli zadowoleni z udziału w tej imprezie średnio na poziomie 8,6 pkt.

N ważnych	Średnia	Mediana	Minimum	Maksimum	Odch.std
818	8,6	9	1	10	1,8

Wynik ten dowodzi, że uczestnictwo w imprezach sportowych jako kibic ma wpływ na poczucie satysfakcji i zadowolenia z dobrze zagospodarowanego czasu wolnego. Może to być też dobrą informacją dla organizatorów imprezy. Zadowoleni kibice – to okoliczność, która może świadczyć o wysokiej randze i poziomie Cavaliady.

Podsumowanie i wnioski końcowe

Celem badań było rozpoznanie profilu społeczno-demograficznego kibica imprezy jeździeckiej oraz określenie motywów kibicowania na przykładzie eventu jeździeckiego Cavaliada. Z przeprowadzonych badań pośród kibiców Cavaliady w Poznaniu (N = 818) wynika, że były to najczęściej młode kobiety – w wieku do 25 lat, z wykształceniem średnim lub wyższym magisterskim, aktywne zawodowo lub jeszcze się uczące, które jeżdżą konno amatorsko. Wiąże się z tym silny związek codziennej pasji, jaką jest jazda konna, z potrzebą udziału w imprezie skupiającej pasjonatów tego sportu. Wykazywali oni dość bliskie związki z jeździectwem. Kibice – respondenci – najczęściej odpowiadali, że jeżdżą konno amatorsko (ponad połowa). Zawodowo jeździ konno blisko jedna czwarta respondentów. Z badań wynika także, że 9,7% kibiców jest instruktorem jeździectwa, a 8,7% – hodowcą koni. Okazuje się zatem, że impreza ta skupia kibiców, którzy są miłośnikami jeździectwa, sami je uprawiają amatorski lub zawodowo. Uczestniczą w Cavaliadzie, ponieważ kochają konie, a impreza pozwala na kontakt z tymi zwierzętami, na zbiorowe przeżywanie emocji sportowych, ale także pozwala na wyzwolenie poczucia wspólnoty z innymi kibicami.

Posiadają oni wiedzę w problematyce tej dyscypliny sportowej, mają też wysokie oczekiwania względem widowiska sportowego. Wpływają ponadto na atmosferę Cavaliady, gdyż są jej integralną częścią. Są oni z tym eventem związani od lat – są mu wierni. Nie tylko kilkakrotnie uczestniczyli w wydarzeniu, ale planują kibicować podczas Cavaliady w Poznaniu także w przyszłości.

Okazuje się, że Cavaliada we współczesnym świecie sportu pełni nie tylko funkcję rozrywkową, ale również funkcję edukacyjną. Dla respondentów istotny jest aspekt edukacyjny uczestnictwa w Cavaliadzie, i to w wysokim stopniu. Prawie wszyscy deklarują, że udział w Cavaliadzie umożliwia poznanie kultury jeździeckiej (średnio na poziomie 7,9 pkt na 10-stopniowej skali).

Wyniki przeprowadzonych badań pokazują także istotność określonych motywów. Na przykład w grupie A – czyli motywów w zakresie orientacji społecznej – kibice deklarowali chęć wsparcia startujących w zawodach sportowców, chęć nauczenia się czegoś nowego (co dodatkowo potwierdziło kolejne pytanie kwestionariusza dotyczące istotności aspektów edukacyjnych) oraz chęć wyrażenia podziwu dla aktywnych uczestników Cavaliady. W grupie B – czyli w grupie motywów w zakresie orientacji na przeżycia (emocjonalne doznania, najczęściej pozytywne, w postaci na przykład odprężenia będącego rodzajem rekompensaty za ponoszone trudy życia codziennego) – kibice najczęściej deklarowali chęć dobrej zabawy, chęć miłego spędzenia czasu wolnego, chęć poczucia niezwykłego nastroju oraz chęć przeżycia czegoś emocjonującego. Ta grupa motywów była dla kibiców Cavaliady najważniejsza. Wyniki te potwierdzają teorię Zuckermana [34], w której autor podkreśla znaczenie przeżycia silnych emocji związanych z udziałem w imprezie sportowej, określając je jako poszukiwanie doznań – *sensation seeking*. Badacz przeżywane silne emocje związane z nastrojem danej imprezy uznaje za jeden z ważniejszych czynników wpływających na wybór i efektywność różnorodnych form aktywności sportowo-rekreacyjnej.

Pośród motywów w grupie C – w zakresie orientacji rzeczowej – kibice pragnęli przede wszystkim rozwinąć swoją pasję jeździecką, natomiast w grupie D – motywów w zakresie orientacji na wynik – kibice deklarowali swój udział w celu śledzenia rywalizacji sportowej, uznając Cavaliadę za imprezę o wysokiej randze sportowej.

Obecny wpływ postępu cywilizacyjnego na udogodnienia życia codziennego powoduje, że czas wolny w znacznej mierze przeznaczany jest na wypoczynek i rekreację połączoną z różnymi formami aktywności fizycznej. Zjawisko to sprawiło, że uczestnictwo w zorganizowanych imprezach sportowych stało się niezwykle atrakcyjną formą wypoczynku i rekreacji ruchowej. Wraz z emocjonalnym charakterem kibicowania rozwija się też świadomość potrzeby spędzenia czasu wolnego w grupie, chęć poczucia integracji z innymi. Kibicowanie podczas zawodów sportowych może mieć przełożenie na chęć prowadzenia zdrowego, sportowego stylu życia. Badani kibice określili też swoje zadowolenie z zawierania nowych znajomości podczas Cavaliady. Innym aspektem jest poszukiwanie

silnych wrażeń i emocji, których dostarcza sportowa rywalizacja, oraz poszukiwanie możliwości nawiązywania więzi i relacji społecznych (chęć poczucia wspólnoty podczas eventów) w dobie rozwoju kultury indywidualizmu. Z badań wynika ponadto, że kibicom towarzyszyły zdecydowanie pozytywne emocje podczas trwania imprezy, takie jak: podziw dla zawodników i koni, ekscytacja oraz radość.

Bibliografia

- [1] Antonowicz D., Wrześniński Ł. (2009): *Kibice jako wspólnota niewidzialnej religii*. *Studia Socjologiczne*, 1 (192), s. 115–149.
- [2] *Biała księga na temat sportu*. Bruksela, 11.07.2007 r. COM (2007) 391 wersja ostateczna.
- [3] Burski J. (2011): *Przemiany zjawiska kibicowania we współczesnym świecie*. [w:] Rogowski Ł. (red.): *Społeczne zmagania ze sportem*. Wyd. WNS UAM. Poznań, s. 250–267.
- [4] Deery M., Jago L., Fredline L. (2004): *Sport Tourism or Event Tourism: Are They One and the Same?*. *Journal of Sport Tourism*, 9 (3), s. 235–245; <https://doi.org/10.1080/1477508042000320250>.
- [5] Dudała J. (2004): *Fani – chuligani. Rzecz o polskich kibolach*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”. Warszawa.
- [6] Dunning E., Williams J. (1986): *Spectator Violence at Football Matches: Towards a Sociological Explanation*. *The British Journal of Sociology*, 37 (2), s. 221–244; <http://psycnet.apa.org/doi/10.2307/590355>.
- [7] Dunning E., Williams J. (1989): *The Roots of Football Hooliganism*. Routledge. London.
- [8] Freyer W., Gross S. (2002): *Tourismus und Sport-Events*, FIT Forschungsinstitut für Tourismus. Dresden.
- [9] Gammon S., Robinson T. (1997/2003): *Sport and Tourism: A Conceptual Framework*. *Journal of Sport Tourism*, 8 (1), s. 21–26; <https://doi.org/10.1080/14775080306236>.
- [10] Gibson H. (1998): *Active Sport Tourism: Who Participate?*. *Leisure Studies*, 17, 2; <https://doi.org/10.1080/026143698375213>.
- [11] Gibson H. (1998): *Sport Tourism: A critical analysis of research*. *Sport Management Review*, 1, s. 45–76; [https://doi.org/10.1016/S1441-3523\(98\)70099-3](https://doi.org/10.1016/S1441-3523(98)70099-3).
- [12] Gulianotti R. (1995): *Football and the Politics of Carnival: an ethnographic study of Scottish football fans in Sweden*. *International Review for the Sociology of Sport*, 30 (2), s. 191–223.
- [13] Hall C. (1992): *Adventure, Sport and Health Tourism*. [w:] B. Weiler, C. Hall (red.): *Special Interest Tourism*. Bellhaven. London, s. 141–158.
- [14] Harrington J. (1968): *Soccer Hooliganism*. John Wright. Bristol.

- [15] Hinch T., Higham J. (2011): *Sport Tourism Development*. Channel View Publications. Bristol.
- [16] King A. (1999): *Football Hooliganism and the Practical Paradigm*. *Sociology of Sport Journal*, 16 (3), s. 269–273.
- [17] Korzewa L., Misiółek E., Skarbowska A. (2014): *Turystyka biegowa w Polsce według opinii uczestników biegów masowych*. *Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu*, 45, s. 222–231.
- [18] Kowalska J. (2007): *Ultras – chuligani czy kibice?*. [w:] Kosiewicz J. (red.): *Spoleczne i kulturowe wartości sportu*. Wyd. AWF Warszawa. Warszawa, s. 24–35.
- [19] Kowalski R. (2002): *Potomkowie Hooligana – Szalikowcy: spolecznokulturowe źródła agresji widowisk sportowych*. Wydawnictwo Adam Marszałek. Toruń.
- [20] Kurtzman J., Zauhar J. (2003): *A wave in time – the sport tourism phenomena*. *Journal of Sport Tourism*. Abingdon, 8/1, s. 35–47.
- [21] Lipiec J. (2007): *Pożegnanie z Olimpiadą*. *Sport Wyczynowy*, s. 1–3.
- [22] Malchrowicz-Mośko E. (2015): *Kibice piłkarscy jako uczestnicy turystyki stadionowej oraz fanoturystyki sportowej*. [w:] Kazimierzczak M. (red.): *Turystyka sportowa. Spoleczno-kulturowy potencjał i perspektywy rozwoju*. Wyd. AWF w Poznaniu. Poznań. za: Godlewski P. (2011): *Turystyka eventowa kibiców sportowych*. [w:] M.K. Leniartek (red.): *Turystyka jako rytuał*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja” we Wrocławiu. Wrocław, s. 129–139.
- [23] Małczyński P. (2016): *Kibice a hybrydowość widowiska piłkarskiego*. [w:] Ostrowski A. (red.): *Modern futbol a świat kibiców*, 2. *Interdyscyplinarne Studia nad Kulturą Futbolu*. Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej. Wrocław, s. 132–141.
- [24] Mosz J. (2009): *Estetyczne i kulturowe aspekty działalności stadionowej grup Ultras*. [w:] T. Sahaj (red.): *Pogranicza współczesnego sportu*. Wyd. AWF Poznań. Poznań, s. 143–165.
- [25] Piotrowski P. (2000): *Szalikowcy. O zachowaniach dewiacyjnych kibiców sportowych*. Wydawnictwo Adam Marszałek. Toruń.
- [26] Sahaj T. (2001): *Problem kibiców i pseudokibiców we współczesnym sporcie*. *Roczniki Naukowe AWF*, 49, s. 131–139.
- [27] Sahaj T. (2003): *Pozaracjonalne oddziaływanie w sporcie. Analiza wybranych zjawisk*. *Sport Wyczynowy*, 1–2, s. 196–206.
- [28] Sahaj T. (2007): *Fani futbolowi. Historyczno-spoleczne zjawisko kibicowania*. Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu. Poznań.
- [29] Sahaj T. (2007): *Spoleczne korzenie chuligaństwa futbolowego*, [w:] Kosiewicz J. (red.): *Spoleczne i kulturowe wartości sportu*. Wyd. AWF. Poznań, s. 196–206.

- [30] Schwark J. (2007): *Sport tourism: introduction and overview*. European Journal for Sport and Society, 4 (2), s. 117–132.
- [31] Taylor I. (1971): *Soccer Consciousness and Soccer Hooliganism*. [w:] S. Cohen (red.): *Images of Deviance*. Penguin. Roborough, s. 114–129.
- [32] Wanat S. (1993): *Socjologia zachowań chuligańskich w sporcie*. Sport Wyczynowy, 1–2, s. 24–36.
- [33] Waśkowski Z. (2015): *Społeczno-ekonomiczne determinanty rozwoju turystyki sportowej na przykładzie biegów maratońskich*. Marketing i Rynek, 8, s. 790–798.
- [33] Weed M., Bull C. (2009): *Sports Tourism Participants, Policy and Providers*, Elsevier Butterworth-Heinemann. <https://trove.nla.gov.au/work/10203098>.
- [34] Zduniak A. (2010): *Event jako ponowoczesna forma uczestnictwa w życiu społecznym*. Roczniki Nauk Społecznych, 2 (38), s. 207–234.
- [34] Zuckerman M. (1994): *Behavioral Expressions and Biosocial Bases of Sensation Seeking*. Cambridge Press. New York.

Motivations of fans' for attending a sporting event. Case study of Cavaliada Poznań

Abstract

The aim of the study was to recognize the socio-demographic profile of a horse-riding event fan, and to determine the motives for attending Cavaliada in Poznań. For this reason, a literature query explaining the research issues was carried out. The theoretical basis for the development of the original interview questionnaire was the division of Freyer and Gross, who distinguished four types of orientation among the motives for participating in sports events. The questionnaire served as a research tool and made it possible to collect data. The main result of the empirical research is that the Cavaliada in Poznań is usually supported by young people. The passion associated with horses is mainly dealt with by women who are often professional or amateurish equestrians. Participation in such an event provides the fans with numerous, positive emotions. The most important for the respondents (N = 818) turned out to be a group of motives oriented towards the emotional experience.

Keywords: Cavaliada, motivations, fans.

INFORMACJE DLA AUTORÓW

1. „Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe” ukazuje się jako kwartalnik. Publikacje powinny dotyczyć problemów badawczych, którymi zajmują się nauki o kulturze fizycznej (historia, teoria i socjologia kultury fizycznej, problemy rozwoju fizycznego, sprawności i wydolności fizycznej, turystyki i rekreacji, zdrowia i edukacji prozdrowotnej).
2. Publikujemy prace eksperymentalne, przeglądowe, doniesienia i artykuły polemiczne – w języku polskim i językach obcych, po uzyskaniu pozytywnej recenzji.
3. Procedura recenzowania materiałów autorskich publikowanych w „Sporcie i Turystyce. Środkowoeuropejskim Czasopiśmie Naukowym” jest dostosowana do wytycznych MNiSW „Dobre praktyki w procedurach recenzyjnych w nauce” oraz „Kodeksu etyki pracownika naukowego”. Pierwszym etapem recenzowania nadesłanych prac jest recenzja wstępna dokonywana przez Redakcję czasopisma. Na tym etapie praca poddawana jest ocenie pod względem jej zgodności z profilem czasopisma, zachowania wymogów redakcyjnych obowiązujących w wydawnictwie oraz ogólnej poprawności językowej. Tekst spełniający wymogi recenzji wstępnej otrzymuje kod identyfikacyjny i zostaje skierowany do dwóch recenzentów będących specjalistami z zakresu nauk o kulturze fizycznej. Zgodnie z zasadą „double-blind review process”, recenzenci, jak i autorzy, pozostają wobec siebie anonimowi. Recenzenci swoją opinię o pracy przedstawiają, wypełniając formularz recenzji.
4. Redakcja „Sportu i Turystyki. Środkowoeuropejskiego Czasopisma Naukowego”, dbając o rzetelność w nauce, wdraża zapory „ghostwriting” oraz „guest authorship”. Autorzy są zobowiązani do przedstawienia oświadczenia dotyczącego rzetelności nadesłanych prac, a w przypadku artykułów opracowanych przez kilku autorów – do ujawnienia wkładu poszczególnych osób w powstanie pracy. Wszelkie wykryte przypadki nierzetelności naukowej będą demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.).
5. Autor artykułu jest zobowiązany poinformować Redakcję o źródłach finansowania publikacji, jeżeli nadesłana praca powstała dzięki dofinansowaniu instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń lub innych podmiotów („financial disclosure”).
6. Objętość nadsyłanych tekstów nie może przekraczać 15 stron (w tym tabele, wykresy, przypisy, bibliografia). Dokument powinien być napisany w formacie A4 standardowego maszynopisu (1800 znaków na stronie, marginesy: górny i dolny – 25 mm, lewy – 35 mm). Zaleca się stosowanie kroju Times New Roman, 12 punktów, odstęp 1,5 wiersza.
7. Pracę należy przesłać w wersji elektronicznej w edytorze Word (w formacie .doc lub .docx) z dwoma egzemplarzami wydruku. Praca powinna zawierać: a) imię i nazwisko autora lub autorów; b) tytuł naukowy, identyfikator ORCID oraz afiliację; c) tytuł publikacji; d) streszczenie pracy; e) słowa kluczowe pracy; f) dodatkowo w języku angielskim: tytuł pracy, streszczenie, słowa kluczowe ($\frac{1}{2}$ strony); 7) adres kontaktowy, nr telefonu, e-mail (służbowy).
8. W razie umieszczenia w pracy rycin, tabel itp. pochodzących z opracowań zamieszczanych w innych czasopismach lub publikacjach książkowych, autor ma obowiązek uzyskania zgody na ich wykorzystanie.

9. Tabele i materiał ilustracyjny (ryciny, wykresy, fotografie) można zamieścić w osobnych plikach i dokładnie opisać. Miejsca ich wstawienia zaznaczyć na prawym marginesie wydruku tekstu.

a) Stopień pisma w tabeli powinien wynosić 9 p., zaś szerokość tabeli nie może przekraczać 125 mm. Nie stosuje się innego formatowania tabeli niż siatka. Tytuł umieszcza się nad tabelą. Przypisy do tabeli umieszcza się bezpośrednio pod nią. W tabeli nie zostawia się pustych rubryk.

Obowiązują następujące znaki umowne:

pauza (—) – zjawisko nie występuje,

zero (0) – zjawisko istnieje, jednakże w ilościach mniejszych od liczb, które mogą być wyrażone uwidocznionymi w tabeli znakami cyfrowymi,

kropka (.) – zupełny brak informacji lub brak informacji wiarygodnych,

znak x – wypełnienie rubryki ze względu na układ tabeli jest niemożliwe lub niecelowe,

„w tym” – oznacza, że nie podaje się wszystkich składników sumy.

b) Wykresy należy sporządzać za pomocą programów Microsoft Office (Excel, Microsoft Graph). Szerokość wykresu nie może przekraczać 125 mm. Numer i tytuł wykresu zapisuje się pod wykresem. Wykresy sporządzane innymi programami i wklejane jako rysunki muszą spełniać następujące kryteria:

– minimalna rozdzielczość to 300 dpi,

– dane i opisy zamieszczone na wykresie muszą być zapisane Times New Roman w stopniu 9 p.,

– nie należy projektować trójwymiarowych wykresów, które będą nieczytelne; zaleca się wykresy jednowymiarowe,

– nie stosuje się obramowań pola wykresu ani obramowań legendy,

– nie stosuje się tła innego niż białe,

– nie powtarza się tytułu wykresu ani zapisu „Źródło:...” na obszarze kreślenia.

c) Wielkość ilustracji musi być dostosowana do formatu B5. Minimalna rozdzielczość ilustracji to 300 dpi.

10. Zasady opisów bibliograficznych:

a) w pracach z zakresu humanistycznych i teoretycznych podstaw kultury fizycznej i turystyki należy stosować przypisy dolne; obowiązuje alfabetyczny układ bibliografii (pozycje bibliografii nie są numerowane);

– przykładowe przypisy: J. Nawrocki, J. Mrzygłód, *W szczęku stalowych kling*, Warszawa 1957, s. 114–119; Z. Dziubiński (red.), *Kultura somatyczna kleryków*, Warszawa 1996, s. 18; M. Ponczek, *Związki Kościoła Katolickiego z „Sokołem” Ziemi Łódzkiej do 1939 r.*, [w:] A. Nowakowski (red.), *Studia z historii i organizacji kultury fizycznej*, Częstochowa 1997; J. Konopnicki, *Wychowanie fizyczne w gimnazjum wołyńskim*, „Kultura Fizyczna” 1956, nr 3, s. 175–177.

– przykładowe opisy bibliograficzne: Barabasz S., *Wspomnienia narciarza*, Zakopane 1914; Mroczko L. (red.), *Maków Podhalański*, Kraków 1978; Chełmecki J., Wilk S., *Wybrane czynniki społeczno-polityczne kształtowania modelu organizacyjnego kultury fizycznej w Polsce Ludowej*, [w:] *Wybrane problemy organizacji kultury fizycznej w Polsce. Z warsztatów badawczych*, Warszawa 1987; Hądzelek K., *Wychowanie fizyczne na ziemiach polskich przed odzyskaniem niepodległości*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1993, nr 4.

b) w pozostałych pracach numer pozycji bibliograficznej podajemy w nawiasie kwadratowym wewnątrz tekstu głównego; obowiązuje alfabetyczny układ bibliografii (pozycje bibliografii są numerowane w nawiasach kwadratowych). Przykład opisów bibliograficznych:

– [1] Pilicz S. (1988): *Zmiany sekularne w rozwoju fizycznym i sprawności ruchowej studentów polskich*. Wychowanie Fizyczne i Sport, 4, s. 3–12; [2] Tatarczuk J. (2002):

Charakterystyka porównawcza struktury somatycznej i typologicznej słuchaczy I roku kierunków pedagogicznych i wychowania fizycznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie. [w:] Malinowski A., Tatarczuk J., Asienkiewicz R. (red.): *Ontogeneza i promocja zdrowia w aspekcie medycyny, antropologii i wychowania fizycznego.* Uniwersytet Zielonogórski. Zielona Góra, s. 369–373; [3] Wawrzyniak G. (1997): *Normy wybranych cech somatycznych kandydatów na studia wychowania fizycznego.* AWF. Poznań.

- c) bez względu na język artykułu, źródła (tytuły publikacji, czasopism, nazwy archiwów) oraz nazwy własne (np. Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe, Dar Pomorza) podajemy w brzmieniu oryginalnym, ewentualne tłumaczenie podajemy w nawiasie kwadratowym;
- przykład opisu bibliograficznego (język artykułu angielski, źródło polskie): Z. Szafkowski, *Światowe Igrzyska Polonijne z lat 1999–2000* [*World Polonia Games in the years 1999–2000*], [in:] B. Woltmann (ed.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce* [*From the most recent history of physical culture in Poland*], vol. 5, Gorzów Wlkp. 2002.
11. Autor oświadcza, że sprawdził, czy źródła bibliograficzne przywołane w artykule są zarejestrowane w systemie Digital Object Identifier (DOI), i czy posiadają identyfikator DOI. W przypadku jego występowania, właściwy dla artykułu przywołanego w bibliografii/przypisach numer DOI został podany w stosownym przypisie, po danych bibliograficznych przywołanego źródła, w formie aktywnego hiperłącza. Numery DOI należy weryfikować bezpośrednio na stronach internetowych czasopism czy wydawców lub na stronie agencji CrossRef: <http://www.crossref.org/guestquery/>
12. Termin składania prac do kolejnych numerów upływa 28 lutego 2019 (numer 2, 2019), 31 maja 2019 (numer 3, 2019); 31 sierpnia 2019 (numer 4, 2019); 30 listopada 2019 (numer 1, 2020). Prace należy nadsyłać na adres redaktora naczelnego, redaktora naukowego i sekretarza redakcji:
Eligiusz Małolepszy (e.malolepszy@ujd.edu.pl)
Teresa Drozdek-Małolepsza (t.drozdek-malolepsza@ujd.edu.pl)
Arkadiusz Płomiński (a.plominski@ujd.edu.pl)
Instytut Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii
al. Armii Krajowej 13/15
42-200 Częstochowa
tel. (34) 365-59-83

Redaktor naczelny informuje, że każdy numer czasopisma będzie umieszczany również na stronie internetowej Biblioteki Głównej UJD w Częstochowie, w wersji elektronicznej.

INFORMATION FOR AUTHORS

1. "Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe" appears as a quarterly. Publications should relate to research problems dealt with in the field of physical culture (history, theory and sociology of physical culture, physical development problems, fitness and physical efficiency, tourism and recreation, health and health education).
2. We publish papers about experiments, reviews, reports and polemic articles - in Polish and in foreign languages, after they have been positively reviewed.
3. The procedure for reviewing the copyright materials published in "Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe" is adapted to the guidelines of the MNiSW (Ministry of Science and Higher Education) "Dobre praktyki w procedurach recenzyjnych w nauce" (Good Practices in Reviewing Procedures in Science) and "Kodeks etyki pracownika naukowego" (The Code of Conduct for Researchers). The first stage of reviewing the submitted publications is a preliminary review made by the editorial staff of the Journal. At this stage, the publication is evaluated in terms of its compatibility with the profile of the Journal, the editorial requirements of the publishing house and general linguistic correctness. The text satisfying the requirements of the initial review receives an identification code and is directed to two reviewers, who are specialists in the field of physical culture. According to the principles of the "double-blind review process", reviewers and authors remain anonymous to one another. The reviewers present their opinions on the work by completing the review form.
4. Taking care of the integrity of science, the editors of the "Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe" implement barriers for "ghostwriting" and "guest authorship". The authors are required to submit a statement regarding the reliability and copyright to the submitted texts, and in the case of articles prepared by several authors – to disclose the rate of contribution of individual authors to the creation of their work. All detected cases of scientific misconduct will be exposed, including notification of relevant entities (institutions employing authors, scientific societies, associations of scientific editors, etc.).
5. The author of the article is obliged to inform the Editorial Office of the source of funding for the publication, if the submitted work was created thanks to funding of scientific and research institutions, associations or any other entities ("financial disclosure").
6. The volume of submitted texts should not exceed 15 pages (including tables, graphs, footnotes, bibliography). The document should be written in the A4 format of a standard typescript (1800 characters per page, margins: upper and lower – 25 mm, left – 35 mm). It is recommended to use the Times New Roman typeface, 12 points and a 1.5-line spacing.
7. The work should be sent in an electronic version in the Microsoft Word editor (in .doc or .docx format) with two copies of the printout. The work should include: a) the name and surname of the author or authors; b) academic title, ORCID iD and affiliation; c) the title of the publication; d) an abstract of the paper; e) keywords of the text; f) additionally in English: the title of the paper, an abstract, keywords (½ page); 7) contact address, telephone number, e-mail (business).
8. In the case of placing engravings, tables, etc. in the work, coming from studies published in other magazines or books, the author is required to obtain permission to use them.
9. Tables and illustrations (figures, graphs, photographs) can be placed in separate files and accurately described. Place their insertions should be marked in the right margin of the text printout.
 - a) The font in the table should be 9 points, while the width of the table should not exceed 125 mm. There is no other table formatting than the grid. The title is placed above the table. Footnotes to the table are placed directly below it. No empty boxes are to be left in a table.The following conventional symbols apply:
pause (—) – the phenomenon does not occur,

zero (0) – the phenomenon exists, however in quantities smaller than the numbers that can be expressed in the table with numerical digits,

dot (.) – complete lack of information or lack of reliable information,

x sign – it is impossible or pointless to fill in the boxes, because of the layout of the table,

“incl.” – means that you do not give all the components of the sum.

b) Charts should be prepared using Microsoft Office programs (Excel, Microsoft Graph). The width of the chart must not exceed 125 mm. The chart number and title are saved below the graph. Charts made with other programs and pasted as drawings must meet the following criteria:

- the minimum resolution is 300 dpi,
- data and descriptions placed on the chart must be Times New Roman to 9 pt,
- you should not design three-dimensional charts that will be illegible,
- the field of the chart field and the borders of the legend are not used,
- no background other than white is used,
- the title of the chart or the record “Source: ...” is not repeated in the area of plotting.

c) The size of the illustrations must be adapted to the B5 format. The minimum resolution of the illustrations is 300 dpi.

10. Rules for bibliographic descriptions:

a) footnotes should be used in articles concerning humanistic and theoretical foundations of physical culture and tourism; the alphabetical arrangement of the bibliography applies (bibliographic entries are not numbered);

- sample footnotes: J. Nawrocki, J. Mrzygłód, *W szczęku stalowych kling*, Warszawa 1957, pp. 114–119; Z. Dziubiński (ed.), *Kultura somatyczna kleryków*, Warszawa 1996, p. 18; M. Ponczek, *Związki Kościoła Katolickiego z “Sokołem” Ziemi Łódzkiej do 1939 r.*, [in:] A. Nowakowski (ed.), *Studia z historii i organizacji kultury fizycznej*, Częstochowa 1997; J. Konopnicki, *Wychowanie fizyczne w gimnazjum wołyńskim*, “Kultura Fizyczna” 1956, No 3, pp. 175–177.
- sample bibliographic descriptions: Barabasz S., *Wspomnienia narciarza*, Zakopane 1914; Mroczko L. (ed.), *Maków Podhalański*, Kraków 1978; Chelmecki J., Wilk S., *Wybrane czynniki społeczno-polityczne kształtowania modelu organizacyjnego kultury fizycznej w Polsce Ludowej*, [in:] *Wybrane problemy organizacji kultury fizycznej w Polsce. Z warsztatów badawczych*, Warszawa 1987; Hądzelek K., *Wychowanie fizyczne na ziemiach polskich przed odzyskaniem niepodległości*, “Wychowanie Fizyczne i Sport” 1993, No 4.

b) in other papers, the number of a bibliographic item is enclosed in square brackets within the main text; the alphabetical arrangement of the bibliography applies (bibliographic entries are numbered in square brackets). A sample of bibliographic descriptions:

- Pilicz S. (1988): *Zmiany sekularne w rozwoju fizycznym i sprawności ruchowej studentów polskich*. Wychowanie Fizyczne i Sport, 4, p. 3–12; [2] Tatarczuk J. (2002): *Charakterystyka porównawcza struktury somatycznej i typologicznej słuchaczy I roku kierunków pedagogicznych i wychowania fizycznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie*. [in:] Malinowski A., Tatarczuk J., Asienkiewicz R. (eds.): *Ontogeneza i promocja zdrowia w aspekcie medycyny, antropologii i wychowania fizycznego*. Uniwersytet Zielonogórski. Zielona Góra, p. 369–373; [3] Wawrzyniak G. (1997): *Normy wybranych cech somatycznych kandydatów na studia wychowania fizycznego*. AWF. Poznań.

c) regardless of the language of the article, sources (titles of publications, magazines, names of archives) and proper names (e.g. Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe, Dar Pomorza) are given in the original version, plus possible translation in square brackets;

- sample of a biographic description (language of the article: English, source: Polish): Z. Szafkowski, *Światowe Igrzyska Polonijne z lat 1999–2000 [World Polonia Games in the years 1999–2000]*, [in:] B. Woltmann (ed.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej*

w Polsce [From the most recent history of physical culture in Poland], vol. 5, Gorzów Wlkp. 2002.

11. The author declares that he has checked whether the bibliographic sources referred to in the article are registered in the Digital Object Identifier (DOI) system and whether they have the DOI. In the case of its occurrence, the DOI number appropriate for the article recalled in the bibliography / footnotes has been given in the relevant footnote, after the bibliographic data of the referenced source, in the form of an active hyperlink. DOI numbers should be verified directly on the websites of magazines or publishers or on the CrossRef agency website:

<http://www.crossref.org/guestquery/>

12. The deadlines for submitting papers to subsequent issues are: 28 February 2019 (number 2, 2019), 31 May 2019 (number 3, 2019); August 31, 2019 (issue 4, 2019); 30 November 2019 (number 1, 2020).

The articles should be sent to the address of the editor-in-chief, scientific editor and secretary of the editorial office:

Eligiusz Małolepszy (e.malolepszy@ujd.edu.pl)

Teresa Drozdek-Małolepsza (t.drozdek-malolepsza@ujd.edu.pl)

Arkadiusz Płomiński (a.plominski@ujd.edu.pl)

Instytut Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii

al. Armii Krajowej 13/15

42-200 Częstochowa

tel. (34) 365-59-83

The editor-in-chief informs that every issue of the journal will also be placed and available on the website of the UJD Central Library in Częstochowa, in an electronic version.